UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 073677855

ציונים בדרך החיים

מאת הרב

ש״י שיינפעלד

THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
LIBRARY
170.4
Sch2z
v.2

ציונים בדרך החיים

הציבי לך ציונים...
שתי לבך למסלה, דרך הלכת.
ירמיה ל״א, כ׳.

חלק שני

הציבם

שלמה יצחק בן אהרן שיינפעלד

רב דמילוואקי, וויסקאָנסין
אַרצות הברית דאמעריקא

Way-Marks in the Path of Life

by

S. I. SCHEINFELD

**Rabbi of the United Orthodox Congregations
of Milwaukee, Wis.**

בית דפוס אַריאָם פרעס, 54 רחוב קאנאל, ניו־יורק. 284

שבע אַזהרות טובות

א. לא תחיה, חיי למעלה מהטבע, —
מפני שאינך מלאך.

ב. לא תחיה, חיי רשע ואַכזר, —
מפני שאינך שד.

ג. לא תחיה, חיי תאוה וזמה,—
מפני שאינך בהמה.

ד. לא תחיה, חיי כסיל ובער,—
מפני שאינך חמור.

ה. לא תחיה, חיי חקוי אחרים, —
מפני שאינך קוף.

ו. לא תחיה, חיי כנוס והטמנה, —
מפני שאינך נמלה.

ז. לא תחיה חיי סתם, בלי מטרה ותכלית.
מפני שאינך תולעת.

חֲי, חיי אָדם!

Copyright 1928, by
RABBI S. I. SCHEINFELD

296,36
Sch 7 55 E
v. 1

תוכן הענינים

ספר ראשון:

קצור הקדמה מהחלק הראשון.... 7
ציון א—הקדמה לחלק שני...... 10
" ב—ספרי שטותים........... 14
" ג—צעצועים 16
" ד—שחוק צדיק תמים.... 17
" ה—חכמים וחכמה........... 19
" ו—פילוסופים 24
" ז—מי יודע מה טוב לאָדם ?........................ 27
" ח—נמוסים 30
" ט—אַל תהי צדיק הרבה.. 31
" י—תפיסת מקום בעולם.. 34
" יא—אוצר השכל העולמי 36
" יב—מלחמת השכל וההרגל 39
" יג—אמת ודמיון............... 40
" יד—הכל צריכים להקשות 42
" טו—עולם המשוגעים...... 45
" טז—חרות 46
" יז—כונה ומעשה............ 48
" יח—ספר החתום.............. 49
" יט—אומנות החיים 51
" כ—כל אדם טועה........... 52
" כא—טוחן שוטה............. 54
" כב—שני בני אָדם.......... 56
ציון כג—חוני־מעגלים 58
" כד—קדם ואָחור.............. 60
" כה—נשמות עפות סגורות בכלוב 61
" כו—פשטות 62
" כז—מתינות ובהלה......... 64
" כח—הכרת פנים............. 66
" כט—יופי וחן.................. 68
" ל—נסתרים 69
" לא—כובשים נבואתם...... 71
" לב—קדושים 72
" לג—קדושים מזויפים...... 75
" לד—שחוק ריצת אנשים.. 77
" לה—החיה הצהובה.......... 78
" לו—חכמת הנמלים.......... 80
" לז—שקר 82
" לח—אומנות הדבור......... 84
" לט—שיחות חולין........... 87
" מ—שועל משגיח על התרנגולות 89
" מא—אמני האנושיות...... 91
" מב—כפיה ולמוד........... 92
" מג—הנדחים והאבדים.... 95
" מד—נגעי בני אָדם.......... 96

659040

ציון מה—בוגדים 98
" מו—תירוצים 99
" מז—במכתב אָדם יבחן.. 101
" מח—מי בראש........... 102
" מט—שמאים רוחנים...... 104
" נ—אהבה עצמית........... 107
" נא—שלי שלי, ושלך שלך 109
" נב—עולם העליון ועולם התחתון 111
" נג—מגפת הגיטין......... 112
" נד—מגפת הפושעים באמריקה 115
" נה—המאבדים עצמם לדעת 120
" נו—העולם צריך למנהיגים חדשים 123
ציון נז—רופאי הגוף ורופאי הנפש 126
" תועלת הרשע בעולם.... 128
" נט—העולם אינו מקפח שכר כל אָדם............ 130
" ס—אומרים שבחו של אָדם שלא בפניו...... 132
" סא—שנאה וקנאה.......... 134
" סב—בטלה 136
" סג—סבת בקשת העונג 139
" סד—תכלית הקריאה בספרים 141
" סה—קופת סופרים וספרים 144
" סו—רופאים מומחים.... 146
" סז—משמחת את הבריות 148

ספר שני:

ציון סח—עולם הדמיון......... 153

ספר שלישי:

ציון סט מאומה לא ישא בעמלו 173
" ע—ספר הזכרון.............. 174
" עא—בצאת שנת האזרחים 175
" עב—בקשת אלהים........ 178
" עג—פורצי גדרים......... 182
" עד—לא תתגודדו.......... 184
" עה—שלום 187
" עו—חוזים שוא ותפל.... 189
" עז ואָהבת לרעך כמוך.... 193
" עח—בתי כנסיות ובתי מדרשות 194
" עט—רבנות 197
" פ—החומטים 201
" פא—רחמנות 203
" פב—הצדקה היהודית.... 208
ציון פג—ראש ועשר.........— 211
" פד—יום הולדת 213
" פה—תורת האָדם............ 216
" פו—שכר ועונש............ 227
" פז—רב ומנהיג............... 231
" פח—וכוח 238
" פט—אָסור לברוח מן המערכה 240
" צ—ימין ושמאל............ 241
" צא—יסורי גיהנום......... 243
" צב—תפלה 245
" צג—לפתיחת בית מדרש המדעים בירושלים.. 247
" צד—יחס אָבות.............. 250
" צה—שלשלת היוחסין.... 252

ספר ראשון

צ י ו נ י ם ל א נ ש י ם ב כ ל ל—
ל י ה ו ד י ם ו א י נ ם י ה ו ד י ם.

קצור הקדמה מחלק הראשון

למה לנו חיים, אם לא שנמעיט
איש תלאות רעהו
.GEORGE ELIOT

ספרי זה שאני נותן לפניכם, קוראי הנכבדים, הוא כתוב הכל באותה רוח ומגמה, כמו ספרי הראשון, והוא חלק שני לו. ולאותם הקוראים שלא קראו את החלק הראשון, הנני מוצא לנחוץ לחזור ולהדפיס קצור מההקדמה הראשונה, למען יבינו הקוראים מה מגמתי בספרי זה, כמו בהראשון.

אבלות הן דרכי החיים מאד. הן הנן סבוכות מסוכסכות, מפוזרות אבני נגף, מכוסות סחי ומאוס, שדים ומזיקים מרקדים בהן; מתעים ומטעים, רודפים ודוחפים, מפילים ומכשילים ומזיקים את האָדם, ועושים אותו לבעל מום בגוף ונפש יחד. ויש שנדמה לנו, שכל נגעי בני אָדם, ומלאכי חבלה אלה, עשו קנוניה ביניהם, וקשרו על האָדם האומלל, למרר את חייו ולעשותו למין בריה דוויה, סחופה, משונה וצרה, שאין כמותה בכל בעלי החיים אשר על פני האדמה. והנה אילו באו לנו כל הפגעים הרעים האלה מידי הטבע החרשנו. מי יכול לדון עם הטבע?

אבל כמה גדול הוא הכאב, בידענו, כי רק החלק הכי קטן מהם, מיד הטבע הם באים, ויתרם הנם כולם פגעים מלאכותים, עשוים בידי אָדם עצמם. — עשוים בידי אנשים שונים ומשונים, בתכונותיהם, בחינוכיהם, בהשקפותיהם על החיים; בכונותיהם ומגמתיהם הטובות והרעות, שחיו בזמנים שונים ובמקומות שונים ובתנאים שונים. כמו, למשל:

בני־אלהים, מלכים, כהנים, נביאי־שקר, בעלי־חלומות, חוזים, הוזים ותועים, פילוסופים־חריפים משובשים, סגפנים, נזירים, מתבודדים ביערות וסתם מטורפים, מרי־שחורה, חולי עצבים וחולי רוח.

מצד השני: רמאים, רודפי כבוד, חומדי ממון, בעלי גאוה, בעלי תאוה, בעלי הנאה, אבירי לב ואכזרים, ועוד הרבה כאלה — הצד השוה שבהם, שכולם עוזרים לרעה לאבד את העולם, לקלקלו, לזייפו ולעשותו לגיא התופת ועמק הבכא להאדם חכם היצורים, ויחסן הבריאה כולה, והנה יחידי הסגולה, החכמים והישרים שנמצאים בכל מקום ובכל זמן, שבמקרה הצליח בידם להתחמק ולצאת מתוך ההפכה, ולטפס ולעלות על מצפת החיים, והם רואים משם את כל העולם בחורבנו הגדול, שחלו בו ידי האדם בעצמן, — הם עומדים נפעמים, זוחלים ורועדים מאימת המחזה הנוראה הזאת; והם מורידים דמעות על גורל האדם האומלל בחיים, כי כה נטל עליו לכתת רגליו באפלה, בין גלים נצים, בארץ צלמות ולא סדרים, שבעים שנה ויותר.

אבל, חבל! האנשים הטובים האלה, בכל חכמתם וחפצם הטוב להושיע לאחיהם האומללים, הנם קצרי כח לעמוד בפרץ, לשנות ולתקן עולם כזה, שאלפי דורות ומיליוני בני־אדם אינם פוסקים לעבוד קשה, לעוותו, לקלקלו ולהחריבו בכל מיני תחבולות ואמצעים שבכחם.

הכל מה שהם יכולים לעשות הוא רק זאת — לחפור „חמר" ולבנות מהם ציונים, ולהעמיד פנסי־מאור על כל המקומות החשכים, המסוכנים שבדרכי החיים, להעיר, להזהיר את העם ההולכים בחשך, כי יפקחו עיניהם, ישימו לבם ויתבוננו בהציונים ופנסי־המאור האלה, ויבונו, כי לא הכל חלק, טוב וישר בדרכם זאת.

הציונים ופנסי־המאור האלה יעמדו לנס, לימים ושנים, עד כי מעט מעט תפקחנה עיני עורים, יצטרפו, יזדככו המוחות המזוהמים, תתפשט העקמומיות שבלב ותמות החיה והבהמה

שבאָדם, ובטלו כל הסבות גרמי ההיזק וכל הקטנות והשפלות, שגורמים את האָדם לעשות את כל השטותים והמעשים הרעים והמגונים, שהם מביאים חורבן לעולם. — ועברו האנשים בארץ והביטו, וראו את הציונים ופנסי־המאור, העומדים לנס פה ושם, וילמדו לדעת להבין מה ירמזון אלה, וכאשר ימצאו את הסכנה הכרוכה שם, יתחכמו, ישימו עצות לדעת, מה שצריכים לפנות, להרוס ולבער ולתקן ולבנות הכל מחדש — וכה לאט לאט ירימו כל המכשולים מדרך החיים ויכבשו לו להאָדם דרך כבושה וישרה, המוליכה ומביאה לחיים של אושר ועונג לגוף ונפש יחד.

והנה מחבר ספר זה, אשר כבר הגיע לימי הזקנה, וקרוב לאַרבעים שנה הוא עוסק בצרכי צבור, מתערב עם אנשים רבים ושונים, נזדמן לו לפגוע ולראות הרבה מכשולים, חמרים ומוסרים — סמוים מעיני האנשים הרגילים — מונחים בדרך החיים; והם עוברים עליהם לתומם ונכשלים בהם ונופלים... ומדי פגע המחבר באיזה מכשול, חקרו ודרשו מכל צד, אָסף חומר ובנה עליו ציון — להעיר את האנשים על הסכנה הכרוכה במקום זה. אין מחבר זה מדמה בנפשו לעשות לו עסק או שם בספרו זה, ואינו מאמין בעצמו, כי הוציא מתחת ידו דבר שלם ומתוקן; אבל יודע הוא, כי ספר ממין זה, מאמרים קצרים, קלים לתופשם לקוראים פשוטים, אינו נמצא בספרות העברית החדשה; ובכחו של ספר כזה להועיל אם מעט ואם הרבה, וזהו כל חפצו ושכרו של מחבר ספר זה.

ציון א.

הקדמה לחלק שני

אין יכול היות נחמה יותר גדולה לאָדם מזאת: כשהוא כבר מתחיל להתקרב אל גבול החיים המוגבלים לאָדם בעולם; אם אפשר לו אָז לדמות בנפשו, כי לא היה חי לחנם: אם הוא עשה איזו אנשים לטובים וישרים.

עמנואל קאנט.

בשעה שכתבתי את החלק הראשון מספרי זה, לא אחת עלתה במחשבתי השאלה, שכל המחברים, — שאין כותבים ספריהם לשם כסף או לשם כבוד מדומה — שואלים לנפשם: למי ולמה אָנו מיגעים את מוחנו, לכתוב ולהדפיס את ספרינו? כלום מעטים הם הספרים העומדים מעובשים על מדפיהם בספריות היחידים והצבורים באין פותחם? ולוא אפילו יקראו בספרנו זה איזו אנשים, מה יועיל, כלום יכול הוא לעשות איזו פעולה ממשית, לתקן — אם מעט ואם הרבה — עולם גדול כזה, שהוא מלא רשע, כסל וכעור על כל גדותיו? — מחשבות נוגות כאלה הם מרפים את ידי המחברים, והם ממעטים לכתוב ולהדפיס ספרים, כפי שהיה בכחם לכתוב.

והנה אָנכי, מדי עולה גם במחשבתי מחשבה נוגה זאת, הנני מטרידה בהספור הידוע על אודות ר' עקיבא, והוא זה: עד אַרבעים שנה היה ר' עקיבא עם־הארץ גמור. פעם אחת נזדמן לו לעמוד על פי הבאר, שהיה חקוק באבן, ושאל ר' עקיבא: מי חקק אבן זו? אָמרו לו: עקיבא, אי אתה קורא: „אבנים שחקו מים", איוב י"ד, ט' — הגשם שירד

ונטף טפות טפות ימים רבים, נקר את האבן. דן ר׳ עקיבא קל וחומר בעצמו: ומה שהגשם שהוא רך וחלש יכול לנקר את האבן הקשה, דברי תורה שקשה כברזל על אחת כמה וכמה שיכולים לחקוק את לבי הרך. מיד התחיל ללמוד תורה — אָבות דר״נ, פ״ו.

החסרון הגדול בכל המחברים ממין זה הוא, שכל אחד מהם היה רוצה לעשות בספרו מהפכה גמורה במחשבתם ודעתם של מיליוני אנשים, משונים בטבעיהם, בחינוכיהם ובדעותיהם ולשנות את כל צורת החיים במהרה מיד, הכל כפי מה שהם חושבים לטוב ויפה. דבר זה, כמובן, צריך אַלפי כחות מאוחדים ואַלפי שנות עבודה קשה — אבל יכולים הם לחיות בטוחים, כי למודיהם, ספריהם, אם הם רק הגיונים, ממשים, לא יעלו בתוהו — לאט לאט הם פועלים על האנשים, חורתים, רושמים רשמים קלים, בלתי נכרים מהרה מיד, אבל בהמשך השנים הרבות פעולותיהם נעשות בולטות ונכרות בהחיים התרבותים והמוסרים. והוא ממש כמשל נטפי הגשמים על האבן שהקדמנו ולוא היה מחשבה ושכל לנטפי הגשמים, וכל טפה וטפה לבדה שאלה לנפשה: כלום אפשר לי, טפה קטנה ורכה, לנקר אבן קשה זו, ולמה זה איגע לריק? כי מה ומי הועילו להפוך חלק גדול מהאנושיות, מחיתו טרף, פראים אַכזרים, עושים כל תועבה, לאנשים תרבותים, מוסרים בשעור גדול כזה כמו שהם היום, אם לא הנביאים, החכמים והסופרים של מאות הדורות, שלא פסקו להטיף, להוכיח, להזהיר וללמד תועים בינה, עד שלאט לאט עשו דבריהם רשמים עמוקים בלבות האבן. — ומה לכם מחברים וסופרים להתאונן, כי להבל ולריק הנכם עמלים?

והנה כשיצא לאור — בשנת תרפ״ב — החלק הראשון מספרי זה, בקרו אותו כל מבקרי הספרים בהעתונים האמע-ריקאַנים, וגם קבלתי הרבה מכתבים מחכמים וסופרים, בעלי-בתים משכילים, רבנים אורטודוכסים, ובהם אנשים מפורסמים כמו הד״ר נאַרדוי, ע״ה והרב הראשי דעיר ווין, פרופ׳ צבי פרץ חיות, ע״ה, ויבדלו לחיים, הרב הכולל למדינת צרפת

פרופ׳ ישראל הלוי והד״ר קלויזנער ועוד, וכולם הסכימו, כי יש ערך ספרותי ומוסרי לספרי זה. וספרי זה נמכר בסך עכסמפלרים הגון לפי ערך הספרים העברים הנמכרים בימינו באמריקא מפני חסרון דעת — ובאירופא מפני חסרון כים. סך הגון נמכרו ונשלחו להספריות הגדולות באמעריקא ולהספריות בארץ־ישראל, ולשמחתי, לפי הידיעות שקבלתי, מצא ספרי זה חן בעיני כל המפלגות, ורבים הם קוראיו. כה אוכל לדמות בנפשי, כי בכחו של ספרי זה לפעול, אם מעט ואם הרבה, על מוחותיהם ולבותיהם של איזו מהקוראים בו ויעשו יותר מחוכמים, יותר טובים וישרים, מאשר היו מקודם לזה.

ובהיות כי מחבר זה גם הוא כבר מתקרב והולך אל גבול החיים המוגבלים לאָדם בעולם, גדולה היא נחמתו, כי הוא יכול לדמות בנפשו, כי לא היה חי בעולם לגמרי בחנם. מאמין הוא, כי עלתה בידו לעשות איזה אנשים לטובים וישרים, כדברי קאנט, שהעמדנו בראש הקדמתנו זו.

כל אלה העירו את רוחי, עודדוני להקדיש עוד איזה שנים, לעבוד ולכתוב עוד ספר שני, הכל כתוב גם כן באותו תכנית וכונה, כספרי הראשון, להיות הוא חלק שני לו. — יכול היות, שערכו הספרותי והמוסרי יהיה אולי פחות מעט מהחלק הראשון, כמו שאָמר חכם אחד בצדק: ״שני ספרים כתובים ממחבר אחד, באותו המקצוע, דומה לפעמים לדורך ענבים בגת: היין היוצא ראשונה הוא זב ושוטף מעצמו, מעצם מוחל הפרי, וטעמו הוא יותר משובח מהיין היוצא לבסוף, על־ידי כבישת בית הבד, מסחיטת הקליפה והגרעינים.

המחבר, כשהוא כותב החלק הראשון מספרו, אָז עצורים מוכנים במוחו, הרבה רעיונות ודעות, מלאים רוב ענין והם שוטפים ויוצאים מתחת ידי עטו זכים וחריפים, והם כמובן היותר טובים מה שבכחו של המחבר להגיד. אבל כשהוא בא לכתוב עוד ספר במקצוע זה, צריך ליגע את מוחו למצוא ענינים חדשים לענות בהם, או למצות איזה ענין מפסולתם

של הדעות שנשארו לו מהחומר, שלא השתמש בהם לספרו הראשון, שאין ערכם גדול כל־כך. אבל בכל זאת בטוח אני, כי הקוראים ימצאו גם בספרי זה דברי חפץ, כתוב ישר דברי אמת.

שלמה יצחק בן אהרן שיינפעלד
רב בעיר מילוואָקי, וויסקאָנסין.

ב׳ טבת, ח׳ דחנוכה, תרפ״ח.

ציון ב.

ספרי שטותים

ספרי חכמה, ספרי חכמת ישראל, חכמת הנוצרים, חכמת עמי המערב, חכמת עמי המזרח, חכמת חכם פלוני ופלוני, ילקוטי חכמה, ספרים במקצעות החכמות השונות, כולם ישנם לאלפים ולרבבות.

כל זה בודאי טוב ויפה, אבל אָנו צריכים לעומתם גם הרבה „ספרי שטותים" — אין אָנו סוברים לאמר „ספרים שיש בהם הרבה שטותים" — כאלה יש לנו די והותר, — אבל אָנו סוברים לאמר, שצריכים לאסוף את כל השטותים הרבים שנאמרים ונעשים בעולם, להדפיסם בספרים מיוחדים בשם „ספרי שטותים. בספרים האלה יוקיעו המחברים לעיני השמש את כל השטותים השונים הנהוגים בעולם, יבקרו אותם, יאירו אותם, יפקחו עיני האנשים ויראום ויורום כמה מגוחכים הם שטותים אלה, וכמה מזיקים הם לגוף ונפש שטותים אלה, וכמה מבזים ומשפילים הם את צלם האָדם, מבחר היצורים.

מספרים על שני פילוסופי יון, דימוקריטוס והאראקלי-טוס, שהראשון לא פסק מלשחוק על שטותי בני האָדם, והשני הלך ובכה מאין הפוגות על שטותי בני האָדם. אבל מה הועילו שני הפילוסופים האלה: זה בשחוקו וזה בבכיתו? הרוח נשא הבל פיהם באויר.

אבל לוא הועילו הפילוסופים האלה ואָספו את השטותים ששמעו וראו, ושחקו ובכו עליהם — בספרים, והעירו והאירו עיני האנשים, והבינו להם, מדוע צריכים לשחוק ולבכות על דבריהם ומעשיהם אלה, בודאי הועילו אם מעט ואם הרבה.

באמת לא כל העושים, המדברים והכותבים שטותים הנם שוטים טבעים מחוסרי שכל, ושטותיהם הנם מקורים, באים הכל ממוח עצמם — אדרבה, יש ביניהם אפילו הרבה פקחים; אלא כל השטותים באים להם בירושה מהרגילות, מהסביבה והחברה, שהם נולדים וחיים בהם — להאנשים האלה יש תקנה: אפשר ללמדם, לחנכם, לחכמם, לגרש מתוך מוחם ולבם את כל השטותים ולעשותם לבני תרבות. אבל, כאמור, הכל בעזרת „ספרי שטותים" — ללמד לאָדם להשליך את שטותיו. ומי שרוצה להחכים את האָדם, רק בעזרת ספרי חכמה, הרי הוא דומה למי שהיה רוצה לבנות פלטין נאה בתוך בצה עמוקה. והנה בספרות הלועזית, לפי מעוט ידיעתי — ישנם כמה ספרים מיוחדים, מבקרים מלעיגים על שטותי בני האָדם, אבל אצלנו, כפי ידיעתי, ישנם רק שני ספרים ממין זה, ספר „מעשה תעתועים" ו„תהלת הכסילים" להד"ר שלמה רובין. והלואי שירבו כמותם בספרות העברית!

זה לא כבר קראתי באיזה ספר ששכחתי את שמו. המחבר מצייר שם ציור הגיוני ונאה, מעין מאמרנו זה, והרי לכם תמציתו: לוא היה הולך אחרינו איזה איש — יום שלם — במכונה מצלמת-התנועות Cinematograph והיה מצלם כל תנועותינו ופעולותינו מכל היום — ועוד איש אחד אחר היה הולך אחרינו במכונת הפאָנאָגראַף — וקלט, ורשם בה הכל מה שדברנו כל היום, ובערב היו מראים לנו על הסדין כל תנועותינו ופעולותינו והפאָנאָגראַף היה מחזיר ומשמיע הכל מה שדברנו כל היום — אזי ראינו ושמענו וידענו כמה שטותים עשינו ודברנו כל היום, והיינו מתביישים, מלעיגים על עצמנו. אמצעי כזה בודאי היה מועיל הרבה יותר מאַלפי ספרים מלעיגים על שטות האָדם, אבל, כמובן, באמצעים כאלה אי-אפשר לכל אָדם, ובכל יום, להשתמש בהם, ובכן צריכים ל„ספרי שטותים", כאָמור.

והיות ש„ספרי שטותים" עוד לא נכתבו, ולוא היו נכתבים, מי יודע אם הכל היו רוצים לקרוא בהם? לפיכך יעצנו להאָדם המשכיל, הרוצה לחיות בחשבון ודעת, בערב

מדי עלותו על משכבו לישון יתאמץ להעלות על זכרונו — הכל מה שאפשר לו — מדבוריו ומעשיו של כל היום; ובודאי ימצא בהם הרבה שטותים ויתבייש הוא מהם.

ציון ג.

צעצועים

לשחק אָמרתי מהולל.
קהלת, ב׳, ב׳.

עולם מוזר הוא עולמנו זה. אנשים, נשים, ילדים, קטנים וגדולים, באים בימים וזקנים, חכמים וטפשים, צדיקים ורשעים, עניים ועשירים; כולם אוהבים לצחק באיזה צעצועים, חמרים או רוחנים, נאים או מכוערים, מטיבים או מריעים — כל אחד לפי גילו, לפי טעמו, לפי שכלו ולפי כחותיו — הם שמחים כשיש להם הצעצועים, ועצובים כשהם חסרים להם; בוכים כשהם מאבדים אותם; מואסים בהישנים ומבקשים להם תמיד חדשים.

איזו צעצועים כבר לא המציאו להם האנשים מאָז מעולם, ומי יודע איזה הם עוד עתידים להמציא להם; הרבה יגיעות, הרבה צרות, הרבה יסורי הגוף והנפש גורמים להם בקשת הצעצועים, מציאתם, שמירתם ואבדתם — ואפילו השחוק בהם בעצמו עולה להם בהרבה כעס ומכאובים.

עומדים הם הפקחים באמת ומביטים על האנשים בצחקם: תמהים, בוכים וצוחקים ושואלים לנפשם, איך אפשר הוא להם להאנשים מן הישוב, ואנשים שקראו ושנו, להתהולל, להשתגע, לצחק בצעצועים כילדים קטנים? אבל אותם הפקחים שוכחים, כי גם הם בעצמם אינם חפשים בהחלט מצחוק הצעצועים — אלא שהם בוחרים להם צעצועים יותר יפים, יותר טובים לפי דעתם.

כן, כן אחים, השחוק בצעצועים הם עצם החיים. בלעדו חיינו אינם חיים. אבל... אין אָנו צריכים לכלות כחנו וימינו בהרבות צעצועים. נמעט אותם כל מה שאפשר, נבחר לנו למצער הצעצועים היותר טובים ויפים.

❁ ❁

ציון ד.

שחוק צדיק תמים

איוב, י"ב, ד'.

אחד ממכירי שב ממסעו בכינא, ספר לי בהרבה התפעלות, האיך ששם משחקים בתיאטראות „שחוק" אָרוך אחד בהרבה המשכים, והשחוק הולך ונמשך לפעמים כמה חדשים, או אפילו שנה, — וכה פעמים רבות מתרמות שמשחק אחד הוא משחק בכל המחזות. היום הוא מתחפש במסוה זו, ולמחר במסוה אחרת. אָנכי העירותי בקרירות למכירי: לא היה לך נחוץ לטרוח עצמך לנסוע לכינא לראות משחקים כאלה. פה, בארצות אירופא ואמע־ריקא, הארצות הקולטוריות, ישנם מיליונים משחקים כאלה; ויכול היות שאפילו גם אני ואתה הננו בכלל אלה.

מעטים הם מאד בעולם האנשים שמתראים עצמם תמיד בפניהם האמיתים, בלי התחפשות באיזו מסוה עליהם. הם מתחפשים תמיד הכל כפי מה שהמקום, הזמן והעסק דורש מהם. כה תראה אָדם אחד בביתו הוא בסבר פנים יפות, מדבר רכות או בהיפך, ובחוץ בפנים זועפות, מדבר קשות; בבית הכנסת הוא ירא וחרד, ובמסחרו רמאי ונוכל, בין עשירים ותקיפים הוא עניו ושפל רוח, ובין עניים וחלשים הוא בעל־גאוה ועז־פנים; בפרהסיא הוא נותן ביד רחבה לכל הצדקות, ובסתר הוא קופץ את ידיו מאחיו האביון; פה הוא בעל־הבית מכובד, ושם... הוא בריה שפלה. פה הוא רודף שלום, ושם מחרחר ריב. פה הוא ותרן בממונו, ושם

הוא עושק שכר שכיר. אפשר לחשב עוד כהנה וכהנה, באיזה פנים אדם אחד מתראה.

סבות ההתחפשות רבות ושונות הן. אָדם מתחפש משום פרנסה, משום כבוד מדומה, מאַהבה או מיראה, כדי להיות מעורב עם הבריות, כדי לעשות נחת רוח לאשתו, כדי להכעים לשונאיו, ועוד כאלה.

בין כה וכה קשה הוא למצוא בעולם אָדם בפנים גלוים, בפנים אחד, במצב־נפש אחד, בדרך אחד, בשיטה אחת; הוא מה שהוא באמת — בכל מקום ובכל זמן ותמיד כסדר. האָדם הקדמוני הטבעי לא ידע להתחפש, להשתנות היום כה ולמחר אחרת. הוא היה מה שהיה תמיד. רק החיים התרבותים, המזויפים כפו את האָדם, למדו אותו לשחק בפנים מכוסים, במסוות שונים. השחוק התמידי על במת החיים במסוות שונים הוא מסוכן לחיי האָדם החמרים והמוסרים, הוא מהרס את עצביו, מיבש את מוחו, מחליא את גופו ומשחית את נפשו, ועושה את האָדם לבריה שפלה וחדל אישים.

אַשרי האיש, שהוא תקיף בדעתו, מושל בגופו ונפשו; אינו מפחד, אינו מתבייש, אינו שם לבו למה שאחרים רוצים, אינו רוצה למצוא חן בעיניהם, אינו רוצה לעשות נחת רוח לשום אָדם; אינו חת מה שאחרים אומרים עליו, והוא הולך בפנים גלוים, בדרך עצמו, והוא אותו האָדם בכל מקום ובכל זמן, והשחוק בחיים יהיה „שחוק צדיק תמים“.

ציון ה.

חכמים וחכמה

1

התחכמה מאַין תמצא?
איוב, כ״ח, כ״ב.

„חכמים" בשמות לואים, ישנם הרבה: חרש חכם, רופא חכם, עורך־דין חכם וכו', וביותר ישנם „חכמים להרע" לאלפים. אין מגמתנו לדבר בזה אדות החכמים הלואים, רק לדבר בסתם חכם, בלי שם לואי, בחכם במובן המוסרי, שחכמי המדות מרבים לדבר, לספר בשבחו.

גדרו של חכם סתם הוא: אָדם שלמד ויודע להבחין לנכון בין טוב לרע, בין יפה למכוער; יודע לכלכל דבריו במדה ובמשקל, יודע לשמור גופו ונפשו בטהרה, אוהב אמת, מושל בעצמו, מנהיג כל כחות נפשו בחשבון ודעת; חי חיי עצמו, אינו מחקה את אחרים ואינו מבקש למצוא חן בעיניהם. אבל בכל זאת אינו פוגע בכבודו של שום אָדם.

אבל החכמה מאין תמצא? איך אפשר לאָדם לבוא לידי מדרגת חכם כזה, שגדרנו בזה?

להיות חכם כזה צריכים להתמיד, ללמוד מפי מורים חכמים, וביותר לקראות הרבה בספרים כאלה, שמביאים לידי מחשבה, לידי הסתכלות בחיים ולידי בקור ובירור והכרת החיים האמיתים. אבל רעה חולי הוא בטבע האָדם, כל אחד מטעה את עצמו, מדמה בלבו שהוא חכם די והותר, כפתגם העולם „אין אָדם רוצה לקנות חכמה, מפני שיש לו הרבה משלו".

ויותר חכמים הם בעיניהם העשירים, מפני שנמצאים תמיד אנשים שחונפים להם, ואומרים על כל שטותיהם, שהם

חכמות גדולות. הנה כי כן, רובם של האנשים אינם קוראים כל ספר כלל; מבלים ימיהם בעבודה, במסחר, ולילותיהם בשחוק... הוללות וסכלות. ואפילו אותם המעטים שקוראים לפעמים, מה הם קוראים? ספרי אהבים, ספרי בדחנים, ספורי בדים — הכל ספרים שאינם מחכימים את האָדם כלל *.

דאבון לב הוא לראות בהספריות האיך שכל ספרי חכמה, מדות ומוסר עומדים מעובשים, מי יודע כמה שנים שעוד לא נפתחו. לא טוב מגורל הספרים הוא גורל החכמים הסופרים. אין איש בא אליהם ללמוד, לשמוע חכמתם, לדעת שיטתם ולקבל תורתם. ערירים הם בחיים ואתם תמות חכמה רבה.

רע מזה הוא: אפילו אותם השנים שהילדים, הנערים והנערות לומדים בבתי הספר, בבתי המדרש, אינם לומדים שם חכמה — שם הם לומדים „מלאכה" — מלמדים אותם שם רק למודים כאלה, שעל ידם יהיה מוכשר לפרנס עצמו בכבוד לכשיגדל, ואפילו אותם הלמודים משתכחים ממנו מיד כשהוא יוצא מבית הספר לבקש פרנסה.

ובזה מתורץ מה שהוא קשה לכאורה: אמעריקא, מדינה מכוסה ברשת של רבבות בתי ספר, בתי למוד בתי מדרש ומיליוני תלמידים נכנסים ויוצאים בכל שנה, מדינה באַלפי ספריות ובמיליוני ספרים, בכל זאת עוד לא הוציאה אַף אָדם גדול אחד, גדול המחשבה, בורא שיטה פילוסופית חדשה, או אפילו איזו יצירה ספרותית מקובלת בעולם, ואנשיה חיים חיים מגושמים, חיים משחתים, עוד יותר מהאנשים הבורים שבעולם הישן. אבל הסיבה היא כמו שאָמרנו: בבתי הספר לומדים לשם פרנסה ולא לשם חכמה; ספרי חכמה אין הם קוראים, אל חכמים אין הם הולכים.

---

* אומרים שהפילוסוף הערבערט ספענסער הדפיס מספרו Data of Ethics רק שבע מאות עכזמפלרים, וכמה שנים היו מתגלגלים בלתי מכורים. וספר אהבים חדש נמכר לפעמים כחצי מיליון עכזמפלרים, וחוזרים ומדפיסים אותו עוד כמה פעמים.

אין חכם כבעל הנסיון.
פתגם העולם.

ה חסרון היותר גדול, בקנין החכמה ומוסר הוא, שאפילו החכמים, המלומדים הגדולים, על פי רוב אינם יודעים את החיים אלא מתוך הקריאה בספרים, ומוחם מלא בדברים והיפוכם: בחכמות ופתיות, בדעות הגיוניות ואמיתות, ובדעות מוטעות וכוזבות, והם נבוכים ואינם יודעים לצאת מתוך המבוכה ולעמוד על מהות החיים המוסרים האמיתים, אשר יעשה אותם האָדם וחי בהם.

מה שאין כן כשהאָדם מסתכל ורואה ולומד, ויודע את החיים מתוך הנסיון, מתוך התעסקות, התערבות בהחיים המעשים; אָז אפילו האָדם הפשוט יכול להכיר את החיים לנכון ויכול לדעת, לכשירצה, לבחור בטוב ולמאוס ברע.

לפיכך כל אָדם, וביותר החכמים, המורים ומטיפי המוסר, צריך לבוא במגע עם החיים המעשים, הכל מה שאפשר לו יחקור וידרוש בטבע האנשים, מעלותיהם וחסרונותיהם, חכמתם וטפשותם, מדותיהם הטובות והרעות, היפות והמגונות, חיי פרישות וחיי הפקרות, חיי עושר ועונג, חיי עוני וצער, וכל סדרי החיים החברותים, החמרים והרוחנים בכלל.

בודאי מורה זועם הוא הנסיון, מיסר הוא הרבה בשבט עברתו תלמידיו ההולכים לבית ספרו; הרבה דברים רעים הם צריכים לראות, ועם הרבה אנשים רעים ומנובלים הם צריכים להפגש, והרבה כעס ומכאובים הם גורמים להם, — לפיכך יראים הם האנשים באמת מפניו ומתפללים „אל תביאנו לידי נסיון“ — אבל גם מורה מצוין הוא הנסיון; רק הוא יכול ללמדנו ארחות חיים, ואָנו צריכים לקבל באהבה את יסורי שבטו. ולוא ירא ופחד התינוק לנסות להציג רגלו ולילך, היה נשאר נכה-רגלים לעולם.

ואיך ימות החכם עם הכסיל?
קהלת, ב׳, ט״ז.

פתגם זה שהחכם גם הוא ימות כהכסיל, שגור הוא בפי כל אנשי העולם עוד משנים קדמוניות, ואנחנו לא נוכל למצוא לדעת, אם הקהלת היה הוא שהמציא פתגם זה, וכל העולם חוזרים את דבריו, או אולי גם הוא שמע זאת מפי אחרים שקדמוהו, וחזר וכתבו בספרי הקהלת. בין כה וכה תמיהים אנחנו עליו: חכם גדול שכמותו, יכתוב דברים השגורים בפי ההמון ואינם עומדים בפני בקורת השכל הבריא. באמת מאי נפקא מינה, אם „החכם ימות גם הוא כהכסיל״, העיקר הוא „אם רק לא יחיה כהכסיל״.

החכם יחיה... „חיי אָדם״ — חיים רוחנים, חיים אצילים, בריאים ויפים, מביא טובה וברכה בחייו, לו ולאחרים; וכשיגיע זמנו „למות״ ועושה חשבון הנפש, הוא מוצא, כי הרבה הרויח בחייו, אָז הוא מת במנוחה ובשחוק על שפתיו *.

אבל הכסיל הוא יחיה... חיים בהמים, חיים מגושמים מזיקים לו ולאחרים, וכשיגיע זמנו „למות״ — אם לא נטרפה עליו דעתו, והוא עושה חשבון הנפש — אוי לנפשו... הסך הכל מחייו אפס הוא, הוא ימות מתוך בושה ויסורי הנפש. ואם יאמר מי לתרץ דברי הקהלת ולאמר, כי הוא כיון לעיקר המיתה, שהחכם כהכסיל לא לעולם יחיה, על זה בודאי אין להתאונן הרבה, לפי מצב תנאי החיים המקולקלים, הכלכלים והמוסרים, וביותר הבריאים והטבעים. ומי יודע אם יש

---

* חז״ל קראו למין מיתה כזו „מיתת נשיקה״ (ב״ב, י״ז), כלומר האדם הצדיק מרגיש בשעת מיתתו, שהוא חפשי ופטור מכל עניני הגוף המגושמים, המקולקלים ונפשו מתדבקת באהבה, בנשיקה, אל החיים הטהורים, הרוחנים, אל חי העולמים.

אפשריות כי יתוקנו בשלמות סדרי החיים שלנו, וביותר אין לקוות כי האדם לעולם יחיה, ובן מאה הרי הוא כאלו מת בלאו הכי, וכדברי הקהלת בעצמו שהחליט ואמר כי אין תקנה לחיי האדם, „מעות לא יוכל לתקון", ועוד הרבה חכמים בישראל ובעמים החליטו כזאת, ואפילו הכביכול בעצמו, כשראה שהאדם לקח ואכל מעץ הדעת וכבר הוא יודע לעשות „טוב ורע", חרד — „פן ישלח ידו ולקח ואכל גם מעץ החיים, וחי לעולם"; בעולם כזה, שטוב ורע משתמשים בערבוביה, היו חיים נצחיים אסון גדול לאדם *. הטבע הפסיכולוגית מה שהאדם מסרב למות היא „קנאת איש מרעהו" — אינו רוצה „שימות הוא" ואחרים „ישארו בחיים". והראיה, אדם שמגיע לידי זקנה של תשעים או מאה שנה, אינו חושש מאד למות, יודע הוא שמעטים הם בעולם מבני גיל זה שנשארו עוד בחיים, וגם הם ימותו היום או מחר.

בודאי למות קודם זמנו אסון גדול הוא לאדם, כל זמן שלא מלאו עוד ימיו הוא מלא תשוקת החיים והקיום הטבעי בעולם, עוד טפלי תלוים בו, עוד לא השלים עבודתו בעולם, אבל כשהמות בא בזמנו, ואחרי שנות חיים בחשבון ודעת, אין המות אסון גדול לאדם, וכדברי הנחומים הפילוסופים של אליפז התימני לאיוב: „תבוא בכלח אלי קבר, כעלות גדיש בעתו" — איוב ה', כ"ו — כלומר, תזקין ותתבשל ויגיע זמנך הטבעי להאסף בתוך הקבר, כטבע התבואה כשהיא מתבשלת מאספים אותה בתוך הגדיש.

❁ ❁

* התנא הנאור ר' מאיר דרש הפסוק „כי טוב מאד" — „זה המות" (מד"ר פ"ט).

ציון ו.

פילוסופים

סלו סלו פנו דרך — הרימו מכשל מדרך...

ישעיה, נ"ד, י"ד.

ישנם דברים הרבה, שאפילו השכל הגאוני אינו יכול להשיגם. חסר לו להאָדם בכלל מין חוש השגה כזה, להשיג דברים אלו.

אין שום ילוד אשה יכול לעמוד על סוד הבורא והבריאה. אי־אפשר לו לצייר בדמיונו, שיש מין עצם, שאין לו שום דמיון כלל לאיזה עצם חמרי ממשי *, ואותו עצם, שאינו עצם כלל, היה „במציאות" עוד לפני מיליוני מיליאַרדים שנים עד אין סוף **, ועוד הפעם „אותו עצם, שאינו עצם כלל", ברא מאין מיליוני עולמות, מתנהגים בחשבון ודעת, תמידים כסדרם.

ובכל זאת נמצאים תמיד בעולם איזו יחידי סגולה, עקשנים רוחנים, מיגעים את מוחם ומבקשים דוקא, לגלות בחזקה את הסודות האלה. כה הם חוטטים בדברים אלו ימים ושנים, עד שכל אחד בורא לו בדמיונו איזה ציור דמיון כוזב, ומאמין, שהוא מצא באמת פתרונים לחידת העולם, סוד הבורא והבריאה, והוא כותב ספרים, מביא ראיות, „הגיונות חזקות לשיטתו. ונמצאים הרבה אנשים מחזיקים בשיטתו זו שנים רבות, עד כי יקום חכם אחר וחקרו, מוכיח טעותו, וסותר עד היסוד כל שיטתו, והוא בונה לו שיטה אחרת חדשה וטוען, כי הוא מצא באמת הפתרון לחידת

---

* כהעיקר השלישי של הרמב"ם „אינו גוף... ואין לו שום דמיון כלל".

** ויפה השיב חכם אחד כשנשאל אם הוא יודע מה הוא מהות האלהים, והשיב „אלו ידעתיו הייתיו" — כלומר, אין שום ילוד אשה יכול להשיג מהותו, צריכים להיות האלהים בעצמו להבינו.

העולם. כה סובב סובב, הולך וחוזר הרעות־רוח: הללו בונים שיטות והללו סותרים, וחידת העולם במקומה עומדת.

בכל זאת חלילה לנו לחשוב את האנשים האלה למתעים, מבלים כחם וזמנם לריק — הם מביאים רק טובה וברכה להתקדמות האנושיות. האָדם הקדמוני, מכיון שהיה לבר דעת במקצת, נפלה עינו על מחזות הטבע ותהלוכותיה ובמוחו נולדה התשוקה לחקור, למצוא, לדעת: מי עשה זאת? ואיך נעשה זאת? ומי הוא בכלל מנהיג כל הבירה הזאת? אבל מפני קוצר שכלו המציא לו בדמיונו הילדותי אלהים־יוצרים־מנהיגים, בעלי צורות משונות, ויחס להם כל התכונות המגושמות, הרעות, המתועבות והמגוחכות שבו בעצמו, ומזה נולדו כל העבודות הזרות, האכזריות, המתועבות וכל ההזיות ומעשה הכשפים שבעולם, כידוע.

ולולא הפילוסופים שעומדים לפרקים בעולם, היו האנשים עובדים עוד היום את הבעל, עשתרות ופעור, שורפים את בניהם למולך. אם הם אינם יכולים לכוון לעמוד בסוד הבורא והבריאה, לברוא „שיטה חיובית" ממשית, אבל הם בוראים „שיטות שליליות", כלומר שהאלהים יהיה מה שיהיה, אבל אינו שום עצם ממשי, באיזה מובן שלנו *. וממילא אי־אפשר עוד ליחס לו כל התכונות הרעות והמגונות שהשוטים מיחסים לו **.

עד כאן דברנו אודות פילוסופים־אלהים, אנשים מתעקשים לעמוד בסוד ה', ודבר זה אי־אפשר לשום אָדם לפתור בחיוב, אבל הם מרויחים בדרך אגב שבוראים שיטות

---

* כמה עמוקים ומדויקים הם דברי הבחינות עולם בדברו על מציאות ה': „תכלית מה שנדע בך, הוא שלא נדעך, אולם נדע היותך נמצא, זה חלקנו מכל עמל ההשתדלות ויגיעת ההשקפה" — בחינת עולם, פי"ג.

** ויפה אָמר הפילוסוף הערבערט ספענסער: החכמה מסננת את השכל משמרי ההבלים.

שליליות. עתה נדבר אודות פילוסופים חולנים, כלומר פי־לוסופים שאינם מכניסים ראשם בעניני אלהות; אלא הם מבקשים לדרוש ולמצוא את סודות הטבע והנהגת החיים, דברים אלו אפשר לשכל האָדם הגאוני להשיג אם מעט ואם הרבה, אבל לא הכל בכלל. דרכי הטבע והנהגת החיים הנם מלאים סתירות, פליאות וסודות, ודבר שאי־אפשר הוא אפילו לשכל הגאוני להשוות את הסתירות ולתרץ הפליאות ולגלות את כל הסודות שלהן. ולוא הסתפקו הפילוסופים רק בפתרון מקצתן הכל מה שאפשר, הביאו גם בזה טובה וברכה הרבה לעולם, אבל דא היא עקא, שגאוני השכל אלה על־פי־רוב אמונתם בשכלם רבה מאד, הם מדמים בנפשם שאין דבר נשגב משכלם, כה הם מרהיבים לברוא שיטות שלמות, מקיפות את כל שאלות הטבע והחיים, ובשנוי דחיקי בפלפולים בהקשים מוטעים ובסתם השערות תלויות על בלימה. לפיכך כמקרי הפילוסופים־האלהים שהזכרנו, יקרה גם הם: החכמים הבאים אחריהם מבקרים שיטותיהם ומגלים את כל המגרעות שבהן ומהרסים את כל בניניהם.

במתכוון אָנו מבטאים „כי החכמים הבאים אחריהם"— בשגם כל זמן שהם עודם בחיים, מפני שמם הגדול בעולם, נחתים הקטנים מהם, אם גם כשהם רואים את כל המגרעות שבשיטתם; ואם יעיזו לבקרם, יגערו בהם הגאונים האלה ויאמרו להם: קצרה שכליכם לרדת לסוף דעתנו העמוקה, וכל ההמון הגדול יאמינו, כי בודאי הצדק עם הגדולים.

בכל זאת הפילוסופים החולנים, כמו הפילוסופים־האלהים הביאו גם הם רב טובה להאנושיות, כידוע. כל טענותינו נגדם הן רק על „הקבלנות" שלהם, שקבלו עליהם לתרץ כל שאלות הטבע והחיים, וזאת אין בכחו של שום ילוד אשה.

מגמתנו במאמרנו זה הוא, להעיר ולהאיר עיני האנשים החוקרים, המבקשים תשובות על שאלות הטבע והחיים, שלא יאחזו בשיטה פילוסופית אחת — אפילו שיטת גאוני הרוח

כשפינאזע וקאנט — הכל כאשר לכל, מפני הדר גאונם, או מפני הכבוד המדומה לכנות עצמם תלמידי פילוסוף גדול פלוני — שיטה פילוסופית אמתית, מתחילתה ועד סופה, זה הוא דבר שאי־אפשר — ומוטב לכל אָדם החוקר באמת לתכלית הטבע והחיים, שלא יאחז בשיטה אחת. יקבל את מה שהוא טוב ואמת, לפי דעתו בשיטה זו, ואת הטוב והאמת משיטה אחרת, עד שישיג איזו שיטה מקובצת בהחיים.

❁ ❁

ציון ז.

מי יודע מה טוב לאָדם?

כי מי יודע מה טוב לאָדם מספר
ימי חיי הבלו?
קהלת, ו׳, י״ב.

כשאָנו מתבוננים בספרי התנ״ך, התלמוד והמדרש, ובכל ספרי המוסר והמדות מחכמי ישראל ומחכמי האומות אָנו רואים, כי המצות, הלמודים והעצות הכתובים שם „אשר יעשה אותם" האָדם וחי בהם — הנן פחותות הרבה מהמצות והאַזהרות אשר „לא יעשה אותם" *.

הטעם הוא פשוט לפי דעתנו: הנקל הוא להרגיש, להכיר ולדעת את כל הדברים, שהם רעים ומזיקים לגוף או לנפש, ליחיד או לרבים, ושהן מתקיימים בכל מקום ובכל זמן. לפיכך אפשר להוכיח ולהזהיר עליהן שלא לעשותן.

אבל מה שאינו כן בהדברים שנראים לכאורה שהם טובים וצריכים לעשותם, כדברי הקהלת, „כי מי יודע מה

---

* למשל בתורתנו „המצות עשות" שבין אָדם לחבירו ושהן נוהגות גם היום, הנן רק שלשים בערך, לעומת הלא־תעשות, שהן תשעים בערך.

טוב לאָדם ?" משונים הם בני האָדם בדעותיהם, בנטיותיהם, בחינוכיהם ובמצבם החמרי והחברותי, ואתם יחד משתנים דעות האָדם והשקפתו על החיים ומה שהוא טוב לזה הוא רע לאחר, ומה שהוא טוב להיחיד הוא רע להרבים, ומה שהוא טוב היום יהיה רע למחר או למחרתים *.

לפיכך כל חכמי המוסר והמדות, דורשי טובת האָדם באמת, היו מתונים, זהירים בלמודיהם המוסרים, בלי לחייב, ליעץ לעשות „עשות הרבה". הם היו מחזיקים בהכלל „שב ואל תעשה עדיף".

אבל בעלי המוסר השוטים התועים והמוכיחים הרמאים, הצבועים, הרבו להעמים על שכמי האָדם האומלל עצות ואזהרות „עשיות" עד אין מספר. מה לא למדו את האָדם, מה לא חייבו אותו לעשות ? כל האכזריות, כל התועבות, כל הגעל נפש וכל השטותים. לפנים למדו את האָדם לשפוך נחלי דמים, כדי לתקן עולם במלכות דת פלוני ופלוני, וזה עתה... כדי לתקן עולם במלכות הדעמאקראטית.

---

* למשל העשה של שמיטת כספים בזמנה היתה בודאי טובה ויפה. לפנים, שהמסחר והמעות מזומן היה מעט מאד בעולם, האנשים התפרנסו מתבואת הארץ, מגדול הצאן והמקח־וממכר, היה נעשה הכל בדרך חליפים Barter Trade באנגלית, לפיכך אם האחד הלוה לחברו איזו מדות תבואה, נתח בשר, צמר וחלב, או הלוה לו איזו פרוטות ולא הגיעה ידו לסלק לו, מדה טובה היא בודאי, שלא יגוש את אחיו העני: השביעית משמטת את חובו, ולו תחשב זאת לצדקה. אבל ברבות הימים, כשהמסחר פרץ בעולם והמעות מזומן נתרבה בעולם, ואנשים היו צריכים ללות כסף למסחרם, או לקחת סחורה בהקפה, אז לא היה אפשר עוד לאָדם למחול חובותיו, וכשראה הלל שהעם נמנעו מללות, פחדו שהלוים או הלוקחים בהקפה, יחכו עד שנת השמיטה ויהיו פטורים מלשלם חובם, וזה הוא גורם רעה להעניים וביותר להסוחרים, ומפני תיקון העולם עמד והמציא את ערמומית הפרוזבול — גיטין ל"ו.

והנה לפנים — והדפוס, הטלעגראף והראדיא טרם היו עוד בעולם, והיודעים היו מעטים, וכל הלמודים היו הכל בעל פה, אָז לא היו יכולים מיד החכמים התועים, החכמים להרע, לגרום היזק גדול בלמודי מוסריהם. החכם התועה, או הרמאי, היה יכול למצוא איזה תלמידים מקשיבים בעירו ובהסביבה שלה, אבל למודיו המזיקים לא היו יכולים להגיע למרחוק רק במקרים יוצאים מן הכלל. אבל עתה — שהדפוס, הטע־לעגראף והראדיא מעבירים דבורים וקולות אנשים ברגעים אחדים מסוף העולם ועד סופו, וכל מי שזכה להיות „מפורסם", אם מפני שהוא אומן מכונאי גדול, או משחק על הבמה, עשיר בור גדול, פרופיסור בטלן, כשנכנס בהם לפעמים רוח שטות, רוח גאוה, ורוצים לפרסם חכמותיהם בעולם, אָז הם מוסרים חכמתם בעל פה להעתונאים, כותבים במסירת קולמוס או בעצמם, עצות טובות, מה יעשה האָדם ויאריך ימים, יתעשר, יהיה מאושר, או עצות טובות לתקן עולם — מיד העתונאים והטעלעגראף חוטפים דבריהם ומשמיעים אותם מסוף העולם ועוד סופו.

למשל, זה לא כבר פרסם איזה שופט בבית המשפט לנערים בעיר דענווער, מר לינדסיי, חוברת, וזה תוכנה: היות שלרגל משרתו בתור שופט לבני הנעורים הפושעים נתגלו לו, כי חלק גדול מתלמידי בתי הספר הגבוה משני המינים הנם פרוצים בעריות, והם טוענים כי הם הנם אוהבים זה את זו, אבל אינם רוצים להתקשר, להנשא על פי חוק הדת או חוק המדינה, יראים הם שמא לא יעלה זווגם יפה, כמו שהם רואים מכל רבוי הגיטין וריבות משפחה בימינו, ובכן השופט החכם רוצה בתקונם, והוא מציע עצה טובה, להתיר לבני הנעורים לחיות חיי אישות בלי התקשרות דתית או משפטית, „רק בתור נסיון", ואם זווגם לא יעלה יפה, יפרדו איש מרעהו בשלום.

להשופט החכם הזה צריכים לאמר: ימחול נא וילך לרוסיא, למדינת הסאָוועטים, ויראה מה עלתה להם, שהם רק הקילו הנשואים והגרושים, שדי לו להזווג לרשום עצמו

בתור בעל ואשה, ולמחר כשירצה אפילו אחד מהם להתגרש, יכול עוד הפעם בערכאות לרשום עצמו שהוא גרוש, או שהיא גרושה. כבר מלאה שם הארץ זמה. ילדים מנשואים כאלה הנם נעזבים, מתגוללים כעכברים בכל המבואות המטונפות, רעבים וערומים, גונבים וגוזלים, מנוגעים בכל המחלות המזוהמות ומתים לאלפים.

השופט החכם הזה עושה עצמו כאינו יודע טבע האדם, שהוא חומד ומתאוה אשה אחרת חדשה, אפילו היא מכוערת ואשתו יפיפיה. לולא התקשרות הנשואים על פי הדת או החוק, תמלא הארץ זמה, מוסד המשפחה תחרב והילדים יגדלו כילדי מדינת הסאָוועטים.

חכמים, בעלי טובות! חדלו לכם מהאָדם האומלל! המעיטו כל מה שאפשר עצותיכם הטובות. הוא בעצמו בחושו הטבעי לשמור על קיומו בעולם, יחפוש וימצא מה שהוא טוב לו באמת.

❁ ❁

ציון ח.

נמוסים — Ceremonies

ה נמוסים הנם המלח, הפלפלין שבחיים. החכמים כהכסילים, הכל צריכים לקיימם, לערוב מהם — אם מעט ואם הרבה — בחייהם. בלעדם אין טעם להחיים.

נמוסי כל עם הנם עצם מעצמיו, נבראים מתכונת נפשו, מאויר ארצו, מתנאי חייו ומצב השכלתו. אם רוצה אתה לעמוד על אָפיו של איזה עם, צא ובדוק בנמוסיו.

הנמוסים הנהוגים עתה בעולם, אפילו אצל עמי אירופה התרבותים, כמעט כולם באו להם בירושה מאבותיהם הקדמונים. כמובן, בזמן לידתם אָז היו פראים, מגושמים

ומשוקצים, אחרים גם אַכזרים, רק בהמשך השנים הרבות, יחד עם התקדמות העם — הלכו, נתפתחו ונתיפו יותר, הכל כפי מדת השכלת העם. לפיכך עמי אפריקה ואזיה, שמפני סבות שונות פגרו מלכת ולהתקדם, נמוסיהם הנם עוד פראים ומגושמים.

מכל מה שאָמרנו בזה אָנו באים ללמוד: היות כפי שנאמר, שנמוסי העם הם הולכים ומתפתחים יחד עם מדת התפתחות השכלתו בכלל, והיות שאפילו העמים התרבותים אינם עוד מפותחים, משוכללים בתכלית השלמות, מובן ממילא, שגם נמוסיהם אינם עוד מפותחים כדי צרכם.

לזאת החכמים, יחידי הסגולה, שהקדימו עצמם ויצאו הרחק מתוך שורות אנשי ההמון, הם בל ישתמשו בהנמוסים בכל גסותם, כמו שהם נהוגים בין העם, ישתדלו ללטשם, לשפרם, הכל כפי מה שאפשר. עם כל זאת ישתמשו בהם רק מעט מזעיר מאד. הנמוסים, כמו שאָמרנו, הנם המלח והפלפלין שבחיים: מלח ופלפלין, איזה גרעינים, איזה גרגרים בקדרה הם נותנים טעם ושבח בהתבשיל, ומעט יותר מדי הנם משחיתים אותו.

❁ ❁

ציון ט.

אַל תהי צדיק הרבה

אַל תהי צדיק הרבה וכו׳.
אַל תתחכם יותר.
למה תשומם?
קהלת, ז׳, ט״ז.
יקר מחכמה, מכבוד סכלות מעט.
קהלת, יו״ד, א׳.

דברי הקהלת אלה, שהעמדנו למעלה בזה, הנם בטח הסוף דבר והמלה האחרונה מכל הפילוסופיה הרחבה והעמוקה שלו. אחרי שכפי עדות עצמו, נמסרו לו כל מפתחות חדרי החיים, והוא נכנס בהם

לפני ולפנים; הסתכל בהם בחנם מכל הצדדים ולמדם לדעת הכל כאשר לכל, בעיון ובמעשה, די והותר. אָז, כנראה, פקח את עיניו והביט וראה את הסכנה הכרוכה בעקבות ההצטדקות, ההתחכמות היתירה וההתחטטות בחיים, שהם יכולים להביא את החיים לידי בטול הכל, לידי יאוש ומאוס ושנאַת החיים, ולבסוף לידי שעָמום ושגעון ואבוד עצמו שלא מדעת.

אָז חזר מדבריו שבספר משלי, שכה הרבה שם לספר בשבחה של החכמה, להזהיר על הצדק, להזהיר על העול והרשע ולגנות את הסכלות, והורה לאמר: „אַל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר וכו׳״; „יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט״.

הבה נבאר דברינו בהרחבה ובפשטות. נדמה נא בנפשנו, שאיזה אָדם אחד נולד במקרה בכשרונות רוחנים גאונים, וגם זכה לאמצעים חמרים יותר טובים, הכל כשלמה, והוא גמר בדעתו: יהי מה! רוצה הוא לדקדק עצמו בכל מעשיו, להצטדק ולהתחכם בתכלית השלמות. כה את הצדק שם לו לקו ואת השכל למשקולת, לא הגה דעה, לא דיבר ולא עשה שום דבר בטרם התישב היטב בזה; הפריד אותו דבר לחלקיו, בחנו, מדדו ושקלו במאזני הצדק ובאַמת השכל, חטט ונקר ובקש למצוא בו איזו תכלית, דבר־מה מהטוב, המועיל והיפה לגוף או לנפש, לו או לאחרים, ואם לא מצא בו אחת מאלה, זרו הלאה השכל הקר שלו. במטאטא ההגיון עמד ופנה מתאי מוחו את כל הדמיונות, ההזיות, החלומות הנעימים, הספורים הבדוים, התקוות הכוזבות, התנחומין של הבל, הרהורי הגאוה, האונאה העצמית, קבלת החניפה וכל המנהגים, הנמוסים המוסכמים האוילים, וכל ההבלים, שאָדם מוצא בהם קורת רוח, נוחם ומרפא, וממתיקים לו מעט את מרירת החיים. גם על הלב השליך השכל קרחו ויקפיא בתוכו את החמימות, החביבות, רחשי הלב, הגעגועים לילדים, שמחת יום־טוב, בדיחת שיחה נאה, שהשכל הקר עומד ושואל לשמחה מה זה עושה?

כה הרבה עוד השכל הקר למרט, לחדד, לזכך, לפנק את חושיו, רגשותיו וטעמו בו, עד כי הרגיש והכיר את החיים. הכל כצורתם כהויתם. הה! כמה מרים הם, כמה מגוחכים הם, כמה מכוערים הם וכמה קטנים ושפלים הנם כל עניניו, מלחמותיו, שאיפותיו וכל חפצו בחיים — הכל תוהו ובוהו, ריק והבל.

האָדם היה נעשה אָז מין גולם חי, מכונה קרה, פועלת הכל בחשבון על פי כללי השכל, בלי שום נטיה מן הצד, יציאה חוץ לגדר השכל, טעות, חטא, חרטה, תשובה ותיקון, והיה היום כאתמול ושנה זו כאשתקד. רעים ומסוכנים היו חיים כאלה. החיים נדלחו, נתעבשו, תמהון ושגעון תקפו את האָדם; חייו היו לו למעמסה והאָדם היה מת מתוך שעמום או אָבד את עצמו שלא מדעת. האָדם בכל חפצו הטוב להצטדק, להתחכם, לטהר עצמו, להגביה ולעלות למעלת מלאך, ושכל נבדל, לא יצלח בידו זאת. סוף כל סוף אַך בשר ולא רוח הוא, „חי מדבר", שנוסף על כל תכונותיו הבהמיות, עוד סגל לו הרבה תכונות מלאכותיות רעות, מנהגים ונמוסים מגוחכים וריקים, והיו לו לעצם מעצמיות החיים, והם הנם אַבני פנה, מלט וסיד ודבק שמחברים ומעמידים את הבנין הגדול שנקרא חיים.

אם ננסה לנגוע בו, לחלוץ ממנו איזו אבן מנוגע, להקציע ממנו מעט טיח טפל, וכל הבנין הוא בסכנה לנפול.

גם אנחנו נאמר, כאותו הדרשן האוילי, שאָמר: „מסכימים אנחנו שאָמנם חכם גדול היה שלמה", אבל במחילה מכבוד חכמתו הרמה, אָנו צריכים לבקר במקצת דבריו ולאמר כי את „העיקר שכח", או אולי לא ידע הוא בעצמו זאת, דהיינו ליתן שיעור לדבריו, לקצוב לנו כמה הוא שיעור „הסכלות מעט" שהוא „יקר מחכמה" — או כמה הוא שיעור העודף והיתור „של ההצטדקות וההתחכמות" — בכדי שלא נשגה ונוסיף יותר מדי על שיעור „הסתכלות מעט", או נגרע הרבה יותר מדי, משיעור ההצטדקות וההתחכמות, זאת היא

כל נקודת־הכובד שבחיים, למצוא את דרך הממוצע, שביל הזהב שבחיים, שלא להתרחק לאחת מן הקצות, שלא לעלות שמים, ושלא לרדת תהומות.

כבד היה דבר זה — אפילו לחכם כשלמה — לציין בדיוק את הדרך הממוצע, שביל הזהב, ולאמר זאת היא הדרך הישרה האמתית, לכו בה — לא תסורו ממנה ימין ושמאל.

ולבסוף נעיר, כי בכלל טרח בחנם וכתב והזהיר „אַל תהי צדיק הרבה, ואַל תתחכם יותר" — אנשים המצטדקים, המתחכמים הרבה" כמעט אינם במציאות, ואפילו הוא בעצמו ימחל לנו, „לא היה צדיק ומתחכם הרבה" *. למותר היתה כל אַזהרתו, והלואי שיבוא האָדם לידי מדרגה גדולה כזו, שימצא את הדרך הממוצע, שביל הזהב, וילך בה.

❁ ❁

ציון י.

תפיסת מקום בעולם

נך הוא **טבעו** של האָדם הבריא בגופו ונפשו, שהוא אינו יכול לכבוש, לצמצם את „האני שלו" בו בעצמו, מבלי לשים לבו אל העולם שמחוצה לו. איזה כח נפשי דוחה ומעורר אותו להוציא את ה„אני" שלו, להבליט את ישותו, להרחיב את גבולו ולתפוס מקום יותר גדול בעולם, הכל כפי מה שאפשר לו **.

---

* עיין כל זאת מלכים א׳ קאפיטל י"א.

** ובדרך חקירתנו זאת נוכל להסביר הסתירה הפסיכאלאגית ברוחם של החכמים — שהרבה מלעיגים עליהם בשביל זה — דהיינו שמצד אחד הם מבזים, מבטלים בלבם את ההמון הגדול, ומצד השני הם רוצים ושמחים בהכבוד שהם מחלקים להם — הטעם הוא, שבתוך החלל הריק הגדול שבתוך השדרות של ההמון, אפשר להם להרחיב את מקומם ולהבליט ישותם.

תשוקת תפיסת מקום בעולם, זאת היא רוח החיה בכל אופני מכונת החיים, החמרים והרוחנים, בעולם; זאת היא הסבה הפסיכולוגית שהאָדם מתרגז, קוצף ולוחם כשאָנו פוגעים בכבודו, משפילים את ערכו, מפני שבזה אָנו מצמצמים ומקטינים את מקומו שהוא תופס, לפי דעתו.

אבל משונים הם האנשים בדעותיהם, בטעמם, באיזה מקום הם רוצים לבחור להם, ובאיזה אמצעים הם משתמשים עצמם לתופסו. הטובים והחכמים שבהם בוחרים להם מקום שיש להם ערך ממשי, אמתי בחיים, קונים אותו באמצעים כשרים, משלמים עבורו במחיר כחם ומוחם, בוראים שיטות פילוסופיות, יוצרים ערכי מוסר חדשים, ממציאים תרופות לחולים, מכשירים ומכונות להקיל את העבודה, עוסקים בצרכי צבור באמונה, מטיפים, מלמדים, מטיבים, מתקנים, משפרים את החיים החמרים והמוסרים בעולם. כה כל אחד קונה, תופס את מקומו הראוי לו לפי מעשיו בצדק ומשפט *.

אבל דא היא עקא: אנשים ישרים, חכמים, בטוב טעם ודעת, שיודעים באיזה מקום לבחור, מרוצים לשלם מחירם ולתופסו בצדק ומשפט; הם הנם מעטים מאד בעולם. אבל רובם ככולם אינם קונים את מקומם, אלא גונבים אותו על ידי גניבת דעת הבריות ברמאות צביעות, ואחרים גוזלים את מקומם על-ידי חוצפה, קפיצה בראש, מעשה אלמות, הנהגה דעמאגאגית ועוד.

אבל אי־אפשר להונות את הטבע. היא מרגשת, מכרת באיזה דרך תפס לו האָדם את מקומו ואינו מנחת לו להנות ממקום גנוב וגזול, צר לו המקום הזה.

והנה כמו שאָמרנו, שישנם בני אדם שגונבים וגוזלים את מקומם בעולם, והטבע אינה מניחתם להנות ממנו — כמו

---

* כמה נכונים דברי חכמי האָבות במאמרם: בן מאה כאלו הוא מת ועבר ובטל מן העולם — אבות פ״ל, בשגם אָז הוא בטל מכל מלאכה ופעולה, אינו יכול עוד לתפוס מקום בעולם.

כן ישנם בעולם מתי מספר אנשים צנועים, ענוים, אינם מכירים את ערכם, הם קטנים בעיניהם, מצמצמים עצמם בחוג צר, ואינם תופסים את מקומם הרחב הראוי להם בעולם; הם מענים, מחניקים את נשמתם וחייהם אינם חיים.

סוף דבר: כל מי שהוא חפץ בחיים הבריאים, הטבעים, הוא צריך ומוכרח לבקש ולתפוס לו איזה מקום בעולם, ככל אשר תמצא ידו, הכל על־ידי אמצעים כשרים, על־ידי פעולות ומעשים שמביאים טובה וברכה לו ולאחרים, וכל מי שרוצה לתפוס לו מקום בעולם, או, בהפך, מי שמסרב לתפוס לו מקום, אפילו כונתו רצויה, הטבע מענשתם — לא ימצאו קורת־רוח בחייהם.

❁ ❁

ציון יא.

אוצר השכל העולמי

מיד כשנצנצה איזה ניצוץ שכלי במוחו של האָדם הראשון בעולם, מיד פרץ גדרו של „הבעל חי“, החי רק על־פי חוקי הטבע המוגדרים לו, התחיל לשים לבו לאיזה דבר, והרגיש שהוא רע ומזיק לו, וצריכים לחדול מעשותו, — אותו אָדם היה המיסד הראשון ל„האוצר השכל העולמי“.

לאט לאט, כששכל האָדם הלך והתפתח יותר, כבר נמצאו מספר אנשים, ששמו לבם לעוד איזה דברים, שהם רעים ומזיקים, שצריכים לחדול מעשותם. אחרים כבר הקדימו בשכלם עוד יותר, עד כי כבר הבינו לעשות דבר מה בפועל, להמציא להם איזה אמצעים, מכשירים וכלים, מחסה מזרם וממטר, להקל ולהיטיב מעט את החיים הקשים, המרים שלהם. עברו עוד הרבה שנים והאָדם התפתח עוד יותר, כבר נולדו בו איזה רגשי יושר ומוסר, הרגיש, שעול הוא לרצות רעהו, לגוזלו, הבין גם הצורך לחיים חברותים, לעזור איש לרעהו באיזה שיעור.

כן הלכו מי יודע כמה אַלפי שנים, ושכל האָדם הלך והתפתח יותר ויותר, ונתרבו בעולם גם איזה בעלי שכל גדולים, וכל אחד מצדו עשה את שלו, מה שהיה מוכשר; בער איזו רעה, תיקן איזה היזק, המציא איזה כלים, מכשירים, חידש איזו דעות פילוסופיות, ערכי חיים מוסרים, אומניות, פסול, ציור ונגינה; החל להיטיב, לשפר את החיים יותר ויותר; שכל האָדם היה אָז עוד, כמובן, בלתי מפותח כל צרכו, ובהמצאותיהם ובחידושיהם היו עוד הרבה מגרעות וטעותים גסים. כה היה האחד צריך לתקן מעשה חברו ודעותיו, כמו כן כל אחד למד מה שידע לחברו, וכל אחד השתמש במה שחידש חברו. כה הוציא כל אחד — באיזה אופן — את שכלו מן הכח אל הפועל והכניסו בתור קרן קימת „לאוצר השכל העולמי". לאוצר זה אָנו קוראים היום קולטוריא.

והנה מכל אַלפי האנשים, שהיו באַלפי השנים הקודמות, שכל אחד מהם המציא וחידש ותיקן דבר מה, והכנים משכלו לאוצר השכל העולמי, אין אָנו יודעים מי היו אלה ומה פעל ועשה כל אחד מהם להתקדמות החיים; בשגם כי לא ידעו עוד אז לכתוב בכלל. רק איזה מגדולי השכל, שזכו לחיות בזמנים המאוחרים, בעת שכבר נמצאו אָז בעולם איזה אנשים שידעו לכתוב באיזה אופן, והם אָספו, חקקו וכתבו על אבנים על לוחות חמר ועל עלי פאפירוס, מה שהמציא וחידש חכם פלוני או פלוני, וכמובן גם אָז נכתבו בשמותיהם רק מקצת מן המקצת, והשאר אין אָנו יודעים עד היום, מי היו אבותיהם, ממציאיהם ומחדשיהם.

בין כה וכה, כל אחד שהמציא, שחידש, שתיקן בשכלו דבר מה לטובת האנושיות, הניח חלק משכלו „באוצר השכל העולמי" וחלק שכלו זה נשאר חי וקים לעולם ועד, וזה הוא מין „השארת הנפש" בעולם הזה *.

---

* וזה הוא, כמדומה לנו, מה שאָמר ר' יוחנן משום רשב"י: כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמוע מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר. — יבמות צ"ז.

וכה מסופר מפילוסוף אחד, שנשאל לחות דעתו על אודות השארת הנפש", ויען ויאמר: „בני אם אַתם שואלים אותי על השארת „הנפש בעולם" אחר אומר לכם, אין דרך אחרת רק להאמין. אבל אם אתם שואלים על השארת הנפש בעולם הזה, יכולים אתם לראות זאת הכל בחוש. כל דבר קטן או גדול, חמרי או רוחני, הכל מה שאָנו שומעים רואים ומשתמשים בהם עתה, מי יודע כמה נפשות שכליות שקועות בהם". והנה כמו שאָמרנו, שהקולטוריא שלנו הוא אוצר שכלי משותף מאַלפי אנשים. אחרים הכניסו בו חלקים גדולים ואחרים חלקים קטנים, לפיכך אפילו האָדם הבעל שכל היותר גאוני אינו יכול להתגאות, ליחס כל חכמתו למקוריות, הכל משכל עצמו. כולנו כאחד לוקחים ולוים מאוצר השכל העולמי ומשתמשים בהם לכל צרכי חיינו, החמרים והרוחנים. ואפילו הכל מה שהחכמים ממציאים ומחדשים היום, כולם נבראים ונעשים מִן החומר המוכן, שבאו לנו בירושה מהדורות שעברו. ההבדל הוא בזה, שהחכמים משתמשים בשכל עצמם, בוראים ומחדשים דברים חדשים מהחומר המוכן, ובזה הם מכניסים גם הם משכלם לאוצר השכל העולמי, ומסלקים גם את חובם שלוו, ועוד בהרבה רבית, בעת שההמון הגדול לוקח הכל בהלואה מאוצר השכל העולמי ואינם מחזירים לו מאומה.

והנה להמון הגדול צריכים למחול להם חובם, מלבד ששכלם קצר עוד הם שרוים תמיד בדאגות וצרות, נלחמים על קיומם בעולם, ובזה הם מבזבזים גם את שכלם הקצר. כלום אָנו יכולים לתבוע מהם להמציא, לחדש דבר מה ולסלק חובם? אבל בעלי השכל בשיעור הגון, שבכחם להמציא לחדש דבר מה ולסלק חובם לאוצר השכל, אלא שהם עצלים רוחנים, אינם רוצים ליגע את מוחם, או עוד רע מזה, שהם מבזבזים את שכלם בהב־הב, בסוחר־מוכר, באונאה ורמאות, במחלוקות ונצחונות ובכל ההבל־הבלים — הם הנם בבחינת „לוה רשע ולא ישלם" — שכלם עולה בתוהו ולא ישאר להם שם ושארית „באוצר השכל העולמי".

❁ ❁

ציון יב.

מלחמת השכל וההרגל

אלים, מושל עריץ הוא ההרגל באָדם, עוד בחדשים הראשונים לחייו, כשחושיו מתחילים רק להתפתח ולפעול, מיד ההרגל חש ובא ותופשו בידיו, ומשים כבליו על כל חושיו, כובשו לעבד וסר למשמעתו, מלמדהו, מרגילהו לחוש, לחשוב, לראות ולשמוע, לרצות, לעשות ולקיים — הכל ממש כפי מה שבני ביתו, בני עירו, בני מדינתו חשים, חושבים, רואים ושומעים, רוצים ועושים. כה חיים בעולם מיליוני עבדים, נרצעים להרגל, עובדים קשה, מבלים ימיהם וכחותיהם, הגופנים והנפשים, בעבודות זרות, במעשים רעים ומגונים ובדברים טפלים ובטלים, הכל כפי שיורם ההרגל, המושל בהם. והם אינם חלים ואינם מרגישים בעבדותם; הם סוברים, שהם הנם בני חורים גמורים, חשים, חושבים, רואים ושומעים, רוצים ועושים, הכל על דעת עצמם ובחירתם החפשית, באין כח אחר מתערב בעניניהם וכופם על זה *.

רק לעתים רחוקות נולדים איזה אנשים גבורי כח, שכלים, בעלי חושים חריפים ודקים, והם מתחילים להרגיש בלחיצת כבלי ההרגל, מתגרים בו מלחמה, פורקים מעליהם כבליו ומשחררים כל חושיהם מעבדותו, והם מתחילים לחיות הכל חיי עצמם הם. אבל עקשן, נצחן גדול הוא ההרגל — לא יחפוץ למחול על חזקתו, שיש לו על האָדם מדורי דורות וכל זמן שהאָדם חי, אינו בטוח עוד בחופשתו. ההרגל עומד תמיד על המשמר, מצפה ואורב לו לשעת הכושר, לעתות בצרה, לכשיחלה האָדם, לכשיקרהו אָסון, לכשיזקין, לכשעצביו יחלשו, וכשיהיה מר נפש, מר רוח, בעתים כאלה — על פי רוב — שכלו מסתלק ממנו, רוחו נופל, ידיו תרפינה, אָז יניח

---

* כאלמנת ההודי החושבת, שהיא רוצה בכל לבה להקבר בחיים עם בעלה המת.

האָדם את נשקו ויחדל ללחום — והיה למוג לב, לירא וחרד כילד קטן. אָז יצא ההרגל ממחבואו — יחיש ויפול עליו, ויכבשו עוד הפעם לעבד לו.

בזה מתורץ קושית קטני השכל, מה שהם מקשים על איזה גדולי עולם, שלחמו שנים רבות נגד דעות ומנהגים רעים ומשובשים שבחיים, פתאום כשנסתבכו בצרות חלו, זקנו, חלפה עליהם רוח אחרת וחזרו עוד הפעם לחיי ההרגל ולחיי כל אָדם מן השוק *.

ציון יג.

אמת ודמיון **.

מחלה מוזרה היא מחלת הדמיון באָדם; בעת שמכל יתר המחלות, כשהוא מתרפא מתפטר מהן, הוא מתמלא עוז וחדוה; אבל כשהוא מתרפא, מתפטר ממחלת הדמיון, אוחזתו שעמום ויגון.

הדמיון באָדם הוא כמין סם האופיום, המישן את האָדם ומראה לו חלומות טובים ונעימים, ומהנהו הנאה גדולה.

---

* שאול בן קיש, כשהמלכות היתה נכונה בידו ושכלו בריא ושלם, השתמש בכח מלכותו, והכרית את האבות והידעונים, שהיו בני ישראל רגילים לשאול בהם בכל עת מצוא. וכשהוגד לו כי קרע ה׳ את מלכותו מעליו ובעתתו רוח רעה, חזר ההרגל ותקפו עוד הפעם וכפו להשפיל עצמו, להשתטות וללכת הוא בעצמו לדרוש באשת פתיות, בעלת־אוב.

** הקורא המבין יבין בעצמו, כי אין אָנו מכוונים בזה אל כח המדמה והציור שבאָדם, שהוא מדמה ומצייר בדמיונו צורת בנין, מכונה וכלים, או תכנית ספור ושיר, שהוא רוצה לבנות ולעשות ולכתוב בספר. אָנו מכוונים אל הדמיון הכוזב, שהאָדם מדמה במחשבתו, דברים שלא היו ושלא נבראו.

לפיכך כשהאָדם מקיץ מחלומות הדמיון הנעימים ורואה אי־ממשיותם, אוחזתו שעמום. לפיכך ישנם חכמים כאלה שהם טוענים, שחלילה לנו לבקש לרפאות את האָדם ממחלת הדמיון; ולא עוד, אלא שהם מיעצים אפילו לפתח את הדמיון באָדם עוד מילדותו: למלאות את מוחו בספורי בדים והגדות נאות, שיהיו נשארים לו לכל ימיו. והנה מצד החיים החמרים המזויפים אולי הצדק עם החכמים האלה. בעלי הדמיון וההזיה חיים באמת חיים יותר נעימים ושקטים, מהאנשים בריאי השכל, חשוכי מחלת הדמיון מלידה, או נתרפאו ממנה על־ידי למוד ונסיונות החיים. ולא עוד, בעלי הדמיון לפעמים יכולים להטעות עצמם ולהטעות אחרים באיזו דעה ושיטת שהמציאו בדמיונם ולהשיג על ידה עושר וכבוד בחייהם ושם טוב עולם אחרי מותם. אבל מצד החיים המוסרים, הדמיון הוא מחלה מסוכנת לאדם, הדמיון הוא שותפו של השקר, או ביותר פשוט, הוא השקר בעצמו. ובכחו של הדמיון לבלבל את מוחות האנשים, להכות אותם בעורון ובשגעון, שלא יראו ולא יבינו דברים כהויתם, עד שכל הדברים השקרים המגוזמים והמגוחכים יהיו נדמים להם כדברים אמתים ממשים, טובים ויפים. רק יחידי הסגולה, חריפי השכל ודקי הרגש, הם יכולים להכיר ולהבדיל בין האמת ובין הדמיון כוזב, וכל מי שרוצה לחיות חיים ממשים ואמתים, יבדוק ויבקר תמיד בשכלו, דעותיו, מעשיו ומנהגיו; יראה וידע, אם אינו חי בעולם הדמיון והשקר.

הדמיון הוא שריד וירושה, שעבר לנו מהאָדם הקדמוני הפרא, שהיה עוד במצב הילדות, והדמיון מלא את כל בתי נפשו. נדמה לו, שהנהרות, ההרים, העצים והאבנים, ברקים ורעמים, זיקין וזועות *, כל אלה נדמו לו, שהם בעלי חיים משונים ומסוכנים, האורבים להרע לו, ויירא ופחד מהם והשתדל לפייסם בדברים, במתנות, עד שנולד מזה העבודה האלילת, כידוע. וכאשר התחיל שכלו לצמוח במוחו, התחיל

---

* כוכבא דשביט ורעידת הארץ, עיין ברכות נ"ח:

לדחוק ולגרש משם מעט מעט את הדמיון והתחיל להכיר את מהותם של הדברים.

אבל עד היום עוד לא הצליח השכל לגרש כלה את הדמיון ממוחות ההמון הגדול; עוד ידו תקיפה עליהם. הוא מטעה ומתעה ומראה אותם כל הכזבים וכל השטותים והם מאמינים אותו. עול גדול עושים אלה, המפטמים את מוחות הקטנים עם הגדולים בדמיונות כוזבים. כלום חסרים לנו דברי חכמה ומוסר, ספורים ומשלים אמתים ויפים, קלים וחמורים לקטנים ולגדולים?

❁ ❁

ציון יד.

הכל צריכים להקשות

„חוצפה היא להקשות", „אָסור הוא להקשות", „מרידה היא להקשות", „עשה מה שאומרים לך אין להקשות", „סתם מקשן עם הארץ" *, כה! „אין צריכים להקשות".

פתגמים אלה יש להם מהלכים בעולם משנים קדמוניות. נכרים הם, כי הורתם ולידתם הם עוד מימי העבדות, הבערות והעריצות.

בימים הרעים האלה, אם העיז העבד להקשות במעשי אדוניו חשבו זאת לחוצפה — חתך האָדון לשונו. אם העיז החכם להקשות בעניני אמונה, חשבו זאת לכפירה; הכנסיה דנתה אותו בשרפה — אם העיז האזרח להקשות בהנהגת המדינה, חשבו זאת למרידה, המלכות דנתה אותו לתליה.

* בטעות חושבים כי פתגם זה נמצא בחז"ל, הוא נמצא בתשובות חות יאיר, תשובה רי"ט, וכנראה הוא פתגם ישן נושן.

אם העיז האיש־חיל להקשות בפקודת השר הגבוה עליו, דנו אותו בירית.

אם הטריד התלמיד את רבו הקפדן בקושיות גער בו ואמר „סתם מקשן עם הארץ". כה הרגיל האָדם לבלום פתחי פיו ולאמר לנפשו „אין צריכים להקשות". איסור הקושיות עודנו נוהג גם היום בשיעור גדול. חלילה לו לאָדם להעיז להקשות על כל התמיהות שהוא רואה ושומע בעניני החיים, כי בנפשו הוא.

כה הולכים בעולם אַלפי אנשים, מוחם מלא קושיות ונפשם תכלה למצוא תשובות עליהם, אבל יראים הם להקשות מפני הסכנה, והם חיים ומתים ונקברים בקושיותיהם בקרבם.
כל התפתחות והתקדמות החיים המדינים, הקולטורים והמוסרים, שרכשה האנושיות עד היום, הכל באו לה מיחידי הסגולה שבכל דור, שמסרו את נפשם ושלחו את לשונם חפשי ושאלו הכל מה שהיה מוקשה בעיניהם. קושיותיהם נכנסו לאט לאט באָזני רבים ונתרבו בעולם המקשנים, ולא היה עוד בכח התקיפים לבער מן העולם את כל המקשנים, ובעל כרחם היו צריכים לבקש לתרץ בעצמם הרבה קושיות וגם להניח לאחרים לתרצם ולהשביע רצון המקשנים. ולוא העיז כל אחד לשאול הכל מה שקשה בעיניו, אזי היו החיים שלנו עומדים עוד באלפי מדרגות יותר גבוהות מאשר הם עומדים כעת.

כמדומה לנו, כי צריכים לבטל את כל הפתגמים האלה שהזכרנו ולקבוע במקומם פתגם אחד זה: „הכל צריכים להקשות". כי מה הן כל הקושיות אם לא בקשת האמת וברור הדברים שנוהגים בעולם? ולוא יהא המקשן אפילו עם הארץ, פעמים רבות יש טעם וממש בקושיותיו. ראיה לדברינו אלה אפשר למצוא בהספור היפה אודות הלל. שני אנשים התערבו, אם אפשר להקניט את הלל העניו או לא, והאחד שאמר שאפשר, הלך אצל הלל ערב שבת, בשעה שחפף את ראשו לכבוד שבת ושאלו בחוצפה: „מפני מה ראשיהן של הבבלים סגלגלות־עגולות?". „אָמר לו, בני שאלה גדולה

שאלת! מפני שאין להם מילדות פקחות". הלך וחזר שנית ושאלו: „מפני מה עיניהם של התרמודים — או יותר נכון: התדמורים תרוטות *?" אָמר לו: „בני, שאלה גדולה גדולה שאלת! מפני שהם דרים בין החולות". הלך וחזר בפעם שלישית ושאלו: „מפני מה צעדי רגליהם של האפרקים רחבות?" אָמר לו: „בני, שאלה גדולה שאלת! מפני שהם דרים בין בצעי המים" — (שבת, ל"א).

והנה במעשה זה, המתערב בחר בקושיות מגוחכות במתכוין, כדי להקניט את הלל ולזכות בהארבע מאות זוזים. בכל זאת הלל המתון מצא בהם באמת טעמים ממשים טבעים. ראשיהם של הבבלים עגולות — מפני שאין להם מילדות פקחות, שיודעות שגופו של הילד הנולד הוא רך ואפשר ללוש ולשנות את צורת הראש. ועיניהם של התדמורים תרוטות מפני שהם דרים בין החולות במדבר **, ובטבע האָדם, כשהרוח מעלה אבק החול הוא מקמט את עיניו שלא יכנס החול בהן, וכה התפתחו עיניהם והיו תרוטות. וצעדי רגליהם של האפרקים רחבים, מפני שהם דרים בין בצעי המים אינם יכולים ללכת במנעליהם והולכים יחפים, וכה צעדי רגליהם מתפתחות ונעשות רחבות. גם העלעקטרון המפורסם מר Steinmetz שמת לפני שנתים בניו-יורק, היה רגיל לאמר, אין שום קושיא אוילית במציאות. אדם מתקשה בדבר, רוצה הוא להבינו, ולפעמים הוא מעיר ומאיר את רבו על דבר שהוא לא עמד על זה, וכדברי ר' חנינא, הרבה למדתי מרבותי... ומתלמידי יותר מכולן — **תענית ז'.**

❁ ❁

---

* תרוטות—לאנגליך, רונד—כתמונת השקרים, כעיני היאפאנים והכינאים.

** עיין מלאכים א' ט' י"ח ואת תדמר במדבר.

ציון טו.

עולם המשוגעים

אלמלי המשוגעים,
לא נתקיים העולם.

אריסטו *.

פתגם זה הוא שגור בפי כל החכמים. כנראה רוצים הם להטעות, להרגיע, להתנצל עצמם, על שהם מרוצים לחיות בעולם משוגעים זה. כוונתם לאמר: היות שהמשוגעים בעולם הם הנם רובא־דרובא — הם הנם בונים את העולם, הם מקיימים אותו, והעולם הוא שלהם, ואנחנו החכמים הננו המעוטים־דמעוטים, ואנחנו הננו רק שכנים בעולם המשוגעים, אין לנו רשות לבקר עולם, שאחרים בונים אותו. די לנו, כי הבונים המשוגעים מניחים אותנו לחיות בעולם שלהם.

עוד אין ידוע לנו בברור, אם חכם גדול כאריסטו אמר באמת פתגם זה. לוא יהי כי אמרו באמת, אך רק אָדם היה גם הוא, וגם הוא היה יכול לטעות. עולם משוגע כעולמנו זה באמת אַך משוגעים יכולים לברוא אותו ולקיימו. אבל כאן אָנו שואלים, כלום אי אפשר הוא להחכמים לבנות להם עולם אחר, „עולם החכמים?“ „עולם קטן“ בתוך עולם המשוגעים הגדול; עולם בנוי בחשבון ודעת על יסודות מוצקים, שיעמוד ויתקיים בלי עזרת המשוגעים, עולם שכולו טוב ויפה, ואשר יהיה למופת גם להמשוגעים שימצא חן בעיניהם וישתדלו גם הם לבנות עולמם כפי תכנית „עולם החכמים“.

מחבר ספר זה יודע, כי אָמנם לא דבר קל הוא זה לברוא עולם אחר, עולם יותר טוב, אפילו „עולם קטן“ בתוך עולם המשוגעים הגדול. צריכים ללחום עם המשוגעים, שלא יעכבו את החכמים לבנות להם עולם בפני עצמם. אבל אין לך

* מובא גם בהקדמת הרמב"ם לסדר זרעים.

דבר העומד בפני הרצון החזק. על פי רוב חסרים להחכמים הרצון, כלומר, הרצון להוציא אל הפועל מה שהם רוצים לעשות במחשבתם.

❁ ❁

ציון טז.

חרות

האָדם נולד תפשי בטבעו,
אבל החברה שמה עליו כבלים.
.ROUSSEAU

„חרות“ הוא קו היסודי בטבע האָדם; רוצה הוא להיות בעל בחירה, חפשי במעשיו — לחשוב, לדבר ולעשות, או לחדול מאלה, הכל ברצון עצמו הטוב, בלי שום כפיה מצד אחרים. אפילו אותו דבר עצמו, שהוא היה עושה או חדל מלעשות, הוא מסרב לעשות, או לחדול מלעשות כשאחרים כופים אותו על זה. רגש החרות הולך ומתפתח באדם, באותה מדרגה ששכלו מתפתח. האָדם הפרא, הבור, אצלו רגש החרות חלש מאד; כך הוא באדם אחד בפרט וכך הוא בעמים בכלל. כששכלם כבר מפותח במדה גדולה, הם לוחמים ומבקשים לשחרר עצמם מכבלי העבדות ששמו עליהם מלכים, כהנים, אדונים עריצים ומנהיגים תועים.

במובן גדרו של חרות כבר שקלו וטרו חכמים וסופרים וכבר נכתבו הרבה ספרים בענין זה, אבל מקום הניחו גם לנו לגדור גדר זה.

גדרו של חרות לפי דעתנו הוא: „הרשות לאדם לחשוב, לדבר ולעשות, או לחדול מאלה, בלי שום כפיה מאחרים, כל זמן שהוא אינו גורם היזק שכלי או משפטי לשום אָדם“. למשל, הכנסיה לפנים שרפה בחיים אנשים שכפרו בעקרי הדת הקאטולית. הכנסיה טענה, כי בעון הכופרים פורעניות באות לעולם. טענה זו, כמובן, אין השכל הישר סובלתו —

או מי שהעיז לבקר את המלך נדון למיתה, מפני שפגע בכבוד משיח ה׳ — זה הוא דבר שאין המשפט הצדק מחייבו.

והנה במה שנוגע לחרות הכהונה והמלכות, כבר נכתבו ספרים רבים וביותר שאין אָנו רוצים לדבר בזה אודותם. עיקר מגמתנו במאמרנו זה הוא ביותר, לדבר על דבר חרות הנפש, דברים שהם בידיו עצמו לשחרר עצמו מהם, או יותר טוב, שלא להשתעבד עצמו להם, דברים שבשחרורו זה לא יזיק לשום אָדם. צריך ויכול הוא האָדם לשחרר עצמו מכל שגעונות החיים המוסכמים: כבודים, בזיונות, חלקות, חניפות, תהלות, אונאות דברים, גנבות דעת, מנהגים, נמוסים, צעצועים, שעשועים, מלבושים וקישוטים יקרים וסתם מדות מגונות ורעות, שמבדים תמיד הוזים תועים, עשירים בטלנים וסוחרים רמאים, שהם עולים לאָדם בהרבה עמל ואון לקיימם, ומבלבלים את מוחו, מקשיחים את לבו ועושים אותו לעבד שפל ולבריה מגוחכת בעיני הפקחים באמת.

אבל הפכפך דרך איש וזר הוא טבעו. מצד אחד הוא לוחם ורוצה לפרוק מעליו כבלי החברה, ומצד השני הוא משים עליו כבלים בידי עצמו. אם אי־אפשר לאָדם לשחרר את גופו מכל כבלי החברה, אפשר לו לשחרר את נפשו מהם. חרות הנפש הוא הדבר היותר יקר, והאושר הכי גדול לאָדם. טועמיה — חיים אמתים הם זוכים. אָמנם, לפנים היו נמצאים אנשים, שרצו לפרוק מעליהם כבלי החברה והיו בורחים במדבריות, ביערות, סוגרים עצמם במנזרים ימים ושנים. אבל האָסון היה, שכל אלה היו הוזים תועים, כה פרקו מעליהם כבלי החברה הנוהגת ושמו עליהם כבלים אחרים, כבלים עוד יותר כבדים, שמחניקים את הנפש. לחיות חיים נפשיים חפשים אין צריכים לברוח מן הישוב. יכולים לחיות בכל מקום.

הפילוסוף היוני עפיקטעטוס *, שמפני סבה שאינה נודעת להיסטוריה, היה עבד קנוי לאָדון אכזרי ברומי —

* אינו ידוע בדיוק מתי הוא חי, רק משערים שחי במאה הראשונה לחשבון הנהוג.

עד ששבר במזיד את רגלו ובכל זאת אָמר: „אפשר לאָדם לשעבד את גופי, אבל לא את נפשי". ומי שרוצה להיות בן־חורין גמור לזמן מה — חפשי בגופו ונפשו, כאָדם הראשון בגן־עדן קודם שנזדווגה לו חוה אשתו, ולטעום טעם גן־עדן בחיים, אזי יקבע לו זמן קבוע בכל יום — או מדי ירשהו זמנו - ויחביא עצמו בחדר מיוחד ויסגור דלתים ויכסה החלונות בווילונות, אָז יפשוט מעליו כל התכשיטים וכל הבגדים שלובשים רק מפני המדה, ויגרש מרעיונו כל שקרי החברה וכל ההבלים שהם ממלאים את מוחו כל היום בשוק החיים — אָז יגביה את עצמו על כנפי הדמיון, וידמה בנפשו כי הוא חי בעולם אחר, עולם חדש וטוב, הכל כפי מה שהיה צריך להיות לפי דעתו, למשל, כמו שאני מציירם במאמרנו „עולם הדמיון" — Utopia בספרנו זה.

❁ ❁

ציון יז.

כונה ומעשה *

אדם שעושה מעשה טוב, מקבל הטובה הוא הוא מרויח בכל אופן. לו אין נפקא מינה מה היא כונת העושה. אבל עושה הטובה, לו לעצמו הכונה היא העיקר. יכול הוא להרויח או להפסיד על־ידי הכונה. אָדם שמרגיש בלבו, מכיר בשכלו, שהוא צריך ומחויב לעשות דבר זה, והוא עושה זאת במחשבה טהורה, בכונה רצויה, בלי שום תערובת פניות, כונות זרות ורעות, הוא מרויח הרבה בזה, הוא מרגיל את עצמו לרצות מה שהוא טוב, מסגל לו מדת חסד ורחמים, אהבת האנשים; מחשבתו מתטהרת, לבו מתרכך, נפשו תתעדן ותתאצל והוא עולה במעלות סולם החיים המוסרים. שכר הכונה הטהורה אינו

* ציון זה נדפס שלא במקומו הראוי לו מפני איזו סבה.

דוקא לפי מדת המעשה. יש לך אָדם שהוא עושה לפעמים מעשה קטן והוא מרויח הרבה, אם הוא נעשה בכונה טהורה *.

ובהיפך, אם אָדם עושה מעשה טוב בתערובת כוונות זרות ורעות, בשביל נצחון, כבוד מדומה, בשביל מסחר ובשביל להכעים לשונאיו, — הוא מעורר, מחיה בקרבו את המדות הרעות, עוכר את רגשי לבו ומשחית את נפשו.

ואותם האנשים שעושים מעשים טובים לפעמים, בלי שום כוונה טובה או רעה, הנם מאַבדים בידי עצמם ריוח מוסרי גדול.

❁ ❁

ציון יח.

ספר החתום

ביד כל אָדם יחתום,
לדעת כל אַנשי מעשהו **.
איוב, ל"ז, ז'.

נמפקד אנית מלחמה, שמוסרים לו ספר חתום ומצוים אותו לפותחו אחרי שתפליג ספינתו בים, ובספר החתום ימצא כתוב איזה הדרך ילך, אָנה הוא שלוח ומה שהוא צריך לעשות שם.

כן כל אָדם בא לעולם בספר החתום, כתוב בו בעצמו, בכחות גופו ובכחות נפשו, איזו הדרך ילך ואת המעשה אשר יעשה בחיים.

---

* ובצדק אָמרו חז"ל: אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לשמים — ברכות ה'. וזאת היא דעת הפילוסוף קאנט, שהוא הולך רק אחרי הכונה והוא כדרכו ממצה עומק הדין המוסרי, והוא אומר, שאפילו המעשה היותר גדול שאדם עושה בלי כונה, אינה נחשבת לכלום.

** כל „אנשי" הוא כמו כל „איש", כך פירשו רש"י ואע"ז עיין שם.

והנה ישנם איזה יחידי הסגולה, שמיד כשיגדלו והיו לבני דעת, הם פותחים את ספרם־החתום, קוראים בו, חוקרים ודורשים למצוא לדעת, במה גדול כחם, כח הגוף וכח הנפש, איזהו הדרך הישרה שיבחרו להם ואת המעשה שהם מוכשרים ויכולים לעשות בחיים. כה הם הולכים ומוליכים את ספינתם בשובה ונחת, בישוב הדעת, בים החיים, עד שהם מביאים אותה בשלום אל החוף... שבאו משם, ספינה מלאה מזמרת הארץ.

אחרים, והם הנם הרוב בעולם, אָמנם פותחים גם הם את ספרם, קוראים מה שכתוב בו, אבל הם הנם בטבעם חלושי המזג, אינם יכולים להלחם עם גלי ים החיים הסוערים, לעמוד בנסיון ולהחזיק עצמם בהמעשים שהם מוכשרים לפי כחות גופם או נפשם. כה ספינתם מטורפת בתוך גלי ים החיים, פוגעת בדרכה הרבה מכשולים וסכנות, סובלת היזקות והנם בכל רע, עד כי יביאו את ספינתם אל החוף... ומאומה לא ישאו בכל עמלם.

רע מהם הנם אלה שמועלים בשליחותם האנושית, אינם פותחים את ספרם כלל, אינם רוצים ליגע את מוחם, לדרוש את כחם, לדעת את חובם. יושבים הם במנוחה בספינת חייהם, אוכלים ושותים ומשחקים... ומבלים זמנם בהוללות וסכלות ומניחים את ספינתם ללכת אל כל אשר ישאנה רוח השטות והשגעון שלהם. כה ספינתם הולכת ומטורפת בים החיים ימים ושנים, פוגעת בדרכה מכשולים רבים, נזקת ומזקת, משתברת וטובעת בים החיים. רק לפעמים במקרה, רק בדרך נס היא נצלת, ושבורה ורצוצה היא משרכת בדרכה, הולכת ומתקרבת אל החוף, וחריקות גלגלי המכונה השבורה מקיצים, מפכחים אותו משכרותו והוא מתבונן ורואה, כי אָכן בגד במשלחתו בעולם והוא חייב מיתה... היטב חרה לו, והוא מתחרט על חייו הריקים המשחתים, אבל כבר עבר המועד אינו יכול לתקן את אשר עוות.

❁ ❁

ציון יט.

אומנות החיים

התיים אינם חכמה
אלא אומנות.
חכם אחד.

אומן פסל, אומן מצייר הוא האדם שנולד במקרה, בחוש הראות חריפה, בטביעת עין חזקה. עינו רואה אָדם ותופסת כל קמט, כל שרטוט קטן וכל נקודה קטנה שבפניו, הוא רואה חיה ועוף, עצים, שדות, תבואות ופרחים, והוא תופס תבניתם, צורתם וגווניהם, וכה הפסל חוטב וחוקק צורתם באבן, במתכת, והמצייר מצייר צורתם במכחול בצבע על הבד. גדול הוא תענוגו של הפסל, המצייר, בשעה כשנגמרה מלאכתו, והוא רואה שהצליח להוציא מתחת ידו פסל, תמונה בתכלית השלמות. דומים הם להאומן, הפסל והמצייר, הנם איזה יחידי סגולה, אנשים שנולדו במין חוש הטעם חריף ורגש דק ואציל, שהם מרגישים, מכירים בדיוק דק, בין טוב ורע, יופי ומכוער שבחיים, חוש זה הוא המנצח על כל חושי האָדם, כולם משועבדים לו, כולם באים לעזרתו, מראים ומגלים לו את כל צדדי החיים, המכוסים ונעלמים מעיני ההמון הגדול שבעולם, להאנשים האלה יאות לקרוא בשם אומני החיים. ויפה אמר חכם אחד: „החיים אינם חכמה, אלא אומנות", לפיכך אָנו רואים, שישנם הרבה אנשים שלמדו חכמה, בכל זאת הם חיים חיי הוללות וסכלות, חסר להם חוש הטעם, חוש אמנות החיים. האָדם שזכתה לו הטבע בחוש אומני, חפשי הוא ממלחמת היצר, נפשו נמשכת אחר כל טוב ויפה, תגעל ותמאן לנגוע בכל רע ומכוער שבחיים. הפילוסופים קוראים לחוש זה חוש היופי Esthetic והמשורר שלנו קורא לו „טוב טעם ודעת" *, והוא יותר נכון.

אומן החיים, בחוש היופי שבנפשו, הוא מנקה, מזכך את תאי מחו, מטהר את חדרי לבו מכל החלאה הזהומה והטומאה

---

* תהלים קי"ט, ס"ו.

שדבקו בו מהירושה והסביבה, מלטש, משפר מעשיו, מצייר ובורא לו מדעתו „צורת אָדם יפה". בודאי כמו שהפסלים, המציירים, אינם כולם שוים במדרגתם הטבעית; ישנם אומנים גאונים, אומנים גדולים, בינונים וקטנים, כמו כן אומני החיים, כמובן גם הם אינם שוים במדרגתם. אשרי מי שזכה לחוש זה במתנה מהטבע, אבל מי שלא זכה למתנה טובה זו, יכול לפתח בו חוש זה באיזה שיעור, על-ידי לימוד ומעשה, כבקשת המשורר שלנו „טוב טעם ודעת למדני" — אם אפשר שיקוים דבר זה, אפילו אַחרי אַלפי שנים, שחוש היופי יתפתח באָדם, בתכלית השלמות, וכל אַנשי העולם יולדו בחוש זה, או אָז יקוים חלום צדיקי ישראל, שחלמו לעולם הבא, לעולם שאין בו לא קנאה ולא שנאה, וצדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה. — ברכות, י"ז.

❁ ❁

ציון כ.

כל אָדם טועה

שלח להו ר' אושעיא, דברים
שאָמרתי לכם טעות הם בידי.
חולין, נ"ג.

„**מכונת המחשבה" שבאָדם** אינה עשויה בתכלית השלמות מתחלת בריאתה, והאָדם טועה ותועה, נכשל ונופל בדעות כוזבות, בהשקפות מוטעות, בדמיונות שוא והבל, והוא עושה מעשים רעים מגוחכים ומגונים; מכונת המחשבה צריכה התפתחות ותיקון על-ידי למוד, הגיון ונסיון, תמיד כסדר.

הרבה מדעות האָדם, השקפותיו, צריכות ברור ותיקון. אחרות צריכות עקור ובטול בכלל ורכישת דעות חדשות כסדר. ויפה אָמר חכם אחד: „מי יתן ואוכל לראות היום

עם העינים של מחר", כלומר, עיני שכל האָדם החושב מזדככות, מתבהרות בכל יום יותר, ומה שלא ראה והשיג היום, הוא רואה ומשיג למחר.

שכל האָדם החושב אינו עומד על מצב אחד. הוא הולך ומתפתח, משתנה ומתחלף כסדר, ואתו יחד הולכים ומשתנים ומתחלפים דעותיו והשקפותיו על החיים, עד כי בהמשך איזו שנים האָדם מתחלף ונעשה אָדם אחר לגמרי ואינו עוד אותו האָדם שהיה מלפנים *. כמובן, מי שנולד בכשרונות יותר טובים, ועלתה בידו ללמוד ולחשוב יותר הרבה, שכלו ודעותיו הולכים הלוך והשתנה והם מתחלפים במהירות יותר גדולה, וביותר שנוי דמנכר.

רואים אנחנו למפרע, כי הקוראים יתמהו וישאלו, הלא רואים אנחנו, כי רק יחידי סגולה, מתי מספר הולכים ומשתנים ומחליפים דעותיהם ודרכי חייהם, ויתרם נשארים עומדים על מצב אחד כל ימי חייהם, על זה נשיב: מה שאמרנו ששכל האָדם ודעותיו הולכים ומשתנים לא כוונו לאמר, כי כל זה נעשה מעצמו, בלי יגיעת מחשבת האָדם בעצמו. הכל תלוי בכשרונות האָדם ויגיעת מוחו לחשוב ולבקש את דרך האמת, אבל החלק הכי גדול מהאנשים, ההמון הגדול, העניים בדעת או בכסף, שקועים בעבדות ודאגות, וכל מחשבותם היא למצוא פרנסה בריוח או לעשות עושר; והחלק המועט, שאולי מצד כשרונותיהם, השכלתם ומצב פרנסתם היו מוכשרים והיו יכולים לחשוב — דהיינו: עורכי דינים, רופאים והעשירים וכל אלה שגמרו איזה בית־מדרש מדעים, ומצבם החמרי הוא בטוב אבל הם טרודים יותר מדי לעשות עושר, ובכל הבלי הזמן ואין עתם פנויה ודעתם מיושבת עליהם לחשוב חשבונו של עולם.

ישנם עוד אחרים, שהם מוכשרים לחשוב, וגם הם חושבים. אבל הצרה היא אם שדעותיהם הנן כה מושרשות

---

* רק שני מיני אנשים אינם משנים עצמם: החכם הכי גדול והסכל הכי גדול — קאָנפוציוס..

עמוק במוחם, עד שהם אינם יכולים להכירן עוד, או שהם מכירים בטעותיהם, אבל הם הנם גאים גדולים, מתביישים להודות שהיו טועים, וכה הם מוסיפים להחזיק בדעותיהם המוטעות כל ימי חייהם.

וישנם מיני אנשים, בהיפך מאלה שהזכרנו. הם הנם ענוים יותר מדי, „יראים לחשוב" — אולי יטעו, ויחליפו דעות אמתיות במוטעות, והם יראים אפילו לשמוע הוכחות איזה איש חכם, שרוצם להעמידם על האמת.

בין כה וכה, בין כל המדות שהזכרנו בזה, כמעט כל אנשי העולם נשארים עומדים על מצב מוסרי אחד, בלי שום שנוי וחלוף בדעותיהם כל ימי חייהם, ורק יחידי סגולה ישנם שהם מוכשרים לחשוב, וגם אינם יראים לחשוב, וכשמוצאים שטעו, אינם מתביישים להחליף דעותיהם המוטעות באמתיות, רוכשים להם עוד דעות חדשות, וברבות הימים הם נעשים אנשים אחרים בכל דעותיהם והשקפותיהם על החיים, והם תמהים ומלעיגים על האיש שלהם שמלפנים, איך אפשר היה לו שלא הרגיש בדעותיו המוטעות.

כמה טובים היו האנשים וכמה נאה היה העולם הזה, לוא החזיקו האנשים בהכלל האמתי הזה: „כל אָדם טועה הוא" — יהיה אפילו החכם היותר גדול — וחקר כל אָדם ודרש בדעותיו תמיד, אם אמתיות הן, ולא התבייש לבטלם או לתקנם, כפי שהבין והרגיש אָז.

❁ ❁

ציון כא.

טוחן שוטה

מעשה בטוחן אחד, שנפלה לו מאביו בירושה טחנה של מים, ואביו קודם מותו צוה לו ואמר: בני, למען השם, שים עיניך על נחל המים; תקן תמיד את הדיק, הוסיף עפר, הגבה את הסללה מסביב לו. הזהר שארובות המים (שלייזען) תהינה סגורות היטב הדק.

הכלל, בני, הזהר שלא תאבד אפילו טפת מים אחת לבטלה. שמור ירושת אביך!

ויהי היום, סוף ימי הסתיו, עת הפשרת השלג והקרח ורבוי הגשמים, ויגאו המים והנחל מלא על כל גדותיו. אָז זכר היורש את צואת אָביו, ויעבוד בכל כחו, וישכור עוד פועלים, ויחזק את הדיק וישפוך עוד עפר על הסוללה, ויסגר את ארובות המים היטב הדק, וישמח בלבו: האח! נחל מים גדול כזה יעשרני עושר גדול. מה היה סוף הדבר? — בטח תבינו: בשצף קצף פרצו המים הזידונים את גדרותיהם, הרסו את הטחנה, החריבו את ביתו וטבעו אותו ואת כל משפחתו.

יורש שוטה זה לא ידע, כי לכל זמן: עת לסגור המים ועת לפתוח. בימי הקיץ, בזמן החורב, כשהמים נמוכים, מעטים ושקטים, אָז צריכים לשמרם ולסגרם; אבל בימי הסתיו, בעת הפשרת שלגים וגשמים, והמים מתגאים, שוטפים ומתפרצים לצאת מגדותיהם, אז צריכים לפתוח את ארובות הנחל ולפלג לשטף תעלה.

יורשים שוטים מעין טוחן שוטה זה, היו והוים הרבה בעולם: יורשים מלכים, יורשים כהנים, מדינים, עשירים, יחסנים ותקיפים. היורשים האלה, כשהם רואים ומרגישים סער מתחולל בעולם, מכה גלים בים החיים והמים הזדונים מתפרצים לצאת, לנגוע בירושת נחלתם ולעקרה ממקומה, — הם אינם יודעים ואינם מבינים איך להתפשר עם החיים, להשקיט את הרוחות הסוערות, אלא הם עוד מתאַמצים לאסוף חיל ולהוסיף לגדור ולבצר מקומם בעולם.

יורשים מעין אלה היה לפנים בישראל המלך רחבעם. על שאלת העם: „הקל מן העול אשר נתן אביך עלינו", השיב היורש השוטה: „אָבי יסר אתכם בשוטים, ואני איסר אתכם בעקרבים" *, וסוף דבר היה, כי קרע את מלכות ישראל

* עיין כל זאת מלכים א׳, י"ב.

הקטנה לשנים עשר קרעים, ולו נשארו רק שני קרעים *, כלומר, רק שני שבטים.

יורש שוטה יותר גדול היה בימינו הקיסר ניקאלי האחרון, כאשר באו לפניו בשנת 1905 מאות אלפים אזרחי רוסיא וכרעו על ברכיהם והתחננו לפניו, כי יקיל מהעול אשר נתנו על צואריהם אבות אבותיו, והיורש השוטה השיב אותם בכדורי מות. ומה היה בסופו — כולנו יודעים.

מקרים ביורשים שוטים, מחזקים בירושות שונות, שהתעקשו להחזיק בהם בעת שהמים הזדונים התגאו ובאו לעקרם ממקומם, ישנם הרבה בההיסטוריה ובחיי כל יום שלנו, וידוע גם מה עלתה להיורשים השוטים והעקשנים. בכל זאת ישנם עוד בעולם הרבה יורשים שוטים עקשנים, שאינם רוצים לותר מירושתם אפילו במקצת ולהתפשר עם אלה התובעים בצדק, שימחלו חלק מירושתם, או יותר פשוט, שיסלקו עצמם משעבודם עליהם ויניחום לנפשם לחיות חיי עצמם כבני חורין.

❁ ❁

ציון כב.

שני בני אָדם

נל אחד מאתנו הוא תואמים; מחובר משני בני אָדם. האחד הוא האָדם שבפועל והשני הוא האָדם שבכח, או ביותר פשוט: האחד הוא מה שהוא עתה, מה שכבר עשה עצמו, והשני מה שעוד בכחו לעשות עצמו. כל אָדם — לכשירצה, לפי ערך כשרונותיו ואמצעיו — יכול להוציא את האָדם שבכח שלו אל הפועל, לברוא ולעשות ממנו אָדם חדש אחר, אָדם יותר טוב ושלם מהאָדם הנוכחי שלו. וכל מי שאינו משתדל, מבקש להוציא את האָדם שבכחו

* לשונו של הנביא אחיה השילוני, שם קאפּ׳ י״א.

אל הפועל, הרי הוא דומה כמי שממית את העובר במעי אמו והורג את הנפש. והנה ישנם רק יחידי סגולה בעולם, ששמים לבם לזה, חסים על האָדם שבכח שלהם ומשתדלים להוציאו אל הפועל. כה הם פושטים ולובשים צורה, כסדר: מחדשים ובוראים תמיד אָדם אחר, אָדם יותר טוב ומתוקן, כמה שאפשר להם לעשות, עד כשהם מזקינים הנם הם כבר אנשים אחרים לגמרי, עד שאפילו הם בעצמם אינם יכולים להכיר את עצמם. אבל, כאָמור, רק יחידי סגולה עושים זאת, ורוב בני אָדם הנם מסתפקים בהאָדם הפועל שלהם; הם הנם חכמים בעיניהם, בעלי מדות ונמוסים די והותר, אינם צריכים עוד ליגע כחם ומוחם, לבקש להיות אנשים אחרים ממה שהם. כה רוב בני אָדם הנם בבחינת החיה והבהמה, שהיא נשארת עד יום מותה אותה החיה והבהמה, שהיתה ביום הולדה *. רע מזה הוא, שהרבה אנשים, כל זמן שהם מזקינים, הם נעשים יותר רעים, יותר סכלים ומקלקלים את האָדם הפועל, את האָדם העבר שלהם. על אותם הזקנים יאמרו בצדק המושלים, ששנותיהם הנן „שנות הילדות השנית". נחמד ונעים הוא האָדם בכל רשעותיו ושטותיו „בילדותו הראשונה", אבל בחול ומוזר הוא האָדם, כשהוא שוטה רשע בילדותו השניה — ומדי אָנו פוגשים „זקן אשמאי" כזה **, אָנו מתמלאים עליו רחמים, חוזרים פנים ממנו, כדי שלא לראותו בקלקלתו.

❁ ❁

---

* כה מספרים על חכם גדול אחד שפגע בבן גילו, שלא ראהו כבר חמשים שנה, ויכירהו מיד, אבל חברו לא הכירו, וכאשר התודע לו החכם כי הוא חברו שמלפנים, תמה ושאל, איך אפשר שאתה הכרתני מיד ואנכי לא אוכל להכירך אף עתה? ויענהו החכם: „הרבר הוא פשוט: אתה הנך אותו האדם עצמו שהיית לפני חמשים שנה ואנכי כבר הייתי לאדם אחר". כמובן לא רצה לביישו לאמר לו מפורש, כי הוא נשאר אותו הבער והשוטה שהיה מלפנים.

** חז"ל קראו לזקן זה „זקן אשמאי" — קדושין, ל"ב „אשמאי" בלשון יונית הוא מטבעה שאין עליה „צורה" — והושאל לאדם שאין בו דעה, והוא בהיפך מה שהם קוראים לחכמים „אנשים של צורה". מו"ק, יו"ד.

ציון כג.

חוני־מעגלים

הגדה מספרת מעשה בחוני המעגל, תנא וחסיד בירושלים, אָב טוב ורחמן לישראל, ובכל עת צרתם פנו אליו לתפלתו ועזרתו — לחוני המעגל זה קרה פעם אחת, שבלכתו בדרך נפלה עליו תרדמה ויישן, ויקץ משנתו אחרי שבעים שנה, אחרי שכל הדור הישן בני גילו, כבר הלך לעולמו ולא היה לו עוד מודע ומכיר, וכאשר טען ואמר כי הוא אותו חוני־המעגל, שחי לפנים בירושלים, שכל מעשיו הטובים עוד היו מסורים לבני הדור החדש מאבותיהם, לא הימינוהו האנשים, וכאשר הלך לבית המדרש שמע שהלומדים שם מזכירים את שמו ואומרים: לפנים היה חי ורגיל לבוא לבית המדרש התנא חוני המעגל, והיה מתרץ כל הקושיות שהרבנן היו מתקשים בהן, וכשאמר להם כי הוא הוא אותו חוני המעגל, לא האמינוהו ולא השגיחו בו. חלש דעתיה והתפלל שימות, ומת.

על הגדה זו העיר רבא בצדק ואמר: „או חברותא או מתותא *, חוני־מעגלים כאלה תמצא הרבה בכל מקום ובכל זמן, דהיינו אנשים חכמים וסופרים, הוגי דעות, יועצים ומנהיגים, שבזמנם היו ראשי המדברים בכל מקום, הכל שמו לב לעצותיהם והצעותיהם; למדו והתוכחו במה שאָמרו ובמה שכתבו, והנה אחרי איזו שנים, בטרם שהספיקו עוד להזדקן כדבעי, והנה כבר עברו ובטלו מתוך החברה, אין הם מדברים, אין הם כותבים, אין אנשים שומעים ומכירים אותם עוד ואין יודעים אפילו אם הם עודם בחיים. מה שקרה להם הוא זאת: האנשים האלה הנם עקשנים רוחנים, הם כרוכים וסבוכים בדעותיהם, שנקבעו להם במוחם בנעוריהם; הם קשורים בכל מַנהגי החיים שחיו בהם לפנים; מבטלים את

---

* זאת היא תמצית ההגדה בקצרה בתענית כ"ג והלומדים יכולים לעיין שם.

הדעות החדשות, לועגים לכל מנהגי החיים החדשים, טוענים הם: הכל מה שהיה לפנים היה אמת, טוב ויפה, ועכשיו הכל הוא שוא, רע ומגונה, והם מסרבים להתאים עצמם אל החיים החדשים *.

חיי האנשים האלה הם טראגיים ונוראים מאד; בני גילם, בני אומנתם, חבריהם בדעות ובהשקפות העולם, כנהוג הנם נשמטים אחד אחד מתוך שורות החיים, הולכים לעולמם, והם נשארים בדודים גלמודים בעולם; כה הם כועסים על העולם, מוחים וצועקים מתוך יסורי נפשם: הלא „חוני המעגלים" אנחנו, אותם החכמים, הסופרים, היועצים והמנהיגים שמלפנים, אבל אין אנשים מכירים אותם עוד ואינם שמים להם לב.

וזאת מהראוי הוא לכל אָדם, שהוא — באיזה שיעור — חכם וסופר, הוגה דעות, מתענין עם כל מה שנהוג בִחיים, עוסק בצרכי צבור, שלא יעמוד תמיד על מקום אחד, שלא יהיה כרוך ודבוק כסדר באותן הדעות שלו ויתבונן במנהגי החיים החדשים, ויתערב בין הצעירים ממנו לימים, ויעסוק בצרכי צבור, כל מה שאפשר לו, ויחליף כסדר הדעות והמנהגים, הישנים בחדשים, ויתפוס מקומו בעולם כל זמן שהוא עודנו בחיים.

למותר הוא לנו לאמר כי אָנו מכוונים, שהדברים החדשים יהיו טובים מהישנים. אבל חלילה להחליף הטובים ברעים רק משום שהם חדשים, וכדי למצוא חן בעיני האנשים החדשים.

❁ ❁

* על אותם האנשים כבר העיר הקהלת ואמר: אל תאמר מה היה בעולם? שהימים הראשונים היו טובים מאלה, כי לא מחכמה שאלת על זה — קהלת ז׳, יו״ד והתרגום מתרגם שם פסוק זה כדברינו: לא תאמר מה דהות קדמת דנא, טב בעלמא, דיומין קדמאין הוו טבין, ואנשי דרא ההוא, הוי שפירא עובדא יתיר מן אלין.

ציון כד.

קדם ואָחור

קדם שמגיע האָדם לימי הזקנה, יביט תמיד קדימה אל העתיד, יחשוב מה שבכחו עוד ללמוד, לחדש, לעשות ולתקן חיי עצמו וחיי אחרים כל מה שאפשר. אחרי שנזדקן, אחרי שכבר נחלשו כחות הגוף והנפש ומכונת החיים פסקה לעבוד, או אָז יחזיר האָדם מבטו לאחור, אל העבר שלו. אַשרי למי כשהוא חוזר ומביט לאחוריו, הוא רואה עגלת החיים שלו נוסעת אחריו והוא ממשמש ומחפש בה. הוא מוצא בתוך כל חבילות הצרות, הזדונות והשגגות והשטותים גם דברים שערכם גדול בחיים. חוזר הוא ברעיונו על למודיו, מבקר חכמתו, מעיין בדעותיו, מביא בחשבון ספריו שקרא הערותיו שהעיר, שאלותיו, תשובותיו, וכוחיו, מלחמותיו, חליפת מכתביו עם חכמים; מעלה בזכרונו מעשים טובים שעשה, מעלה בדמיונו אנשים שעזרם בדחקם; אחרים היותר מאושרים מקבצים כתבי־ידם, מדפיסים ספריהם, כותבים תולדותיהם ועוד כזאת.

כל זאת מעסיקים את מוחו, מפרנסים את נפשו ומחיים את רוחו בימי הזקנה, בימי השביתה, והבטול ממלאכת הנפש. אוי לו למי כשהוא מזדקן מקיץ מחלום החיים והוא מביט לאחוריו, ממשמש ומחפש בעגלתו והנה היא ריקה, אין בה מאומה במה להחיות את נפשו היבשה. יודעים אָנו, כי כל אלה שלא נזדקנו עוד, עודם סבואים שכורים מיין חמסים, סמואים מנגה ברק הזהב, רצים, רוקדים במעגל החיים המדומים. הם ילעגו לנו בלבם, יאמרו: אָכן כאחד המוכיחים מדור העבר הוא מדבר. אבל, בבקשה מהם, ינסו נא לשאול אצל הוריהם, מוריהם, אצל החכמים או הטפשים, לאלה שכבר נזדקנו, והם יעידון, כי כנים דברינו אלה. מחבר ספר זה דבר עם הרבה זקנים עשירים וסתם בטלנים, שבלו ימיהם למלאות חוריהם זהב, או מוחם בכל הוללות וסכלות. עתה, אחרי אשר כבר נזדקנו נפשם בהם תתעטף וחייהם להם למעמסה.

נשמות עפות סגורות בכלוב

ישנם אנשים יחידי סגולה בעולם, שנולדים כטבעם בנשמות אוויריות דרורות, שאינם יכולים לקבל עליהם מרות החיים הארצים, המקולקלים המוסכמיים. אוהבים לעוף ולהיות בעולמם, שהם בונים להם בעצמם בדמיונם, וחושבים אותו לעולם שכולו טוב, אבל מקרי החיים הרעים שבים ושמים אותם בכלוב צר, בחברה ובסביבה רעה וכסילות, ואינם יכולים לצאת ולעוף בעולמם הם.

גדול הוא צערם של בעלי נשמות אומללות אלה; והם הנם תמיד עצובים, נרגזים, מרי שחורה, מלאי תרעומות וטענות על כל החיים ואינם מוצאים קורת רוח ומנוחה בעולם.

כה כל רואיהם, מכיריהם מגנים, מכנים אותם: מרי-שחורה, שונאי אנשים, שונאי החיים. ויראים לבוא במגע אתם. בל יאצילו מרוחם המרה גם עליהם. האנשים האלה לא יבינו, כי בעלי המרה-שחורה הם הנם בעלי נשמות זכות ואצילות, אוהבות לעוף בעולמות אחרים, בעולמם הם, ומקרי החיים סגרו אותם בכלוב. ולוא חכמו האנשים ובאו לעזרתם ושלחם חפשי לנפשם, לחיות בעולמם הם, הרויחה האנושיות על ידם הרבה. הם היו יכולים להגביה עצמם ולהגביה גם אחרים אתם במעלות החיים המוסרים. בודאי לא תמיד היא המרה-שהחורה, העצבנות והרגזנות סימן לנשמה אצילית, אוהבת לעוף וסגורה בכלוב; רובם של האנשים האלה הנם חולים חולי הגוף והנפש, מלאים יסורים, חומדי ממון הרבה, בעלי גאוה, בעלי תאוה, ואינם יכולים להשיג חפצם למלאות תאותם; הם תמיד עצובים ונרגזים, כועסים על כל העולם.

וכה מספרים על חכם אחד, כשהיה פוגש באדם שפניו עצובים וזועפים, היה רגיל לשאול לו: „בני, אמור לי, מדוע פניך עצובים וזועפים? אם הנך מבקש בריאות הגוף, עושר

וכבוד מדומה, לא אוכל להושיע לך, בשגם כי אנכי אינני לא רופא, לא עשיר ולא חונף, אבל אם הנך מבקש חיי חכמה ומוסר, אפשר שאוכל להושיע לך".

❁ ❁

ציון כו.

פשטות

נלל גדול הוא בחיים: החיים האמתים הטבעים, הבריאים והיפים, צריכים להיות בתכלית הפשטות. הפרא, הבור, השוטה והשכור מעושר, אוהב ההתראות, ההתהדרות, ההתקשטות, הרבוי והעודפת הבולטת; אוהב הוא בגדים מצועצעים בגוונים בולטים, תכשיטים נוצצים, מושכים עיני אנשים. הנשים, שאַלפי דורות היו רק כלי צעצועים בידי האנשים העשירים, ושפחות פשוטות בידי העניים, וכל שערי החכמה היו סגורים בפניהן והיו נבערות מדעת, ובדור האחרון באירופא ואמעריקא, אם אפילו כבר נפתחו לפניהן שערי החכמה, אבל עוד לא הספיק הזמן הקצר להעביר מטבען את הטעם הפראי המשורש בהן, עוד הן אוהבות להתראות, להתקשט ולהתלבש בבגדים מצועצעים, מגוונים בתבניתים משונים וזרים, וביותר בתכשיטים נוצצים מושכים את תשומת לב האנשים *, במלה אחת: האָדם הבלתי קולטורי במלוא מובן המלה, איש או אשה, על כל מעשיו ותהלוכותיו מונחים השאת והספחת והבליטות המגושמות, שהם מעוררים גועל נפש באָדם החכם והנמוסי באמת.

---

* באנגליה עוד נוהג המנהג שהלורדים, הדוכסים, המארקיזים לובשים בחגים הלאומים, או כשממליכים מלך בתהלוכות החוץ, הם מתלבשים בבגדי השרד שמלפנים. הם עשוים בתבנויות מוזרות מגוונים מרוקמים חוטי זהב, כתפות (עפּאָלעטען), כפתורי זהב, וכשהם מלובשים בהם הם נראים כלצנים, כמשוגעים.

וכל מה שהאָדם הוא יותר מפותח, מחוכם, הוא מבין ומרגיש יותר את סוד החיים הנמוסים, היפים והאמיתים, הוא אינו יכול לסבול את החיים המצועצעים, המלאכותים, המגושמים הבולטים; אוהב הוא הטבעיות, הפשטות; מאכלים פשוטים, מים זכים, בגדים פשוטים, דבורים קצרים ופשוטים, מנהגים ונמוסים פשוטים; אם שר, פקיד ומנהיג הוא, הוא מתנהג עם הסרים למשמעתו בפשטות; אם דברן, דרשן, סופר ומחבר הוא, הוא מדבר וכותב בתכלית הפשטות, בלי מליצות נפוחות, בלי דברים גבוהים, בלי אריכות דברים שאינם צריכים, כדי שיהיו ברורים ומובנים לכל.

ודאי לא דבר קל הוא להיות פשוט ולחיות חיים פשוטים. וכבר אָמר חכם אחד: „להיות אָדם פשוט, צריך להיות אָדם גדול“ *. Emerson

אבל כדאי הוא לכל אָדם הרוצה לחיות חיים נמוסים ויפים, להשתדל ולבקש לחיות חיים פשוטים, ככל מה שאפשר לו. הם מוסיפים לאָדם לוית חן ויראת הכבוד, מזכים את נפשו, מבריאים את גופו ומאריכים ימיו.

❁ ❁

* Pascal הפילוסוף הצרפתי אומר: „טועים הם האנשים, החושבים שפלאטא, אריסטו חיו חיים אידיאלים, חיים אחרים מהאנשים הרגילים. כל ספריהם הפילוסופים לא כתבו רק לשעשע את עצמם. כל חפצם בהפילוסופיה היה רק ללמוד, לדעת, לחיות „חיים פשוטים“ ושקטים“.

ציון כז.

מתינות ובהלה

מתון מתון —
אַרבעה מאה זוזי שויא.
ברכות, כ׳.

אין לך מדה יותר נאה ויותר מועילה לגופו ונפשו של אָדם ממדת המתינות. האָדם המתון חזות הוד שפוך על כל תנועותיו ותהלוכותיו וכולו אומר כבוד. הוא אינו דוחק את השעה, אינו נחפז לעשות דבר, להחליט דבר, להבטיח, להתחייב לעשות, לשאול שאלה, להשיב תשובה, לקבל דעה חדשה, למהר להאמין — בלי חקירה ודרישה — הכל מה שאומרים לו, מה שהוא קורא בעתונים ובספרים.

הוא עושה הכל בחשבון ודעת, שם לבו ומתישב את מה שצריכים לשאול, להשיב, להבטיח, להתחייב ולעשות; חוקר ומבקר תמיד דעות עצמו, דעות אחרים, הוגה דעות חדשות, חושב מחשבות איך לשפר מעשיו, להיטיב ולהבריא את חייו. אָדם כזה הולך לבטח דרכו, אינו נכשל, אינו מכשיל, אינו ניזוק ואינו מזיק, והולך ובא בשלום אל סוף גבול החיים.

וחלופיהם באָדם הבהול: הוא דוחק את השעה, עושה הכל בחפזון, בלי ישוב הדעת, בלי חקירה ודרישה, ומתוך הבהלה הוא עושה את כל השטותים, הטעותים, נופל ברעות, מזיק לו ולאחרים והוא הולך ונופל באמצע דרך החיים.

ויפה השיב חכם אחד כשנשאל: „מה יעשה האָדם כשהוא בהול ונחפז?“ — ויען: „לא יעשה מאומה“ — כונתו פשוטה: בשעה שאָדם בהול, הוא עלול לעשות את כל השטותים וההזיקות ובכל אופן לא יוציא מתחת ידו דבר מתוקן.

אנשים בהולים היו תמיד בעולם, אבל במספר עצום כמו בימינו, וביותר כמו באמעריקא, לא היו עוד לעולמים. ולא עוד, שהאמעריקאנים המציאו כתר שם טוב להבהול, מכנים אותו בשם Hustler כלומר, אָדם חרוץ, אָץ ורץ להתעשר; אָדם משכים בבוקר בבהלה, אָץ ורץ בשוק בבהלה, דורש בשלום חברו בבהלה, אומר שתי מלים How do או מסתפק בהרמת יד או אצבע, רמז לדרישת שלום; נושא אשה בבהלה, מגרשה בבהלה, מרויח כסף בבהלה ומאבדם בבהלה *.

כה הוא חי ומת ונקבר בבהלה **.

והנה במה שנוגע לעניניו החמרים של הבהול לתהלוכותיו, לבריאותו, לכספו, למשאו ומתנו עם הבריות, לזה יש עוד תקנה במקצת — מרגיש הוא ביסורי גופו, בהפסד ממונו, בלעג הבריות עליו, הכל שמדת הבהלה גורמת לו תמיד כסדר, והם מעוררים אותו להשתדל להשליך, או לפחות להפחית מדה רעה זו. אבל רע ומר הוא במה שנוגע להחיים המוסרים המקולקלים של האָדם הבהול, על זה אין לך דבר, אין לך אָדם שיעוררהו, שיזכירהו על שטותיו, על טעותיו ושיעזוב מדת הבהלה.

סוף דבר, מדת הבהלה הנפרזה מחלישה את גופו, מרגיזה את עצביו ומיבשת את מוחו. מדה זו עושה אותו

---

* ישנה הלצה אחת באדם אחד שהיה בהול על עסקיו — Hustler גדול, שהיה נחפז לצאת לעסקיו מיד בקומו בבוקר, וחס לבלות איזה רגעים באכילת פת שחרית. כה אָכל „פת השחרית“ שלו קודם שהלך לישון, כדי שיכול לצאת מביתו מיד כשיקום.

** לפי חשבון הסטאטיסטיקאים מתים באמריקה בכל שנה — במיתה פתאומית ממחלת הפסקת הלב — אַרבע מאות אלפים אנשים והרבה מהם הם עוד צעירים לימים, מגיל של אַרבעים או חמשים שנה, והכל הוא בא מהחיים הרועשים המובהלים.

למטורף, אינו יכול עוד לחשוב לנכון, לעשות חשבון הנפש, וזאת היא סבת כל החטאים והפשעים הנעשים בארץ הזאת *.

ציון כח.

הכרת פנים

הכרת פניהם ענתה בם.
ישעיה ג׳, ט.

בני האָדם הם בבחינת נר וזכוכית של הנשמה. ישנן נשמות זכות וטהורות, מעלות אש לבנה, זכה כעין החשמל, זורחות ומאירות פני האָדם; וישנן נשמות עכורות, חשוכות, שאינן מאירות כלל; ישנן מדרגות ומדרגות במעלות זכות הנשמה והפצת אורן על פני האָדם.

והנה אנחנו היהודים, שחיי נשמות היו אצלנו תכלית כל החיים, עוד מראשית צמיחת האומה, לפיכך נבראו בלשוננו העברית מהשם פנים מושגים, מבטאים, פתגמים רבים ושונים שלא תמצא כמותם בלשון אחרת, כמו: סבר פנים יפות, פנים שוחקות, בושת פנים, נשוא פנים, פנים מאירים, הדרת פנים, חכמת אָדם תאיר פניו, השכינה שורה על פניו. ובהיפך: עז פנים, פנים רעים, פנים זועפים, ובדרך כלל — „הכרת פניהם ענתה בם — ובלשון ההמון „הפנים הם המוסר". אנחנו היהודים הבאים בימים, הבאים מרו"פ עודם זוכרים, כמה יהודים בעירם שהיו אומרים עליהם: „השכינה שורה על פניהם". איזו מהם לא היה מבנה צורתם, אפם, פדחתם, מחוטבים בטעם אַרטיסטי; איזו מהם לא היו אפילו גדולים בתורה וחכמה, אבל היו בעלי מדות תרומיות, נשמות זכות וטהורות, והן היו מבצבצות ומפיצות אורן על פניהם.

---

* כמה נכונים הם דברי הנביא על האנשים האלה. אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי? „כלה שב במרוצתם כסוס שוטף במלחמה" — ירמיה, ח׳, י׳.

ומדי אבוא אל איזו אסיפה רבה, עיני משוטטות בכל האולם הגדול, מסתכלות בכל ההמון הגדול, מבקשות למצוא שנים שלשה יהודים נאים, „שהשכינה שורה על פניהם", כמו שראיתי לפנים ברו"פ.

ומה אָנו מוצאים בהם ? — יהודים בעלי פנים שמנים, פנים אדומים, פנים מגושמים ופנים אוילים, ועוד הרבה פנים להם ; אבל לא אמצא בהם אַף יהודי אחד שהשכינה שורה על פניו. והנה כל זמן שהאנשים הנם עוד צעירים, בריאים ורעננים, עוד מעט חן ויופי שפוכים על פניהם, אבל כאשר הן מזקינים, מראה עור פניהם נעשה יבש וירוק כקלף ישן וכל רשמי פניהם מבטאים ומבליטים את כל הגסות, את כל הריקניות שבחייהם, אָז אין אָנו רוצים להביט בפניהם כלל.

בעת שכל אלה שחיו חיי חכמה ומוסר, כל זמן שהם מזקינים פניהם מוסיפים לקרון באור של קדושה ואצילות, ועונג גדול הוא להביט בפניהם *. העשירים יכולים לכסות את גופם במלבושים נאים, בתכשיטים יקרים, אבל הם אינם יכולים לכסות את פניהם, „והפנים הם המוסר", המגלה הכל מה שבלבם, מה שבמוחם ומה שבנשמתם.

אחים יקרים ! רחצו, זכו נשמתכם, כדי שתוכלו להראות פניכם בפני הבריות.

❁ ❁

---

* כדאי הוא להביא כמו ראיה לדברינו אלה מקרה מראיב זה : אברך מופלג ומשכיל שיצא מדעתו, וכבר הוא כלוי בבית משוגעים עשר שנים, ורגיל אנכי לבקרו שם לפעמים, ומסתכל אָנכי בפניו בכל פעם, והנה עוד נכרים בו רשמי חכמה ואצילות, ואפשר לראות כי הם מצטיינים ביופי, מכל פני המשוגעים הרבים שבאותה מחלקה.

ציון כט.

יופי וחן

יופי וחן באָדם הנם שתי מעלות משונות זו מזו, אלא שאיש ההמוני אינו מרגיש בהבדלן וחושבן לאחת. יופי הוא השם הכולל למעלות האָדם הגופנים: יצורי אבריו, בנין גופו בערך מתאים, פנים יפות עינים יפות, עור ושער נאים ועוד. מעלה זו היא מתנת הטבע. אין אָדם יכול להקנותם על ידי פעולות עצמיות. אָדם יפה אינו אָהוב דוקא, אלא אנשים מתענגים להביט עליו, כמו שהם מתענגים להביט ולראות חיות, עופות, אילנות ופרחים ומעשה אומניות יפים.

חן הוא שם הכולל למעלות הנפש שבאָדם, כמו: חכמה, מזג טוב, סבר פנים, רחמנות, צניעות, תמימות, נמוסים יפים ופשטות — כל אלה שופכים רוח חן וקסם על פני האָדם, מושכים עיני אנשים אליו ומרחשים את לבם לאהבה אותו.

מעלת החן גם היא מתנת הטבע בעיקרה, אבל בכל זאת גם כן אפשר לאָדם לסגל לו מדה זו באיזה שיעור, על ידי למוד החכמה והרגל המדות הטובות. שתי המעלות: יופי וחן, הן מזדמנות באָדם אחד רק לעתים מאד רחוקות, כמו שאין הטבע רוצה להשפיע על אדם אחד רוב טובה, והאנשים היפים הם על פי רוב בעלי כשרונות קטנים, ואחרים — אפילו טפשים גדולים ובעלי מדות רעות ומגונות.

כל זה נאמר „באיש", אבל אחרת היא „באשה". אצלה פעמים רבות מזדמנות יופי וחן ביחד, מפני שהמדות הנותנות חן, כמו: צניעות, תמימות, רחמנות ופשטות הנן בטבע יותר מצויות באשה, כאילו רצה הטבע במתכוון לפייסה על העול שעשה לה, לברוא אותה חלישת הגוף והנפש *.

מעלת החן מתפתחת ומתבטאת עוד יותר באשה אם הבנים, לרגל טפולה בהילד ימים ולילות היא מסתכלת תמיד

* עיין משלי ה: י"ט; י"א: י"ז.

בפניו הכרובים, בדמעות המתגלגלות כפנינים קטנות, שומעת שחוקו הנעים, צלצול קולו הנעים ופטפוטיו המתוקים, ממשמשת את אבריו הרכים — כל אלה מעוררים ומפתחים בלבה ונפשה רגשי רחמים, רגשי אהבה ורוך, מפנקים ומעדנים את נשמתה ושופכים רוח חן על פניה.

האמהות הישראליות לפנים, שהיו מצוינות בחבתן היתרה לילדיהן, היו מצוינות גם כן בשפעת חנן *. כל זה היה לפנים, בזמן שהאשה חיתה והיתה עוד „אשה", אבל בדורנו זה, כשהאשה חיה ומתנהגת בכל ממש כהאיש: לומדת כל הלמודים כהאיש, עוסקת בכל האומנות, המלאכות והפרנסות כהאיש, משחקת בכל מיני השחוק כהאיש והיא מתנהגת בכל העזות כהאיש, — כל אלה השחיתו בה את כל המדות הטובות שהטבע העניקה לה יותר מהאיש ואבדה את מתנת החן היקרה.

לא טובות מהנשים הפנויות הן הנשים הנשואות. הן משתמטות מלהיות אמהות, וגם את הילד האחד שבו הן מזכות את העולם ברוב חסדן, אינן מטפלות בו הרבה, כמו שהיו עושות האמהות שמלפנים, לכן אין מעלת החן מתפתחת אצלן כמו בהנשים האמהות שמלפנים, כמו שאָמרנו.

❁ ❁

ציון ל.

נסתרים

אנו בני דור הישן, מעולם הישן, זוכרים, כי בילדותנו היינו רגילים אנחנו הילדים לספר איש אל רעהו מעשיות „בלמד-ווים", כלומר, ישנם תמיד בין בני עמנו שלשים וששה יהודה גדולים בתורה ובחסידות, והם ענוים גדולים, בורחים מן הפרסום, אינם

---

* חכמי ישראל בארץ-ישראל לפנים, כשרצו לשבח את הכלה בשעה שהיו מכניסים אותה לחופה, לא מצאו שבח יותר טוב, מלאמר: לא כחל ולא שרק ולא פירכום — ויעלת חן — כתובות, כ"ז.

רוצים להתודע בעולם בתורתם ובחסידותם. כה הם מתחפשים לאנשים בורים, בעלי מלאכה פשוטים, פחמים, סנדלרים, גרים באיזה בית מחוץ לעיר, וכל הלילה הם עוסקים בתורה. הרבה מהם נשארים נסתרים כל ימי חייהם, ואחרים מתגלים, או נתגלים, לבסוף.

אָנו רוצים לדבר בזה, כמובן, אודות נסתרים הכל ממין אחר, דהיינו: ישנם אנשים שהם מסתירים את האני האמתי שלהם. הם דרים ומתערבים בין אנשים עוסקים במסחר ובמלאכה, מחזיקים בכל המנהגים, הנמוסים המוסכמים, ובכל זאת הם נסתרים, האני שלהם, „התוכם" — שהוא יותר טוב מברם — אותו הם מסתירים עמוק בתוך חדרי לבם. לא מפני ענותנותם הם עושים זאת, אלא מפני שהם יראים להראות „תוכם" בפני ההמון הגדול, שהם יחשבו אותם למיני בריות מוזרות ומסוכנות, הם יברחו מהם ואָז ישארו עזובים גלמודים בעולם. נסתרים כאלה ישנם לאלפים ולרבבות בעולם, אבל הם יראים להתגלות, כמו שאָמרנו.

רק לפעמים מתרמים איזה יחידי סגולה, שה„אני" שלהם גדול יותר מדי, ולבם צר מהכיל אותו, והוא מתפרץ ויוצא ומגלה עצמו בפני העולם כולו.

וכיון שהם מתגלים, והם רואים שההמון הגדול רוצה לברוח מהם, הם רודפים אחריו, תופשים, מושכים ומנהיגים אותם בדרך העולה למעלה למשכיל.

והרבה פעמים יצליח בידם למשוך אחריהם איזה מספר אנשים, אבל מסכנים הם את נפשם. הרבה פעמים ההמון מושכם אחריו בחזקה. בין כה וכה, כדאי הוא להם לסכן עצמם, אולי יצילו איזו נפשות מחיי נבלה ורשעה.

❁ ❁

ציון לא.

כובשים נבואתם

ה‏הפסד הכי גדול להתקדמות החיים המוסרים בעולם הוא: כי הנביאים, החכמים האמתים, גלויי העינים ודקי הרגש, שהם רואים ומרגישים את כל החיים ברשעותם, בנבלותם וטפשותם, והם יודעים ויכולים להגיד ולכתוב הרבה — דוקא אלה הנם כמעט כולם מוגי לב, פחדנים בטבעם, יראים לתגר מלחמה בההמון הגדול ובמתעיהם, וכה הם כובשים את נבואתם ושותקים *.

ובהיפך, נביאי השקר, שוטים ופטפטנים, הם הנם אמיצי לב, עזי פנים, אינם יראים, אינם מתביישים מפני החכמים והמבינים בעם ומרבים לדבר ולכתוב כל הדברים הכוזבים, המזיקים והמהבלים את העם. לפיכך אָנו מוצאים, כי נביאי השקר, השוטים והפטפטנים, הם הנם בכל דור לאלפים ולרבבות, ונביאי האמת והחכמים מלמדים היטב, הם הנם רק איזה יחידים. לא מפני שאין עוד במציאות נביאים וחכמים אמתים, אלא, כמו שאָמרנו, שהם מוגי לב ופחדנים והם נחבאים באהליהם. אבל רע מזה הוא, שאפילו אותו המעוט הקטן, המעיז לצאת ולדבר אל העם, אינו מגיד וכותב הכל מה שהוא רואה ויודע בדברים פשוטים וברורים.

החכמים המעטים האלה מדברים וכותבים במשלים וחידות וברמזים, כמו שרוצים לאמר: „והמבין יבין", אבל ההמון הגדול אינו יכול וגם אינו רוצה ליגע את מוחו ולהבין. אל ההמון צריכים לדבר דברים קשים, פשוטים וברורים, כדי שיחדרו במוחם ויכנסו אל לבם **.

---

* כנראה לפיכך הטילה התורה עונש מיתה על הנביא הכובש את נבואתו — סנהדרין — פ"ט — אולי אימת המות תמריצהו ללכת ולנבאות.

** ההגדה מספרת, בשעה שבעלת האוב העלתה את שמואל מקברו, אמר לשאול: „כד הוינא בעלמא דשקרא, הוית שמיע מיני מילין דשקרא, דהוינא דחיל מינך, דלא תקטלינני, וכדין דאנא בעלמא דקשוט, לית את שמיעת מיני, אלא מילין דקשוט — „מחר אתה ובניך עמי" — מד"ר פ' אחרי.

אַשרי הדור שנמצאים בו — לכל הפחות — שנים או שלשה נביאים, חכמים אמתים, שנוסף על נבואתם וחכמתם בכח, הם הנם גם אמיצי לב, גבורי רוח, ששום דבר לא יבעתם, והם אומרים וכותבים בדברים פשוטים וברורים, הכל מה שהם חושבים לאמת, וצריכים להאָמר לתיקון החיים המוסרים; דברים הנאמרים ונכתבים מאַנשי אמת ומובנים לכל, מחזיקים בהם כח־מושך חזק ומתקיימים דורי דורות, והם הולכים ומושכים ומעלים את האנושיות הלאה למעלה למשכיל.

ובזה טמיר הסוד הגדול של כח הנביאים, שרבים ושלמים מתפלאים, איך אפשר שאיזה מנינים אנשים היו יכולים להביא מהפכה במוחות מיליוני אנשים ולבער מהעולם הרבה מהעבודות הזרות, האַכזריות, העריצות והעבדות, השוד והעושק, ועד היום עוד כחם זה חי וקים, הולך ופועל ומנקה ומתקן את החיים המוסרים. הנביא היה אמיץ־לב, לא חת משום אָדם, התגיר מלחמה במלכים, כהנים עריצים ועשירים, ולא דבר אחד בפה ואחד בלב, ברמזים וסודות. הכל דבר ברור ומפורש.

❁ ❁

ציון לב.

קדושים — Martyrs

לקדושים אשר בארץ המה...
כל חפצי בם.

תהלים ט"ז, ג'.

אין אָנו באים לדבר בזה על אודות הקדושים במובן הידוע לכל, כלומר, אנשים שמתים על קדושת הדת וקונים עולמם בשעה אחת *.

רצוננו לדבר בזה על אותם האנשים יחידי

---

* כדאי הוא להעיר בזה, כי אצלנו היהודים נקרא קדוש אפילו מי שנהרג סתם במקרה, לא על קדוש־השם דוקא. אָנכי אינני בקי בספרי הקבלה, אבל שמעתי אומרים, כי בספרי קבלה יש טעם לזה.

הסגולה אשר בארץ המה... שחיים ומתענים ימים ושנים, מוסרים את נפשם על קדושת אהבת האנושיות ותיקון החיים.

האנושיות משרכת דרכיה המקולקלות, הרגילות והמשורשות בקרבה; אינה צועדת קדימה ברצונה הטוב, אפילו צעד אחד. כל צעד קדימה ותיקון בחיים נעשה תמיד במסירות נפש איזה יחיד, או יחידים, יחידי הסגולה אשר בדור.

מלחמה מסוכנת להם תמיד עם התקיפים, העריצים, הרמאים והצבועים, ועם כל ההדיוטים והשוטים, שעומדים שקועים בגופם ובנפשם, בכל הרשע כסל שבחיים, ואינם רוצים לזוז לצאת משם, כהבריה המפרסת פרסה... שאוהבת לחיות בתוך הבצה, וכשרוצים לגרשה משם, נועצת צפרניה בארץ ושורקת, ומי יודע כמה אלפים ורבבות מהקדושים האלה כבר מתו — ועוד ימותו — במלחמת תקון החיים המקולקלים.

נקח, למשל, איזו מהממצאות היותר גדולות שבעולם, שהביאו להאנושיות טובה וברכה, שאין לשער ערכם, ובכל זאת גם הם פגשו אָז התנגדות חזקה מצד הכהנים ועמי הארץ.

המצאת הדפוס, שהועילה להפיץ חכמה ודעת בעולם, ולהקדים את האנושיות בדרך התרבותי מהלך אלפי פרסאות, גם נגדה לחמו הכהנים בחמת קרי, ובאחת האסיפות של הקארדינאלים באנגליא פתח היושב־ראש ואמר: אחי הכהנים, דעו נא וראו, כי רעה גדולה נשקפת לכם מהמצאת הדפוס, ואם לא תקדימו עצמכם להשתדל וללחום נגדה ולבער אחריה בעודנה באבה, היא תבער אחריכם: כל אחד יקנה לו ספר התנ״ך וילמוד בעצמו בלי מורה וכהן... יקנה סדור התפלה, ויתפלל בו בעצמו... והעם יתחיל להאמין, כי כל יחיד יכול לפנות בעצמו אל האלהים בתפלותיו, בלי עזרת כהני הדת.

או, למשל, המצאת הרכבת־האבעבועות (פּאָקען) שהיא הצילה מיליוני אנשים ממיתה, ממומים שונים ומפּנים מנוולים, שמחלה זו הסבה לפנים, טרם המצאה זו, — גם נגדה לחמו הכהנים האוילים ומעל במותיהם דרשו ואימו על ההמון, ואמרו כי המצאת שדים היא תרופה זו וכל מי שישתמש בה פּניו נהפכים לפני שור, קרנים צומחות לו במצחו והוא גועה כפר. או המצאת המישן Anasthetic שמצלת מיליוני אנשים שצריכים לעשות נתוח בהם, מיסורים קשים ומסכנת נפשות, אפילו נגדה לחמו כהני הדתות ונתנו טעם ופגם לדבריהם: אם רצון ה׳ הוא, שהאָדם יסבול יסורים, הוא מחויב לסבול אותם, ואָסור לאָדם לבטל רצון ה׳.

קדושים הם כל אלה החיים בכרכים, בתוך החיים ההומים והרועשים. אנשים אָצים רצים, סוחרים־מוכרים, עושים עושר, חיים חיי עונג ומותרות, להם הגאוה, הגדולה, והממשלה, רואים הם עולמם בחייהם — והם פּורשים עצמם לאיזה חדר צר וקר, מסתפּקים בקב חרובים ויושבים ומיגעים את מוחם, חושבים וכותבים ומוחקים ומחברים ספרי מדע, חכמה, מדות ומוסר להיטיב ולשפּר את החיים.

קדושים הם כל החכמים, הסופרים והמטיפים הישרים, העומדים על המשמר ומסתכלים בכל אשר נעשה בחיים, ומעירים ומזהירים ומלמדים תועי רוח בינה.

קדושים הם גבורי החיים אלה, שמסכנים את פּרנסתם, כבודם ואָשרם, רבים ריבי העניים, החלשים, העשוקים והרצוצים, לוחמי מלחמת האמת והצדק בעולם.

קדושים הם אלו, שמניחים חיי עולם הזה ותענוגיו ומקדישים חייהם להקל את יסורי אומללי החיים בכל מה שאפשר.

קדושים הם כל מורי בתי הספר, העובדים בכחם ומוחם לחנך דור דעה, דור חכמים ואמנים ואנשים בני תרבות.

מי שהוא בעצמו אינו ממפלגת הקדושים האלה, אינו יכול לתכן את רוחם, לדעת את סודות חייהם, את פּצעי לבם

ומר רוחם, את כל התאַמצות כחם ומוחם לשחות נגד זרם החיים המושחתים המוסכמים. ומה הם מקבלים מהעולם חלף עבודתם הקשה ופעולותיהם הגדולות, שהם מביאים להאנושיות? לא נדבר אודות הקדושים, שמתגרים מלחמה בהעריצים, בהרשעים, הרמאים והשוטים, שהם חושבים את הקדושים האלה לרעים וחטאים ואויביהם בנפש, — כלום הם ישלמו להם עוד בכבוד ועושר?

אבל אפילו מורי בתי הספר ובתי מדרש המדעים הטובים, מחנכי הדור, מעמידים אַלפי תלמידים וסופרים ובעלי אומניות שונות, שאלמלי הם היה העולם חוזר אחורנית, לחיי אבות אבותינו הפראים. ומה היו מקבלים חלף עבודתם הקשה? שכרם הוא פחות משכר איזה פועל פשוט. ולא עוד אלא שהאנשים מקילים בכבודם, חושבים אותם לבטלנים, לא־יוצלחים, ואפילו בעיני נשיהם ובניהם אינם חשובים גדולים. לפיכך אָנו רואים, כי בניהם של אלו אינם אוחזים במעשה אבותיהם ופרנסתם.

ואם כי יודעים הם האנשים הטובים האלה כמה מזער הוא שכרם בעולם, ובכל זאת הם הולכים ומחזיקים בחכמתם ואומנתם, ומוסיפים להביא טובה וברכה להאנושיות, כלום הם אינם ראוים לכנותם בשם קדושים?

❁ ❁

ציון לג.

קדושים מזויפים

ובכן ראיתי רשעים קבורים...
וממקום קדוש יהלכו —
וישתכחו בעיר אשר כן עשו.
קהלת ח׳, יו״ד.

נמה גדולים ואמתים הם דברי הקהלת, שהעמדנו למעלה בזה. כשאָנו קוראים בעין בקורת בההיס־טוריה מחיי הרבה קדושים שבעולם אזי תמהים אנחנו, כמה תמימים — או יותר טוב — כמה טפשים

הם האנשים, וכמה נקל הוא לסמא את עיניהם, עד שאינם רואים ומרגישים בשקרים מנקרי עינים.

כמה מהקדושים שההיסטוריה בעצמה מספרת ממעשיהם הרעים והאכזרים, ובכל זאת אחרי מותם באו אנשים חונפים שקרנים ובשכר כסף או כבוד מדומה שקבלו מהיורשים, או איזו כונה רעה אחרת להנאתם — ויקחו את האנשים הרשעים האלה ויבדאו עליהם צדקות ומעשים טובים ויכרכו אותם בהגדות נפלאות וילבישום בגדי קודש ויבצרו להם מקום קדוש בעולם. ומנהג כוזב נוהג לא רק באלה שחיו לפני שנים רבות, ואין איש עוד בחיים שידע והכיר את הקדושים האלה, שאפשר לאמר כי הדברים הרעים, שנאמרו על הקדושים שקרים הם, כטבע ההמון, שרוצה להשתעשע בקדושים.

אלא עוד אפילו באותם הקדושים, שמתו רק לפני איזו שנים וישנם עוד בחיים הרבה עדי ראיה, שיודעים את כל מעשיהם הרעים של הקדושים המזויפים האלה, בכל זאת גם להם נמצאו אנשים חונפים שקרנים, עזי מצח, ובשכר כסף או איזו טובת-הנאה שהם מקבלים מהיורשים, הם מעריצים ומקדישים את אותם האנשים, החטאים האלה.

ובהיפך, מי יודע כמה אנשים צדיקים, נפשות זכות, שמסרו את נפשם לטובת האנושיות, הם ירדו קבר ותכס עליהם הארץ, ולא נשאר להם שם ושארית וזכרון בההיסטוריה והם נשכחים אפילו בעירם שחיו ופעלו ועשו שם הרבה לטובתם.

כה הם החיים המזויפים שלנו. לא די שאנשים חונפים מחלקים כבוד להרשעים החיים בשביל איזו טובת-הנאה, אלא עוד אפילו להרשעים המתים הקבורים כבר; ולא די שאין אָנו חולקים כבוד להצדיקים האמתים בחייהם, אלא אפילו אַחרי מותם אין אָנו מזכירים אותם לטובה בההיסטוריה, ואין אָנו רוצים לשמוע דברי החכם האומר: „זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב" — משלי יו"ד. ועל עול וחונף זה מתאונן

הקהלת ותובע את עלבון החיים ואומר: „ובכן ראיתי רשעים קבורים... „וממקום קדוש" יהלכו — וישתכחו בעיר אשר כן עשו".

❁ ❁

ציון לד.

שחוק ריצת אנשים

אל תהיה כסוס כפרד אין הבין...
תהלים לב, ט׳.

זכורני לפנים ברוסיא, היה להם להאצילים שחוק-ערבון, שחוק ריצת הסוסים בדרך זה, הסוס היה אָסור בעגלה ואנשים עמדו בשורה, בשקים מלאים חול בידיהם, וכשהסוס רץ ועבר לפניהם, היה כל אחד משליך את שקו בתוך העגלה. כן כל מה שהסוס הרחיק לרוץ, היה טעון ועמוס משא יותר כבדה. כה הצליחו רק סוסים אחדים היותר חזקים להגיע עד סוף השורה, הם זכו להתכבד במטבעת כסף או זהב, ובעליהם זכו בהסכום שזקפו עליהם הערבונים ההוללים, אבל יתר הסוסים נפלו תחת כובד משאם עוד באמצע הדרך.

שחוק זה נוהג ממש גם באנשים. צריכים רק להחליף את הסוסים באנשים ולנסח „שחוק ריצת אנשים" — בכל יום קמים אנשים הרוצים לעשות להם עושר, לעשות להם שם, והם ממציאים מנהגים, נמוסים חדשים, תענוגים, שעשועים חדשים, בגדים, תכשיטים וצעצועים חדשים, הכל דברים ריקים ומיותרים, והם נוטלים ומטעינים אותם על גב האָדם-הסוס האומלל. החזקים שבהאנשים רצים ונושאים את משאם עד סופם, עד אחרי דרך מבוא השמש, והחלשים הולכים ונופלים... תחת משאם באמצע הדרך, נופלים ומאַבדים את רכושם ומחריבים את ביתם ומהרסים מצבם בחברה; נופלים ומחליאים את גופם ומשחיתים את נפשם.

רחמנו נכמרים על הסוס הנבער מדעת, שאינו יודע כי בכחו לבעוט ברגליו את האנשים ההוללים, המצחקים, המעמיסים עליו משא כבד, כדי לעשות להם עושר, ולו מלבישים איזה צעצוע ותכשיט, דבר שאינו מועיל לו כלום.

אבל מי ירחם עליך, בן אדם יקירי, חכם היצורים? אם גם אתה, כהסוס הנבער מדעת, הנך מושיט את גבך לכל רמאי ושוטה, ומניח אותו לטעון על גבך דברים מיותרים, דברים שאין בהם מועיל.

עמוד, בן־אָדם, זקוף קומתך, ישר גבך ופרוק מעליך כל המותרות וכל ההבלים שאינם נחוצים כלל, וכובד משאם משפילים גופך ונפשך.

❁ ❁

ציון לח.

החיה הצהובה *

ראיתי בחזון הלילה חיה, איומה,
נוראה וחזקה מאד. שני ברזל
גדולות לה. אוכלת וטוחנת,
והנשאר היא רומסת ברגליה.
(תורגם מארמית לעברי).
דניאל ד׳, ד׳.

ולא ידענו, שהדברים האלה שהצגנו למעלה הם מקרא מפורש בדניאל, יכולנו לחשוב באמת, שאיזה סופר מבקר אמריקני כתב הגדה זו וכיון בה לבקר ולגנות את האָדם האמריקני, שלא די לו שהוא אוכל יותר על המדה, אלא עוד מבזבז כפלי כפלים בחנם **. צא ובדוק

---

* כך מכנה ניטשה את „האָדם״.

** האָדם האמעריקאני אוכל חמשים אחוזים יותר מכל אנשי העולם, מבזבז ומכלה חמש מאות אחוזים יותר מכל אנשי העולם. Upton Sincler's "Book of Life".

בחבית שיורי מאכל של משפחה אינה עשירה — שמשליכים בנהר, ומה לא תמצא שם? — בשר ודגים, ביצים וגבינה, לחם משוח בחמאה, במרקחת, עוגות, רקיקים, ממתקים, פירות, מיני ירקות, חלב, יי״ש, יין ושכר ועוד, או, למשל, סטאטיסטיקון אחד חשב ומצא, כי באמעריקא מוכרים בכל שנה חרדל — Mustard במחיר שני מיליון דולארים, ורק רבע אחד מזה אוכלים ושלשה רבעים משליכים החוצה.

מה שנוגע לבזבוז בתים, רהיטים, כלים, בגדים ותכשיטים מגיעים למיליארדים. אין אָנו סוברים לאמר, שהבזבוז על הוצאות בתים, בגדים וכלים וכו׳ יקרים — זה עולה למאות מיליארדים. אָנו סוברים פשוט, מה שמבזבזים, מה שמשליכים אותם בגרוטאות, בבלוי סחבות, באשפה, ומה ששורפים באש *.

המדה שולטת בכל אלה, והיא מתחלפת כסדר בכל תקופה, בכל שנה; מוציאים ישן מפני חדש, סותרים בתים טובים ובונים חדשים; משליכים רהיטים, בגדים, כלים — הכל טובים ויפים, שהיו ראוים עוד להשתמש בהם שנים רבות.

כה מבזבזים אפילו האינם עשירים, ובמקצת — אפילו העניים, סכומים מופלגים, סכומים גדולים, סכומים הגונים — כל אחד יותר מכפי רכושו; סכומים, שבמשך איזו שנים היו יכולים לקמץ, לקבץ סכומים הגונים, ראוים ומועילים „לימות הגשמים“ — כפתגם האמעריקאני — לימים שהמסחרים יהיו לקוים, לכשיהיו בטלים ממלאכה, לכשיחלו, לכשיזקינו, או לכל צרה שלא תבוא.

העשירים הגדולים היו יכולים לתנם בתור הוספה לשכר פועליהם, למוסדות הצדקה, למוסדות תרבותיים. תורתנו,

---

* האמריקנים מכלים בשנה אחת מיליארד ושתי מאות מיליונים ליטרות טיי וקאַפי, שמונה מיליארדים סיגארס, חמשים מיליארדים סיגארעטס.

שחקקה חוקים, משפטים צדיקים, קבעה בין כל האיסורים האיסור „עובר משום בל תשחית" (ב"ק צ"א), כלומר, שאסור להשחית ולכלה כל דבר המועיל בחנם *.

❁ ❁

ציון לו.

חכמת הנמלים

לך אל נמלה עצל,
ראה דרכיה וחכם...
אגרה בקציר מאכלה.
משלי ו׳, ו׳.

עוד לפני אַלפי שנים, שמו חכמי הטבע לבם אל חיי הנמלים, והם מצאו וראו, כי הרמשים הקטנונים האלה, הנם חכמים מחוכמים, דרכי חייהם דומים הרבה לחיי האָדם חכם היצורים. למשל, הנמלים בונים להם מין בתים על פי תכנית בתי האָדם, קנים בעלי איזו קומות, נשענים על עמודים בל יפולו, הקן מחולק לחדרים וכו׳. יש להם מלך וחילים, אדונים ופועלים ועבדים — השבט האחד מתגרה מלחמה ברעהו, מרבים חללים במלחמה, לוקחים שבויים, ואת השבויים הם משעבדים לעבדים; כה נוהג אצל הנמלים — הכל כמו אצלנו. יש להם מלכים, אדונים בטלים מכל מלאכה, ופועלים ועבדים, עובדים עבורם.

---

* כמו שכתוב בפ׳ שופטים „כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה „לא תשחית" — כל עץ מאכל — כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות". עיין בספר החינוך פ׳ שופטים שמינה לאו ד„בל תשחית" בין השס"ה לאוים. נשענים על לאו זה אָמרו חז"ל „אין מעבירין על האוכלים" — ב"מ כ"ג — כשאָנו רואים אוכל מתגלגל בחוץ מחויבים אָנו להגביהם.

ישנם אפילו איזה מחכמי הטבע, שהעלו מתוך „נסיונם", שאפילו אהבת איש ואשה וקנאת חמת גבר יש אצל הנמלים. ויכול היות כי האמת אתם. כי מה יעשו המלכים והאדונים שלהם, הבטלים מכל מלאכה, אם לא לבלות זמנם בסכסוכי אהבה וחמוד נשי רעיהם? ביותר דומים הם הנמלים בטבעם לנו האנשים, שגם עינם לא תשבענה עושר. כל מאכל הנמלה לשנה, הוא חצי גרעין חטה אחת, ובכל ימות החורף היא ישנה בכלל, בכל זאת היא אוגרת בקיץ אוצרות גרעיני תבואה — בכלל הרבה מהמדות הרעות שבאָדם נמצאו גם בהנמלים.

רק מדה טובה אחת נמצאת בטבע הנמלים, שאינה מצויה באָדם, דהיינו, שהנמלה זהירה אפילו „מריח גזל". הנמלה לא תקח גרעין של חברתה, כמו שנסו חכמי הטבע, שלקחו גרעין חטה מנמלה אחת שנשאה, והניחוהו לפני האחרות, וכל הנמלים שעברו לפני החטה הריחו בה והרגישו שהיא שייכת לנמלה אחרת ולא לקחוה. ואנחנו, האנשים, במקרה כזה, ואפילו האנשים הכשרים, איננו מרגישים בזה ריח גזילה וכבר המציאו לזה היתר גמור: ראשית אין סימן בחטה — כל החטים שוות; שנית, המציל מיד הלסתים, הרי אלו שלו, מפני שנתיאשו הבעלים *. והנמלה, שהאָדם גזל ממנה את החטה, בודאי נתיאשה ממנה. ולבסוף אבקש מכבוד חכמתך, מלך החכם, חכמת ההב־הב, להרבות הון ועושר, לאגור ולכנס הכל מה שאפשר לו אינו צריך האָדם ללמוד מהנמלה, גם אַתה בעצמך „כנסת כסף וזהב וסגלת מלכים **. רק גנית מי שאין לו בן ואח, „וגם עינו לא תשבע עושר" ***, ומדוע לא יעצת לו להאָדם, שילמוד מהנמלה מדה טובה זו, שהיא זהירה מלקח אפילו דבר שיש בו רק ריח גזילה. וכך אָמר באמת התנא הנאור ר' יוחנן, „אלמלי לא נתנה תורה היינו למדים גזל מנמלה" — עירובין, ק'.

❁ ❁

---

* עיין ב"ק קי"ד ובח"מ שס"ה.

** קהלת ב', ח'.

*** קהלת ד', ח'.

ציון ל"ז.

שקר

נ שכתבנו הציון „שקר" בחלק הראשון מספרנו זה, לא מצאנו לנחוץ להרחיב הדבור ולבאר את גודל ההיזק, שהשקר גורם להחיים החברתים והמוסרים; חשבנו, כי הוא דבר המובן וידוע לכל. אבל טעות היתה בידינו. אחרי שיצא ספרנו לאור, שאלונו איזה אנשים מהוגנים: ומה הוא ההיזק אם אָדם אומר לפעמים איזה שקר, אם רק איננו שקרן תמידי? מטעם זה חזרנו עוד הפעם לענין זה, כדי לבאר בהרחבה את גודל ההיזק שיביא השקר.

שקר הוא שם הכולל לכל המדות הרעות, המגונות ולכל שוא והבל, שהם מזיקים ומנבלים את החיים החברותים והמוסרים ומעכבים את האנושיות לבוא לידי קץ השלמות ולהביא צדק עולמים.

הא לכם לדוגמא רק רשימה קצרה מהשקרים הנוהגים בחיים ותווכחו לדעת כמה מזיקים הם אלה:

אונאה וכל מיני רמאות שבמסחר הוא נעשה הכל על־ידי שקר. אונאת דברים, שבועת שוא, שבועת שקר, מבטיח ואינו מקיים *, הכל הוא שקר. לשון הרע, חניפה, צביעות

---

* כדאי הוא להעיר בזה, שישנם הרבה אנשים מהוגנים שהם נזהרים לקיים הבטחתם, במה שנוגע לעניני ממונות, אבל אם יבטיחו לך לבוא לביתך בשעה פלונית, לדבר אודות איזה עניז, לא יבואו לידי השעה הקבועה שהבטיחו, או לא יבואו כלל, ואינם מרגישים כי דברו שקר. הפילוסוף קאנט אומר, אם הוא היה מבטיח לאדם לבוא לביתו בשעה פלונית, ובדרך הילוכו אליו היה רואה אדם טובע בנהר, לא היה הולך להצילו, מפני שלא יהיה אפשר לו לקיים הבטחתו לבוא בדיוק לזמן הקבוע שהבטיח. בודאי נוכל לאמר על קאנט המאמר: „לפום חורפה שבשתא" וחלילה לנו להרחיק עד קצה האחרון במקום שיש פקוח נפש, אבל מדבריו יש לנו ללמוד כמה צריך אדם לקיים הבטחתו לשמור מוצא פיו ולבוא בדיוק לזמן הקבוע.

הוא שקר, וכל מתעי אנשים נביאי שקר, פוליטיקים, דיפלו־מאטים משתמשים בשקר. כל ההזיות, כשפים ומיני עבודה זרה הוא שקר *. ואפילו סתם שקרים, שאינם גורמים שום היזק חמרי או מוסרי לכאורה, כמו שהשקרנים הפטפטנים רגילים לספר מה ששמעו, ראו ועשו, גם הם מסוכנים להחיים המוסרים, כמו שמוכיח הנביא: למדו לשונם לדבר שקר **. האָדם הלומד לדבר שקר, אפילו סתם שקרים, סופו לדבר שקרים המזיקים. השקר בכלל הוא נגד טבע האָדם הבעל שכל הבריא, כמו שאָנו רואים תינוקות ופראים משקרים לתומם ואינם מרגישים אפילו שהם משקרים, מפני שעוד לא התפתח השכל אצלם, וכל מה שהאָדם הוא בעל שכל יותר גדול, הוא ממעט יותר לשקר, וסתם שקרן הוא הדיוט ושוטה, וכן התפתחות השכל ועזיבת השקר, הם הנם כמו גומלים, עוזרים זה לזה. וכל מה ששכל האָדם מתפתח יותר, הוא ממעט יותר בשקרים, וכל מה שהוא ממעט יותר לדבר שקרים, שכלו מוסיף להזדכך ונשמתו מתקדשת מטומאת החיים, והוא עולה למעלה למשכיל; ואם אָנו רואים לפעמים אָדם שהוא בעל שכל והוא משקר, הסבה היא אם מפני שהוא מוג הלב, מפחד מפני איזה עונש שיקבל אם יגיד האמת, או מי שהוא להוט אחרי הממון או אחרי הכבוד המדומה, והם מעבירים אותו על דעת שכלו.

ולבסוף הננו רוצים להעיר את אָזני הקוראים, שלא יהיו קלי הדעת למהר ולהאמין, לקבל לאמת כל מה שיסופר להם, או שיקראו בספרים, וביותר בהעתונים, יבקרו הדברים, ישקלו במאזני שכלם, כמה מהאמת, אפשר להיות בהם — מעטים הם בעולם האנשים, המדברים אמת במלוא מובן המלה, הרבה מהם משקרים במתכון, כדי להוציא מזה איזו תועלת, או רוצים

---

* עיין באע"ז פ׳ ויקרא י"ט, ל"א, וברמב"ם הלכות עכו"ם פי"א, שאומרים הטעם שהתורה אסרה כספים וע"ז, „מפני שהוא שקר".

** ירמיה ט׳, ד׳.

לדבר לשון הרע, לגנות איזה אָדם, ואחרים חוזרים ומספרים ספורים איש מפי איש, וכל אחד מספר בנוסח אחר, בחסרות ויתרות, ובהשמטת עיקר הענין, מפני שהאחד לא הבין דברי חברו, או שכח מה ששמע חלק מהספור, וכה אָבד הענין כל תוכן הספור ויצא ממנו שקר גדול.

❁ ❁

ציון ל"ח.

אומנות הדבור — Rhetoric

אשר אָמרו ללשוננו נגביר...
תהלים, י"ב, ד'.

אומנות־הדבור היא המצאת היונים *.
גדרה של אומנות זו הוא: לדעת ולדבר בדברים, במבטאים, במליצות מהלמים, שבכחם לפעול על השומעים לפתותם שיקבלו את דבריו ויעשו את בקשתו **.

הדברנים היונים השתמשו באומנת זו, בענינים פוליטים, בעניני העיר והמדינה, ובתור עורכי דינים בבתי המשפט.

היונים, כידוע, הקפידו ביותר, לבנות חכמתם על סדר ושיטה, ולתת פנים יפות לדבר, ולא הקפידו הרבה על תוכן המוסר והתועלת שבדבר, כמו שאָמר עליהם ר' יהודה הלוי, „ואַל ישיאך חכמת יונית, שיש לה רק פרחים ולא פירות".

---

* הראשון מחכמי היונים שעשה את הדברנות לאומנות וחכמה שיטתית, אומרים היה היוני Corax שחי עוד 466 לפני המספר הנהוג, ואחריו החרו החזיקו ותיקנו אומנת זו גדולי היונים כאריסטו וחבריו.

** עיין Encyclopedia Britanica, Rhetoric.

היונים לא שמו לב להתוצאות הרעות, שאפשר לצאת מאומנת הדברנות: דומה כמו שהיינו מוסרים חרב חדה בידי רוצח או משוגע, או כדברי שלמה „מות וחיים ביד לשון" *

לשון למודים בפי איש רמאי, או הוזה ותועה, יכול לפתות, להטעות או להתעות אלפי אנשים ולהוליכם אל אשר יהיה רוחו השקר, או הדמיון הכוזב, ללכת שמה.

לפיכך אָנו רואים, שרוח היהדות המקפדת בעיקר על תוכן ותכלית המוסר שבדבר, לא סבלה את הדברנות בִכלל.

אדון הנביאים, מיסד היהדות, היה בעצמו סמל בטול הדברנות הוא אמר: „לא איש דברים אנכי" **.

בחיר נביאי ישראל, הנביא ירמיה, טען: אהה ה' אלהים, לא ידעתי דבר ***.

מכל נביאי ישראל הצטיין במקרה בלשון למודים הנביא ישעיה, והוא בעצמו יחס כחו זה לאלהים: ה' נתן לי לשון למודים ****, ולא שלמד הוא בעצמו לשונו לדעת לדבר. רק נביאי השקר היו מלמדים לשונם לדבר, כדי לפעול על העם שיכניסו דבריהם הכוזבים באזניהם, כמו שקובל עליהם ירמיה: „הלקחים לשונם וינאמו נאם... ויתעו את עמי בשקריהם" *****. הנביא האמיתי לא בקש לסדר דבריו באופן יותר נאה ומקובל: דבריו פרצו ויצאו ממבוע לבו כמו שהם; דבר הכל מה שחזה ברוח נבואתו.

מטעם זה אָנו רואים, כי נביאי ישראל הנם כה משונים איש מרעהו בסגנוניהם ובדרכי הרצאותיהם. נכרים הם, כי לא למדו לשונם לדבר בשיטה וסגנון מיוחד.

---

* משלי י"ח, כ"א.

** לא איש דברים אנכי, ת"א לא גבר דברן אנא — שמות, ד'.

*** ירמיה א', ד'.

**** ישעיה נ', ד'.

***** ירמיה כ"ג — ל"א, ל"ב.

ההתנגדות להדבור הלמוד, המלאכותי, מכצבצים בכמה מקומות בהתנ"ך *.

מטעם זה גם כן לא סבל המשפט היהודי את העורך־דין **. העורך־דין למד לשונו לדבר בלשון ערומים, בדברים מהלמים, חודרים אל מוחו ולבו של השופט, כדי שיזכה את הנאשם, והוא יבוא על שכרו.

מנהיגי ישראל, שופטיו ורבניו בכל דור, לא היו מעולם דברנים מלומדים, מלאכותים.

אָמנם דרשנים היו תמיד בעמנו, כמו שאָמרו: „משמת בן זומא בטלו הדרשנים ***— סוטה, מ"ט.

ובכן בכל דור ודור היו בעמנו דרשנים, אפילו מפורסמים, אבל הם היו רק דרשנים, ולא „דברנים" — לא למדו אומנות הדבור, והרבה מהם היו מצוינים אפילו בכח דבורם הטבעי. העיקר היה אצלם התוכן, המוסר היוצא מדבריהם.

זאת ועוד אחרת: הדרשנים לא היו מנהיגים בעמנו, וכל עסקם היה רק להוכיח את העם במילי דשמיא, והם היו מקובלים רק אצל ההמון, שהיו צמאים לדבר ה' ולא ידעו ללמוד מתוך הספר בעצמם. אבל הלומדים מין שנאה כבושה היתה להם בלבם אל הדרשנים ****.

---

* כמו דברי ירמיה הלקחים לשונם וכו' שהזכרנו למעלה, אשר אמרו ללשוננו נגביר וכו' תהלים י"ב, ה', מות וחיים ביד לשון, משלי י"ח, כ"א, ותבחר לשון ערומים, איוב, ט"ו, ד' והרבה במקרא.

** כמו שאמרו: „אל תעש עצמך כעורכי הדינים", אבות, פרק א'.

*** רש"י מביא כמה פעמים רבי משה הדרשן, ובעמוס ו' מביא דרשן אחד בשם ר' שמעון.

**** הדרשן המפורסם בדור העבר, ר' משה יצחק דרשן, שהיה נודע בשמו „דער קעלמער מגיד" — מת בשנת 1900, שהיה ירא וחרד, ובדברים חוצבים להבות אש גלה למוסר את אזני העם, ורבים השיב מעון, בכל זאת רדפו אותו לומדי העיר קעלם, עד שהיה מוכרח לעזוב את העיר. בתור יליד עיר שקאָדוויל, סמוכה לעיר קעלם שמעתי זאת מזקנים שברור.

ובכלל לא עמדו הדרשנים במדרגה גבוה הרבה בעמנו, והרבנים חשבו זאת לפחיתת הכבוד להיות דרשנים. הארכנו במאמרנו זה להוכיח, כי רוח היהדות אינה סובלת את הדברנות המלאכותית, מפני שרובם הנם או ערומים בדעת או הוזים תועים, ויכולים לגרום הפסד הגוף או הנפש להמון הגדול, שחסר לו הבחנה ובקור והוא נוח להתפתות.

חפצנו להעיר בזה את אָזני האנשים הפשוטים, שבעבורם אָנו כותבים דברינו אלה: היות, שהדברנות פה באמעריקא היתה לאומנת ופרנסה, והדברנים הם מנענעים ומסבים כל גלגלי מכונת החיים, המדינים, החברותים, הדתים והמוסרים, והאנשים נמשכים אחרי הדברנות, שמים לבם בעיקר איך שהדרשן מדבר, ולא מה שהוא מדבר, ונוחים הם להתפתות ולעשות כל מה שדרשן נוכל או שוגה ופתי דורש מהם. אַל תבהלו ברוחכם להאמין ולקבל כל מה שכל דברן מדבר. אָנו צריכים לכבדו ולחשדו, צריכים לחקור ולבחון אם כנים הם דבריו, היש בהם ממש ותועלת, ואם לא — יגרום לנו הפסד כאשר נשמע לו.

קשה מאד להבחין בין דברן שהוא איש ישר ובין הרמאי. רק סימן אחד, אם גם לא סימן מובהק הוא, נוכל למסור להכירם. הדברן הרמאי מרגיז את העצבים, מהמם את המוח, והלב נשאר קר. והדברן הישר — דבריו מחליקים, מלטפים את הנשמה וממלאים את הלב תענוג רוחני.

❁ ❁

ציון ל"ט.

שיחות חולין

ואיש ברעהו יהתלו,
ואמת לא ידברו,
למדו לשונם לדבר שקר.
ירמיה, ט', ד'.

האָדם הוא בעל חי מדבר. איזה כח פנימי מכריחו לדבר. לפעמים אפילו כשהוא ביחידות, הוא מדבר לעצמו, וביותר כשהוא בחברת אנשים אינו יכול לכבוש טבע הדבור שלו ולשתוק. אבל לא רבים יחכמו

ולא הכל רוצים ליגע את מוחם — לדבר על ענינים פילוסופים, מדעים, ספרותים ואומנותים, ומקרי החיים שיש להם ערך ממשי. כה תשמע תמיד בכל מקום שאנשים מתקבצים ומשיחים. מה הם מדברים? הם מלעיגים ומהתלים בפלוני, מרגלים בפלוני, מדברים שקר, לצנות ומפטפטים סתם הבלים, וביותר הנשים העשירות, הבטלות ממלאכה וחסרות כל דאגה, הן הנן מומחיות גדולות לשיחות כאלה.

רע מזה הוא, שאפילו האָדם החכם המוסרי, הזהיר בלשונו, פעמים רבות הוא מזדמן להיות בחברת הדיוטים ושוטים, ומה יעשה הוא? כלום יכול הוא לדבר אתם על אודות ענינים פילוסופים, ספרות ואומנות?

והנה בעלי המוסר מרבים להזהיר את האָדם שלא ירבה דברים, או יותר טוב, לשבח את מדת „השתיקה", אבל הם אינם שמים לב, שטבע האָדם הרגיל, שהוא רוצה לדבר, אינו יכול לכבוש את טבעו ולשתוק, ואולי אפשר להפוך את השיטה, ובמקום ללמד לאָדם „לשתוק" — צריכים ללמדו לדעת מה לדבר *.

מאושרים הם בני ארצות המזרח, שהטבע ואויר ארצם סגלו להם כח הזיה ודמיון וכשרון לבדות מעשיות, ספורים המושכים את הלב, והם נמסרים מאָבות לבנים, והבנים מוסיפים לבדות גם משלהם, ובעלי הזכרון שביניהם בקיאים ויודעים הרבה ספורי מעשיות, ובכל מקום שמתקבצים איזה אנשים, נמצא תמיד אחד בהכנופיא, בקי בספור מעשיות, ויודע לספרן בחלק לשונו ובניגון. ויש ביניהם קבצנים, שחיים ומתפרנסים מספורי המעשיות, ובזה הם נצלים מעון לשון הרע ורכילות, ולא עוד, שבהרבה מספורי מעשיות שלהם, יש איזה גרעין מוסרי.

---

* ובצדק אמרו חז"ל, אפילו שיחות חולין של תלמידי חכמים צריכים למוד, ע"ז, י"ט, כלומר, אפילו כשהם מדברים עניני חול הם נקיים מתערובות שקרים, רכילות ולצנות וצריכים ללמוד מהם לדבר כמותם.

אנחנו יעצנו גם אצלנו, „בני המערב", מנהג ספורי המעשיות, ומדי מתקבצים אנשים פשוטים, או אפילו מלומדים, כשהם עייפים מלומדיהם, ואינם יכולים ליגע את מוחם לעסוק בעניני חכמה, יספרו מעשיות המושכות את הלב. החסרון, שאָנו בני ארצות המערב מחוסרים כח הדמיון וההזיה לבדות מעשיות, מתמלא בזה, שאנחנו כולנו הננו יודעי ספר, וכל אחד בדרך קריאתו בעתונים, בספרי בית־הספר, בספרי מסע והיסטוריה ועוד, יכול להוציא משם הרבה מעשיות, וביותר אפשר להשתמש בספורי „בני המזרח", שהרבה מאד נדפסו ויצאו לאור.

ציון מ.

שועל משגיח על התרנגולות

בספר משלי קרילאָוו הרוסי ישנו משל אחד חרוץ וחריף מאד: שועל אחד מצא את רעהו, כשהוא הולך שחוח, נבוך ומדוכא. וישאלהו „מה קרה לך, אחי, כי הנך כה נבוך ומדוכא?"" ויאנח השועל ויאמר: „הוי, אחי, רשעים גדולים הם הנם האנשים. בטח תדע, כי כמה שנים הייתי פקיד, משגיח על תרנגולות המדינה. אָנכי מלאתי חובתי באמונה, בכל כחי עבדתי, דאגתי לטובת התרנגולות העניות, שהופקדו בידי. והנה קמו עלי אנשים רעים ויוציאו עלי לעז, שהנני גונב ואוכל לפעמים איזו תרנגולות, נדחתי ממשמרתי ונשארתי בלא פרנסה. התאמין אתה, אָחי, עלי, כי חשוד אָנכי לגנוב, חלילה?"

רעהו השועל הביט עליו במבט של גיחוך רמאי, ואמר: „לכאורה הנך גם אתה שועל ישר ונאמן, ככל אחינו השועלים, רק דבר אחד מטיל עליך צל של חשד: רואה אנכי, כי באפך עוד דבוקות נוצות תרנגולת. יכול היות, כי אנשים בקשו לשחד אותך ותחבו בפיך תרנגולת ואתה לא יכולת לעמוד בנסיון".

המשל הזה עלה בזכרונו, כשנתגלה בשנת 1924 ברבים קלונם של כמה מהשרים היושבים ראשונה בהמלכות שלנו, המופקדים להשגיח ולדאוג לטובת בני המדינה, והם לקחו שוחד סכומים גדולים, ובמחיר זה מכרו מעינות נפט — ששוים מאות מיליונים, במחיר סכום קטן מאד. בודאי קבלת שוחד במדה מרובה ובאופן גס כזה הוא מקרה יוצא מגדר הרגיל, אבל לא נגזם אם נאמר, כי כמעט כל שיטת הנהגת המדינה בנויה על השוחד באיזה אופן, ושיטת הבחירה הרעועה גורמת לזה, שכל מי שרוצה להבחר לאיזה משרה, יהיה אפילו היותר ראוי לכך, לא יבחר בלי עזרת „אוהבים טובים", העושים תעמולה בשבילו. העוזרים האלה הנם שנים למיניהם: עוזרים גלוים ועוזרים נסתרים. הגלוים הנם הם שמאספים אסיפות ודורשים, ומגזמים ומכזבים ומספרים מעלות האיש שלהם העומד על הבחירה, והנסתרים הנם אלה, שנותנים את כל הוצאות התעמולה.

העוזרים הגלוים כמו הנסתרים אינם עושים זאת לשם טובת הכלל, מפני שהם מאמינים באמת, כי איש זה הוא היותר ראוי לאותה משרה. עושי התעמולה מקבלים שכר טרחתם: „משרה", „כסף", „קבלנות", „טובות" — האנשים נקיי הדעת, הראוים באמת למשרה זו או אחרת, נפשם תגעל להשתמש באמצעים כאלה. וכה נבחרים אנשים שאינם ראוים, וסוף דבר הוא, כמו שדרשו חז"ל „כי השוחד יעור עיני חכמים", קל וחומר לטפשים *.

פלאטא בספרו הריפובליק מציע, שיבחרו למנהיגי המדינה פילוסופים, ולא סתם פילוסופים בטלנים, אלא אוהבי אמת, אוהבים לעשות כל דבר בזמנו, במדה, במשקל, שיש להם תפיסה מהירה, זכרון טוב, שונאי שקר, שונאי תענוגי הגוף וביותר שונאי בצע.

כידוע כתב פלאטא תכנית מדינה זו, רק בתור משל ודמיון בעלמא. הוא בעצמו לא האמין אם אפשר למצוא

---

* כתובות, ק"ה.

אנשים בכל המעלות שמנה. אבל בתור הלכה למעשה אָנו יכולים להפחית הרבה מהמעלות שחשב הוא. הסימן היותר מובהק, לפי דעתנו, מי הם האנשים הראוים להבחר למשרות העיר, המלך והמדינה — אותם האנשים הנחבאים אל הכלים, שאינם דוחקים עצמם, שאינם מזמינים דרשנים שקרנים, שישתדלו עבורם, אנשים שצריכים לפצור בהם שיקבלו את המשרה לשם טובת הכלל.

האָסון הוא, שמדת אהבת טובת הכלל חלושה מאד אצל רוב אנשים, או הם אינם מרגישים עצמם אפילו כחלק מן הכלל, אינם מרגישים שטובת ורעת הכלל נוגעות גם הן באיזה אופן אי־ישר — כל זמן שהם אינם מרגישים שהדבר נוגע להם ישר, אל כיסם ותענוגיהם החמרים.

❁ ❁

ציון מא.

אמני האנושיות

בחפצנו במאמרנו זה להעיר ולהאיר על ענין אחד שהוא מופלא, מהרבה אנשים נקיי הדעת ומבקשי האמת, דהיינו, בקראם בספרים כתובים בידי אנשים, שהם מוחזקים לחכמים בעלי הגיון ישר ואנשי אמת, ובכל זאת, לתמהונם, ימצאו בהם דברים רבים שאינם ראוים למי שאומרם: שקרים גמורים, גוזמאות גדולות, ספורי בדים, מעשיות נוראות וסתם הבלים. משערים אנחנו, כי במתכוין כתבו כל אלה. הם מדמים בנפשם, כי הם הנם בבחינת „אמני האנושיות", ובכן הם רוצים לחקות תחבולות האם והאמנת, שמפייסת את הילד הצועק ובוכה, או כשהיא רוצה לחנכו במדות ודרך ארץ; היא משדלתו פעמים בספורי בדים נאים, בהבטחת ממתקים, צעצועים נאים, ופעמים באיומים: הדוב דופק על הדלת, הכלב נובח, השוטר יקח אותך, ועוד כאלה.

חושבים הם האנשים הטובים האלה, מאי נפקה מינה באמת? — הילדים הגדולים, כהילדים הקטנים, מוחם רפה ושכלם קצר להשיג, לתפוש דברים הגיונים, דברים פשוטים ואמתים, דברים חדים, קשים ומרים — ובכדי לחנכם, צריכים ורשאים להשתמש באותם האמצעים, שמשתמשים בהם לחנך את הילדים הקטנים.

אבל טעות היא בידם, וטעותם זו מעכבת הרבה את מהלך ההתפתחות וההתקדמות האדם בעולם. הילדים הקטנים כשהם נעשים גדולים, ושכלם מתבשל, אז הם מבינים ויודעים מה שהיתה כונת האם והאמנת בספוריהם ובאיומיהם, ואין ממש בהם, והם הולכים נודפים ונשכחים מהם, והם אינם גורמים שום היזק להתפתחות חייהם הבריאים והמוסרים.

אבל אחרת היא עם האנשים הגדולים. רבה היא אמונתם בדברי סופרים, מקבלים הם דבריהם פשוטם כמשמעם, ומחזיקים בהם כל ימי חייהם, וכה הם גורמים היזק גדול להתפתחות החיים המוסרים.

נביאי ישראל לפנים לא היו משתמשים עצמם באמצעים כאלה. הם דברו אל העם דברים הגיונים וברורים, כמו שצריכים לדבר אל אנשים גדולים, אם גם כי הם הבינו כי רובם ככולם אי אפשר להם עוד להבין דבריהם, אבל חשבו, אם לא יבינו הכל מה שאומרים להם, יבינו מקצתם, ואם לא יבינו הם, יבינו בניהם או הדורות הבאים אחריהם.

❁ ❁

ציון מב.

כפיה ולמוד

עשה רצונו כרצונך.

אבות, פ"ב.

נבר עברו כאלף ותשע מאות שנה, מאז שקבע הלל הלמוד המוסרי: „מאי דעלך סני לחברך לא תעביד", ולמוד זה עוד לא הכה שורש בלב האדם. אותו האדם בעצמו, שלא היה רוצה שאחרים יכופו אותו,

לעשות איזה דבר או לחדול מלעשותו — הוא בעצמו רוצה לכוף אחרים לעשות רצונו, בזמן שיש לאל ידו לכופם. מלחמת הכפיה נוהגת בעולם תמיד: כל מלך, כל כהן, שר ופקיד, ראש החברה והמוסד, משגיח על הפועלים וכל עשיר ותקיף; כל אחד משתמש בכח מלכותו, בכח כהונתו, בכח התמנותו ומשרתו, וביותר — בכח רכושו; רוצה הוא לכוף את המשועבדים לו, את המאמינים בו, את הסרים למשמעתו, את התוכים לרגליו, שהם יעשו הכל מה שהוא רוצה שיעשו *.

אין קץ להרעות שמדת הכפיה הרעה גרמה וגורמת בעולם. הרבה נחלי דם ודמעות כבר נשפכו על־ידי כפית המלכות והכהונה, והרבה כעס ומכאובים, שנאה ומחלוקת גורמת כפית השרים, הפקידים, המשגיחים והגבאים, שהם כופים את האנשים התוכים לרגליהם, לעשות דברים שהם נגד רצונם הטוב.

אין בחפצנו במאמרנו זה לגלות למוסר אזני התקיפים העריצים הנצחנים, שהם כופים את האנשים לעשות דברים שאינם צריכים כל עיקר, וכל חפצם הוא רק להראות שררותם ולנצח; להם לא יועיל כל מוסר השכל. בחפצנו הוא רק להעיר את אָזני האנשים הכנים הישרים, ראשי המדינות והערים, פקידי חברות ואגודות ומוסדות, משגיחי בתי עבודה ובעלי הרכוש, שהם חוקקים חוקים, מתקנים תקנות, מפקדים פקודות, מצוים ומזהירים, שלפי דעתם הם נחוצים וטובים, אבל האנשים אינם מבינים מגמתם הטובה והם מסרבים לעשותם וצריכים לכופם על זה.

להאנשים הטובים האלה נאמר: דעו לכם, כי בטבע האָדם הוא, שאינו סובל כפיה; רוצה הוא להיות חפשי במעשיו, לעשות איזה דבר או לחדול מעשותו, אפילו אם

* וכה מסופר מעשה בחסיד אחד שלא רצה לקבל עליו שום התמנות, באמרו כי הוא ירא שלא יעמוד בהנסיון מלהשתרר על האנשים ולכופם שימלאו רצונו.

אותו הדבר הוא לטובתו. ואם באמת כוונתכם רצויה להיטיב להאנשים בחוקותיכם ותקנותיכם ובצוויכם, שמעו להצווי המוסרי הפילוסופי של רבן גמליאל נשיא ישראל.

בתור נשיא צריך היה, כמובן, לחקוק חוקים, לתקן תקנות, לפקוד ולהזהיר, עמד על טבעם של האנשים, שהם מסרבים לקבל חוקים ותקנות על ידי כפית תקיפת המשרה של איזה שר ופקיד. כה המציא לו את הלמוד המוסרי „עשה רצונו כרצונך" — שהעמדנו בראש מאמרנו — אמצעי פסיכו־לוגי נפלא, שכל עומד בראש אנשים צריך להשתמש בו, כלומר, אל ישתמש בכח משרתו שבידו לאמר להאנשים „חוקה חקקתי, גזרה גזרתי ואתם הנכם מחויבים לקיימן בלי כל שאלות וטענות" — אלא מחויב הוא ללמדם, להבינם בלשון רכה ובדברים ברורים, כי חוק זה ותקנה זו, לא מפני שהוא רוצה בהן לטובתו, או להשתרר עליהם, אלא לטובתם הם; ובזה שיבינו שהוא רוצה באמת בטובתם — „יעשו רצונם כרצונו", כלומר, גם הם ירצו בחוק ובתקנה זו, כמו שהוא רוצה.

בודאי לא דבר קל הוא להנהיג אנשים לפעול עליהם, שיעשו ברצונם הטוב, הכל מה שמצוים להם. ישנם הרבה עקומי המוח, קטני ההשגה, קטני אמנה וסתם בעלי איפכא מסתברא, שאינם מבינים ואינם מאמינים שאת טובתם דורשים, והם יקיפו אותך בכל מיני שאלות ופרכות של שטות; אחרים — שהם מאמינים באמת כי הצדק אתם, ואחרים — מפני שהם רוצים להקניטך ולנצחך.

אבל המנהיג הישר צריך לסגל לו את מדת המתינות והסבלנות; לדבר אל האנשים ולחזור לדבר אליהם, עד שיכנסו דבריו באזניהם ויוכחו כי הצדק אתו. ובהיפך, אם האנשים יוכיחו אותו, כי טעות היא בידו, שחוקו, תקנתו וצויו הנם מרעים ולא מטיבים — יודה על האמת ויבטלם.

ציון מג.

הנדחים והאבדים

את הנדחת לא השבתם —
ואת האבדת לא בקשתם...
יחזקאל ל"ד, ד׳.

ישנה מדה רעה אחת באדם, אכזרית ומזקת לחברת האָדם, וכמעט כל האנשים לקוים בה, אם מעט ואם הרבה. בכל זאת חכמי המדות אינם שמים לב לה, להרבות להוכיח ולהזהיר עליה.

דהיינו, „עני" שנכשל בעבירה, אחת ושתים, מיד הכל נופלים עליו — כעיט על הפגרים, מוסיפים ומגזמים את מעשה העבירה ומגלגלים עליו עוד חטאים אחרים שלא חטא. אין מבקשים עליו זכות, אין חוקרים ודורשים אולי שקר או גוזמא הוא הדבר, אולי אָנוס היה, אולי אנשים רעים פתוהו, אנסוהו, הכשילו וגרמו אותו לחטוא, או אולי כבר התחרט בלבו ועשה תשובה, תיקן מעשיו — לא ולא! אין מרחמים, אין מחפים עליו, אלא ממהרים ומחייבים אותו, מרחיקים ומדיחים אותו מתוך החברה ההגונה; וכיון דאידחי, ונשאר עזוב גלמוד, באין חבר טוב, עוזר ותומך ומורה דרך בעולם. כה הוא תועה והולך מדחי אל דחי ואחריתו עדי אובד, והאנשים הטובים שבחברה עתידים לתן עליו את הדין *.

במתכוין אָמרנו „עני שנכשל" — אבל עשיר, כידוע, מעלימים עין ממנו, מחפים עליו, מקטינים חטאיו, מוחים ומטהרים אותו מהם, עד שאפילו חז"ל כבר ידעו את הפתגם ההמוני: „כסף מטהר ממזרים" **.

---

* חז"ל הרגישו במדה רעה זו, ומסרו לנו ספור־הגדה אחת, כדי ללמדנו, כמה גדולה היא העבירה לדחות איזה אָדם, אפילו בשביל עבירה גדולה, וכה דרשו וספרו „ואלישע חלה את חליו אשר ימות בה (מלכים ב׳, ה׳) לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, ולא כאלישע שדחה את גחזי בשתי ידיו" וכו׳ — סוטה מ"ז עיין שם.

** קדושין, ע"א.

תורתנו חייבה אפילו את הגנב רק לשלם כופל, למען ידע להזהר, אבל לא להשפילו ולהושיבו בבית האסורים ולהטביע עליו חותם של „מי שהיה אסיר" — שזה הוא הגורם היותר מסוכן לדחות את האָדם מתוך החברה ולאבדו בגוף ונפש.

כמה רעים, כמה פזיזים הם השופטים שלנו, שהם ממהרים לענוש את האָדם הנאשם בעברה קטנה — בלי הרבות חקירות ודרישות — מאסר חודש ימים, או שני חדשים. חושבים הם, שמאסר חודש ימים לא יזיק לו מאומה, והם אינם רוצים לדעת, כי בענשם זה הם עושים התחלת הדחיפה והדחיה שלו מתוך החברה. די להם להאנשים לדעת, כי ישב בבית האסורים. אין שואלים בשביל איזה חטא, וכמה חדשים או שנים ישב בבית האסורים; אין רוצים עוד לקבלו לפועל, לתן לו משרה ולבוא במגע אתו.

ובאמת מספרים על איזו רבנים, צדיקים וחכמים, שהיו נוהגים לקרב את האנשים הפושעים, שהחברה דחפה אותם, ובדרך זה החזירו הרבה מהם למוטב. אבל חבל, שרק איזה יחידי סגולה נמצאים לפעמים בעולם המבינים כמה גדולה היא מצות החזרת עבודת גופו של אָדם.

והלואי שיאחז כל אָדם במדה טובה זו — לקרב את המרוחקים בזרוע.

❁ ❁

ציון מד.

נגעי בני אָדם

והוכחתיו בשבט אנשים —
ובנגעי בני אָדם,
שמואל ב׳, ז׳, י״ד.

הנגעים בגוף האָדם, אינם מחלות מסוכנות, כמו מחלת הסרטן, השחפת והקדחת, אבל הם ממאירים ונושכים, צריכים להתחכך... ונפשו של אָדם תקוץ מפניהם. כמו כן ישנם „נגעי בני אָדם", אנשים שאינם פושעים מסוכנים, גנבים גזלנים, אבל הם סתם נגעים

בגוף חברת האָדם: הם נושכים, גורמים חכוכים וממררים את חיי החברה שהם נמצאים בה *.

בני אָדם אלה הנם על־פי רוב נבערים מדעת, קבצנים, שפלים, אלא שיש להם חוצפה הרבה. כה בכל מקום הם באים, בכל ענין הם מתערבים, בכל דבר הם מוצאים חסרונות, בכל אָדם — מומים, על הכל הם מבינים ועל הכל הם מחוים דעה, נותנים עצות לאלה אשר לא שאלום, ובדרך זה הם מסכסכים איש ברעהו, מרבים מחלוקת ומפריעים את שלום החברה.

לפנים, בעולם הישן, היו להם להאנשים האלה אמצעים פשוטים לרפאות בהם את נגעי הגוף ונגעי החברה. את המנוגע בנגעי הגוף היו מכניסים בבית המרחץ, מעלים אותו לספסל העליון ומרבים הבל ומטאטאים אותו במטאטאי זרדים ושב ורפא לו, ואת נגעי בני אָדם היו מכניסים בבית הקהל, מושכים אותם על הספסל ומלקים אותם אַרבעים ושב ורפא להם.

והנה בעתים החדשות, שחכמת הרפואה התקדמה כה הרבה, כמובן אין משתמשים עוד ברפואות שהשתמשו בהן אבותינו מלפנים. עתה מפרישים, מרחיקים את המנוגע מחברת אנשים, מכניסים אותו לבית־החולים למנוגעים ומרפאים אותו ברפואות חדשות.

כמו כן „לנגעי בני אָדם“ אי־אפשר עוד להשתמש עתה בהרפואה הישנה. אבל חבל, כי עוד לא נמצאה רפואה חדשה. ועד הרופאים במוסד ראקעפעלער, שיושבים ודורשים ומבקשים רפואות חדשות לכל המחלות, אינם שמים לב אל המחלה הזאת.

לזאת יעצנו אָנו: כמו שמלפנים בישראל היו הכהנים מטפלים בנגעי בני אָדם הגופנים, כמו כן צריכים הם עתה

---

* ויפה אָמר חכם צרפתי: „הרבה אנשים מבלים ימי חייהם, רק בזה, כדי למרר חיי אנשים אחרים“.

עתה כהני הדתות לטפל בנגעי בני אָדם אלה שבחברה. בכל עת מצוא ייסרו „בשבט פיהם" את האנשים המנוגעים במדה רעה זו ומפריעים את שלום החברה.

❁ ❁

ציון מה.

בוגדים — Traitors

מדוע דרך רשעים צלחה? —
שלו כל בגדי בגד.
ירמיה י"ב, א'.

השם „בוגד", מבין האינו יהודי, רק אָדם אחד, אָדם שבגד בעמו בעתותי מלחמה, נס מן המערכה, מסר סודות הצבא להאויב או עבר אל צד האויב, חושבים אותו לאיש משחת ומסוכן, וכשהוא נתפש, אחת דתו להמית.

אבל אצל היהודי השם „בוגד" הוא שם הכולל הרבה בגידות שונות, שהאָדם בוגד ביחיד או ברבים, כדברי הנביא שהצבנו למעלה בזה: „שלו כל בוגדי בגד". בחפצנו לחשוב במאמרנו זה רק איזה מיני בגידות, המצויות ביותר בשוק החיים, ואין אנשים שמים להם לב, דברים רגילים וקלים הם אלה בעיניהם. בוגד הוא אָדם שנתעשר, המתבייש בקרובים העניים ועוזבם, מתנכר אל מכיריו מלפנים, מתכחש אל מי שעזר לו בשעת דחקו, בורח מהחברה שגדל בה והולך אל חברה אחרת. בוגד הוא מי שעוזב את הוריו הזקנים, את אחיו העניים. בוגד הוא, כל מי שמגלה סוד שמסר לו חברו. בוגד הוא מי שנותן במזיד עצה רעה לחברו הבוטח בו. בוגד הוא כל חכם וסופר, שמתעה אנשים בכזבים להנאתו. בוגד הוא אפילו החכם, שמניע עצמו מללמד תועים בינה.

בוגד הוא בודאי מי שעוזב את עמו ועובר אל עם אחר.

הבוגדים האלה, שעוזבים את הוריהם, את אחיהם, את מכיריהם, את חברתם ועמם, שגדלו וחיו אתם יחד, גורמים להם לעצמם יסורי הנפש הרבה. דומים הם לאילן, שרוח סערה עקרתו ממקומו, נשאתו למקום ואויר אחר, והאדמה אינה קולטתו ואינו משתרש עצמו שם.

יכול הוא האָדם להחליף את מקומו לעבור בגופו אל חברה אחרת, אבל אינו יכול להחליף את טבעו, תכונותיו, דעותיו, מנהגיו ונמוסיו ולהיות כאחד מהחברה שעבר אליה.

❁ ❁

ציון מו.

תירוצים

„ת

רץ" בארמית, עיקר הוראתו הוא תקן ובאר דברים מוטעים או בלתי מובנים, שנאמרו או נכתבו, או דברים מוזרים שנוהגים בחיים *.

אבל כמו שמתרמים להרבה מלים בכל לשון, שבהמשך השנים הרבות הוראתן העקרית משתכחת והן מקבלות פירוש אחר לגמרי, כן אירע גם למלת „תרץ". אנשים הכניסו בו פירוש אחר וזר. דהיינו: אָדם מתנצל עצמו לחברו, להסיר ממנו תרעומות וכעס, מדוע לא קיים לו את הבטחתו, מדוע לא פרע לו חובו בזמנו, מדוע לא קרא לו לאכול לחם בביתו, מדוע לא הזמינו לשמחת בנו או בתו, מדוע לא השיבו על מכתבו, ועוד? והם אומרים „תירוץ".

רובם של התירוצים הם שקרים גמורים. אנשים מפחדים, מתביישים להודות על האמת; כה הם רוצים לסבב את רעיהם בכחש, לנקות עצמם מהחטא והעול שעשו באיזה „תירוץ" של שקר.

---

* „והוא יישר ארחתיך" — משלי, ג׳, ו׳, מתורגם שם „והוא יתרץ שבילך", או תרץ קושיא, דבר שאינו מובן.

אין אָדם צדיק אשר לא יכשל לפעמים באיזה תירוץ כוזב, אבל ישנם הרבה בני אָדם שפרוצים בתירוצים, אינם מקיימים הבטחתם, אינם עומדים בדבורם, אינם נזהרים בחוקי דרך־ארץ, כמו שאָמרנו למעלה, ותמיד יש להם תירוצים מן המוכן.

כמה יפה וחריפה היא ההלצה שהמציאו על אנשים כאלה חובשי בית המדרש באירופא, בקראם עליהם את הפסוק „אם ראית גנב ותירץ עמו" * — לגנב יש תמיד תירוץ מן המוכן.

האָדם הישר אינו צריך להתנצלות ותירוצים. אם הוא מבטיח הרי הוא מקיים, נזהר בחוקי דרך ארץ, מראה אהבתו לרעו — אַך אם במקרה אָנוס היה, לא היה יכול לקיים את הבטחתו, לפרוע חובו בזמנו, להשיבו על מכתבו וכו' אינו מבקש להשתמט עצמו בתירוצים כוזבים. הוא מברר לרעהו את הסבה שהפרעתו מלעשות זאת. ואם קרה כי עשה דבר זה במתכוון, רצה להחזיק חובו בידו עוד איזה שבועות, התרשל להשיבו על מכתבו וכו' ומתקן מה שעוות, הכל מה שאפשר.

לבעלי התירוצים היינו צריכים לקוראם בשמם הראוי להם, פשוט: „שקרנים", ולסרב לקבל תירוציהם, או אָז היו מתמעטים האנשים האלה, מפני שהוא בטבע האדם הרגיל, שהוא מתבייש כשהוא נתפש בחטא ועול, אלא שהוא סומך עצמו על התירוצים, ואם לא היינו מקבלים תירוציו, היה נזהר לקיים הבטחתו ולהזהר בחוקי דרך ארץ.

אבל האָסון הוא, כי מקבלי התירוצים, כמו אומריהם יודעים היטב, כי התירוצים הנם כוזבים, אבל מרוצים בזה שפלוני מצא לנחוץ להתנצל ולאמר איזה תירוץ. אבל ישנם עוד תירוצים ממין אחר, יותר מסוכנים להחיים המוסרים, מאלה שהזכרנו זה עתה. דהיינו, כל אחד מאתנו, כשהוא

---

* תהלים נ', י"ח.

עושה חטא ועול, לבו יגפנו והיה רוצה לתקן את אשר עוות, או לקבל על עצמו שלא לעשותם להבא. והנה האהבה העצמית שלו באה וממציאה לו איזה תירוץ ואומרת: בן אָדם, אַתה לא פעלת שום עול, ראוי היה פלוני שתעשה לו כזאת; אָנוס היית, הוכרחת לעשות ככה, ובזה הוא מנקה את עצמו מחטא ועול זה, והוא מרגיע את רגשת לבו וחוזר עוד הפעם לעשות זאת.

❁ ❁

ציון מז.

במכתב אָדם יבחן

אם רוצה אַתה לעמוד על אָפיו של איזה אָדם, הדר בעיר אחרת, שלא הכרתיו פנים אל פנים, אין לך אבן בוחן יותר טוב „ממכתב" — כלומר, נסה נא וכתוב אליו מכתב אחד ושנים, שאל ממנו איזו שאלה, בקש ממנו איזו טובה או טרחה קטנה, אָז תדע אָפיו לנכון. ואלה הם סימניו: אָדם זך הנפש, בעל נמוס, ישיבך ביד בנמוס, בדברים חביבים, ברורים ופשוטים ימלא משאלותך, יבקש סליחתך בדברים היוצאים מן הלב.

ואם עצל בטבעו הוא ליגע את מוחו לכתוב, ישיבוך לאחר כמה שבועות או חדשים, מכתב מלא התנצלות בדויות, אבל ימלא משאלותך אם אפשר לו. אם רמאי הוא, ישיב לך תשובה קצרה, תשובה שלא ממין הטענה, הן ולאו כאחד; בין כך ובין כך לא ימלא בקשתך. אם סתם שקרן הוא יבטיח לך למלא בקשתך במהרה בקרוב, אבל לא יקיים הבטחתו. אם גס הרוח הוא או סתם בור, לא ישיב לך על מכתב אחד או אפילו שנים כלל. כל מי שבא במגע עם אנשים על-ידי מכתבים הוא יודע ועד כמה נאמנים הם דברינו אלה, וכמה דאבון לב ורגש עצבים הם גורמים לנו העצלנים, השקרנים, הרמאים וגסי הרוח במנהגיהם הרעים האלה. חיים אנחנו

עתה בזמן כזה, שכמעט כל אחד צריך לבוא במגע עם אנשים הדרים בעיר אחרת, והמכתב הוא הממוצע, השלוח להוליך דברינו ולהביא תשובה עליהם, לפיכך אָנו רוצים לאמר: אָדם שאינו משיב כלל, או אינו משיב מיד תשובה ברורה, הוא אָדם שאינו מן הישוב. בודאי ישנם מקרים יוצאים מן הכלל, שאין אָדם יכול, או אינו צריך להשיב על מכתב רעהו. למשל, אָדם שהוא מסובך בדאגות וטרדות ואין דעתו מיושבת לכתוב, או אָדם שנשאל על אודות איזה קרוב, והוא כבר מת, ואין אָנו רוצים לבשרו הבשורה הרעה, או כמו שקרה להמחבר בעצמו כמה פעמים, שנשאל מאב אחד על תכונת איזה בחור שמשתדך לבתו, והבחור היה אָדם שאינו הגון, וכה לא רצה לשקר ולהלל אותו או לדבר לשון הרע ולגנותו, ולא השיב כלל. או לפעמים אנחנו מקבלים מכתב מחצוף ושוטה, שפוגע בכבודנו בחנם, אָז צריכים לקיים את הפסוק: „אַל תען כסיל״.

❁ ❁

ציון מח.

מי בראש?

נהתנ״ך שלנו מסופר, האיך שאחרי מות המלך שלמה מרדו ברחבעם בנו עשרה שבטים, וייסדו מלכות בית ישראל, וימליכו עליהם מלך את ירבעם בן נבט, הוא אותו ירבעם, שהרים את נס המרד עוד נגד שלמה.

ירבעם, ביראו כאשר יעלו בני ישראל לזבוח את זבחיהם בבית ה׳ בירושלים, והעם יראו כי שם מקדש ה׳ ומקדש המלך, לב ומרכז האומה, ושם מולך רחבעם והרגו אותו ושבו אחרי רחבעם. ויעץ לו ירבעם ויעש שני עגלי זהב, ויעמיד אחד בבית אל ואחד בדן, ויאמר אליהם: רב לכם מעלות

ירושלים וכו׳. ולא הועילו לו כל תוכחות הנביא, אשר בא בשם ה׳ ולא שב מדרכו הרעה *.

מעין המאורע ההיסטורית הזה נולדה ברבות הימים אצל היהודים הגדה פסיכולוגית נפלאה: „תפש הקב״ה את ירבעם בבגדו ואָמר לו חזור בתשובה ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן. וירבעם שאל: מי בראש? והקב״ה השיבו: „בן ישי בראש״, וירבעם השיב: „אי הכי לא בעינא״ **.

הגדה זו מבטאת בקוצר מלים כמה חזקה היא בטבע האָדם התשוקה להתנשא להיות „לראש״, עד שמחל ירבעם כבוד ועונג כזה: לטייל בגן עדן עם הקב״ה ובן ישי. לא רצה לותר מלכותו לרחבעם נכד בן ישי. הוא רצה להיות „ראש״ מלכות עשרת שבטי ישראל.

כאשר נסתכל בטבע כל אָדם להתנשא להיות „לאיזה ראש״ — כל אחד לפי כחו החמרי או הרוחני, תשוקה זו היא רוח החיה רעה בכל עלילות מצעדי גבר. רוצה הוא האָדם לעמוד בראש המדינה, בראש המיניסטריום, בראש מפלגה פוליטית, בראש חברת מסילת הברזל, הטעלעגראף, בראש אוצר כספים, בראש כתה דתית, בראש קלוב של רוקים. רוצה הוא לעמוד אפילו בראש חברת קבצנים, או חברת גנבים. האָדם ישתמש בכל מיני אמצעים, כלי זיין מסוכנים ומגונים, רק לנצח, לטפס ולעמוד בראש. משתמש עצמו בגנבה, גזילה, אונאה ורמאות, בצביעות, בשקרים, בחניפה, ברכילות, בלשון הרע, במחלוקת, מבזבז הוא את כספו מבלה זמנו, מכלה כחותיו, מסכן חייו וחיי אחרים, נכון הוא להרוג ולהרג — אם יצליח בידו להוריד מכסאו איזה „ראש אחר״ ולעמוד במקומו מוטב, ואם חברו חזק ממנו, הוא בורא לו מפלגה, כתה וחברה חדשה ועומד בראש. ואם גם זאת אי אפשר לו, הוא תמיד מלא קנאה, שנאה וכעס על כל הראשים השונים; מבקר הוא את מעשיהם, טוען, כי הוא היה יכול

---

* עיין מלכים א׳ קאפיטל י״ב, י״ג.

** סנהדרין, ק״ב.

להיות ראש ומנהיג לחברה ביותר השכל ודעת. אין קץ להפסד הגדול שמדה רעה זו גורמת להתפתחות, להתקדמות החיים המוסרים בעולם. החכמים הצנועים, הראוים באמת להיות ראשים ומנהיגים, הם אינם יכולים, אינם רוצים להשתמש עצמם בהכלי זיין המסוכנים, המגונים, לנצח, לעלות ולעמוד בראש חברה ומוסד. כה הדמוגוגים, השוטים, ההדיוטים קופצים ועומדים בראש כל המפלגות, הכתות החברות והמוסדות והם מושכים ומנהיגים ומתעים את האנושיות בארחות עקלקלות במתכון להנאתם, או מפני חסרון חכמה ודעת, שהראש והמנהיג צריך להם.

יודעים אנחנו, שההדיוטים השוטים, הלהוטים אחרי השררה והראשיות, לא ישמעו לקול דברי מוסרנו אלה. בחפצנו רק לדבר אל האנשים התמימים הישרים, שיהיו זהירים „בראשיות" — אפילו כשרוצים להעמידם בראש איזו חברה ומוסד, יחקרו נא מקודם וידעו, אם ראוים ומוכשרים הם להנהגת חברה זו, ואם אינם ראוים יניחו כבוד זה לטובים מהם ולא יגרמו הפסד רוחני או חמרי למוסד זה.

ציון מט.

שמאים רוחנים

הָאדם יכול לדעת אלפי אנשים במעלותיהם ובחסרונותיהם; אבל לדעת את עצמו, מעלותיו וחסרונותיו, זאת לא יכול. את חסרונותיו אינו רואה, כפתגם העולם „אין אָדם רואה נגעי עצמו" — אם שהוא מדמה בנפשו שישנן לו מעלות כאלה וכאלה, או שהוא מגזם איזו מעלות שיש לו במקצת.

והנה האנשים שרוצים להטעות את עצמם — וביותר להטעות אחרים שיש להם מעלות גדולות וחסרונות אין להם

כלל, הם, כמובן, נוח להם לחיות בטעותם. אבל ישנם יחידי סגולה, הרוצים לחיות חיי חכמה ומוסר, והם רוצים לדעת מעלותיהם וחסרונותיהם לנכון; רוצים הם לתקן חסרונותיהם ואינם רוצים לגזם מעלותיהם — אבל מה יעשו אלה? מי יגיד להם זאת? ולמי אפשר להאמין? אם חכם מסכן הוא מקטינים את ערכו, אין אנשים רואים מעלותיו, הם רואים חסרונותיו; אם עשיר הוא הכל חונפים אותו, מעלימים עינם מחסרונותיו ורואים, או מבדים לו מעלות. ובכלל אי אפשר להאמין במה שנוגע למעלות חברו. עין האָדם צרה ברעהו והוא רואה בו תמיד חסרונות. ההנכם רואים, אחים, כי לא דבר קל הוא לאָדם לדעת להכיר את עצמו. ופתגם כוזב הוא, מה שאנשים רגילים לאמר „מכיר אני את פלוני היטב, כמו שמכיר אני את עצמי".

והנה כמו שאָמרנו, כי כמעט כל אָדם טועה בערך עצמו, וטעות זאת גורמת לו הרבה היזקות חומריות ורוחניות. מתקנא הוא בלמדנותו, בחכמתו, בכבודו, בעשרו של פלוני; מדמה הוא בנפשו שהוא יותר למדן, חכם ועשיר מפלוני; רוצה הוא להתחרות אתם, להראות למדנותו, חכמתו ועשרו, וכה הוא מיגע את מוחו, מכלה את כחו יותר מהמדה, עושה כל הצביעות והרמאות, כדי להגיע למדרגת חכם ועשיר פלוני בהחברה, והוא מחריב את גופו, מאַבד את נפשו ומבזבז את כספו ומאומה לא יעלה בידו *.

הוא אינו רוצה להבין כי חכם פלוני נולד במקרה בכשרונות מצוינים, נזדמן לו להולד אצל הורים שידעו איך לחנכו, ושהיה בכחם לשלחו לבתי ספר טובים וכו', כמו כן פלוני נולד בכשרונות מצוינים לסחור ולעשות עושר, וכו'.

---

* על אנשים כאלה המשיל המושל משלים עזאָפּ משל נאה: מעשה בצפרדע אחת שראתה את השור ורצתה להתגדל ולהיות גדולה כמדתו, אמצה כל כחותיה ותתנפח יותר ויותר, עד כי התפקע גופה.

והנה בעולם הרכוש החמרי נוהג, כל מי שרוצה לקנות או למכור: בתים, חנויות, כלים וחפצים, שמחירם גדול ולא כל אדם יודע להעריך אותם, והטעות במחירם יכול לגרום הפסד גדול להקונא, או להמוכר, לתכלית זאת ישנם בארצות הנאורות „חברת שמאים" *. החברה מחזקת חבר שמאים, כל אחד מומחה במקצוע מיוחד, והם שמאים מחיר כל דבר בדיוק.

ומה טוב היה, לו היה באפשר ליסד גם חברת „שמאים רוחנים" — חבר אנשים חכמים, מומחים בחכמת הנפש ובכל מקצעות החכמה והחיים המעשים, וכל מי שירצה לחיות חיים בריאים ומוסרים ילך אצלם, והם יערכו ערך כשרונותיו, חכמתו, מדותיו, מעשיו הטובים, ועד כמה מדרגות עוד יותר אפשר לו להגיע על־ידי השתדלות, יגיעת כחו ומוחו. אבל האָסון הוא: מי יחפוץ לדעת חסרונותיו ומי יחפוץ עוד לשלם לאלה שיגידו לו חסרונותיו? ומדי מזדמן לי לראות ולשמוע, האיך שראובן מעיר לשמעון: ראה נא, שיש כתם ולכלוך בבגדך, הוא נותן לו תודה על זה וממהר לנקותו, אז עולה במחשבתי: ומי יתן ויבוא האָדם לידי מדרגה כזו בחיים המוסרים, כשיראה ראובן דבר מגונה, מדה רעה בשמעון, ויעיר לו על זה, ויאמר: אהובי ידידי שמעון אחי! דבר זה שאָמרת עתה הוא שקר גמור; שבח זה שאָמרת לפלוני הוא חנופה; עושר שלך בא מן הגזל והרמאות; הצדקות שלך היא צביעות ועוד הרבה כאלה, ושמעון לא יכעס ולא יגדף ויודה על האמת וגם יתן תודה לראובן על שהואיל להעיר למוסר אזנו.

❁ ❁

Appraisal Co. *

ציון נ.

אהבה עצמית

שאלו לחכם אחד „איה הוא מרכז העולם?" ויען: „המקום שאני עומד בו", כלומר: ה„אני" של כל אָדם הוא „מרכז העולם", נקודת-המוצא של כל מקרי החיים; האָדם מביא אותם בחשבון ודן אותם הכל מנקודת האני שלו — אם הם נוגעים לו לטובה או לרעה, אם הוא יכול להוציא מהם איזו תועלת חמרית או רוחנית, או אם הם אינם נוגעים לו כלל.

טבע זו של „האהבה העצמית" באדם, שהוא ידאג תמיד רק לטובתו, הכרחית היא לו, כדי לשמור על קיומו בעולם.

כה כאשר נתבונן בכל מעשי האָדם החמרים והרוחנים, נמצאם תמיד, כי יד האהבה-העצמית באמצעם, מכוון הוא בהם תמיד להוציא לו מהם איזו תועלת. כמובן משונים הם האנשים בטעמם, במגמתם, מה הם מבקשים ומה הוא חפצם בחיים ולמה האהבה העצמית מושכתם. האחד האהבה העצמית מושכתו לחיים חמרים מגושמים, חיי שכרות והוללות וסכלות, והשני לאהבת הכסף, אהבת השררה, הכבוד המדומה. ואפילו אנשי הרוח, המקדישים חייהם לעניני חכמה, אמונה ודת, גם הם אינם נקיים ממדת האהבה העצמית, גם אצלם היא מתגנבת לפעמים במסתרי מחשבתם ולוחשת להם: יקירי! חזק ואמץ, סבול ועבוד אלהים או אנשים, חכה נא, תבוא על שכרך מחר או מחרתים, תשיג עושר, תנחל כבוד בעולם הזה, או קורת רוח בעולם הבא, אלא שהאנשים האלה רוצים לרמות את עצמם, שהם עוסקים בתורה, בחכמה הכל לשמה, וכובשים במחשבתם מחשבות רעות כאלה.

ולא עוד שהאהבה העצמית מגינה ומושיעה לו להאָדם לקיומו בעולם; ואלמלא היא היה האָדם נשאר עוד במצב הפראות עד היום.

כל שיטות הפילוסופיה המחודשות כסדר, כל הלמודים המוסרים, ההמצאות הטכניות, האומניות, פסול וציור, שירה

ונגינה, וכל תקוני החיים המוסרים והרוחנים, כולם הנם תוצאות האהבה העצמית, היא מסבבת את גלגלי החיים, מעוררת, מסיתה ודוחפת את האָדם ליגע את מוחו, לאַמן את ידיו לברוא, לעשות כל מה שבכחו, דברים חמרים או רוחנים להנאתו, הנאת הגוף או הנפש. ואוי לו להאָדם שאָבד את האהבה העצמית על־ידי מחלה — אָז חייו אינם חיים.

כללו של דבר: אין שום עול במה שהאָדם „אוהב את עצמו" — אלא במה שהוא „שונא לחברו". ויפה הגדיר חכם אחד את שני המושגים: אהבה־עצמית — עגאָאיזם ואַהבת־הכל — אַלטרואיזם. „עגאָאיסט" הוא האָדם שמוכן ל„הפקיר אחרים" לטובת עצמו", ו„אַלטרואיסט" הוא זה, מי שמוכן „להפקיר את עצמו" לטובת אחרים. אולם כמו בכל המדות, הדרך הקצונית היא תמיד מסוכנת ולעולם ילך אָדם בדרך האמצעית.

כמו כן גם בזה: עגאָאיזם ואַלטרואיזם קצונים, הנם מסוכנים לקיום חברת הישוב. ולא רק אם היו הרבה אנשים עגאָאיסטים קצונים לא היה העולם מתקיים, אלא אפילו אם היו הרבה אלטרואיסטים קצונים, אם ראובן לא דאג לעצמו, רק לשמעון, ושמעון דאג רק לטובת ראובן, ולא אחד מהם דאג לעצמו — היה מין דור הפלגה והעולם היה חרב *.

❁ ❁

* מחוכמת והגיונית היא הוראת חכם המדות, אציל הרוח, הלל שלנו, באמרו: „אם אין אני לי, מי לי, וכשאני לעצמי מה אני?" — אָבות פ"א. כלומר, „אם אני לא אדאג לעצמי, מי ידאג לי? אבל „כשאני" אדאג רק „לעצמי", „מה אני"? — בהמה, חיה ופרא אָדם — אין עולם הישוב יכול להתקיים בדרך זה.

ציון נא.

שלי שלי, ושלך שלך

אָבות, פ"ה.

„שלי" — המיליונים, שלי—הנחלאות, שלי—ההיכלים, שלי אניות-הטיול והמרכבות, שלי הבגדים החמודים והתכשיטים וכל תענוגי העולם-הזה.

„ושלך" ? — האיזו פרוטות שאני נותן לך חלוף עבודתך הקשה ; שלך, איזו חורבה שבורה ושכורה, כלי-בית שבורים, בלוי סחבות וחיי צער ועוני.

אין רחמים בדיני אָדם. הכל מה שאוכל אני לחטוף הוא שלי. אינני מחוייב לתן „משלי" לחברים. יחטוף גם הוא כמו שחטפתי אני.

נראים הדברים, כמו שהוא וחברו באים משני עולמות משונים : הוא בא מעולם העושר והביא משם את כל רכושו, וחברו בא מעולם העוני והביא משם את הדלות שלו.

בעל ה„שלי" אינו מעלה בדעתו, כי „זה שיש לו" — לקח „מזה שאין לו" — אם לקח מאתו פשוט על-ידי גניבה וגזילה, או העבידו בשכר איזו פרוטות, ואותן הפרוטות חזר ולקח ממנו על-ידי אונאה ותכסיסי המסחר הכוזבים.

בצדק אָמרו חכמי המדות : האומר : „שלי שלי, ושלך שלך", יש אומרים זוהי **מדת סדום**.

נביאי ישראל וכל מטיפי המוסר שלנו ידעו היטב את טבע האָדם, הלויתן שבים החיים, שהוא כשאול לא ידע שבעה *, אבל הם ידעו גם כן, כי אי-אפשר לעקור מלב

---

* כמה נאה ופשוטה היא ההגדה : בשעה שלויתן צמא, עושה תלמים בים... ואין תהום חוזר לאיתנו עד שבעים שנה — ב"ב, ע"ה. מי לא יראה כי ההגדה מדברת בטבע האָדם, שימי שנותיו הם שבעים שנה ועד יום מותו הוא הולך ובולע הכל מה שאפשר לו.

האָדם את טבעו הרעה בפעם אחת בחזקה על ימי מעשה אלמות, על־ידי חוקי עונשים ובתי כלאים.

האָדם ימצא תמיד ארחות עקלקלות, תחבולות וערמומיות להשתמט מיד המשפט, או יעמיד עצמו בסכנה, אולי לא יתפש בעונו.

לפיכך לא נסו מעולם מטיפי עמנו להסית בדבריהם את העניים בעשירים, או לדרוש חוקי עונשים יותר קשים, ובכלל לא בקשו מעולם עזרת השופטים והשוטרים להגן בעד העניים. הם האמינו, כי אפשר לעקור מלב האָדם את טבעו הפּראי על־ידי חינוך ותרבות, ללמדו, לחכמו, להוכיחו השכם ודבר תמיד כסדר; יארכו הימים, תחלופנה מאות שנים, ואפילו אלפים, אבל סוף כל סוף יבוא האָדם לידי קץ השלמות ותבטל בו התאוה, לבלוע יותר ויותר.

באמת בימינו כבר התחילו להראות נצני זרע הנביאים ומטיפי המוסר. פּה ושם כבר נמצאים איזו עשירים, שנותנים סכומים הגונים לטובת הכלל, וטוב מהם, איזו עשירים נותנים חלק קטן מהרוחים שלהם לפועליהם, או משתפים אותם במסחרם במקצת.

ולוא הואילו כהני הדתות של בתי תפלה לעשירים למלא חובתם באמונה — לאחוז במעשה הנביאים והמוכיחים הישרים, ויוכיחו את העשירים על פּניהם על זדון לבם, על בית־הבליעה הלויתנית שלהם, אזי כבר הרחיק האָדם ללכת מהלך רב אל מול קץ השלמות.

ציון נב.

עולם העליון ועולם התחתון

עולמנו זה מחולק לעולמות אין מספר. אנשים מחולקים למפלגות, לפי דתיהם, דעותיהם ומעשיהם ולפי מצבם החמרי והרוחני בחברת האָדם, וכל מפלגה הנה עולם בפני עצמה.

אין אָנו רוצים, וגם אין אָנו יכולים, לחשוב כל העולמות למפלגותיהם ולדבר עליהם. רוצים אָנו בזה רק לאחוז בשתי הקצוות הקיצוניות: עולם העליון ועולם התחתון ולדבר עליהם, בשגם כי דרכי חייהם הנם כה בולטים, מגושמים, עד כי הכל מרגישים בישותם ומתענינים בהם.

„בני עולם העליון" בעולמנו החמרי הזה, הנם העשירים המופלגים, הם ידועים לכל בשמותיהם, ביחוסיהם, במסחריהם, בהיכליהם, בתכשיטיהם ובכל הוללותיהם. הכל מביטים עליהם ביראת-הכבוד, מבקשים קרבתם, חונפים אותם, מחקים מעשיהם, נמוסיהם, והם הנם המנהיגים היחסנים, הסולת והשמן שבחברת האָדם.

בהיפך הם „בני עולם התחתון". — הם הנם הבריונים, השפלים שבחברה, גרים במבואות האפלות, עושים במחשך מעשים תעתועים, אין אָדם ישר יודעם פנים בפנים. הכל מבזים אותם בלבם ומתיראים לבוא במגע אתם.

לכאורה, לפי ראות עיני האנשים הפשוטים, אין לבני שני עולמות אלה שום קרבת משפחה ושייכות כלל, אבל כשאָנו באים לחקור ולמצוא, מי הם אלה הבוראים, המקיימים את העולם התחתון הנבזה והמשחת הזה? — אהה, מה אָנו מוצאים? „סולמות של זהב" מוצבים שקועים בתוך הרפש „בעולם התחתון" וראשם מגיע עד „עולם העליון" ו„דרי מעלה" „יורדים בו"... בני שני העולמות הנם אחים טובים ושותפים בכל מעשי עולם התחתון. העשירים המכובדים הנם בבחינת „שותפים נסתרים" — הם הנם „נותני הכסף"

לקיים עולם משחת זה; והבריונים השפלים, הם הנם מנהיגי עולם זה; סרסורי דעבירה, משתדלים להשיג כל הסחורות הטרפות, הפסולות, שדורשים בשוקי החיים המשחתים האלה. חיי עולם משחת זה כבר היה לדברים הרגילים: אין דורש ומבקש עוד לתקנו, או יותר פשוט: להפכו כסדום. כהני הדתות מקבלים שכירות מבני עולם העליון; אינם מעיזים לגלות למוסר אזנם, ועושים עצמם „כאינם יודעים" — ונטורי קרתא מקבלים שכירות מבני עולם התחתון — אינם מיסרים אותם כפי החוק: „עושים עצמם כאינם רואים". הסופרים, מבקרי החיים, שהם יודעים ורואים מכל הנעשה בעולם לא ירעישו את דעת הקהל, לא ידרשו לעקור עולם משחת זה, אלא עוד הם עושים סחורה בזהומת החיים האלה: הם מחברים ספרים ומספרים בדיוק, באומנות רבה מכל התועבות הנעשות בעולם המשחת הזה; וחזירי־אנשים, האוהבים כל סחי ומאוס, באים וקונים ספריהם ומשלמים להם בכסף מלא. חבל! חבל! הכל בשביל הכסף המקולל. כהני הדתות „אינם יודעים" בשביל הכסף — הנטורי קרתא „אינם רואים" בשביל הכסף והסופרים „יודעים וגם רואים" וגם כן בשביל הכסף — ועולם התחתון חי וקיים ועומד בשביל הכסף.

❁ ❁

ציון נג.

מגפת הגיטין

הגיטין באירופה, וביותר באמעריקא, הם הולכים ומתרבים במהירות ובשיעור גדול נורא מאד. די לנו להראות על העובדה, שלפי חשבון הסטאטיסטיקאים, היו באמריקה בשנת 1901 מספר הגיטין 61,698; ובשנת 1920 כבר היה מספרם 132,753; ובשנת 1923 כבר היו — 170,000.

כבר נכתבו על ענין רע זה הרבה ספרים גדולים ועבים, וכל מחבר משער ותולה מגפת הגיטין בסבות אחרות. לא נשאר עוד לאיש פשוט כמוני, שאינו לא פרופיסור לחכמת הסוציולוגיה או פסיכולוגיה, להוסיף עוד על דבריהם. בחפצי רק להעיר ולהראות כמה לקוים הם עתה החיים המוסרים, וכמה קלי הדעת והפקרים הנם הם עתה האנשים.

אם לפנים אָמרו „קשים זווגם של אָדם כקריעת ים סוף“, אָז רק בדרך גוזמא נאמרה מימרה זאת. אָז, על-פי הרוב, היו בני הנעורים תמימים. שני המינים לא באו במגע זה עם זו; בספרי אהבים לא קראו והשדוכים נעשו על ידי ההורים בעצמם; הוצאות החתונה היו מעטות. בגדים, תכשיטים יקרים, רהיטים נאים לא היו צריכים, אפילו מזונות ודירה לא היו צריכים. בשנים הראשונות אחרי החתונה היו סמוכים על שלחן אביהם.

כה היו אָז זווגיהם של האנשים קלים וזלים. ואָז, אפילו כשקרה שהזוג מפני איזה טעמים ואיזו סבה לא היו יכולים לחיות בשלום והיו מוכרחים להתגרש, לא היה האָסון כל-כך נורא. האיש היה יכול להשיג לו בנקל אשה אחרת והאשה — בעל אחר.

אבל עתה הוא פשוט אמת „שקשים זווגם של אָדם כקריעת ים-סוף“. האיש והאשה באים עתה במגע זה עם זו בבתי הספר, בבתי המחול, בבתי האוכל, בבתי המסחר, בתיאטראות ועוד ועוד. ולכל אחד ואחת יש איזה עניני אהבה כוזבות ואכזבות, שגורמות להם הרבה גרוי עצבים ויסורים ואבוד ממון, ולבסוף, אחרי שנים של חפוש ובחירה, מצא האיש את בת-זוגה והאשה — בן-זוגה, „ולפי עניות דעתם“ זכה כל אדם במקח היותר טוב.

ואחרי ככלות הכל! זמן קצר אחרי החתונה מתחילים הסכסוכים ביניהם. אין מבקשים לשכך כעסם, לותר ולמחול איש לרעהו ולעשות שלום. מבוהלים ומטורפים, ממהרים לרוץ אל העורך-דין „הרודף שלום“, והוא עוד מעלה השלהבת יותר: מלמדם טענות כוזבות, כדי שהשופט יפסוק את הגט.

והנה אנשים יכולים לחשוב, כי אָמנם גדולות וחזקות הנן הסבות שגורמות סכסוכי המשפחה והגיטין שאי־אפשר עוד להזוג להשלים ביניהם ומוכרחים להתגרש. טעות היא. לפי ידיעות בתי־הדינים *, תביעות גיטין בשביל סבות ממשיות, כמו בגידות, שכרות ועגון הנן מעטות מאד. ואפילו כשהתובע או התובעת טוענים טענות אלו, הן הנן על פי רוב בדויות על פי עצת העורך דין, כדי שהשופט יפסוק את הגט.

כמעט כל סכסוכי המשפחה — וביותר בתחלתן — הנן בשביל בגדים, תכשיטים, תיאטראות, קנאות מדומות, רכילות ומחלוקות בין האשה וחמותה, פגיעת הכבוד בשוגג, אי־זהירות באיזו נמוסים ריקים, וסתם קפדנות, עקשנות שאין בהן ממש.

ועוד גדולה היא הסכלות וההפקרות, שלפי הודעות בתי־הדינים האשה היא היותר פזיזה ומבוהלת לתבוע את הגט מבעלה. עד שבשנת 1916, בין מספר שבעים אלף משפטי הגיטין, היו ארבעים אלף שהנשים היו התובעות את הגיטין.

סוף־כל־סוף, האשה עם כל חכמתה ועם כל שווי זכיותיה להבעל, קשים ומרים לה החיים הגלמודים בעולם, כאשר אָנו רואים, איך האשה מתחכמת, משתמשת בכל האמצעים, בכחל ופרק ובגדים נאים וכו', כדי ללכוד איזה איש בחרמה **. כה מבוהלים ומטורפים הם האנשים בימינו אלה, עד כי בשביל דברים של מה בכך הם נכונים לבזבז את רכושם, להחריב את ביתם, ליתם את ילדיהם ולהביא עליהם צרות רבות.

---

* גם לפי ידיעות המחבר, שהוא רב יותר משלשים שנה, והרבה סכסוכי משפחה כבר באו לפניו.

** ונתקיימו דברי הנביא: „כי ברא ה' חדשה בארץ נקבה תסובב גבר" — ירמיה ל"א, כ"א.

כמו שאָמרנו בתחלת מאמרנו, כבר נכתבו מאמרים וספרים רבים על אודות מגפת הגיטין, שלא להרשות גט רק בשביל עבירות חמורות, כמו בגידות, שכרות ועיגון. והנה מלבד שאין עצה נגד עורכי הדינים הרמאים. הם ימציאו עדי שקר, טענות כוזבות ויחייבו את השופט להרשות את הגט.

אבל לוא יהי, כי נמעיט בזה במקצת את הגיטין. כלום אפשר להחזיק בזה את שלום הבית? ומה נעשה כי הבעל יעגן את האשה והאשה תעגן את בעלה? או אפילו יחיו בבית אחד חיים מרים מנוולים ואי-מוסרים, מה נרויח בזה?

בכלל אין בכח החוק והמדינה, להחזיק את שלום הבית בחזקה. חיי המשפחה דומים לחיי האָדם הפרטי. הרבה אנשים מביאים עליהם חלאים רעים בידם הם; הם אוכלים ושותים, עושים דברים המזיקים להם; כלום אפשר להמדינה להפקיד שומרים ולשמור כל איש מחיים משחתים ומזיקים לו? אם הוא לא ישמור את עצמו אין לו תקנה.

אם אפשר לרפאות מחלה זו במקצת, כמדומה לנו, כי רק כהני הדתות יכולים לעשות זאת. ידברו מעל במתם לכל עת מצוא, ידברו אל שכל האָדם, אל רגשי מוסר הלב, יוכיחו להאנשים ולהנשים שיהיו זהירים בשלום הבית, שלא להקפיד לכל דבר קטן, שלא לחשוד איש את רעהו, ואם פגע האחד בכבוד רעהו ימחול לו, ימלא כל אחד בקשת רעהו הכל כמו שאפשר לו, ועוד, ועוד.

❋ ❋

ציון נד.

מגפת הפושעים באמריקה

דר. פרידריך האָפמאַן, מנהל חברת „אחריות החיים", סטאטיסטיקון מפורסם, חשב ומצא, כי סכום הרציחות לשנה זו *, היו בסך-הכל עשרת אלפים, והוא חמש ועשרים פעמים יותר מכל הרציחות שהיו

* מחדש מאי 1923 עד מאי 1924.

באנגליה בשנה זו, שלש פעמים יותר אפילו מבארץ איטליא, שרבים שם הרוצחים בסבת האויר החם ובמספר עצום בורים, שאינם יודעים קרוא וכתוב.

כמו כן באסיפת עורכי הדינים בעיר מיניאפולים, בשנה העברה, נקראה רשימה ממספר הפשעים הרבים שקרו, עד שבעיר שיקאגא לבדה היו במשך ארבעה חדשים: מאי — אויגוסט, אלפים שש מאות וחמשים גנבות, מאה תשעים וארבע שדידות שונות. על המספרים האלה צריכים עוד להוסיף מספר גדול של רציחות, שדידות וגניבות שלא נודעו אפילו להפוליציה מפני איזו סבות, והרבה שהם יודעים ואינם מגלים מפני טעם הכמוס.

חכמים וסופרים תמהים ושואלים: איך אפשר זאת? שם, בעולם הישן, עתה אחרי המלחמה הנוראה, שהחורבן והדלות גדול ונורא, שנמצאים שם מיליוני יתומים ואלמנות, בעלי מומים, חולי עצבים ומרי שחורה וסתם פועלים שאינם מוצאים עבודה, ואין בכחם לפרנס עצמם, בכל זאת הרציחות, השדידות והגנבות מעטות שם מאד; ואמריקה, שסבלה מעט מאד מפגעי המלחמה, ועוד נתעשרה ממנה עושר גדול, עד שאפילו הפועל הפשוט אוכל ולובש מהיפה והטוב; הולך לתיאטראות, נוסע באוטומוביל, מפזר כסף על כל מיני מותרות, ובאמת שכמעט כל הרוצחים, השודדים והגנבים שנתפשים, נמצאים שלא עשו מעשיהם אלו מחמת אונס, עוני ורעבון; ומדוע יש לנו פושעים במספר עצום כזה?

לפי דעתנו הסבה היא מניה וביה. כלומר, לא „העניות" גורמת את כל הפשעים, אלא בהיפך: „העשירות". כל מה שמתרבה העשירות בארץ, אתה יחד מתרבה חיי המותרות; ולעומתם בשעור זה מתרבים מספר הפושעים בארץ. החנויות הגדולות, המציגים בחלונותיהם כל מיני סחורה, חפצים ותכשיטים מרהיבי עין; בתי-העונג השונים הפתוחים לרוחה, העשירים הגדולים, ואפילו האמידים בחייהם המיותרים, המתראים והמתגאים לעיני כל — כל אלה הם מרבים קנאה, מעוררים חשק וחמדה בלבות העניים הרואים זאת.

היו ימים, שהאנשים היו אדוקים בדתם; ומלבד שיראו לגנוב ולגזול — וכל־שכן לרצוח — מפני ענשו של גיהנם בעולם הבא — היה עולם הזה דומה להם בכלל רק פרוזדור; העיקר היה אצלם עולם־הבא; האמינו, כי העשירים, שחיים חיי עונג, יקחו חלקם בעוה"ז, ובעוה"ב ירדו לגיהנם; והעניים הסובלים עוני ומחסור יתענגו שם בכל מיני עונג, שכל תענוגי עוה"ז כאין וכאפס נחשבם נגדם. לכן לא התקנאו בעשירים כלל, ומי יאמר עוד לגנוב ולגזול ולאבד את עולמם הבא! רק לפעמים רחוקות קרה, שעני שלא אָכל יום ויומים, ואָכף עליו הרעב, או כי לא יכל לראות ברעבון עולליו, אָז לא עמד בנסיון וחטא, וגנב, וגזל.

עתה נתפקרו האנשים. אין יראת הדת מבעתם. אינם מצפים לתענוגי עוה"ב. רוצים הם להתענג בעוה"ז. רואים הם בעיניהם כל הדברים הטובים והיפים, שישנם בעולם הזה, והרבה אנשים נהנים מהם — כה העין רואָה והלב חומד, הרגלים הולכות והידים לוקחות בכל אופן.

הנה דברנו אודות הפליאה הגדולה, בעת ששם, בעולם הישן, שהחורבן והדלות, והיתומים והאַלמנות והבעלי־מומים וכו', שהשאירה המלחמה שם, בכל זאת מעטים הם שם הפושעים; ופה, בארצנו, ששפעת העושר מלא על כל גדותיה, ישנם פושעים שונים כפלי כפלים. אבל כמה תהיה פליאתנו יותר גדולה, כשנשים לב שבין הפושעים הרבים נמצאים אַלפי ילדים קטנים. דבר זה הוא חזיון חדש לגמרי בהיס־טורית האנושית. לפנים היו כל הפושעים אנשים גדולים; האדמה היתה שייכת לאיזה נסיכים דוכסים ומלכים; חרשת המעשה היתה מעטה מאד, ולוא רצה האָדם לעשות אפילו כל עבודת פרך, לא היה מוצא עבודה, וכשאָכף עליו רעבונו ורעבון עולליו, גנב וגזל ושכח כל יסורי גיהנום בעוה"ב, ועגשי המדינה הנוראים בעוה"ז; אבל ילדים קטנים גנבים, גזלנים ורוצחים לא היו אָז במציאות *. והנה כהני הדתות השונות

* בשנה זו, 1924, דרש שופט אחד על אסיפה בניו־יורק, כי שמונים אחוזים מהפושעים הנם פחותים מבני עשרים וחמש שנה, וממספר זה תשעים וחמשה אחוזים הנם כמעט נערים קטנים.

עילא מצאו לתלות בהחזיון המוזר הזה. תולים הם הקלקלה בזה, שאין הילדים מקבלים חינוך דתי.

אבל טענתם שוא. כמעט כל ילדי הקטולים, שמספרם במיליונים, מקבלים חינוך דתי בבתי־ספר הכנסיה.

וגם יתר הכתות הדתיות יש להן בתי־ספר דתיים, או לכל הפחות בתי־ספר ליום ראשון, ובכלל למודי דת הנוצרית אינם צריכים למוד שנים רבות.

אבל לפי עניות דעתנו, לא „חינוך דתי" חסר לילדי אמריקה, אלא „חינוך ביתי". אין חיים ביתיים בארצנו. הילדים גדלים כיתומים חיים, הפקרים, עזובים לנפשם, בלי השגחת הורים וחברת המשפחה.

לפנים, כשהאנשים לא היו עוד בהולים לעשות עושר ולבקש תענוגים גסים, היה האב הולך ביום למסחרו, למלאכתו והילדים הלכו לבית-הספר והאם עסקה באפיה ובשול, תפירה וכבוס; ובערב שם האב ממסחרו, ממלאכתו, וכולם שמחו לראות איש את רעהו, כמו רעים אהובים שמתפגשים אחרי הפרדם זמן רב. האָב ספר מעניני מסחרו, מעניני מלאכתו, והאם ספרה מעניני צרכי הבית. הילדים ספרו מה שלמדו בבית-הספר, אָכלו, שתו, שחו ושחקו בדרך זו. מלבד שהילדים עמדו בערב בביתם, עוד היה אפשר להההורים לחקור ולדעת את פעולת הילדים בלמודיהם, תהלוכותיהם, את מי הם משחקים, מתרועעים, ומה הם עושים מחוץ לכתלי בית-הספר.

אבל באו החיים האמריקנים המטורפים, הסוערים, והחריבו את הבית, וחבילת המשפחה נתפרדה. אלפי אנשים חוזרים בערים כמה חדשים בשנה בתור סוכנים, קונים, מוכרים; העשירים נוסעים ושוהים באירופה ואזיה תמיד, האמידים אוכלים הם ונשיהם — ארוחת הערב — באַכסניא, ואחר־כך הם הולכים אל התיאטרון, ואפילו העניים, כלום מבלים הם הערבים בביתם? — אחרי אכילת ארוחת הערב כל אחד עוזב את הבית והולך: האָב והאם הולכים אל

אסיפות, יוצאים לבקר שכנים, לשחק בקלפים, והבנים והבנות הגדולים הולכים גם הם אל כל אשר ישאם הרוח. והקטנים אוחזים גם הם במעשה הגדולים: הולכים לבתי־ראי־נוע, לבתי־שחוק, שומעים ורואים מה שאסור לקטנים לשמוע ולראות; הם מתגוללים בחוץ, רואים כל הדברים היפים והמתוקים בחלונות החנויות, מתחברים עם ילדים משחתים ומתלמדים לגנוב, ולעשות כל דבר אסור.

הילדים העזובים וההפקרים האלה, אפילו אם יקבלו חינוך דתי, כלום יועיל להם? כלל גדול הוא בחינוך הילדים: הלמודים העיונים והמוסרים אינם נקלטים במוחם ובלבם, כל זמן שהם אינם רואים אותם בחוש, במעשה, מתנהגים בבית הוריהם; כל שכן שהם רואים הכל את ההיפך, את הצד הרע שבחיים.

על דברינו אלה אָנו יכולים להביא ראיה מחיי אחינו היהודים לפנים בעולם הישן. גם שם לא היו לומדי תורה במובן המלה הרבה מאד, ובכל זאת אפילו היהודים הפשוטים חיו חיים מוסרים נעלים. הם למדו זאת בבית הוריהם מילדותם. ראו את חיי הוריהם הצנועים, התקשרות אהבת כל בני המשפחה איש לרעהו, ראו את הוריהם מחלקי צדקה ומכניסי אורחים, נזהרים במנהגי ישראל היפים, שמעו ספורי מעשיות ממדותיהם הטובות של צדיקים, כה עוד יותר שלמד הילד מתוך הספר, למד מתוך החיים המעשים בבית הוריו.

סוף דבר, כל חינוך דתי לא יועיל להקטנים, וכל עונש מאסר ומיתה לא יועיל להגדולים, להמעיט מספר הפושעים. כל זמן שמקורות זהב פתוחים ושוטפים, ועשירים מבקשים כל מיני מותרות, הוללות וסכלות כדי להתענג בהם ולהקל שקי זהבם הכבדים, ימצאו תמיד הרבה עניים מתקנאים בהם, שרוצים גם הם בכל הדברים הטובים, היפים והמתוקים, אשר העיין רואָה והלב מחמדתם, ויעשו כל מעשה שוד ורצח, כדי

להשיג גם הם די כסף ולחיות גם הם חיי מותרות והוללות כהעשירים *.

שפעת העושר, שגורמת תמיד לידי חיי מותרות, הוללות והפקרות, הביאה חורבן לעם הרומי הגדול. וגורל זה צפוי גם להעם האמריקני המושפע בשפע עשירות. רק תרופה אחת — ומרה אפילו במקצת — ישנה, שבמהרה בקרוב יבוא משבר גדול בהמסחרים הגדולים, והרבה מיליארדים ילכו לאבדון באיזה אופן, ולא יהיה עוד בכחם של העשירים לחיות חיי בזבוז והוללות.

❁ ❁

ציון נה.

המאבדים עצמם לדעת

בימים האלה פרסמו העתונים הסטאטיסטיקה של הממשלה מאלה אשר אבדו עצמם לדעת בשנת 1922. הסך הכל הוא יותר משלשה עשר אלף: אנשים, נשים וילדים מכל הגילים ומכל שדרות העם, ובהם 62 רופאים, 48 עורכי דינים ושופטים, 14 כהני דתות שונות, 32 תלמידי בתי-ספר, 64 שולחנים, 72 סוחרי הבירזה, 110 סוחרים גדולים, 26 מדפיסים וסופרים.

כדאי הוא לעמוד ולהתבונן במחזה המוזר והמר הזה. לפנים — ובהרבה ארצות גם היום — כשהאנשים חיו בעוני, ברעבון, בשפלות ובעבדות, היו למרמס כתולעים תחת רגלי

---

* כל זאת הבינה אשה יהודית חכמה — ברוריה — עוד לפני שמונה עשרה מאות שנה, כשקצף בעלה ר׳ מאיר על שכניו הבריונים שצערו אותו ובקש להתפלל שימותו, העירה היא אותו ואמרה: כתיב יתמו „חטאים" מן הארץ — בחטף פתח, שפירושו העבירות, ולא בעלי העבירות. כלומר, כאשר יתבטלו הסבות הגורמות להאנשים שיחטאו, אז ממילא „ורשעים" עוד אינם — עיין ברכות י׳.

המלכות והכהונה, חלים ומתים בדמי ימיהם מחוסר רופאים ורפואות, בכל זאת היו מקרי „אבוד לדעת" מעטים מאד. אָז אבד עצמו לדעת רק מי שהיה נכון למות בידי המלכות, וכדי להנצל מהענויים האכזרים, שהיו מענים אָז את הנאשם קודם שהמיתו אותו, או חולה, שיסוריו היו קשים מנשוא והוא ידע שהוא הולך למות בודאי, ועוד סבות מרות כאלה, שרצה האדם להנצל מהן, אָז אבד עצמו לדעת. אבל פה בארצנו, שאנשים חיי לפי ערך הימים שעברו — ולפי ערך חיי האנשים עתה באירופה — חיים טובים ומאושרים, וביותר כל אלה שנרשמו בהסטטיסטיקה שהזכרנו, הם חיו חיי עושר וכבוד; ומה המריצם לאלה לברוח מהחיים באופן אַכזרי ומגונה כזה ולהביא חרפה ואָסון ויסורי הנפש להוריהם, לנשיהם, לבניהם ולקרוביהם האהובים להם?

יכולים אנחנו לבאר מחזה מוזר זה בנקל. לפנים האָדם לא היה רוצה וגם לא היה צריך כל כך הרבה, כמו בארצנו. האָדם לא יגע את מחו, לא העביד את גופו כל היום יותר על המדה, ובערב, אם היה איש דתי, עסק בתפלה, בקריאה בספרי קודש; אם היה מלומד, חקרן במקצת, עסק בספרי מחקר, דבר אודות מקרי היום, בלה עתותיו בחוג משפחתו, עם רעיתו, בניו ונכדיו. כולם חיו באהבה ורעות. כה נתן האָדם מנוחה למוחו, עצביו ונפשו. אָז היה בריא בגופו ונפשו, ויחי בשלום עם אלהים ואנשים; אָז כי קרה לעתים רחוקות שאיזה איש דתי נסתבך בצרות רבות, והחיים היו לו למעמסה, או החקרן שיגע את מוחו, חטט עצמו יותר מהמדה בחשבונו של עולם, והתחיל להרגיש ולראות את הריקניות שבחיים. — אָז השליך איש הדתי את כל עסקיו, ברח מהחיים. היהודי החביא עצמו בבית המדרש; הנכרי במנזר, השקיע עצמו בתורה ועבודה. החקרן סגר עצמו בעליתו בביתו, ישב בבדידות ועסק בחכמה, בפילוסופיה, ובזה מצאו נוחם לנפשם, מרפא לגופם ומטרה לחייהם, והלכו ושזרו את פתיל חייהם הלאה, עד כי בא המות הטבעי בעצמו ושם קץ לחייהם.

עתה חיים אנחנו בעולם אחר. אנשים רוצים וצריכים הרבה דברים, שמלפנים השתמשו בהם רק מלכים ועשירים גדולים, נעשו עתה הכרחים לעניים. ואלה שיש להם כל ההכרחיות על צר היותר טוב, הם מבקשים להתעשר; כה כל אחד עובד קשה במוחו וגופו כל היום, מיבש את מוחו, מחליש את גופו ומרגיז את עצביו; ובערב... תחת ליתן מנוחה לגופם, להרגיע את עצביהם מעבודת היום, עוד הם מוסיפים להטריד את הגוף ולהרגיז את עצביהם, מנדים שינה מעיניהם, מבלים הלילה בכל מיני שחוק, בתיאטראות, במחזות מעוררי תאות בהמיות, מרגיזי עצבים, הוללות ושכרות ועוד. כה מוחם נעשה רפה ועצביהם חלשים, נופלים במרה-שחורה, חלומות רעים ורוחות רעות מבעתם, והעולם נעשה צר להם ואין להם מנוס ומפלט מהחיים המרים האלה. אנא ילכו, אנא יברחו הם? כלום יעשו גם הם כאבותיהם: יברחו לבית המדרש, יסגרו עצמם במנזר, בביתם בעליתם? כה לא נשאר להם עוד מקום לברוח בחיים, והם מוכרחים לברוח הלאה „מעבר לגבול החיים“.

וכיון שהאבוד לדעת נעשה מין מחלה ומגפה, היא הולכת ומתדבקת אפילו בנערים וקטנים, שאין להם שום סבה להמית עצמם, אבל מחקים הם פשוט מעשה הגדולים, כדרך הקטנים שמחקים תמיד את כל מעשה הגדולים, בכל עניני החיים.

יודעים אָנו, כי רבים וחכמים ממנו שקלים וטרים בדבר האבוד לדעת, וכל אחד מגלה בו סבה אחרת, הכל מנקודת השקפת עולמו. הדתים, כמובן, מוצאים בזה סבת רפיון הדת בימינו; המוסרים — רפיון קשר אהבת המשפחה ועוד; הסוציולוגים — סבת החיים התרבותיים המקולקלים עוד; אבל אנחנו אין מגמתנו לבקש את הסבות. חפצנו רק להעיר שאבותינו הפשוטים, כשקרה להם, שהחיים היו להם למעמסה מפני איזו סבה, ידעו את התרופה המועלת, ושהיא הצילה אותם מאבוד לדעת. עתה האנשים משתמשים בתרופות,

שעוד מוסיפות להרע, להרגיש, להחליש עצביהם ולהביאם לידי אבוד עצמם לדעת.

❁ ❁

ציון נו.

העולם צריך למנהיגים חדשים

גדול הוא בודאי חורבן העולם החמרי, שגרמה מלחמת הדמים העולמי בימינו, אבל עוד גדול הוא הרבה יותר חורבן החיים המוסרים.

מיליוני אנשים הותרו בידי מלכיהם, שריהם וכהניהם ממוסרות החוק והמוסר, דחו אותם מדרך הישרה, הדרך שכבשוה רבים ושלמים בהמשך אלפי השנים, ויהיו לפראים, לחיות ולבהמות ויעשו כל הרציחות וכל התועבות כחמש שנים כסדר, לפיכך אפילו עתה, שבע שנים אחרי שפסקה המלחמה, עוד לא שבו האנשים למצב המוסרי שמקודם המלחמה, ומי יודע עד כמה עוד ישארו במצבם הפרוע הזה.

ובשעת סכנה מוסרית זו נתיתמה האנושית ונשארה בלא רועים ומנהיגים.

הרועים המנהיגים הישנים: הדיפלומטים, חכמי בתי מדרש המדעים וכהני הדתות הגדולות, כולם נפלו במלחמה... נפלו ביון מצולת החיים וסחבו אחריהם את כל העם אשר ברגליהם. הם אינם יכולים ואינם רשאים עוד להיות מנהיגי האנושיות. העולם צריך עתה למנהיגים אחרים, מנהיגים חדשים, שימשכו ויעלו את האנושיות מהמצולה, שהפילום מנהיגיהם, מתעיהם הישנים.

במתכוון אָמרנו: העולם צריך למנהיגים חדשים. המנהיגים הישנים לא היו ראוים לשם מנהיגים כלל; הם היו רק דמגוגים.

המנהיג הוא אָדם שנולד בכשרון טבעי מוכשר להנהיג אנשים, כמו שאָנו רואים בחברת ילדים משחקים: תמיד

נמצא ביניהם ילד אחד שהוא רוח החיה בהחברה הקטנה. הוא מורה, הוא מחוה דעה, הוא גוער בהם, אליו שומעים הילדים והוא הראש והמנהיג להם.

ילדים מנהיגים טבעים כאלה יכולים להיות לכשיגדלו מנהיגי מדינות, ערים וחברות, הכל לפי ערך כשרון ההנהגה שיש להם. אבל כשרון זה, כמובן, צריך שמוש והתפתחות, ככל כשרונות האָדם, ואם אין מזדמנות לו לילד זה בדרך חייו אפשריות לפתח כשרונו זה, הרי הוא יבול וימות. רע מזה הוא, שילד כזה נולד במקרה אצל הורים רעים או נופל בידי חברים רעים — כשרון זה נהפך עליו לרועץ. הוא מתפתח לכח רע ומזיק. ומילדים כאלה נבראים ונעשים דמגוגי החברה.

המנהיג הטבעי האמתי אינו צריך להיות אָדם מלומד גדול דוקא. הוא צריך להיות בעל הגיון בריא, מתון, זהיר במעשיו, יודע לחשוב, לשער אחריות איזה דבר מראשיתו, מאמין בעצמו במה שמלמד לאחרים; תקיף בדעתו ומוסר את נפשו על דעותיו.

סימני המנהיג האמתי הם: הוא אינו משתדל, אינו מבקש שיבחרו בו לראש ומנהיג; אינו דורש בגנותם של המנהיגים האחרים, אינו מתהלל בחכמתו, אינו מבטיח לעשות גדולות. צריכים לפצור בו, שיקבל עליו את ההנהגה, אבל כשהוא מתרצה ומקבל עליו, אָז הוא מקדיש כל כחו להאנשים אשר שמו מבטחם בו, אוהבם, דורש טובתם, סובלם, נוהג אותם בשובה ונחת, בלי עקשנות ונצחנות, והעיקר שהוא איש אמת שונא בצע.

וחלופיהם בדמוגוג *. הוא אָדם שאין לו כל המדות והמעלות הטובות שמנינו בהמנהיג. בסבת התפתחותו הרע

* אריסתופנוס — שהיה חי יותר מארבע מאות שנה קודם המספר הנהוג — באתונא, בארץ יון, שהיה אחד מסופרי ההיתול (הומאר), באחד מספוריו הוא מדבר על הדימוגוג שלו בזה הלשון: „הנך מלא רשעות, יש לך קול חזק, לשון של חוצפה, תנועות משונות. האמן לי, כי יש לך כל הכשרונות והאמצעים, שנחוצים למושל באתונא".

היה לעז פנים, רודף אחרי הכבוד, אוהב להשתרר, וביותר אוהב כסף. כה הוא משתדל בכל האמצעים הכוזבים, המגונים להיות ל„מנהיג“ — חונף, משחד את אלה, שיכולים לחיות בעזרו להבחר; מגנה המנהיגים האחרים, מתהלל בחכמתו, מבטיח לעשות גדולות, וכשהצליח להבחר, אָז הוא עושה הכל מה שהוא חפץ ומה שטוב לו, הכל כידוע מתעלולי הדמוגוגים.

ההיסטוריה מעידה על דברינו אלה. כמעט כל המחוקקים, המתקנים ומנהיגי העולם, שעלתה בידם לעשות גדולות וטובות להאנושיות. הם לא היו אנשים מלומדים, גדולים בחכמה, כל כחם היה בזה, שהיו מצוינים בהמדות והמעלות שמנינו למעלה, שהם עקרים בכל מנהיג, והעיקר היותר גדול הוא, שהם לא קבלו שום שכר עבור עמלם לטובת האנשים.

אין לך דבר שמחליש ומבטל את השפעת המנהיג על העם, כמו לקיחת השכר. כיון שהוא מקבל שכר עבודתו, אנשים מפקפקים באמונתו, חושדים אותו, כי רק פרנסה הוא מבקש. וכל שהוא מקבל שכר יותר גדול, השפעתו היא יותר קטנה *.

ובזה מה שאָמרנו פה אפשר להבין גם מה שרבים מתפלאים ושואלים: איך אפשר כזאת בזמן הזה, שיש לנו כל כך חכמים וסופרים רבים, מרצים הרצאות בבתי מדרש המדעים, מחברים ספרים, כותבים מאמרים ארוכים בעתונים ובירחונים, כהנים מטיפים מצוינים, וכל הגדולים האלה אינם פוסקים מלכתוב, מלדבר גבוהות על ערכי החיים המוסרים,

---

* את זה הבין היטב המנהיג הציוני הגדול ד"ר הרצל ע"ה, בסוף ימיו, אחרי שכבר פזר את כל הונו בהוצאות הנסיעות לטובת הציוניות ובהוצאות התעמולה ונשאר עני מדוכא וחולה, הפצירו בו מקורביו, שידעו את מצבו החמרי הרע, שיקבל שכרו מקופת הציוניות עבור עבודתו הקשה בתור מנהיג, והוא סרב לקבל, באמרו, כיון שיקבל שכר עבור עבודתו, תאבד השפעתו על העם.

מציעים הצעות ומיעצים עצות איך לתקן עולם — אולם שומע אין להם. הטעם: משום שהם מקבלים שכר הרבה עבור מוסריהם ועצותיהם הטובות.

כל מי שהוא רוצה באמת לתקן את החיים המקולקלים, אם מעט ואם הרבה, אם הוא רוצה שדבריו יתקבלו, יעשה זאת בחנם, כמו שעשו זאת נביאי ישראל וכל מתקני העולם, או יקבל רק כדי פרנסה בצמצום.

ציון נז.

רופאי הגוף ורופאי הנפש

גוף ונפש הנם תואמים — שנים שהם אחד. כה אי־אפשר לאָדם שיהיה חולה בגופו ובריא בנפשו, או חולה בנפשו ובריא בגופו. כשהוא חולה — הוא חולה בשניהם יחד. ועוד הפעם: כשם שאי־אפשר לרפאות חצי הגוף האחד ולהניח החצי השני בחליו, כך אי־אפשר לרפאות את הגוף והנפש האחד בלי השני. צריכים לרפאותם בבת אחת. דבר זה כמו שהרגיש בחושו הטבעי האָדם האי־תרבותי, לפיכך היו הם נוהגים, שכהן הדת והרופא היה אָדם אחד אצלם. מנהג זה היה נוהג אצל המצרים הקדמונים ונוהג גם היום במקצת, אצל עמי מזרח.

גם אצלנו היהודים נהג מנהג זה לפנים. הכהן היה גם הרופא. הוא רפא את המצורעים — מחלה המצויה הרבה בארצות החמות *, ונוהגת במקצת גם היום אצל החסידים, שאיזה מהרביים שלהם, נוסף על הברכות שהם מברכים את החולה הם נותנים לו גם סמי־רפואה.

---

* בודאי השתמש עצמו הכהן גם בסמי רפואה שונים, שהיה ידוע להם אז לרפאות המצורעים, כמו שכתוב: „וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת".

הרופא-כהן ידע בודאי כי הרבה חלאים באים מחיים משחתים, מחיים אי-מוסרים ואי-נורמלים *. חבל כי אנחנו האירופאים והתרבותים חלקנו את האָדם לשנים: את רפואת הגוף מסרנו ל„הרופא" ואת רפואת הנפש מסרנו להכהן, וכל אחד הוא בבחינת מומחה רק במקצוע שלו. הכהן אינו מומחה למחלת הגוף, והרופא אינו מומחה למחלת הנפש. ועוד רע מזה, כי אין הסכם ושלום ביניהם. רופא הגוף רוצה להבריא את הגוף על חשבון חלישות הנפש ורופא הנפש על חשבון חלישת הגוף.

מה טוב היה, לוא היה גם בימינו הכהן והרופא אָדם אחד. כמובן, אָדם תרבותי, לפי מצב החכמות שבימינו; אָדם מלומד בחכמת הרפואה, בחכמת הנפש והדת, יודע להבין לגלות איזו מחלות באות מקלקולי הגוף ואיזו מקלקולי הנפש. ובשעה שהרופא-כהן יושב במשרדו והחולה בא לפניו, אַל יסתפק רק בבדיקת הגוף — יבדוק גם את הנפש; יחקור וידרוש אחרי החיים המוסרים של האָדם. וכשימצא שמחלתו באה מהנפש החולנית, יגלה למוסר אָזני החולה, יגיד לו, כי כל זמן שלא יעזוב את דרכו הרעה שום רופא שבעולם אינו יכול לרפאותו, ובשעה שהרופא-כהן יעמוד על הבמה אַל ידבר דברים סתומים, במליצות ורמזים על אודות מחלות

---

* כמו מחלת הזיבה שנזכרת בתורה, כידוע, שעל-פי-רוב היא באה משטיפת הזמה, או כמו שכתוב: „ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך" — משלי, ה׳, י"א, או מדת הכעס שמחליאה את העינים, כמו שכתוב: „עששה מכעס עיני" — תהלים ו׳, ח׳. במדת הקנאה כתוב: „ורקב עצמות קנאה", משלי י"ד, ו׳. „ופתה תמות קנאה", איוב ה׳, ב׳. וחכמי האבות אָמרו: עין הרע, יצר הרע, שנאת הבריות, קנאה, תאוה, כבוד, מוציאין את האָדם מן העולם, אבות פ"ב, פ"ד — כל המדות הרעות האלה גוררים אחריהם גנבה, גזילה, מחלוקות, סכסוכים, משפטים עם העולם וגורמות יסורי הנפש, דאבון לב, גרוי עצבים, רתיחת הדם ומביאים על האָדם חלאים רעים ומקצרים את ימיו.

הנפש, אלא ידבר פשוט ויאמר: אחים, יודע אני, כי הרבה חולי הגוף ישנם בינינו, והם דורשים ברופאים ואינם נרפאים, דעו לכם, כי בודאי נפשכם חולנית וצריכים לרפאות גם אותה. ובשעה שהחולה עומד במשרד הרופא, או בבית־הכנסת, ושומע מפי הרופא־כהן שבריאות גופו תלויה בבריאת נפשו, ואם הוא רוצה להברות גופו אָסור לו לעשות כזאת וכזאת — ומי לא ירצה להיות בריא? — אָז היא שעת הכושר היותר טובה, שדברים מוסרים יכנסו באָזני האָדם.

מחבר ספר זה יודע ומכיר אָדם אחד, שכל ימי חייו הם שלשלת ארוכה של כל מיני פגעים רעים, והוא עומד כבר בימי הזקנה, ובכל זאת פניו נראים יפים ובריאים, ורבים תמהים עליו: אפשר אָדם זה, שחי חיים קשים ומרים כאלה, והם לא החריבו את גופו עד היוסד! אבל מקורביו יודעים את סוד חייו: אָדם זה עוד מילדותו עד היום הוא חי חיים מוסרים, חיים נורמאלים במלוא מובן המלה, וזה שעמד לו.

סוף דבר: מי שרוצה לחיות חיים בריאים, ישגיח על גופו ונפשו **כאחד.**

❁ ❁

ציון נח.

תועלת הרשע בעולם

כל פעל ה „למענהו" * —
וגם רשע ליום רעה.
משלי ט"ז, ד'.

שנים רבות עמדתי על פסוק זה — שהצבעתי למעלה — לא יכולתי להבין פירושו, לאיזו תכלית פעל ה' את הרשע בכלל **? וביותר קשה „למענהו", לטובת האָדם ביום רעה? וראה זה פלא. נזכרתי מעשיה

* „למענהו", „למען האָדם" ולטובתו. כך פירש בעל העקדה שער ל"ח, והוא הפירוש הנכון לפי דעתי.

** חז"ל אָמרו גם כן כזאת: כל מה שברא הקב"ה בעולמו, ברא הכל כנגדו, ברא צדיקים, ברא רשעים — חגיגה, ט"ו.

אחת ששמעתי בילדותי מזקני בית המדרש בעירי, והיא האירה והסבירה לי פסוק זה. תמצית המעשיה היא: לבעל עגלה עני אחד נגנבו לו סוסיו, ואחרי דרישה וחקירה נודע לו, כי שני אחים יהודים שגרים בכפר פלוני, הם הנם הגנבים. וילך אליהם, ויבך ויתחנן לפניהם, כי יחזירו לו סוסיו, כי עני מדוכא הוא, ועליו למות ברעב עם עולליו. אבל דבריו לא נגעו אל לבם האבן. טענו כי לא לקחו את סוסיו, ואם לא יעזוב את ביתם — ירצחוהו. והנה פתאום קם ממושבו אביהם הזקן מלא זעם, ויך את הבנים מכות רצח ויזעק: „הלא אָמרתי לכם: אם תגנבו סוס מיהודי הנכם צריכים להצית אש בדירו ובביתו ולשרפו חיים. ואם לא שמעתם למצות אביכם הזקן, תומ"י, שקצים! החזירו לו את סוסיו". כה על-ידי רשעת האב הרשע נושע היהודי העני.

מעשיה זו משכה והעלה בזכרוני הרבה פסוקים ומאמרי חז"ל שמסכימים לפירוש זה.

כבר בימי דוד ידעו משל קדמוני: מרשעים יצא רשע, וידי לא תהיה בו" *. „כדי להנצל ממעשה רשע אחד, צריכים רשע אחר" — והוא כמו שחכמת הרפואה החדשה בנויה על היסוד, שצריכים לרפאות את המחלה מבאצילי אותה מחלה עצמה.

כלום היינו אנחנו היהודים יכולים לחיות ולהתקיים ברוסיא הצארית, שגזרה עלינו גזרות אכזריות חדשות בכל יום, אם לא נמצאו לנו שופטים ופקידים רשעים, עלוקות, מקבלי שוחד?

אין רצוני להלאות את הקוראים בהרבה מאמרי חז"ל, שמסכימים לפירושי, רק אָביא עוד מדרש אחד ודי בזה: „האי מאן דאזיל לנסובי אשה ושמע קול כלביא מנבחין, אצית מה אינון אמרין" **. ובעברית צחה היא זאת: „מי שהולך

---

* שמו"א, כ"ד, י"ג.

** מד"ר פ' ויצא.

לישא לו אשה, ושמע כלבים נובחים, יקשיב וישמע מה שהם אומרים". כידוע, בעלי הלשון הרע מכונים בשם כלבים, ובכל מה שהרבו חכמי המוסר לגנות את הלשון הרע מצאו, כי לפעמים נחוץ לשמוע לשון הרע. אם אדם רוצה לישא אשה ויִרא שמא יפול בידי אשה רעה, מה יעשה? אנשים ישרים שיודעים רשעותיה או מומיה, לא יגלו לו, רק בעלי לשון הרע — הם יגלו לו וינצל מרעה.

אָסור לקבל לשון הרע, הכל כמו שהם יוצאים מפי המספר; אבל צריכים לשים לב להם. יכול היות שיש מקצת אמת בהם. על-ידי מספרי הלשון הרע אָנו יודעים ומכירים את האנשים הרעים והמשחתים, ויודעים אָנו להזהר מהם, יודעים אָנו לפרסם את מעשיהם ולענוש אותם *.

ציון נט.

העולם אינו מקפח שכר כל אָדם

בשמך יקראוך
במקומך יושיבוך
ומשלך יתנו לך.
בן עזאי, יומא ל"ח.

נמעט כל אחד, יש לו טענות ותביעות נגד העולם. כל אחד טוען, אין דין ומשפט בעולם, אין קוראים לו בשם הכבוד הראוי לו, אין מושיבים אותו במקומו הראוי לו, ואין נותנים לו מה שמגיע לו.

אבל הצרה היא, כי כל אחד מרמה את עצמו, וביותר רוצה הוא לרמות את אחרים; מעריך הוא את ערכו עשרת

* וחז"ל אָמרו: „מפרסמין את החנפין", יומא, פ"ו: ופירש"י שם „מפרסמין את החנפים, שהם רשעים ומראים עצמם כצדיקים, אם יש מכיר במעשיו הרעים מצוה לפרסם".

מונים יותר מכפי שהוא שוה באמת; תובע הוא לו „שם" כשם הגדולים, אשר הגדילו לעשות עבור האנושיות, מבקש הוא לו מקום בין רמי המעלה, בין אלה, אשר במסירות נפשם יגעו, חצבו וחפרו מעלות בהרי החיים הסלעים, טפסו בכל כחם ועלו וקבעו להם שם מקום, והעם העפילו ועלו אחריהם כמה מעלות, במעלות החיים המוסרים.

בעלילה סתם הם באים האנשים שלא עשו ושלא נתנו להעולם מאומה, והכל מה שעשו — עשו לטובתם ולהנאתם, ועוד הם מבקשים שכרם מהעולם! רע משני מיני האנשים האלה הנם אותם האנשים, שבאמת הביאו במעשיהם הטובים תועלת להעולם, וגם העולם מודה לתביעתם הצודקת ומשלמים להם את חובתם באהבה ויראת הכבוד, הכל כפי מה שהרויחו. אבל הם אינם מסתפקים בזה. רוצים הם, פשוט, לקבל שכרם במעות מזומן... ובזה הם מאבדים בידיהם עצמם האהבה ויראת-הכבוד, המתנה היותר יקרה, שיכולים הם לקבל מהעולם *.

אָמנם כן, בודאי ישנם מקרים בודדים, שאנשים גדולים בחכמה ובמוסר, שאינם מקבלים אפילו שכר רוחני מהעולם. אבל אין מפני עוות הדין וגזל משפטם. האנשים האלה הנם גאוני הרוח, הוגי דעות עמוקות, שאין מוחם של ההמון הגדול

---

* ר' חנינא בן דוסא, הצדיק היותר גדול שבדורו, שעליו נאמר באמת: כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני מסתפק בקב חרובין מערב־שבת לערב־שבת, תענית כ"ד; הצדיק ר' חנינא, שיחידים ורבים פנו אליו בכל עת צרתם, שיתפלל עבורם, בודאי היו רוצים לפרנסו בכבוד, אבל חלילה היה זאת ממנו — לפיכך אָנו מוצאים „שהוא היה אומר: כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו" — אָבות, פ"ג; אָדם שזכה למדרגה כזאת, „שרוח הבריות נוחה הימנו" ואָז בטוח הוא שאפילו „רוח המקום נוחה הימנו" — זהו השכר היותר גדול לאָדם עבור מעשיו הטובים. בצע כסף כלא נחשב נגד זה.

תופשם. וההמון הגדול הוא העולם, ואיך אפשר לדרוש מהם שישלמו שכר עבור דברים, שאינם שוים כלום בעיניהם.

והחכמים הסופרים, המבינים באמת כמה גדולים הם ערכי דעותיהם וכמה גדול הוא שכרם שמגיע להם, הם הנם מעטים מאד בעולם והם בטלים בתוך ההמון הגדול. אבל גם יומם יבוא וגם הם יבואו על שכרם. אם אנשים אינם מבינים אותם היום, יבינו אותם ברבות הימים. בין כה וכה נכונים הם דברי בן עזאי, שהצבנו בראש מאמרנו זה: העולם בכלל אינו מפקח שכר כל אָדם.

❁ ❁

ציון ס.

אומרים שבחו של אָדם שלא בפניו*...

לאחד מחכמי יון הוגד, כי פלוני ספר בשבחו. ויען: בודאי הוגד לו בטעות, כי כבר מת אָנכי. לוא ידע כי עודני בחיים, כי אָז לא ספר בשבחי.

כמה נאמנים הם דברי חכם זה. כמעט כל האנשים ואפילו החכמים ובעלי הנמוסים, הנם לקוים במדה רעה זו: עינם רעה בכבודם של חבריהם, כל זמן שהם עודם בחיים; חושבים הם אותם למתחרים, לנוטלים ולגוזלים מחלק הכבוד הראוי להם. כה יראים הם לספר בשבחם של חבריהם, פן יוסיפו האנשים לכבדם עוד יותר, ומכבודם הם עוד יגרע יותר.

אבל כשאחד מחבריהם כבר מת, או כשהוא זקן וחולה, עובר בטל וחשוב כמת, כשהם אינם יראים עוד מתחרותו,

* אולי כוונו גם חז"ל לזה, באמרם (עירובין, י"ח) „אומרים מקצת שבחו של אָדם בפניו", כלומר, אנשים נוהגים לאמר מקצת שבחו של אדם, כשהוא עדנו חי וקים בפנינו — „וכולו שלא בפניו", כשהוא כבר מת, ואיננו עוד בפנינו בעולם.

שיקח מעט מכבודם הם, אָז הם יוצאים ממחבואיהם: ספדנים וסופרים, ומספרי נסים וממטירים על קברו מבול של שבחים. מיחסים לו כשרונות, מעלות ומדות, נסים ונפלאות. הרבה מהם הנם מגוזמים, והרבה הנם שקרים בדוים מגונים, עד כי נפש היפה תקוץ בהם.

אם מאמינים הם האנשים האלה בלבם, שהכל מה שהם אומרים וכותבים בשבחו של חברם המת אמת הוא — איפה היו כשחברם היה עוד בחיים. מדוע לא ספרו אָז בשבחו? אָז, יכול היות, שעל־ידי פרסומו בעולם הועיל לו להיטיב במקצת את פרנסתו, הסב לו מעט תנחומין, קורת רוח, בראותו כי יש ערך לפעולתו, ולא כלה כחו לריק. אבל עכשיו שהוא מת... מה בצע לו בכל השבחים שתפזרו לו?

מדי ימות איזה אָדם גדול, והספדנים והסופרים יוצאים ממחבואיהם, ומרבים לספר בשבחו של הנפטר, וטוענים, כי הרבה כמותו לא הניח בעולם, והיא אבדה שאינה חוזרת: חושד אנכי אותם, כי כל אחד מהם חושב בלבו ומרמז לעולם, כי הוא אחד המעטים, שהוא הניח עוד בעולם.

ובזכרוני צף מעצמו הספור הבדותי ששמעתי בנעורי: מעשה בספדן אחד, שהספיד אָדם גדול, וכאשר התחמם בהספדו נשא קולו בבכי ויאמר: רבותי! בדור יתמי כזה, שבני עליה כנפטר זה הנם מעטים מאד בעולם, וגם אָנכי הנני זקן וחולה וימי ספורים, צריכים לספוד ולבכות הרבה.

אחים יקרים, חכמים וסופרים! סגלו לכם מדה זו לספר בשבחיהם של חבריכם בכל עת מצוא, כשהם עודם בחיים. אל תגזמו, אל תכזבו, ספרו נא הכל מה שתדעו שיש באמת בחבריכם. אולי תצא להם מזה איזו טובת־הנאה, חמרית או רוחנית. גמלו חסד זה איש לרעהו ותרויחו כולכם מזה, אם מעט ואם הרבה.

❁ ❁

ציון סא.

שנאה וקנאה

שנאה וקנאה הנן באמת שתי תכונות שונות באָדם, אבל מפני שלפעמים הקנאה מביאה לידי שנאה, — רגילים האנשים הפשוטים לזווגם יחד ובכל עת מצוא הם מזכירים „שנאה וקנאה" יחד.

שנאה היא, שאָנו שונאים את האָדם המזיק לכיסנו, לפרנסתנו, לרגש לבנו, על־ידי עסקיו, מעשיו הרעים, על־ידי מנהגיו המגונים. אָנו שונאים, למשל, את העשיר שעושה עשרו בעושק ומרמה; אָנו שונאים את העשיר הקמצן, הבור, עשיר בזוי, דוחק עצמו במקום גדולים. אָנו שונאים דל גאה, עז פנים, הדיוט קופץ בראש. אָנו שונאים אָדם, שפניו, בגדיו, מלוכלכים, אינו מתנהג בתהלוכותיו בנמוס ודרך ארץ ועוד כאלה. אבל אין אָנו שונאים את העשיר שעשה עשרו בצדק, עושה צדקה, מכיר את מקומו. אין אָנו שונאים חכם מסכן, מוכתר במעלות ומדות, בנמוסים טובים ויפים. אנשים כאלה לא די שאי־אפשר לשנוא אותם, אלא עוד הם מעוררים בנו רגשי יראת הכבוד. בעל־כרחך אָנו מכבדים אותם.

אבל בדרך הטבע הוא, שאָנו מתקנאים בהם. היינו: רוצים אנחנו שיהיה גם לנו—אם מעט ואם הרבה—מהעושר, הכשרונות והמעלות שלהם. והנה האָדם הבעל־שכל, החרוץ, קנאתו נעשית לו סם חיים. הוא מתקנא ומתחרה ומשתדל להגיע גם הוא למצב חברו הכל מה שאפשר לו *. וכל החיים החברותים, התרבותים עומדים על התחרות. כל אחד מתקנא ומתחרה ברעהו, משתדל להגיע למצבו או לעלות ולטפס עוד למדרגה יותר גבוהה ממנו. כמובן אין אָנו מדברים בתחרות העשירים הגדולים, הרוצים לבלוע את הסוחרים העניים.

רק הנבער מדעת, שאינו מבין שאין כל אַנשי העולם נולדים מוכשרים למסחר, לחכמה ואמנות במדה מרובה, או

* כדחז"ל „קנאת סופרים תרבה חכמה" — ב"ב, כ"א.

מקרי החיים היו בעוזרם להעלותם למדרגתם הגדולה, או אָדם שהוא סתם עצל, אינו רוצה ליגע את מוחו ורוחו, להגיע גם הוא לאיזו מדרגה יותר גבוהה מזו שהוא עומד בה עתה; כה הוא יושב וחורק את שניו, מחפש עלילות, חסרונות וחטאים בהעשירים, בהחכמים. רוצה הוא לרמות את עצמו, וביותר אחרים, שראוי הוא עשיר פלוני, חכם פלוני לשנוא אותו. לפיכך, כשאדם יודע שאנשים שונאים אותו, אַל יבטל זאת בטעמים של מה־בכך. אין אנשים שונאים אָדם בחנם *.

בהיפך הוא, כשאָדם יודע, שאנשים מקנאים אותו — ישמח בלבו, שבודאי יש לו קנינים חמרים או רוחנים שצריכים להתקנאות בו. יוכל היות, שמגזימים רכושו, מעריכים יותר מדי חכמתו, כשרונותיו ומעלותיו, אבל בודאי מקצת אמת יש בזה. אין אנשים מתקנאים בהדיוטים, שוטים, קבצנים ומתים.

כלל זה, שאָנו מקנאים — ולא שונאים — את האָדם הגדול ממנו בעושר, בחכמה, במעלות ובמדות טובות, נוהג במפלגות ובעמים, כמו שהוא נהוג ביחידים. ובזה אָנו רוצים להעיר ולחלוק על רבים וגדולים ממנו, שמחזיקים, שהגוים „שונאים" אותנו היהודים. הגוים „מקנאים אותנו", אבל לא שונאים אותנו. וראיה לדעתנו זו היא, שהבלשנים האשכנזים, המדייקים בלשונם, המציאו את השם אַנטי־שמים, כלומר — „מתנגדי היהודים", אבל לא „שונאי היהודים — אם היו מכנים עצמם „שונאי היהודים" היו זיופו נכר מתוכו: איזו יהודים הם שונאים? כלום שונאים הם את היהודים הקבצנים, הפשוטים? בודאי הם מכוונים להיהודים העשירים המופלגים, הפרופיסורים, הרופאים הגדולים, עורכי הדין, המשוררים, הסופרים, המספרים, העתונאים, האומנים, הפסלים, המציירים, המנגנים, המשחקים, שמספרם גדול

---

* פה אָנו צריכים להעיר, שיוצא מן הכלל הזה הוא „שנאת הדת". עיין מה שכתבתי בהציון „סבלנות", ח"א מספרי „ציונים בדרך החיים".

הרבה מאד בין יהודי העולם, ובהם ישנם הרבה גאונים מצוינים — כל אחד ואחד במקצוע שלו.

כלום יכול אָדם, שאין דעתו מטורפת עליו, לשנוא את הפילוסוף העברי בערגסאָן ואת התוכן אלבערט איינשטיין, ועוד כאלה, רק בשביל שבמקרה הם יהודים? יכולים הם להתקנא בהם, אבל לא לשנוא אותם. ואפילו הבאנקאים, הסוחרים הגדולים, כלום אפשר להאָדם שיודע — אם מעט ואם הרבה מחכמת הכלכלה — לשנוא אותם? הלא כל החברה התרבותית שלנו עומדת על הרכוש הפרטי והמסחר והבאנקים, דבר שאפילו הבולשיביקים, בעלי הדמיון, כבר מתחילים להתפכח ולהתבונן, כי אין החברה התרבותית יכולה להתקיים בלי רכוש פרטי ומסחר.

❁ ❁

ציון סב.

בטלה

הבטלה היא אם כל חטאת.
מאמר החכם.

האָדם נחן מאת הטבע בכח מעורר, מניע את גופו לעבוד ואת מוחו לחשוב. בכח זה הוא הולך ופועל, מפתח, משכלל כסדר את חייו החמרים והמוסרים. כח זה הביאו לידי מצב תרבותי, שהוא עומד בו עתה, ועוד נכון לעשות גדולות ונפלאות בהתפתחות האָדם לעתיד לבוא. לפיכך אָנו רואים, אָדם שהוא עצל בטבעו, או אינו מוצא כל ענין וחפץ במה להעסיק את גופו או מוחו והוא הולך בטל, אוחזתו שעמום, והוא נעשה חולה בגופו ונפשו, מפני שהוא מחנק וכובש את טבעו לעבוד, או לחשוב.

כה תשמע פעמים רבות אנשים שהם בטלים מכל מלאכה בכלל, או חלק גדול מזמנם. הם מתאוננים תמיד, כי הם אינם „מרגישים עצמם בשלימות". אינם מרגישים כל „כאב מיוחד", אבל הם הנם נרגזים, עייפים, מרי־שחורה, אינם מוצאים מרגוע לנפשם. הם אינם יודעים טבע מחלתם. „מחלת השעמום" היא זאת. גופם ומוחם בטלים ממלאכה ומחשבה. והרי הוא זאת כמו קבה ובטן הריקה, שמצערים את האָדם *.

אם מחלת הבטלה מסוכנת היא להחיים הגופנים, מסוכנת היא עוד בכפלים להחיים המוסרים, ובזה נבוא לעיקר מגמתנו במאמרנו זה.

זה כמה שנים, שבהרבה מדינות אירופא, וביותר באמ־ריקה, הונהג והוגבל זמן העבודה לשמונה שעות ביום, ועוד פחות מזה. וביום השבת הרבה עובדים רק עד חצות היום. זאת אומרת, שהאנשים עובדים רק כשליש מהעת־לעת, וכה אם תנכה הרבה שעות לאכילה ושינה ועוד, עוד נשארות להם שעות פנויות מכל מלאכה, בערך ארבעים שעות לשבוע. הוסף עוד עליהן הימים הראשונים לשבוע וימי החג שאינם עובדים כלל. חוץ מאלה ישנם הרבה אנשים אמידים, שחיים מהכנסת רבית כספם והכנסת בתיהם, והם אינם עובדים כלל.

והנה לפנים, מלבד שהיו האנשים עובדים אַרבע עשרה שעות ויותר ביום, עוד היה ההמון הגדול אָדוק בדת והיו מבלים זמנם הפנוי בבתי התפלה, בקריאת עניני אמונה; המלומדים, הפילוסופים במקצת היו קוראים בספרים, מתוכחים בעניני אלהות והטבע, בענינים מדינים ועוד. אבל עתה, שכידוע הדת רפויה בידי ההמון, ומספר קטן הולך לבתי־התפלה אפילו ביום הראשון, והאנשים המתענינים בעניני אלהות והטבע ובשאלות החיים הרצינות מעטים הם, ואפילו

* אין לך אומלל בעולם כמו האָדם, שאינו יודע במה לבלות את זמנו. — סעניקא.

הקוראים בספרים מעטים הם מאד, וכאן אָנו צריכים לשאול: מה האנשים עושים בכל השעות הפנויות הרבות שיש להם? לחרפתם צריכים להשיב ולאמר, כי הם אינם עושים מאומה, בגופם או מוחם, איזו פעולה מביאה תועלת להאָדם. כה הבטלה מנסכת עליהם רוח עועים ושעמום, עצביהם נרגזים ומנוחתם נגזלה. ובכדי לגרש מהם את השעמום ולהשקיט רגזת עצביהם, הם מבלים זמנם, או „הורגים זמנם" — כאשר יאמר האמריקני. הם הולכים לראות ולשמוע כל מיני בדחנות ולצנות, מחזות אי־מוסריות, התאבקות אנשים, מכים ופוצעים איש את רעהו; שוחקים בקלפים, עושים כל מיני הוללות וסכלות. ולא נגזם אם נאמר, כי הרבה מכל המעשים הנעשים בארצנו, הם הנם פרי הבטלה והשעמום. אבל כל אלה אינם מועילים להם לגרש את השעמום ולהשקיט את עצביהם הנרגזים, עד כי הרבה מהם משתגעים ומאבדם עצמם מדעת, או ביותר טוב: „שלא מדעת".

כשם שאי־אפשר לרמות את הקבה הריקה להשביעה בבדחנות ולצנות, כך אי־אפשר לרמות את טבע האָדם, הדורש עבודת הגוף או המוח.

והנה בארצות אירופה הבטלה אינה כל־כך מסוכנת. עניים ודלים הם שם, כידוע, ובאין כסף אי־אפשר להתהולל ולחטוא. אבל פה, באמריקה, שיש להאנשים כסף וגם זמן — הם עושים חורבנות בהחיים המוסרים. אולי אפשר להמציא להאנשים דברי חפץ, ענינים שימשכו את לבם ויעסקו את מוחם בשעות הפנויות: שעורי למודים קלים ממותקים ומעורבים בזמרה ונגינה?

❁ ❁

ציון סג.

סבת בקשת העונג

מכאיבים, ממאירים הם החיים. עמוס הוא האָדם משא לעיפה חבילות, חבילות של טרדות, דאגות וצרות, יסורי הגוף והנפש, יסורים אמתים טבעים, ויסורים בדוים מוסכמים. אין לך אָדם בעולם, שהחיים שלו הולכים בשובה ונחת, חפשים מכל יסורי הגוף והנפש. אם אין לו להאָדם די צרות ויסורים משלו, יש לו מבני משפחתו, מקרוביו ואוהביו, צרות בני עירו, בני עמו וצרות העולם בכלל. רק פראים אבירי לב, הדיוטים ושוטים, להם אפשר שלא ירגישו בצרות אחרים כלל.

כה שרוי הוא האָדם תמיד בצער, נרגש, סר וזעף כל היום. לפיכך אָנו רואים, כי בשעה שהאָדם בטל מכל מלאכה, גופנית או רוחנית, אוחזתו שעמום ומרה שחורה. בלי משים דאגותיו וצרותיו עולים ומפעמים במחשבתו ומצערים אותו.

והנה הטבע, האמא הטובה, הדואגת ליצוריה שלא יאבדו מן העולם, דאגה ביותר להאָדם מבחר היצורים שלה, שלא יאבד בעניו מצרות ויסורים, שהוא מסובל יותר מכל יצורי העולם, והיא סגלה לו את טבע השינה, אָז הוא שוכח את כל צרותיו ויסורי החיים מכל היום, וגם חולם לפעמים חלומות טובים ונעימים, אָז מוחו ועצביו נוחים, מחליפים כח, והוא קם ושב לישא עוד הפעם את חבילת צרותיו. אבל הטבע, על-פי רוב, מתנותיה מדודות באיפת רזון זעומה, אינן די להספיק להאָדם כל צרכו והאָדם מוכרח תמיד להושיע ידו לו, להמציא לו אמצעים מלאכותים, למלאות מה שחסרה הטבע ליתן לו, הוא אינו יכול לישון כל היום, ואפילו כל הלילה אינו רוצה לישון, בשעה שהוא ישן אינו חי וקים בעולם * ואיך אפשר לו לשכוח צרותיו בכל זמן שהוא ער?

---

* הקיסר נפוליון הראשון היה ישן הרבה, והיה רגיל לאמר: „בשעה שאני ישן אינני מלך“.

כה החל האָדם מאָז שהיה לבן תרבות במקצת, לבקש לו אמצעים, פעולות מלאכותיות, שהן עושות, מעין פעולות השינה, שמשכיחות אותו גם הן את יסורי החיים. הוא בקש ומצא את „העונג" — כי הוא האמצעי היותר טוב ומועיל אחרי השינה.

כה המציא לו האָדם חגים זמנים, חגים דתים־לאומים, שמחות של לידות וחתונות ועוד, שירה בפה, נגינה בכלי זמר, רקודים ומחולות, תיאטראות, קרקסאות וכל מיני שחוק ולצון.

או מה היא הסבה, שעשירים עוזבים את היכליהם, הערוכים בכל מיני פאר, הרחבה ומותרות, והם פורשים עצמם לימים ולמדינות רחוקות, ואינם יראים מפני סכנת הדרך? רובם ככולם הנם אנשים פשוטים, שאין מגמתם לתור את טבע הימים, הארצות ומנהגי האנשים להתחכם, לכתוב ספרים אודות זה, ולעומת שהולכים כן הם באים, לא ראו, לא למדו מאומה ואינם יודעים אפילו מה לספר.

או מה היא סבת הציד? אנשים מסכנים את נפשם, הולכים למדבריות, ליערות לתגר מלחמה בחיתי טרף — הכל, הכל הוא להסיח דעתם, לשכוח צרותיהם לאיזו שעות.

אבל כל התענוגים השונים, שהאָדם מתענג בהם ושוכח צרותיו לפי שעה, דומה לפעולת הרופא, המרכיב סם המורפין בגוף החולה, שאינו יכול לסבול יסוריו העצומים, כדי להקל את יסוריו לפי שעה, ומעוטו יפה, אבל הרבה הוא סם המות המזיק לגופו ונפשו.

אבל דא היא עקא: האָדם בכל עניני חייו אינו יכול להחזיק עצמו בדרך הממוצעת, או לקחת מהחיים רק כפי שעור ההכרח והמועיל. כה קרה גם עם בקשת העונג. העונג בשעור מועט הוא הכרח ומועיל, אבל ההמון הגדול, הנבער מדעת, אין מעצור לרוחו, הוא מתרחק והולך ופורץ כל גדרי המוסר, רודף אחרי כל התענוגים הגסים הבהמים, אחרי כל הדברים שאסורים לראות ולשמוע, ושהם מכלים מנפש ועד בשר.

ובהיפך, ישנם איזה אנשים הוזים חולמים, פילוסופים משובשים, בורחים מן החיים הרגילים, נזירים, סגפנים, מתבודדים ביערות, משתעשעים בהזיות וחלומות טובים ונעימים, שהם משכיחים אותם את צרות החיים. אבל אלו ואלו תועים בדרך החיים. יחד עם שכחת הצרות הם שוכחים לחיות חיים ממשים.

ציון סד.

תכלית הקריאה בספרים

מין בכחו של שום אָדם, אפילו הבעל־שכל היותר גאוני, למצוא לדעת הכל בעצמו את כל הלמודים, האמצעים, העצות והתרופות, המוליכים ומביאים את האָדם אל דרך החיים והטוב. הכל צריך הוא ללמוד מפי מורים חכמים.

והנה בשנים קדמוניות, שהיודעים לקרוא ולכתוב היו מעטים מאד בעולם, אָז, כידוע, למדו הנביאים, החכמים, דברי מוסריהם, חכמותיהם, ידיעותיהם הכל בעל פה. אחר כך, אחרי מאות בשנים, כשכבר נמצאו בעולם איזה יחידי סגולה, שידעו לכתוב ולקרוא, החלו החכמים לכתוב דבריהם על הקלף, על הפאפירוס והנייר — במגילות וספרים, ויחידי־הסגולה שידעו לכתוב ולקרוא, באו והעתיקו להם הספרים, לקרוא וללמוד בהם. אבל היות שהדפוס טרם יהיה עוד בעולם, וכתיבת ספר עלה בקושי גדול, אָז נכתבו ונעתקו רק ספרים, שהיו להם ערכי למוד הכמה ומוסר יותר גדולים. כה היו אָז בעולם ספרים מעטים, אבל טובים הרבה, וכל ספר שבא ליד האָדם וקרא ולמד בו, הוציא ממנו איזו תועלת להחיים החמרים או המוסרים.

אבל מאָז שהמציא גוטנברג את הדפוס בעולם, והדפסת ספרים נעשים בנקל ובזול, וגם נתרבו בעולם האנשים

המלומדים היודעים לכתוב ולחבר ספרים ולהדפיסם, הנה הספרים הנכתבים והנדפסים הולכים ומתרבים בעולם ומגיעים כבר למיליונים.

והנה כמו שאָמרנו למעלה בזה, שקודם המצאת הדפוס בעולם, וכתיבת ספרים עלו בקושי גדול, אָז נכתבו ונעתקו רק ספרים שהיו להם ערכים גדולים לתיקון החיים. אבל אחרי המצאת הדפוס, גם נתרבו בעולם אנשים מלומדים גדולים וקטנים, וכל אחד חכם גדול הוא בעיניו, ורוצה לזכות בחכמתו את כל העולם, הוא כותב ספרים ומדפיסם ומפיצם בעולם, ומבול של ספרים בא לעולם.

אבל אם אָנו באים לנכות מכל הספרים הרבים את כל ספרי האומניות השונים: ספרי רפואה, כעמיה וחשמל, ספרי חכמה, פילוסופיה, תכונה והנדסה ועוד, נוכל למצוא רק איזה מאות ספרים טובים, שאפשר לאָדם להוציא מהם תועלת להיטיב, לשפר את חייו בעולם; ויתרם מה הם? — ספורי־אהבים, ספורי בדים, ספרי תועים וכוזבים וסתם הבל הבלים, עד כי כמה חכמים גדולים, בקיאים בספריות העולם, מיגעים עצמם למצוא לחבר רשימה של מאות ספרים טובים נחוצים לקרוא אותם, וכל אחד מכנים בתוך המאה איזה ספרים שאין ערכם גדול באמת.

בין כה וכה: האָדם הרגיל, הטרוד בעסקי פרנסתו, שאינו יכול להקדיש כל זמנו למקרא, למצוא לדעת לבחור בהספרים הרואים לקרוא, ואשר הם יביאון טובה וברכה להחיים *. בבלי דעת האָדם מבלה זמנו ונכשל בספרים

---

* הפילוסוף עמערסאָן מספר, כי בהיותו בלונדון בקר את הביבליותיקה הגדולה דשם ומצא, שהספרים הטובים באמת הנם שם כה מעטים, עד שהם נמצאים עומדים על איזה מעדפים בהביבליותיקה שלו.

שאינם מועילים, בספרים שאינם מהוגנים, ואפילו בספרים שמזיקים לגופו ונפשו.

כה אָנו רואים אנשים שמרבים לקרוא כל ספר שבא לידם, בלי בחירה וברירה. הם בוראים במוחם מין דייסא, תערובת דעות טובות ורעות, חכמות ושטותים, חקירות פילוסופיות אמתות ופלפולי שוא והבל; הם מקלקלים מחשבתם, מעוותים את שכלם הישר, והם נעשים מבולבלים, תועים ונבוכים אשר אינם יודעים למצוא את דרך החיים והטוב. והם הנם הוזים, בטלנים ומטורפים, לא יצלחו לכל.

בהיפך אָנו רואים אנשים שקראו ושנו במדה מצומצמת, אבל ידעו לבחור את הספרים הטובים והמועילים, והם הנם חכמים מחוכמים, יודעים להלוך עם החיים.

אבל כדאי הוא להעיר בזה, כי רובם של הקוראים, אינם קוראים לשם תכלית, כדי ללמוד לדעת איך לחיות חיים בריאים, חיים נמוסים ומוסרים. מכוונים הם בקריאתם רק להתיהר ולהתפאר בבקיאותם בכל ספרי האהבים, בכל ספרי הקומידיות החדשים, או רוצים סתם כדי לבלות הזמן, כשאין להם עסקים ושעשועים אחרים.

ישנם עוד קוראים בעלי גאוה, הכל ממין אחר, דהיינו, אנשים שמבלים זמנם ימים ושנים ללמוד שפת איטלקית, רק כדי שידעו לקרוא ספרי דאנטי בלשונם המקורם, או לשונות יון ורומי, כדי לקרות הספרות היפה שלהם במקורם, בעת שכל הספרים האלה הנם כולם כבר מתורגמים.

ואם ישאלונו הקוראים: ומה יעצנו אָנו? איך אפשר לבחור ולמצוא את הספרים הטובים המועילים מכל התלי־תלים ספרים גרועים ופסולים? על זה נשיב: לקבוע כללים קבועים מדויקים, זהו דבר שאי־אפשר, אבל כל אָדם יכול לשפוט זאת בשכל עצמו. למשל, האָדם הבעל־שכל הפשוט אַל יבזבז זמנו בקריאת ספרים פילוסופים עמוקים, שאינם לפי

כח שכלו. האָדם שאינו מטבעו בעל הזיה ודמיון, לֹא ירבה לקרוא בספרי שירים. אַל ירבה אָדם לקרוא בספרי אהבים, שכמעט תוכן אחד לכולם, ורבים מהם הנם עוד אי־מוסרים. אַל ירבה לקרוא בספרי היסטוריה — שרובם ככולם הם מלאים שוא וכזב. ולבסוף יקרא את הספרים הידועים בטוב טעמם ותוכנם, בלמודיהם ומוסריהם הטובים והמועילים.

❁ ❁

ציון סה.

קופת סופרים וספרים

נמה עלובה היא החכמה, וכמה מזלזלים את החכמים. אָדם שאינו עשיר גדול מוציא רבבות לבנות לו בית יפה, לקנות לו רהיטים נאים, מרבדים, פסילים, תמונות וכל מיני צעצועים לקשט בהם את ביתו, אבל משאיר ביתו ריק מספרים. על הבתים האלה נוכל להמליץ דברי הנביא: „הנה הם תפושים זהב, וכל רוח אין בהם" *.

אצלנו היהודים בעולם הישן, היו לנו יהודים עמי הארצים, שהיו קונים ספרי ש"ס, תשובות ומחקר וכו' בתקותם שבניהם או חתניהם ילמדו בהם, או להשאילם לתלמידי חכמים עניים. את הספרים חשבו להקישוטים היותר יקרים, לפאר בהם את בתיהם.

כה היה מסחר הספרים בין היהודים למסחר גדול. היו איזה בתי־דפוס גדולים, חנויות גדולות למכירת ספרים בהערים הגדולים; מוכרי ספרים בעגלות היו מחזירים בעירות, וכל מי שִׁחבר איזה ספר, שהיה לו איזה ערך, מצא לו קונים. כה היינו ל„עם הספר" במלוא מובן המלה.

---

* בחבקוק א' כ' כתוב בלשון יחיד „הנה הוא תפוש זהב" וכו'.

אבל אחרת היא עתה בין האינם־יהודים, ואפילו בין היהודים. אין אנשים מקשטים עוד את ביתם בספרים. אצל הרופא תמצא ספרי רפואה ואצל העורך־דין ספרי משפטים לצורך פרנסתם, אבל בבתים אחרים תמצא רק איזה ספרי עגבים, ספרי בית־הספר, אבל לא תמצא ספרי חכמה, ספרי מדות ופילוסופיה וכו׳. ומחברי הספרים היותר טובים אינם יכולים למצוא מדפיסים, מפני שאין קונים להם.

והנה בשנים הארונות כבר נמצאים איזה מיליונרים שמנחילים בצואותיהם, או מנדבים בחייהם סכומים הגונים למוסדות של צבור, אבל כולם נותנים הם לצרכים חמרים *. לוא הואילו האנשים הטובים האלה לשאול בעצתנו, אָמרנו להם: אדונינו! דעו לכם, כי ישנם עוד בעולם איזה חכמים מופלגים, שבכחם לחבר ספרי חכמה, שהם יכולים להביא רב טובה וברכה להאנושיות, אבל כנהוג, הם הנם רק אנשים מסכנים, ובכדי להרויח לחם צר, הנם מוכרחים להבטל מלמודיהם, לבזבז את זמנם היקר, לעסוק באיזו פרנסה, שהיא למורת רוחם, והם שרוים תמיד בדאגה ועגמת־נפש ואין דעתם צלולה להגות דעות, לכתוב דברי חכמה אפילו בשעות שהם פנוים מעבודתם. כה הם חיים ומתים ואתם תמות חכמה, אינם מורישים מחכמתם לעולם מאומה. עוד רע ומר מזה הוא גורל החכם המסכן, אשר במסירות נפש גבר על העכובים החמרים, יגע והגה וכתב בדם תמצית לבו, וחבר ספר חכמה גדל הערך, אבל חבל, לא מצא מו״ל שיקבל עליו להדפיסו. על ספרי עגבים, ספרי בדים ולצון עוד ימצאון בחורים ובתולות ואיזו נשים זקנות, שהם קוראים בהם כדי לשעשע בהם דמיונם — ויש קונים לספרים אלה. אבל קוראי ספרי חכמה מעטים מאד, ואין שום מו״ל רוצה להכנים כספו בהדפסת ספרים אלו, וכה הרבה כתבי יד, שיש להם ערך ספרותי גדול, מתגלגלים שנים רבות אצל המחברים או אצל

* כיוצא מן הכלל היה המיליונר קארנעגי, שפזר מיליונים לספריות בכל רחבי אמריקה.

יורשיהם, עד שהם נרקבים או נאכלים מעכברים, וכל עמל המחברים עולה בתוהו.

אבל לוא ימצאו עשירים, שיואילו להנחיל או לנדב איזה סכומים הגונים ליסד „קופת סופרים וספרים"—ראשית יתמכו בכבוד החכמים המופלגים, לפרוק מעליהם עול הפרנסה, שתהיה דעתם צלולה ומיושבת לחבר ספרי חכמה מועילים; שנית — להדפיס ספריהם, וכמובן צריכים העשירים גם לקנות הספרים לקשט בהם את בתיהם — אפילו העשירים שאינם מלומדים — כי למה יגרע ערך הספרים מערך התמונות, שהעשירים מקשטים בהם את בתיהם, ועל־פי־רוב העשיר אין לו שום חוש וטעם באומנות, — העשירים האלה היו מביאים טובה כפולה בכספם: היו מהנאים את החכמים המסכנים הנאה חמרית והנאה רוחנית, והעולם היה נתעשר בהרבה ספרי חכמה טובים ומועילים.

❁ ❁

ציון סו.

רופאים מומחים

טוב שברופאים לגיהנום.
קדושין, פ"ב.

משכילי ישראל לפנים היו רגילים לבקר מחז"ל זה, שהעמדנו למעלה בזה, והיו מתרצים אותו בדרך הלצה: הקב"ה ענש והחליא את האָדם, והנה הרופא הטוב בא ומרפאהו. עבור חטא זה ירד הרופא הטוב לגיהנם. תמהים אנחנו עליהם. איך לא הבינו אנשים משכילים מאמר מוסרי פשוט ונעלה כזה. הרופא הטוב — המומחה — מונע עצמו מלרפאות את העניים, מפני שאין ידם משגת לשלם שכר גדול, וכה פעמים רבות היה יכול להציל

ממות את העני, אבל העני ידע, כי אין ידו משגת לשלם לרופא טוב כזה *.

בשנים האחרונות אחזה בולמוס העשירות את כל אנשי אמריקה. הכל רוצים להתעשר, בכל אופן שהם יכולים. אין דין, משפט ורחמים. מחלה זו דבקה גם בהרופאים — גם הם רוצים להתעשר. וכה העלו מחיר הבקור הרבה, עד כי רופא שהוא מומחה במקצת קוצב שכרו עשרה דולארים, ומומחה גדול — עשרים וחמשה ויותר.

כאן אָנו שואלים: אַיה היושר ? מה יעשה העני החולה מסוכן, שאין ידו משגת לשלם שכר כזה ? כלום הוא יתרפא על־ידי רופא בור וימות ? כלום יכול הרופא להצטדק ולטעון: אומנתי היא סחורתי וסחורתי היא יותר טובה, ומחירה יותר גבוה" ?

טענה זו צודקת היא בודאי, כשהיא נוגעת בחפצים חמרים. אָז יכול המוכר לאמר: העני אינו צריך דוקא חפצים יקרים כאלה. יקנה לו חפצים זולים מהם. אבל כשהיא נוגעת לחיי האָדם, טענה זו אכזרית היא. חיי העני וחיי העשיר ערך אחד הוא לשניהם.

והנה בכל הארצות התרבותיות, הכח בידי הממשלה לכוף לחברות מסילת הברזל, הטעלעפאָן, העלעקטרי, גאז ומים, וכל הדברים שהצבור זקוק להם, שאינם רשאים לקצוב איזה מחיר שהם רוצים, ומדוע לא תחוק הממשלה חוק, שהרופא לא ידרוש מחיר יותר גבוה, ואת העני יהיה מחויב לרפאות כמו את העשיר באיזה מחיר, ואפילו בחנם. כל רופא, שיצא לו שם למומחה, רבים הם המבקרים אותו, אפילו

---

* כך פירש רש"י שם באמת: „פעמים רבות שהוא הורג נפשות. יש בידו לרפאות את העני ואינו מרפא אותו" — עיין שם.

אם לא יקציב מחיר גדול, גם אָז יכניס די כסף לפרנסה בכבוד, וגם יקמץ הרבה אלפים להשאיר למשפחתו *.

ציון סז.

משמח את הבריות

ברוכים יהיו אלה שמזריחים את השמש;
מאירים בפניהם השוחקים,
ובדבריהם הנעימים
לאלה שחשך להם היום.
Henry Word Beacher.

נ

מה מרובים הם בעולם האנשים, ששמש מזלם לקה והעולם חשך בעדם; וכמה צריכים הם האומללים האלה שיבוא איזה איש בפנים שוחקים וידבר על לבם דברים טובים ונחומים, ישמח לבם, יניח דעתם מעצבם ורגזם, יפיח בהם רוח אומץ להתגבר ולסבול אשר נטל עליהם, יעורר בהם רגשי אמונה ובטחון, כי עוד מעט ותזרח גם להם השמש.

אבל מעטים המה מאד בעולם אנשים, שרוצים להשתתף בצרות אחרים. רובם ככולם עגאֳאיסטים גדולים הם. כיון שהם מתודעים, שפלוני נמצא בצרה, הם משתמטים עצמם ממנו, יראים הם לשאול בשלומו, פן ישפוך מר נפשו לפניהם

---

* כדאי הוא רופא העינים ד"ר יוסף שניידער [נכרי], שמת בשנה שעברה (תרפ"ז) במילוואָקי, לכתוב לו זכרון בספר, אולי ילמדו ממנו גם רופאים אחרים. ד"ר שניידער זה היה רופא־עינים מומחה גדול ומכל קצוות אמריקה נהרו אליו חולי עינים, בכל זאת קצב רק שני דולרים בעד הבקור ובשנותיו האחרונות הקדיש את היום הרביעי בשבוע לרפאות חולים עניים בחנם. אלפי שקלים פזר למוסדות של צדקה בעיר מולדתו באשכנז, ובמותו השאיר חלק גדול מהונו למוסדות של צדקה, ואפילו למוסדות היהודים השאיר גם כן.

וחלילה שיגרום להם צער. כמה אמת וכמה מר הוא פתגם העולם: „שחוק — וכל העולם אתך; בכה — והנך לבדך“.

חכמי המוסר, בידעם כמה מעטים הם בעולם אותם האנשים הטובים, שרוצים להשתתף בצרות אחרים, וכמה טובה וברכה הם מביאים להאנשים האומללים בפניהם השוחקים ובדבריהם הנעימים, הם מרימים מדה זו „עד לשמים“ ומעלים להם שכר הרבה מאד *.

---

* ספור נעים משני אחים, שהיו ברוכים מטבעם במדה זו מסרו לנו חז"ל (בגמ' תענית כ"ב): ר' ברוקה חוזאי הוה שכיח בשוקא דבי לפט, והוה שכיח אליהו נביה, אמר ליה לאליהו, איכא בהאי שוקא בן עולם הבא? אמר ליה: לא. אדהכי והכי אתו הנך תרי אחי, אמר: הני בני עוה"ב נינהו. אזל ר' ברוקא לגבייהו ואמר להו: מאי עובדייכי? אמרו ליה אינשי בדוחי אנו ומבדחינן עציבי. פירש רבינו חננאל שם: „יש לנו חן, שפה ודברים המסירים עצב מן הלב“ — כלומר, האנשים האלה לא בדחו את האנשים בתנועות, בהעויות מגוחכות ובדברי לצון, כמנהג הלצים הבדחנים בבתי Vaudeville.

ספר שני

UTOPIA—עולם הדמיון

עולם הדמיון

חומר היולי הוא האָדם בשעה שהוא בא לעולם, ואותה החברה, הבית והסביבה, שהוא נולד שם במקרה, היא קולטתו ומכניסתו לתוך בית־הדפוס שלה, טובעת חותמה בו, מציירת לו קלסתר פניה וקובעת במוחו ובלבו אמונות ודעות, מדות, מנהגים ונמוסים, והוא נעשה ממש דמות דיוקנה של אותה החברה והסביבה שנולד בה. כה אָנו רואים, למשל, ארץ אשכנז מגדלת אנשים טפוסים מיוחדים אשכנזים, וארץ צרפת מגדלת אנשים טפוסים מיוחדים צרפתים וכו'.

החברה, הסביבה וההרגל מעוותים את השכל, מקשיחים את הלב, מעורים את העינים, עד שאין האָדם רואה, מבין ומרגיש את כל הרשע כסל, השקר והכעור הנוהגים בחיים. כה דור הולך ודור בא, והדור ההולך מנחיל לדור הבא הכל מה שהוא קבל מדורות שעברו, וגם מה שהוא הוסיף עליהם משלו.

כה בהמשך הדורות הרבים נקבצו ונערמו בחיים תלי־תלים מדות ודעות, שגעונות ושטותים, ויהי האָדם לשוטה רשע, בריה מגוחכת ומוזרה.

והנה אנשים כמעט כולם כאחד אינם חלים ומרגישים בעלבון חייהם המקולקלים המגוחכים. החברה, הסביבה, המיתה שכלם ולבם וכל חושיהם בעודם בקטנותם. רק איזה יחידי סגולה נמצאים פה ושם, שנולדו בשכל טוב ובחושים חזקים, עד שאין בכחה של החברה והסביבה להמיתם, והם רואים ומרגישים הכל מה שנעשה בחיים המקולקלים שלנו. האנשים האלה חלים ומרגישים בעלבון החיים האלה, והם מיגעים את מוחם, מבקשים תמיד תחבולות, איך להיטיב, ולתקן את החיים, הכל כמה שאפשר.

הנה כי כן קרה, כי חבר אנשים חכמים נזדמנו פעם אחת למקום אחד, וכדרכם נדברו אודות החיים המקולקלים שלנו, שקלו וטרו, בקשו עצות ותחבולות, איך ובמה אפשר לתקן את החיים אם מעט ואם הרבה. זה יעץ בכה וזה בכה, אבל לא יכלו לבוא לידי עצה אחת מוסכמת לכולם.

אָז קם הגדול שבחבורה ויאמר: אחים, אל נא נשחית לשוא דברינו. זה הוא דבר שאי אפשר, לברוא ולעשות חברה מתוקנת מהחברה הישנה הרקובה, מהאנשים שהחיים המקולקלים משורשים בגופם ובנפשם מדורי דורות. לברוא חברה חדשה צריכים לגדל אנשים חדשים מקורים, חדשים מלידה ומבטן, אנשים שלא חיו בין החברה המקולקלת שלנו ולא ראו אותה.

כה יעצתי אני: היות, שהרבה מאתנו לקחו להם נשים זה עתה ועוד לא ילדו בנים, ואחרים בניהם הנם עוד כבני שנה או שנתים והחברה המקולקלת עוד לא הספיקה להטביע את חותמה עליהם, לזאת ימכור כל אחד מאתנו כל מה שיש לו ובעד המעות נקח לנו ספינה גדולה ונקח אתנו כל מה שדרוש להאָדם התרבותי: כלי אומנות, מכונות שונות, מכשירי העלעקטרי, מכשירי עבודת האדמה וכל מיני זריעה ועוד. מכל הספרים הרבים נקח רק אלה: ספרים טכניים, ספרי רפואה, חשבון, הנדסה ותכונה, ספרי חכמת הטבע, עבודת האדמה, ספרי מוזיקה, נגינה ושיר, ציור ופסול ועוד כאלה, ספרים הנחוצים להאָדם התרבותי.

אבל חלילה לנו לקחת אתנו ספרי היסטוריה, המלאים ספורי מלחמות ושפיכת דמים, ספורי המיתולוגיה במעשי האלילים האכזרים והמתועבים, ספורי מלכים עריצים אכזרים, תהלות וחניפות לשרים, עשירים ותקיפים, וסתם כזבים, הזיות ושטותים. לא נקח אתנו ספרי עגבים Pornoghaphy המטמאים את הלב. ולא ספרי המיתולוגיה והפילוסופיה, המבלבלים את המוח. ולא נקח אתנו אפילו ספרי מוסר ומדות, כדי שלא ידעו הילדים הילודים מה המה טוב ורע—

„כאָדם הראשון קודם החטא". במלה אחת: לא נקח אתנו שום דבר, שיכול לגלות להילדים, כי ישנו עוד עולם אחר גדול מלא אנשים חיים, חיים מקוקלים מאד.

כולם פה אחד הסכימו לעצת הגדול שבהם, ואחרי שעשו כל ההכנות, קנו להם ספינה גדולה וכל הצרכים שהזכרנו. הפליגה ספינתם בים השוקט — פאסיפיק, ונסעו עליו כמה שבועות, עד שבאו אל איזה אי, שאינו נמצא על מפת הארץ והוא נעלם גם מהספנים והתיירים. אויר האי היה חם וצח, נהרות גדולים ומעינות, מכוסה ביערות ובכל עצי פרי, מלא חיות ועופות; אי מוכשר במלוא מובן המלה לישוב אנשים תרבותים. שם התישבו, בנו להם בתים ותקנו להם את כל צרכיהם. כל אחד עסק בחכמתו, באומנותו, בעבודתו, הכל מה שלמד ועשה במקומו מלפנים: חרשו, זרעו וקצרו ולקטו פירות האילן, ויעשו בגדים, כלים וחפצים, הכל מה שהיו צריכים. את יבול הארץ וחרשת-מעשיהם הביאו אל מקום אחד וכל אחד בא ונטל לו הכל מה שהוא צריך.

את הבנים שנולדו להם בהאי לא קראו בהשמות שנוהגים אצלנו, כדי שלא ישאלו מה פירושם, אלא את הבנים קראו בשמות האילנות השונים: אלון, אורן, ארז, ברוש וכו', ואת הבנות בשמות פרחים ובשמים: שושנה, חבצלת, הדסה, קציעה וכו'. כשגדלו הילדים והגיע לגיל התחלת הלמוד, יסדו להם בתי-ספר. שם למדו הקטנים לשון הוריהם, חשבון, נגינה, זמרה וציור — הכל בספרים חדשים, שחברו והדפיסו על האי שלהם. בספרי הקריאה לילדים הכניסו ספורים יפים מחיי החיות והעופות, מטבע הפרחים והאילנות שבהאי. וכאשר גמרו הילדים את בתי-הספר הנמוכים, יסדו להם בתי-ספר גבוהים ובתי-מדרשות. שם למדו את כל החכמות, האומניות הדרושות להאָדם התרבותי. ובכדי שלא יפלו סכסוכים ומחלוקות בעתיד על אודות חלוקת העבודה: מי יעבוד עבודה זו ומי יעסוק באומנות זו — הנהיגו שיטה זאת: אחרי אשר גמרו הנערים והנערות את בתי-הספר הנמוכים והגבוהים, נבחנו על-ידי ועד פרופיסורים פסיכולוגים מומחים,

למצוא לאיזו חכמה, אומנות, מלאכה ועבודה הם מוכשרים יותר. הם לא גזרו ולא כפו אותם לקבל חות-דעתם, אלא הסבירו לכל אחד, שלפי תכונת נפשו ובריאת גופו הוא מוכשר יותר לדבר זה, ואם יאחז בחכמה זו, באומנות זאת וכו׳, ילמוד זאת בנקל, יצליח בלימודו ויהיה מומחה בדבר זה. להנשים, הזקנים והחלשים חלקו העבודות הקלות. הם היו המזכירים, רואה-החשבון, המשגיחים על עבודת הצבור ועל מוסדות העיר וכו׳. קבעו גם כן ועד של חכמים מומחים במקצעות שונים, שישבו בתמידות, ידרשו ויחקרו למצוא תרופות למחלות שונות, להמציא מכונות, חפצים וכלים להקל את העבודה ולהיטיב את החיים. והיות שזה הוא דבר שמן הנמנע, שלא ישים האָדם את לבו לכל מחזות השמים והארץ, לכל כחות הטבע, סדרי הזמנים הקבועים ועוד, ושלא יחפוץ לחקור, למצוא לדעת מי הוא הבורא ומי הוא המנהיג לכל אלה ? ובכדי שלא יבואו הילדים בהאי לכל אותן הטעותים והתעותים שטעה ותעה האָדם הפרא והבער, שהמציא לו בדמיונו אלים רבים ומשונים, אלים רגזנים אכזרים, אלים שצריכים לפייסם בקרבנות ילדים רכים, אלים שצריכים לעבדם בכל מיני עבודות זרות ומתועבות, הכל כידוע, שמטעותים אלה נולדו כל עבודת האלילית בעולם, לפיכך ראו לחובה ללמד את בניהם, כי אָמנם יש בורא ומנהיג לעולם, אבל קצר הוא שכל האָדם, אפילו היותר גאוני, אפילו לשער לעצמו מה היא מהותו ואיך הוא ברא ומנהיג את העולם בחכמה, בחשבון ודעת נפלאה מאד, כדברי הנביא: „כי מי עמד בסוד ה׳״ — ירמיה כ״ג, י״ח.

אבל מי שמתעקש, מיגע את מוחו ורוצה דוקא למצוא סוד זה, הוא טועה ותועה וגורם היזק גדול לגופו ונפשו.

והיות, שהם לא ידעו מכל ההב-הב ובקשת העושר, לא ידעו מכל מיני המותרות והבזבוז, לא ידעו מה היא זאת מלחמה, ולא היו צריכים לבטל אַלפי אנשים מעבודה נחוצה, לבלות ימים רבים ביצירת כלי הנשק וכל מכשירי המלחמה, לפיכך היו שעות העבודה שלהם קצרות והשעות הפנויות

רבות. כה קבעו להם חגים זמנים, חגים טבעים: חג האביב, חג הבכורים — כשהפירות מתבשלים; חג האסיף, בעת שמאספים את תבואת הארץ. היה להם יום אחד בשבוע שכולו שבת ומנוחה. בימי השבתות והימים הטובים ובהשעות הפנויות ממלאכה, היו מתאספים באולמי הקהל והחכמים, המורים והמלומדים שבהם, היו מרצים הרצאות, כל אחד במקצוע שהוא מומחה בו. למדום איך להבריא, ליפות את החיים. המשוררים קראו שיריהם שחברו על הדר הטבע; המנגנים נגנו בכלי שיר; המזמרים זמרו בפיהם, הצעירים, כמובן, עסקו בחלוץ עצמות, במרוץ, בשחוק הכדור ועוד; קראו בעתוני היום, בספרים חדשים, שחקו בשחוק השאך — Chess ובמיני שחוק חדשים שהמציאו להם; בקרו איש את רעהו בביתו, ערכו סעודות של שמחה ללידת ילדים, חתונות, יום הולדת ועוד.

ולפי שלא היו אצלם כל הגרמים הרעים, שגורמים להחיים המקולקלים שלנו, גדלו שם אנשים אשר לא ידעו מלחמה מה היא ושפיכת דמים בזויה היתה בעיניהם. אפילו דם בהמה, חיה ועוף לא שפכו. הם חיו על תוצאות האדמה ולגרש היות טורפות המציאו מין גאז להבריחם. לא ידעו מה טבעה של גנבה, גזילה, אונה, רמאות ותחרות, קנאה, שנאה ומחלוקת, כבודים ובזיונות, חניפות, תהלות, קידות וכריעות, וכל המנהגים והנמוסים המגוחכים וההבלים אשר המציאו מוחות מטורפים ועשירים הולכי בטל.

והיות שלא אָכלו בשר, לא שתו יין ולא התהוללו בלילות, לא אָכלתם הקנאה, השנאה והמחלוקת, לא היו להם דאגות פרנסה ולא חסרו מאומה. כולם היו בריאים בגופם ונפשם, אוהבים למוד ועבודה. ואם קרה לפעמים איזה איש עצל, שלא רצה לעבוד כלל, חשבו אותו לחולה, כמו חולה עצבים ובעל מרה-שחורה, שממאס בחיים. לא ענשו ולא כפו אותו לעבוד, רק השתדלו לעורר בקרבו רגשי חשק ותשוקה לעבודה באמצעים פסיכולוגים. ואם קרה כי אחד חלה, היה לבעל-מום במקרה, או כי נזדקן, קבל גם הוא כל צרכיו כמקדם

והאנשים לא הרגישו כי נותנים הם לו נדבה וצדקה, והם לא ידעו בכלל מה היא זאת צדקה.

והיות, שלפי סדרי חייהם הכלכלים והמוסרים לא היו שם רוקים כהנים „צדיקים", שאינם רשאים לישא אשה כדין וכדת, ורוקים עשירים שאינם רוצים לישא אשה כדין וכדת, ורוקים עניים שאינם יכולים לישא אשה כדין וכדת ולפרנסה, לפיכך לא היו שם פושעים סרסרי עברה, מתעים ומדיחים ומשלחים לעזאזל אלפי נשים צעירות אומללות. הצעירים, כשהגיעו לפרקם נשאו להם נשים וחיו חיי משפחה. הגרמים, שגורמים סכסוכי משפחה: גיטין, רציחות ותועבות לא היו במציאות. דברי ריבות בשביל חסרון פרנסה ועניות לא היו, בעבור בגדים נאים ויקרים גם כן לא רבו — כל הנשים היו מלובשות במדה אחת. נערה יפה וחכמה לא היתה צריכה להנשא לבחור שוטה ומנוול בשביל כסף, כמו אצלנו. ובחור מלומד ויפה לא היה זקוק לישא נערה טפשית מכוערה בשביל כסף. נערה צעירה לא היתה צריכה להנשא לאיזה זקן עובר בטל ועשיר, לחיות חיי נבול, או למצוא עלילות שוא לגרשו ולהוציא ממנו סכומי ממון גדולים. כה כמעט לא היתה כל סבה לגרום ריב משפחה וגרושין. ואם קרה לעתים מאד רחוקות, כי הזוג לא יכלו לחיות בשלום, מפני שנוי תכונותיהם, קפדנות ורגזנות ועוד כאלה, אָז לא היה האָסון כל כך גדול, לא היו סכסוכים ומשפטים בשביל מזונות ופרנסות האשה והילדים, כמו שנהוג אצלנו — הם קבלו זאת מהחברה בין כה וכה.

לא היו צריכים לאַלפי החוקים והאַזהרות, שחוקקים מחוקקי המדינה, הפלך והעיר, אשר אי־אפשר להזהר מלעבור עליהם ומלהענש מידי המשפט, או להנצל מהעונש על־ידי עדר עורכי דינים, שלמדו לכחש ולכזב ולעוות את המשפט *. הסבות שחשבנו בזה גרמו להם לחיות חיים מוסרים,

* ועליהם אָמר בצדק הקהלת: כי אָדם אין צדיק בארץ, אשר יעשה טוב ולא יחטא — קהלת ז׳, ב׳.

חיי שלום ושלוה ואושר. כה חיו שם האנשים דור אחר דור ויגדלו שם „אנשים חדשים מקורים", חפשים מכל מומי החיים החמרים והרוחנים, ויהיו שם לעם אחד קטן ולא ידעו מאומה כי ישנו עוד עולם אחר, מלא מיליוני אנשים, החיים חיים אחרים ומשונים משלהם, כמו שאין אָנו יודעים אם נמצאים אנשים אם לא, על הכוכב מאדים=מאַרס.

בהמשך השנים הרבות קרה, כי סער גדול בים דחף והטיל ספינה אל חוף האי שלהם, ואנשים ירדו על היבשה אצלם. גדול היה תמהונם ופחדם לראות ברואים, הכל בדמותם וצלמם. ועוד גדול היה תמהונם, בשמעם כי הם מדברים גם בלשונם הם. הם קבלו את האורחים בסבר פנים יפות, האכילום, השקום, נתנו להם כל צרכיהם כל הימים אשר עמדו שם. ולפי שלא שמעו מימיהם השמות האירופאים השונים, היה קשה להם לבטאם, לפיכך קראו להם סתם: „בני עולם אחר". בכל הימים אשר התמהמהו האנשים אצלם ספרו להם, כי ישנו עוד עולם אחר, גדול הרבה מעולמם, ובו מיליוני אנשים וספרו להם הכל מה שנהוג שם: מלחמות, רציחות, גנבות, גזילות וכו'. הם נבהלו לשמוע כל אלה, ויאמרו: „אָכן הנכם מהלכי שתים כמונו, אבל אין אַתם אנשים, רק חיתו טרף, הדומים בצורתם לאנשים".

והנה בטבע האנשים הוא, כידוע, שהם חושקים לראות ולדעת דברים נפלאים, דברים מוזרים ומכוסים מהם. כמו לוא ירדו אלינו אנשים מכוכב מאדים=מאַרס, וספרו מדרכי האנשים שם, והגידו לנו איך אפשר לבוא שם, בודאי היו נמצאים אָז הרבה אנשים שרצו לעלות שם ולראות הכל בעיניהם. כמו כן נמצאו בין אַנשי האי רבים, שרצו לנסוע לראות בעיניהם עולם אחר זה, אנשיהם ודרכי חייהם. אבל „בני עולם אחר" הגידו להם, כי לא דבר קל הוא להתמהמה בעולם זה. שם אין משיגים שום דבר בחנם, בעד הכל צריכים לשלם במטבעות. אַנשי האי לא הבינו מה הם סחים, מה הוא פירושם של „בחנם", „שלם", „מטבעות". „בני עולם אחר" הסבירו להם: פה, אצליכם, הארץ, הימים והנהרות והכל

מה שהם מוציאים והכל מה שאתם הנכם יוצרים בידיכם, הנם משותפים, שייכים לכולכם, וכל אחד בא ונוטל הכל מה שהוא צריך לו. אבל אצלנו הכל מחולק לחלקים, שייכים ליחידים פרטים, אפילו הארץ והימים הנם מחולקים לחלקים. החזקים הערומים חטפו, הם או אבותיהם, חלקים יותר גדולים ויותר טובים, והחלשים והפשוטים חטפו חלקים קטנים וגרועים ואחרים, מפני איזו סבה שהיא, לא חטפו כל חלק והם מוכרחים לעבוד עבור בעלי החלקים הגדולים. כל אחד מחזיק בחלקו ואינו מניח לחבירו לנגוע ולקחת מחלקו אף מאומה, אלא כשחברו רוצה לקחת מאומה, מחוייב הוא ליתן עבור „המאומה" חתיכת כסף או חתיכת זהב, שקוראים מטבעות, חתיכה גדולה או קטנה, או הרבה חתיכות. הכל לפי ערך גדלה וטיבה של „המאומה". למשל, אדם צריך חטים לעשות קמח, הוא מחוייב לתת מטבעות להאכר, שהוציא החטים מחלק אדמתו. האופה צריך להקמח לאפות לחם, מחוייב הוא ליתן מטבעות לבעל הקמח, ומי שהוא רוצה לאכול מחוייב הוא עוד הפעם ליתן מטבעות להאופה. כמו כן כל בעלי המלאכות, האומנים, הפועלים, אפילו המורים והפרופיסורים, הסופרים מחברי הספרים — גם להם צריכים ליתן מטבעות עבור מלאכתם, הוראותיהם וספריהם. כה נסו להסביר להם בקצרה שיטת רכוש הפרטי ושיטת הכסף. אבל הם לא יכלו להבין, מה יעשו אלה שאין להם כל חלק והם זקנים וחולים, שאינם יכולים לעבוד. שנית, מה יעשו בעלי החלקים הגדולים בצבורי המטבעות, מה שהם מקבלים עבור החלקים הקטנים, „המאומות", שהם נותנים לאחרים?

„בני עולם אחר" הבטיחו להם, כי עבור כל הטובות שעשו הם אתם, יגמלו להם בזה, שיקחו אותם אתם והם יתנו להם כל צרכיהם, כל הימים אשר יואילו לשבת בארצם, ואחר־כך יחזירו אותם למקומם.

אנשי האי בחרו בהחכמים היותר גדולים והמלומדים שבהם, שילכו לראות הכל מה שנעשה שם, בעולם האחר הפלאי הזה.

אחרי נסיעה ארוכה של כמה שבועות בים. הגיעה ספינתם אל חוף עיר גדולה, וירדו היבשה. הם נבהלו נשתוממו לראות אַלפי אנשים, נשים וילדים, מלובשים בגדים משונים ואצבעות ידיהם מוקפים בעגולי מתכת נוצצת וחתיכות זכוכית נוצצת שקועה בהעגול, אנשים אָצים רצים ברגליהם, ואחרים נוסעים במרכבות, רצים ממעל לארץ, ועל הארץ, ומתחת לארץ, הרעש והמהומה מחרישים האזנים, בתים גדולים וראשם בשמים.

„בני עולם אחר" לקחום לבתיהם ויתנו להם כל צרכיהם וגם נתנו להם כיסים מלאים מטבעות, לכשירצו לקנות להם דבר מה בשוק. אנשי האי הקדישו כל זמנם לחקור, לדרוש ולשאול על כל אשר נעשה בעולם אחר. „ובני עולם אחר" היו להם למורי דרך, מבארים להם תכנם וטיבם של כל הדברים שראו.

ביום הראשון לקחום „בני עולם אחר" אל איזה בית־תפלה, ולתמהונם ראו הכתלים מכוסים בתמונות שונות, פעמונים מצלצלים ועוגב מנגן, ואחר־כך עמד איש אחד, מלובש בגדים משונים, ועמד על הבמה וידבר אל הקהל, כי רק הם זכו לראות את אור האמת, הם מצאו את האל האמתי וכל הכתות האחרות השונות הנן כולן תועות; ירדו שאולה, ישרפו באשו של גיהנום. אַנשי האי שאלו „לבני עולם אחר", כי יבארו להם מי הוא הדברן, ומה מין תנור הוא הגיהנום העומד בשאול, ומדוע ישרפו האנשים באשו של תנור זה, ואיך אפשר לאָדם זה לאמר, כי הוא וקהל עדתו הם יודעים את האל האמתי ולא אחרים. ובכלל, לעמוד על סוד הבורא והבריאה זהו דבר שאי אפשר. אחר כך הלכו לבית תפלה אחר וגם שם מצאו אָדם עומד ודורש, כי רק הכת שלו מצאה את האל האמתי ובני הכת האחרת הנם תועים, כופרים, ירדו שאולה וישרפו באשו של הגיהנום. „בני עולם אחר", מורי דרכם, ספרו להם, כי ישנן כתות כאלה למאות וכל אחת שונאת ורודפת את חברתה. והיו ימים, שבשביל חלוקי דעות אלו נשפכו נחלי דם ודמעות. ועם כל עמלם של מורי דרכם

להסבירם, לבאר להם דעות האנשים ובשביל מה הם שונאים ורודפים איש את רעהו, לא נחה דעתם, רק נעו בראשם וטענו: „אך משוגעים מסוכנים הנכם כולכם".

ביום השני לקחום „בני עולם אחר" לבית משפט אחד, והם שמעו, לתמהונם, האיך אנשים נאשמים בפשעי רציחה, גזילה, גניבה, אונאה ורמאות וכל מיני תועבה. הנאשם טוען, שקר הוא, לא חטא ולא פשע, ועדים מעידים ששמעו, שראו שהטא ואָשם. והנה מצד הנאשם קם איש אחד להמליץ עליו, ובכל מיני פלפולים וערמומיות הוא מבקש להזים את העדים ולזכות את הנאשם. ומצד התובע המאשים קם גם כן מליץ אחד, והוא משתמש גם כן בכל מיני פלפולים וערמומיות, לקיים את דברי העדים ולחייב את הנאשם. השופט איננו נתפעל, לא ירגז תחתיו מכל אותו הענין ובקרירות, במלים אחדות הוא פוסק ואומר: איש פלוני חייב, איש פלוני זכאי. הזכאי הולך לביתו, ואת החייב מוליכים למקום שקוראים בית אסורים. אַנשי האי רגזו ממקומם לשמוע כל מיני הפשעים הנהוגים בעולם זה, וביותר לא יכלו להבין את שני המליצים, שהאחד טוען ומפלפל לזכות את הנאשם והשני טוען הכל בהיפך, בדי לחייבו, נמצא שהאחד מהם ודאי שקרן והשופט אינו כועס ומתרגז על זה. כנראה רגיל הוא השופט לשמוע כל הפשעים והכזבים האלה. אחר כך הלכו לבית האסורים לראות מה עושים שם עם אלה שיצאו חייבים בדינם. רעדה אחזתם לראות איך אנשים כלואים, סגורים בחדרים צרים תחת בריחי ברזל כחיתו טרף.

יום אחד לקחום „בני עולם אחר" לבית-מטבחים גדול, ונבהלו לראות איך אנשים עומדים בקרדומות, סכינים ומגרות והורגים בקר וצאן, עגלים רכים, טלאים לאלפים. הבהמות מפרפרות ודמם הרותחים מקלחים, והאנשים עושים מלאכתם זאת בקרירות, בלי שום רגש רחמים. המה לא יכלו להתאפק ויצעקו: רוצחים משוגעים, מה אתם רוצים מהבעלי חיים הטובים, שאינם נוגעים בכם לרעה, ולא עוד שאַתם אוכלים חלבם ולובשים צמרם. וכאשר הוגד להם, כי האנשים אוכלים

את בשר הבהמות שהורגים, חרדו חרדה גדולה ואמרו: אָכן חיות טורפות אַתם ולא אנשים תרבותיים.

ביום אחד הלכו לבקר את בתי־הספר ושמעו את השעורים שמלמדים את התלמידים, ספורי מלכים צדיקים, ספורי מלחמת מצוה, שריפת כופרים, מכשפים, מכשפות. הם לא הבינו מי הם אלה כופרים, מכשפים ומכשפות, ואיזה מעשים אכזרים עשו, שנתחייבו שריפה, ואיך אפשרית היא להיות מצוה להלחם ולשפוך דם? מורי דרכם השתדלו להסבירם כל אלה, אבל הם התרגזו עד כדי טרוף הדעת וצעקו: אַכזרים, שקרנים, מה לכם להלדים הרכים, כי תרעילו את נשמותיהם עוד בילדותם, ויצאו מבית־הספר בחרי אף.

יום אחר לקחום „בני עולם אחר" אל הספריה הגדולה שבעיר. גדול היה תמהונם לראות בנין גדול, חדרים מלאים ספרים, מהקרקע עד הספון, ספרים בשמות משונים. בכדי להשיג איזה מושג קל מה טיבם של כל הספרים האלה, הקדישו על זה כשתי שבועות. מיד, בראשונה, נפלה עינם על מחלקה גדולה של ספרים, תחת שם הכולל „ספרים תיאו־לוגים". קראו בהם וראו, איך אנשים מתעקשים לגלות סוד הבורא והבריאה. איזו דמותים משונות הם מערכים לו, איזו תכונות ואיזה חפצים הם מיחסים לו ואיזו כונות מוזרות הם מכניסים בתכלית הבריאה, וכל מחבר חולק על דברי חבירו, סותר את דבריו וטוען, כי רק הוא מצא את האמת, הכל באריכות, כמו ששמעו שמץ מזה בבית התפלה, וילאו לקרוא בספרים התיאולוגים. ותפול עינם על מחלקת ספרים גדולה, תחת השם „פילוסופיה". ויקראו בהם וימצאו, האיך שגם הם מטפלים באותו ענין כמו התיאולוגים בסוד הבורא והבריאה, ולא עוד, בעת שהתיאולוגים מודים למצער, שאי־אפשר לאָדם להשיג דברים אלו בשכלו ומעמידים דבריהם על מסורת וקבלה, רוצים הם הפילוסופים לדבר דבריהם במופתים הגיונים שכלים ובונים שיטות שלמות לקיים דבריהם, ועוד הפעם, כמו התיאולוגים, כל אחד חולק על דברי חברו, סותר את דבריו ובונה לו שיטה משלו וטוען,

כי אַךְ האמת אתו. ויאמרו איש אל רעהו: לא נוכל לרדת לסוף דעתם של האנשים האלה: אם כל אחד מאמין באמת, שהוא מצא את האמת ורוצה לזכות בה גם אחרים, או הוא רוצה רק לסתור דברי חברו ולחדש לו אמת חדשה משלו, בשביל איזו הנאה חמרית או רוחנית. אבל בין כה וכה, האמת רק אחת היא, ופה האחד סותר דברי חברו וטוען כי אַךְ הוא מצא את האמת! כלום אין אנחנו, בני האי, יותר חכמים וישרים, שאָנו יודעים ומודים, שאין בכחו של אָדם להשיג דברים אלו?

אחר כך ראו מחלקה גדולה של שירים. ויקראו בהם ויראו, כי איזה משוררים מהללים את החיים, מתארים אותו בכל מיני צבעים בהירים, ומאושר הוא האָדם שזכה להבראות בעולם שכולו טוב שכזה. ואחרים, בהיפוך, מחללים, מתארים את החיים בכל מיני צבעים שחורים, ואומרים, טוב שלא נברא משנברא. איזה משוררים מעריצים ומקדישים את „האהבה", מתארים אותה בשם „בת השמים" — היא ממתקת להאָדם את החיים ומביאה להאָדם עונג ואושר, ואחרים מקללים את „האהבה", מתארים אותה בשם „בת השאול" — היא מסבבת לאָדם דאבון לב ויסורי הנפש רבים. ואחרים חורזים סתם חרוזים ומרבים הבל. ועל זה העירו בני האי: בספרי השירים צדקו באמת שני הצדדים: המהללים והמחללים החיים בכלל ואת האַהבה בפרט. לפני תנאי חייהם המקולקלים, שהכל תלוי ועומד על הכסף. בודאי נמצאים אנשים שחיים חיי עונג ואושר, ואחרים חיים חיי צער, כעס ומכאובים. כמו כן גם האהבה נקנית פה בכסף. מי שמשלם עבורה יותר אוהבים אותו יותר, ומי שאין לו מאומה לשלם אין אוהבים אותו כלל. ואוי לה לאהבה כזו!

אחרי כן ראו מחלוקה גדולה תחת השם „ספרי חוק ומשפט", ספרים גדולים ועבים. קראו באיזה מהם ויראו לתמהונם איך שישנם בעולם זה רבי רבבות דינים ועונשים, דיני המדינה, דיני המלך ודיני העיר; ספורים ממשפטים שקרו ופסקי דיני, שפסקו השופטים והענישו את הפושעים,

ויאמרו איש אל רעהו: כמה מאושרים אנחנו, בני האי, שאין לנו לא פושעים ולא דינים, לא דיינים ולא עונשים ולא ספרי משפט גדולים ורבים.

כה קראו במקצת בספרי מאנאתיאיזם, פאליתיאיזם, בודהיזם, בראהמיניזם, מאָנאָטיזם,, אנארכיזם, סאציאליזם ועוד הרבה „איזם“, עד שראשיהם התחילו סחרחר ופחדו פן תטרף דעתם, ויאמרו איש אל רעהו: חלילה לנו להוסיף לקרוא עוד בספרי האנשים המוזרים האלה, פן נהיה למטורפים כמוהם *.

יום אחד לקחום „בני עולם אחר“ להראות להם את חלקי העיר השונים, ולתמהונם ראו איזה רחובות מרוצפות, רחוצות ונקיות, משני צדי הרחוב אילנות, עשבים ופרחים, בתים גדולים מפוארים, אנשים, נשים וילדים בפנים שמנים ושמחים מלובשים בגדים יקרים, נוסעים במרכבות יפות. ורובם של הרחובות האחרות הנם מכוסים חלאה ורפש, בתים קטנים רקובים, ואנשים, נשים וילדים בפנים רזים ועצובים, מלובשים בלויי סחבות, הולכים ברגליהם. לראות ההבדל הגדול בחיי האנשים העירו בחרי אף ואמרו למורי דרכם, מה חטא החלק הכי גדול מאנשיכם, שהבדלתם אותם לרעה, דנתם אותם לחיי עוני, שפלות ונוול כאלה? מורי דרכם הסבירו להם, כי האנשים הדרים בבתים הנחמדים, בהרחובות היפים ונוסעים במרכבות, הם הנם „העשירים“, והדרים בהבתים הרקובים, בהרחובות המלאים רפש, הנם „העניים“. מוזרים היו להם השמות עניים ועשירים, ותשובה קרה, קצרה זו עוד הכעיסה אותם יותר ויאמרו איש אל רעהו: לשוא נתוכח עם האנשים האלה. הם הנם כהדגים שבים, שהגדול בולע את הקטן ממנו וחסל.

---

* שאלו את הפילוסוף האנגלי Thomas Hobbes 1588—1679, מדוע לא קרא כל הספרים החדשים שיצאו לאור? ויען: לוא קראתי גם אני הרבה ספרים, כמו שקראו אחרים, הייתי גם אני בער כמותם.

יום אחד לקחום „בני עולם אחר" למשרד הצדקה, והם ראו מחזה תוגה: אנשים, נשים, זקנים, חולים, מלובשים סחבות, עומדים בהכנעה וטוענים ובוכים ומבקשים רחמים שיתנו להם איזו מטבעות, בגדים ישנים, רפואות להם, לעולליהם, והפקידים המנהלים, היושבים לפני השולחן אין רחמיהם נכמרים, מדברים קשות, חוקרים ודורשים וקוראים לאיזה מהם רמאים שקרנים. לאיזה מהם יתנו מאומה ולאחרים לא יתנו כלל. רחמם נכמרו לראות את מחזה התוגה הנוראה הזאת ויבכו מרה, ויאמרו איש אל רעהו: האנשים האלה עוד מעיזים לטעון, כי הם מחזיקים „בלמודי האהבה" — שמסר לאבות אבותיהם איזה איש שאמר שהוא בן־אלהים (?).

יום אחד לקחום „בני עולם אחר" לבית חינוך הצבא. הם נבהלו לראות את כל כלי הנשק המסוכנים ואנשים עומדים ומתלמדים איך להשתמש בהם, להרוג ולשפוך דם אנשים, דבר אשר בהאי שלהם אין שופכים אפילו דם חיה ובהמה, ובכל עמל מורי דרכם להסביר להם, כי המלחמה היא הכרחית לפעמים, רגזו וחרו וגערו בהם בנזיפה: גשו הלאה, רוצחים חיתו טרף!

לבסוף ראו את המחזה היותר נורא. כה קרה, כי באו לעולמנו זה, בשעה שמלחמת הדמים העולמית נהגה בעולם. הם הלכו לראות זאת בעיניהם, לא האמינו מה שקראו בהעתונים. אָמרו, בודאי הם משקרים, מגזמים — כדרכם. חיל ורעדה אחזם בראותם מרחוק, איך אברי בני אָדם, קרביהם קרועים, שוטפים דם, פורחים באויר. שמעו אנקות חללים וגוססים, צעקות יללות הפצועים, נחלי דמים רותחים, שוטפים ואנשי המלחמה נהפכו לחיות אכזריות במלוא מובן המלה. מחזה נורא זה הרעיש את עצביהם, הרתיח את דמם ויחלו במחלת הקדחת כמה שבועות. ומיד כשקמו מחלים אָמרו אל „בני עולם אחר": אָנא, רחמונו, מהרו ושלחונו לעולמנו, פן נמות או תטרף דעתנו לראות את כל מה שנהוג בעולמכם.

* * *

לכאורה יכולים הקוראים לשאול: מה חדשנו בתכנית המדינה, בתכנית החברה החדשה, שהצענו במאמרנו הזה? כבר רבים וגדולים ממנו כתבו תכנית מדינה דמיונית. ואמנם גם נתיסדו לפעמים איזו קולוניות משותפות, או זה עתה במדינת רוסיא הסובטית, שרוצים גם כן להנהיג את מדינתם על בטול הרכוש ועבודה משותפת, ומה עלתה להם? כמעט כל הקולוניות בטלו ומדינת הסוביטים נוססת. מה שחדשנו אָנו הוא זאת: כל אלה שכתבו תכנית חברה חדשה, או נסו ליסד זאת היה עיקר מגמתם לחדש ולהיטיב את החיים החמרים, אבל את החיים הרוחנים והמוסרים המשחתים הניחו הכל על מצבם הישן, או עוד הוסיפו להשחיתם, כמו שעשו זה עתה ברוסיא. היא בנתה את מדינתה החדשה על תלי־תלים חללי אנשים נקיים, הגדילה את חיל הצבא, הפקירה את החיים המוסרים. ומי לנו גדול כהפילוסוף פלאטא או אפלטון *, ומה אָנו רואים בחכמת מדינתו החדשה, כפי שהוא מציע בספרו הריפובליקה? — מדינה מגושמת באר־בארית, בנויה על כח האגרוף, הכל מחויבים להיות למודי מלחמה, אפילו נשים וילדים. הילדים מיד כשיולדו יוקחו מזרועות הוריהם וימסרו תחת השגחת פקידים לחנכם, שיהיו אמיצי לב גבורי מלחמה, ובעתותי מלחמה צריכים לקחת אותם סמוך לשדה המלחמה, כדי שירגילו עצמם לראות דם ככלבים קטנים **.

כדי להכשיר את הנשים, שתהיינה חזקות לעבוד בצבא, הן מחויבות להתאַבק ערומות — כאמנו חוה.

בתור פרס למי שמצטיין עצמו במלחמה, יותן לו הזכות להזדווג עם איזו אשה שירצה, כדי שתתעבר ותוליד ילדים

---

* כל חכמי ישראל העריצו והקדישו אותו. חכמי ישראל האלכסנדרונים שאבו הרבה ממקור חכמתו, וחכמי הספרדים אבן גבירול, אבן עזרא והרמב"ם הכניסו הרבה — משיטת אפלטון החדשה — לתוך ספריהם.

** לשונו ממש בהרעפובליקע, ספר חמישי.

גבורים כמותו — סלק אדעתיה, שמהראוי הוא אפילו, שכל הנשים תהיינה משותפות, שייכות לכל, ולא שאשה אחת תהיה שייכת רק לאיש אחד, אלא ירא היה שדבר זה תמצא התנגדות עצומה מצד האנשים. יכולים אָנו להביא עוד הרבה מקומות מהריפובליקה, להראות, על איזו יסודות בארבריות ואי־מוסריות רצה הפילוסוף לבנות את מדינתו החדשה.

לפני ארבע מאות שנה כתב Sir Thomas Moore גם כן אוטופיה, ועד היום קוראים אותו תלמידי בתי הספר הגבוהים בתור ספר קלאסי. ומה אָנו מוצאים בו? הספר נכתב ברוח בארברי ובכל חכמתו הגדולה לא יכול להגביה את עצמו הרבה יותר מבני דורו. תוכנו בקצרה הוא, כי המלך יוטאָפּים כבש במלחמה איזה אי. יושבי האי היו פראים, עובדי אלילים, והוא בתור נוצרי אָדוק השתדל להכניסם תחת כנפי דת הנוצרית, הנהיג במדינה זו את החיים המשחתים שנהג אָז באירופה: הפקיד מלך, שרים, פקידים עם עונשי מות; הנהיג שם את העבדות, ובעבור איזה חטא עושים את החוטא לעבד, ואם הוא מסרב לקבל עליו את העבדות — הורגים אותו.

חולה שאין תרופה למחלתו, סוד הכהנים מרשה אותו לאַבד את עצמו לדעת אם ירצה, ואם אָבד את עצמו לדעת בלי רשות הכהנים, אין מקברים אותו על־פי מנהגי הדת הנוצרית ומשליכים את גופו באיזו בצה ביער.

מי שרוצה לנסוע לעיר אחרת הוא מחויב לקחת תעודת מסע, כתוב לכמה ימים הוא רשאי להתמהמה שם. להשיג את התעודה, צריך להשיג רשות מאָביו וצריך גם מכתב מיוחד מהמלך או הנסיך, ומי שעוזב את עירו בלי תעודת מסע, כשתופשים אותו — ענשו גדול. מלבד החוקים הבאר־ברים שחקק בהיוטאפיא, הנהיג סתם שטותים. למשל, הוא כותב: כל העודף לצרכי פרנסת אנשי האי: יבול הארץ, עופות, בהמות, צמר ופשתים וכו׳ מוכרים זאת למדינות אחרות, ובהזהב שמקבלים עבור זאת, חלק מהם מניחים

באוצר המדינה לצרכי מלחמה והשאר עושים מהם כלים לכל התשמישים הבזויים: זיקים, לקשור בהם את העבדים וצעצועים לילדים. כמו כן עושים מהאבנים הטובות והמרגליות שישנם בהאי, והכל כדי לבזות בעיני האנשים את ערך הזהב, האבנים הטובות והמרגליות.

תמהים אנחנו על אָדם זה, שהיה משורר, מלומד גדול, חכם מדיני, שר וגדול בחצר המלך הענרי הרביעי, שהוא יכתוב שטותים כאלה, למשל, כלום לא היו נמצאים הרבה אנשים, שהיו מקבצים בחשאי הרבה זהב ואבנים טובות וברחו בהם למדינה אחרת לחיות חיי עונג ופטורים מעבודה?

במלה אחת: הוא הנהיג במדינתו היוטאפית שלו את כל החיים הבארברים, והכל מה שחידש, הוא עבודה משותפת, הכל מחויבים לעבוד — חוץ מהכהנים.

או אפילו בדורנו, שמושגי החיים המוסרים נתיפו הרבה, ואחד מהסופרים המפורסמים Ed. Bellamy כמו כן כתב תכנית דמיונית לחברה חדשה, וגם בתכניתו אָנו רואים, כי עיקר מגמתו הוא להיטיב את החיים החמרים ואל החיים המוסרים לא שם לבו כלל. ורע מזה הוא, כי כל מדינתו מיוסדת על הכבוד המדומה — מי שמצטיין באומנתו, מכבדים אותו באיזה אות-כבוד. „פתיל אָדום" — זהו אות הכבוד היותר גבוה. יודעים אָנו כמה רעות רבות הכבוד המדומה גורם, ובודאי ימצאו אנשים כאלה שישתדלו להשיג איזה „אות הכבוד" באמצעים כובזים, בחניפה וברמאות, כמו שנהוג עתה בימינו. הוא לא הזכיר אף מלה אחת על דבר החינוך, השאיר את כל הספרים הישנים בספוריהם הכוזבים והזיותיהם ושטותיהם. בהדרשה הארוכה ששם בפי הד"ר בארטאָן, שדרש בבית התפלה, הוא משבח רק את החיים החמרים, שהוטבו בהחברה החדשה, ומגנה את החברה הישנה שמלפנים, שקראו לה בשם נוצרים, אבל לא החזיקו בתורתו, ושכח להזכיר כי ישנן עוד דתות אחרות בעולם, בעלי תורות אחרות, ושכח, כי הכנסיה הנוצרית גרמה הרבה שפיכות דמים בעולם.

מהדוגמאות שהבאתי משתי התכניות לתקן חברה חדשה, יראו הקוראים בעצמם, כי אנחנו חדשנו הרבה. עיקר הצעתנו הוא, לתקן עולם חדש בנוי על יסודות מוסרים חזקים, ובדרך אגב, כמובן, יתוקנו גם החיים החמרים.

והנה אין אנחנו הוזים חולמים, כלענין וחבריו ברוסיא, שאפשר לשנות בחזקת-היד, על ידי שפיכות נחלי דמים בפעם אחת כל סדרי החיים של מיליוני האנשים, אבל מה שאָנו מאמינים שאפשר, וכדאי הוא להתחיל לנסות בשעור מועט ולאט. למשל, המדינה, או חברת עשירים אידיאלים, ייסדו איזו קולוניות כפי התכנית שהזכרנו במאמרנו זה. הקולוניות תהיינה, למשל, במדינת טעקסעס, שאוכלוסיה מועטים לפי ערך שטחה הגדול, שאפשר למצוא שם מקום פנוי גדול, הרחק מכל ישוב, ושם יתישבו זוגות אידיאליסטים, שעוד לא ילדו בנים, או שבניהם הנם קטנים, כבני שנה או שנתים וכו׳, הכל כפי התכנית שהצענו. הילדים שיולדו יחונכו ויגודלו בקו-לוניה, אפילו כשיהיו מוכרחים לבוא אחר כך במגע עם העולם שלנו, לא יעזבו עוד את דרכי חייהם שקבלו מהחברה, והסביבה החדשה בהקולוניה שלהם. כמו שאי־אפשר לעקור מלבנו את דרכי החיים המקולקלים, שקבלנו אָנו מהחברה, הסביבה שנולדנו וגודלנו בה, וביותר כי הם יראו כמה בריאים ויפים הם חייהם הם מחיי אנשי העולם בכלל. ולא עוד, אלא שגם הם יהיו למופת לאחרים, שיראו איך אנשים צריכים ויכולים לחיות.

ולבסוף נאמר לאלה שלא ירצו, או שאין בכחם ליסד קולוניה על־פי תכנית שלנו; להם, בתור הצלה פורתא יעצנו כזאת: כל זמן שילדיהם עודם קטנים, יזהרו שלא ישמעו בביתם מכל הדברים הרעים הנהוגים בעולם, וכשיגיע לגיל התחלת הלמוד ייסדו להם בתי ספר ארוחים Boarding School ושם ילמדו את סדרי הלמוד שהצענו בזה. המורים יזהירו אותם שלא יבואו לידם העתונים, הירחונים וכל הספרים המרבים לספר מכל מקרי החיים המשחתים שלנו. עבורם יודפסו עתונים וירחונים מיוחדים וספרים כתובים בטוב טעם, לטעת בהם מושגי חיים בריאים ומוסרים.

ספר שלישי

ציונים ליהודים בפרט.

ציון סט.

מאומה לא ישא בעמלו

כאשר יצא מבטן אמו ערום,
ישוב ללכת כשבא, ומאומה לא
ישא בעמלו. קהלת ה׳, י״ד.

קהלת, בתור עשיר גדול, ידע את חולשת האָדם, כמה הוא להוט אחרי הכסף וכמה יקרים הם בעיניו כל הקנינים החמרים, עד שנכון הוא לעשות את כל הפשעים בכדי להשיגם, בסבת זו גדול הוא צערו מאד כשהוא צריך לעזבם, ללכת בדרך כל הארץ, ואי־אפשר לו „לישא מאומה" מכל רכושו שעלה לו בהרבה עמל.

כה בקש קהלת: להזכיר לו להאָדם כי יומו בא וערום ישוב ללכת כשבא, „ומאומה לא ישא בעמלו". בודאי כיון בזה לשפוך מעט מים קרים על המוחות הנלהבים, המטורפים, בעלי ההב־הב, לכבות בהם מעט מעט את תשוקת הכסף הבוערת בקרבם.

אבל קהלת שכח, או לא מצא לנחוץ להזכיר גם הצד השני, את יחידי הסגולה, אנשי הרוח, שנפשם חשקה בחכמה, במעשים טובים, וכל חפצם בחיים הוא להרבות לרכוש להם קנינים רוחנים. הם, כשיגיע זמנם ללכת שמה... אינם מצטערים על מה „שאינם יכולים לשא אתם" — אלא בהיפך, הם מצטערים מה שאינם יכולים „להניח אחריהם" הרבה יותר בעולם — מוסדות טובים, ספרים טובים, תלמידים טובים וכל מה שהם „מניחים" יותר בעולם, הם שמחים יותר.

ציון ע.

ספר הזכרון

אשרי ילדותנו, שלא ביישה את
זקנותנו. סוכה, נ"ג.

ספר הזכרון של האָדם, הוא זכרונו הוא, בתאי מוחו נרשמים, נכתבים כל מעשיו, בפרט ובדיוק. — ספר זכרון זה נפתח מעצמו פעמים רבות, דפיו מתהפכים, מתעללים ומעבירים לפניו כסדר כל מעשיו מימים שעברו, אבל כל זמן שהוא עודנו עומד בימי הנוער, העליה והעמידה, שתוי שכור מיין החיים המדומים, אָץ רץ לגמא ארץ, אין דעתו צלולה ומיושבת, ואין הוא משים לבו למה שכתוב בספר הזכרון שלו. אבל כשהוא מזדקן ומכונת החיים מתקלקלת, עומדת לנוח לפעמים וביותר בלילה על משכבו, כשהשינה נודדת מעיניו, או אָז הוא מקיץ משכרותו, מתפכח, פותח את עינו ומתחיל לקרוא ולעיין בספר הזכרון שלו. ומה הוא מוצא בו ? הרבה דפים רשומים בהם מעשים רעים, מכוערים ומגוחכים, בזבוז כחות הגוף והנפש ; בעסקי תוהו, בחפצי בוהו, וסתם הרבה דפים חלקים, ימים שהיה בטל מהם מכל מעשה וענין. כמה מתבייש הוא אָז בלבו עצמו מחיים כאלה.

כמה השתפכות הנפש וקורת רוח הרגישו „החסידים ואנשי מעשה", שחיו על־פי חוק המוסרי „סור מרע ועשה טוב", כשהיו מבודחים ושמחים „בשמחת בית השואבה", והיו מזמרים „אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו" — מה טוב ומה נעים הוא לאָדם כשהוא מזדקן ומעיין בספר הזכרון שלו ואינו מוצא כתובים שם מעשים רעים ומכוערים, ויכול להרהיב לזמר זמר זה „אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו" — כמה רע ומר הוא לאָדם, כשהוא מזדקן ומעיין בספר הזכרון שלו והוא צריך להתבייש בפני עצמו ובפני הבריות. אשרי אָדם שאינו מסיח דעתו, שעתיד הוא להזדקן, והוא מעיין תמיד בספר הזכרון שלו, וכשהוא מוצא בו דברים שצריכים להתבייש

בשבילם, הוא משתדל לתקנם כל מה שאפשר וגם ידע להזהר להבא *.

המשורר היינה, שהיה נחן מאת הטבע ביד נדיבה, בכל מעלות הגוף והנפש, שהיו יכולות לאשרהו אושר אין קץ, אָבד את עולמו בידיו — שתה יותר מדי מיין החיים החריפים המשכרים, וישר ויחמוד לצון, ויתלוצץ בכל מוסר וקדוש, ויעש כל מה שלבו חפץ, ויזקן קודם זמנו ויחלה ויפול על המטה, אשר לא ירד ממנה עוד. וכאשר שכב על מטתו פכוח משכרותו, אָז התודה ואָמר: „תמורה גדולה באה בהלך רעיוני, אָנכי אינני עוד אלהים הולך על שתים, הגרמני היותר יפה, כאשר נקראתי לפנים, בימים הטובים, אינני עוד ההילני המלא גיל החיים וכו׳, הנני עתה יהודי עני וחולה" **. אבל כבר אחר המועד, אי־אפשר היה לו עוד לתקן מה שעוות. ולוא הואיל לעיין בספר הזכרון שלו בילדותו, לא היתה לו אחרית כזאת.

❁ ❁

ציון עא.

בצאת שנת האזרחים

לשחוק אָמרתי מהולל ולשמחה
מה זה עשה?

קהלת ב׳, ב׳.

נל **חכמי המוסר** מרבים לדבר ולהוכיח, כמה גדול הוא ההיזק, שגורם המנהג הרע להתפתחות החיים המוסרים.

די לו לאיזה דבר שיצליח באיזה אופן, שיקובל ויהיה למנהג, אָז לא יועילו עוד כל הוכחות, תוכחות, מחאות

---

* ויפה דרשו חז״ל „בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו „זו הבושה" — יבמות ע״ט, כיון שאָדם מתבייש מחטאיו הוא נזהר מלחטוא עוד.

** Heines Memories, by Carpeles.

וזעקות של אַלפי חכמים לעקרו ולבטלו. יהיה המנהג מנהג פראי, מנהג שטות, מנהג מתנגד לאמת ומשפט, מנהג מזיק לבריאות הגוף, להחיים המוסרים.

אחד מהמנהגים הפראים, שאיזו מלכים, שרים ועשירים המציאו אותו בשכבר הימים, ושנתפשט בכל ארצות אירופה וביותר באמריקה הצפונית העשירה, הוא המנהג: בשלשים ואחד להודש דצמבר, בצאת השנה, מתכנסים ובאים אנשים ונשים, נערים וזקנים בבתי האכסניות, בבתי הקלובים והתיאטראות ובבתים פרטים ועושים הלולא וחנגא, מבלים כל הערב עד חצות במחולות, הוללות ושכרות, וברגעים האחרונים, בצאת נשמת השנה הזקנה, מגיע החדוה עד מדרגת השגעון: מצלצלים, מריקים כוסות, מזמרים, מנגנים, מחללים, מריעים וצועקים בקולי קולות. כך מלוים אנשים קולטורים כביכול את השנה המתה שלהם.

שנה אחת היא חלק גדול מחיי האָדם בכלל, וביותר מחיי האנשים הבאים בימים, וזקנים — שגם הם מתהוללים עצמם, כלום צריכים הם לשמוח, כי עוד שנה אחת, חלק גדול מחייהם, נוטל. ולדאבון לבנו גם רבים מאחינו היהודים אחזו במנהג פראי זה.

אנחנו היהודים, הבאים מעבר לים, עודנו זוכרים באיזה אופן לוה היהודי את השנה היוצאת שלו.

עוד כחודש ימים מקדם החל היהודי לעשות חשבון הנפש; הרבה לעיין בספרי מוסר ומדות, הרבה לחלק צדקה, לעשות מעשים טובים; התחרט ועשה תשובה על זדונות ושגגות וספקי עבירות, בקש מחילה, פיים את מי שפגע בכבודו, שלם למי שהיה חייב חוב ישן וקבל עליו בלב שלם להיטיב מעשיו ולחיות חיים יותר מוסרים בשנה הבאה לקראתו, וכל מה שהימים והשעות הלכו וקרבו אל סוף השנה הרבה היהודי להתקדש ולטהר את נפשו, עד כי ברגעים האחרונים, בצאת נשמת השנה, היה היהודי לנפש נקיה

וצדיק. ומה הוא עתה האָדם פה ברגעים האחרונים בצאת נשמת השנה ? פרא מטורף ושכור.

קוראים אנחנו על האנשים האלה את דברי הקהלת:
לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עושה ?—קהלת ב׳, ב׳

וכשאָנו מדברים על הישר והטוב לאָדם, שיעשה חשבון הנפש לפחות בצאת השנה, חפצנו בדרך אגב להציע להאָדם הרגיל אמצעי אחד טוב, שיכול להזכירו הרבה ממעשיו מכל השנה, אם טובים או רעים.

דהיינו: שבסוף השנה, יקח בידו את הלוח משנה זו, יעלעל דפיו אחד אחד ויסתכל בעיון בכל יום ויום, אָז בודאי יזכור הרבה מהשטותים, הזדונות והשגגות שעשה בהם, ואת ההיזקות, החמרים והרוחנים, שגרם לו או לאחרים, ובדרך זו ילמוד לדעת להיטיב ולתקן את חייו לשנה הבאה.

באמת ישנם יחידי סגולה כאלה, שנוהגים לציין בהלוח בקו או בנקודה את היום שיש להם איזה ערך, אם טוב או רע, ולבסוף השנה הם לוקחים את הלוח ומעיינים בו — יודעים אָנו כי ישנו עוד אולי אמצעי יותר טוב מזה, להזכיר להאָדם מקרי הימים שעברו, דהיינו, לנהל ספר־יומי, לכתוב באריכות ובדיוק מקרי כל יום ויום. אבל לא כל אָדם עתותיו בידו ואין דעתו מיושבת עליו לעשות ככה, אבל לציין נקודה או קו בהלוח בכל יום, זאת יכול לעשות אפילו האָדם הטרוד ובלי ישוב הדעת. בין כה וכה, אַל ישליך האָדם את הלוחות הישנים, יכרוך אותם ויניחם למשמרת. הלוח הוא ספר זכרון דברי הימים שלו, יעלעל בו לפרקים ויזכיר עצמו הרבה, מה שעברו עליו בשנים שעברו. ואם חכם וסופר הוא, יכול להוציא מהם חומר לכתוב ספר דברי הימים שלו.

ציון עב.

בקשת אלהים

בימים ההמה... יבאו בני
ישראל... הלוך ובכה ילכו, ואת
ה׳ אלהיהם יבקשו.
ירמיה נ׳, ד׳.

בחיי **האנשים הפרטים** ישנם מקרים רבים כאלה, האיך אָדם שגודל על ברכי הדת והמוסר, ויחי בהם שנים רבות, אבל בהמשך הזמנים נזדווגו לו בדרך חייו איזו סבות, וביותר — שנתעשר, והן עשו מהפכה רוחנית בכל הליכות נפשו ויט מדרך המוסר ויתעה וילך בשרירות לבו וימלא כל משאלות תאות לבו הרעות, ויחי חיים משחתים כאלה שנים רבות, עד כי בטלו לו כחות התאוה וכל התענוגים הגשמים המגואלים היו לו לזרה.

או אָז מתחילים — כמו מעצמם — להתעורר בלבו רגשי נוחם מחרטה, רגשי געגועים להחיים המוסרים, שהיה חי בהם לפנים, אָז יתחיל לבקש את הדרך שתעה ממנה, ואת אלהיו שעזבהו.

עתותי החרטה ובקשת האלהים הנן עתותי משבר וסכנה להאָדם. הוא כבר שכח את הדרך הכבושה — את הדרך שהורוהו אבותיו, שהלך בה לפנים, איננו יודע עוד למצוא אותה. ולפעמים גם אינו יכול לשוב בה ומבקש הוא לו דרכים חדשות, וכה מסוכן הוא לתעות עוד יותר.

אָז צריך הוא למנהיג, מורה דרך חכם, מנוסה ובקי, איפה היא דרך האמת והטוב.

כמקרי חיי האנשים הפרטים, כך הם — פעמים רבות — גם מקרי עמים שלמים.

ישנו עם, שלפעמים איזו סבות, וביותר שפעת עושר שקבלה, מנוחת שלום ושלוה, והם עושים מהפכה רוחנית בחיי העם, האנשים נוטים מדרך הישר, נמשכים והולכים אחרי כל

התענוגים והתאות הגשמים המגואלים, עד כי תשחת הארץ. לבסוף העם ילאה לחיות חיים כאלה. או אָז מתחילים להתעורר בלבות העם רגשי נוחם, רגשי געגועים להחיים שמלפנים, לחיי אבותיהם הפשוטים הצנועים, והם מתחילים לבקש את הדרך הטובה ואת אלהיהם שעזבוהו. אבל הם כבר תעו והתרחקו הרבה מדרכם שמלפנים ואינם יודעים עוד למצוא אותה בעצמם.

עתותי ההתעוררות ובקשת אלהים אצל עם שלם, הנן, כמובן, עוד יותר קשות ומסוכנות, כמו שאצל היחיד שאָמרנו.

גורל העם תלוי אָז בגורל המקרה. אם נמצאים לו אָז במקרה מורי דרך חכמים, יודעים את דרך האמת, כבירי כח רוחנים, יודעים איך להלוך עם אנשים, לטפל בהם, לסובלם, ללמדם, לנהלם, להחזירם בתשובה ולהביאם אל דרך האמת, אָז נושע העם ונצל.

אבל אם לא ימצאו לו אָז המנהיגים המוכשרים האלה, שיודעים לכוון את השעה ולמהר להשתמש עצמם במקרי ההתעוררות האלה, אזי יגועו וימותו, והעם עוד ילך ויתעה עוד הפעם שנים רבות, עד כי יתעוררו אצלם עוד הפעם רגשי ההתעוררות.

רע מזה הוא, אם בעתותי ההתעוררות יקפצו בראש אנשים קטנים, אנשים שאינם מהוגנים, שאינם מוכשרים להיות מנהיגי עם, בשעת משבר וסכנה כזה, והם אוחזים ברסן ההנהגה והוראת הדרך, הם מוסיפים להתעות עוד יותר את העם בארחות יותר עקלקלות.

דוגמא מעין המקרים האלה אנו מוצאים בעמנו בימי השופטים. עמנו, בסבת שבתו אָז מוקף ומעורב בעמי כנען למדו מעשיהם ויעבדו את הבעל והעשתרות אלהי הזמה, עד כי לבסוף היתה זאת להם לזרה, וינהו אחרי ה׳ אלהי ישראל, ואָז, לאָשרם, קם להם מלאך מושיע, בעל רוח כביר,

נפש זכה, מוקדש מבטן לנביא ומנהיג, שמואל הנביא, ויוציאם ממצולת טומאת הכנענים ויראם ויורם את דרך האמת *.

דוגמא אחרת אָנו מוצאים בהעם הרומי, בימי הבית השני, עבודת האלילים ושפע האושר שאָספו מחיל כל העמים הטום מדרך הטוב, וישקעו בכל זוהמה וטומאה באופן משוקץ מאד, עד כי כבר היה להם לזרה ורגשי בושה ונוחם ובקשת אלהים אמת התעוררו בקרבם. אבל מזלם הרע גרם, שנמצאו להם אָז מנהיגים, מורים בעלי הזיה ודמיון, אשר לא ידעו בעצמם את דרך החיים והטוב, ושעת כושר יותר גדולה אָבדה להעם הרומי ולהאנושיות בכלל.

במצב-נפש מעין זה נמצא כעת העם האמריקני. החופש הקיצוני ושפעת העושר שקבל העם הזה במדה יותר מרובה מכל עמי התבל השפיעו הרבה לרעה על החיים המוסרים, הרדיפה אחרי התענוגים, אחרי כל התאות, אחרי כל ההוללות וההפקרות באופן נורא מאד, עד כי כבר נלאו הרבה מהאנשים מחיים משחתים כאלה, וכבר נכרים בעם סימני התעוררות לחרטה ובקשת אלהים. אבל עוד לא נמצאו להעם הזה גואלים, מנהיגים מוכשרים להוציאם ממצולת חייהם ולהראם ולהורם את דרך האמת והטוב.

אבל מה ששייך להעם האמריקני בכלל, להם ישנם הרבה חכמים וסופרים, המטפלים בשאלה זו, ואינם צריכים לסופר יהודי. בחפצנו רק לדבר על אודות אחינו שבארץ זו, שלדאבון לבנו מעטים מסופרינו מטפלים בשאלה זו.

מה שנוגע להחיים המוסרים שלנו בארץ הזאת, הננו במצב יותר קשה ומותעה, היות שאנחנו פה בהארץ הזאת הננו רק שלשה אחוזים למאה מהעם האמריקני בכלל וכל תנאי החיים של העם האמעריקני הנם משונים הרבה משלנו.

---

* עיין כל זאת שמואל א׳, ז׳. ולא לחנם אָמרו חז״ל, שקול שמואל כמשה ואהרן (ברכות, ל״א), כלומר, הם הוציאו את ישראל מטומאת מצרים, כמו כן הוציאם מטומאת הכנענים.

והם מפריעים גדולים לקיום הדת והחיים העצמים שלנו. נוסף על זה, כחלק מאזרחי המדינה הזאת, קבלנו גם אָנו חלקנו משפעת העושר. כל אלה גרמו להיהודים להשקיע עצמם בכל תענוגי החיים החמרים הגסים ויתעו מדרך היהדות מורשת אָבות.

והנה בשנים האחרונות — כחלק מהעם האמריקני — עבר גם עלינו רוח ההתעוררות ובקשת אלהים, שהחלו לנשב בהארץ הזאת ועוד ביתר שאת, בסבת תחית הרוח הלאומי, בשנים האחרונות, אבל לדאבון עוד לא נמצאו לנו מנהיגים כבירי כח מצוינים בתורה וחכמה, יודעים בעצמם איזה הדרך ישכון אור האמת לנהל שם עמנו.

הנה כי כן קמו לנו מנהיגים מתוקנים מבית מדרשו של הד"ר ווייז המת, מבית מדרשו של הד"ר ווייז החי, מבית מדרשו של הד"ר שעכטער, מבית מדרשו של ישיבת ר' יצחק אלחנן שבניו-יורק, מבית מדרשו של בית מדרש לתורה שיקאגו ועוד ועוד, והצד השוה שבכולם, שכל אחד מהם רוצה להעמיד את היהדות על בית-הכנסת, נוסח התפלה ודרשת הרב.

יראים אנחנו, שלא יקרנו כמקרה המשל הידוע: שצפור, דג וסרטן קבלו עליהם להוליך עגלת סחורה לאיזה מקום. הצפור השתדלה למשוך את העגלה למעלה והדג — אל המים והסרטן למושכה אחורנית, וכה נשארה העגלה במקומה עומדת.

כמדומה לנו, כי מהראוי היה, שכל המנהיגים השונים יתחברו יחדיו ועוד יזמינו מנהיגים חולנים, וכולם יטכסו עצה ויבואו לידי סכם ודעה אחת, במה ואיך אפשר להשיב את אחינו באמריקה אל עמם ואל אלהיהם.

ציון עג.

פורצי גדרים

אהוב רעך כמוך, בכל זאת אַל
תפרוץ את הגדר המבדיל בין
אחוזתך ואחוזתו.
.Benj. Franklin

אבא! — שאל נער קטן את אביו האכר: גדר זה המקיף את אחוזתנו למה לנו? — הוא איננו מגדל תבואה, איננו נושא פירות, לא יגדל פרחים והוא עולה לנו בכמה מאות שקלים!

ויען האָב ויאמר: שאלה מחוכמת שאלת, בני. אָמנם כן, הגדר היה בודאי למותר, אבל במה דברים אמורים? — שהשכנים מסביב לנו היו צדיקים ותמימים כמוך. אבל מה נעשה, בני, כי השכנים שלנו, בעלי האחוזות הגדולות אינם מסתפקים בשלהם. תמיד הם אורבים לנו, לגזול את אחוזתנו הקטנה, לחברה ולהוסיפה על שלהם. הגדר הזה חומה בצורה היה לנו מאָז ומעולם מפני שכנינו הגזלנים, מסיגי הגבול. לולא הגדר כבר גזלו את אחוזתנו הקטנה ולא היה לנו עוד שם ושארית בארץ.

מכאן תשובה לאחינו היהודים, פורצי גדרי היהדות. הם טוענים, כי די להם להיות יהודים, במה שהם אינם מאמינים באלהותו של אותו האיש *.

---

* והלמדנים שברבנים המתוקנים מביאים ראיה ממאמר חז"ל „כל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי" (מגילה, י"ג), אבל כל המעיין שם במקומו יראה כי רק דרשה בעלמא היא, וזה לשון הגמרא שם: אמאי קרי ליה — למרדכי — יהודי, על שם שכפר בע"ז, שכל הכופר בע"ז וכו', והמן עשה עצמו אלוה, לפיכך „ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה לו", ומביא גם מה שכתוב אצל חנניה מישאל ועזריה, שהשונאים הלשינו עליהם: „איתי גוברין יהודאין"... לאהלך לאפוחין", דניאל ג', י"ב. עיין בחידושי הרש"ש שם..

זאת אומרת: „יהודים הם — במה שאינם אי־יהודים“ — והנה מלבד שמשפט זה הוא נגד ההגיון הבריא, והרי הוא כאילו אָמרנו: „הארי הוא ארי — מפני שאיננו דוב“. אבל עוד רע מזה הוא, במה שהם רוצים להיות יהודים בשלילה — הם נעשים אי־יהודים בחיוב — במה שהם פורצים גדרי הדת, מבלי משים התחומים מתערבים ואתם יחד הם מתערבים עם שכניהם האינם יהודים.

על זה יעידו מעשי אחינו היהודים בארצות אשכנז, צרפת, איטליא ואמריקה — אחינו אלה שכבר פרצו גדרי היהדות, כבר התערבו לרבוא רבבות בין שכניהם הגוים.

כן, כן אחים! עד שתמלא הארץ דעה את אלהים אמת יבטלו כל חלוקי הדעות הדתיות ולא יהיו עוד בעולם פריצי חיות קדושות דתיות, אורבות לבלוע בקרבן את הכבשה היהודית, עוד אָנו צריכים להזהר ולהיות מוקפים גדרים דתים חיובים. דבר זה הבינו היטב פילוסופי היהודים לפנים בספרד, אם גם שהרבה מהם היו חפשים בדעות עד הקצה האחרון, אבל במעשה החזיקו בהיהדות, ככל שלומי אמוני ישראל.

בדורנו זה, יחד עם התנועה הלאומית בעמנו, קמו גם יהודים לאומים — כלומר, יהודים, שהם טוענים שאפשר להיות יהודי, גם אם אינו מקיים המצות הדתיות, די לו בזה שהוא יהודי לאומי, דבוק בעמו, משתתף בכל צרכי העם, מתגאה ביהדותו ועוד כאלה. הדעת הזאת, שהית מרחפת באוירו של עולם החפשים בעמנו שנים רבות, לקח „אחד העם“, ר׳ אָשר גינצבורג ז״ל, ובנה ממנה שיטה מיוסדת על יסודות מדעים, הכל כיד חכמתו הגדולה. והנה לו לעצמו, שגדל על ברכי התורה והמצות — לו לעצמו לא היה יכול להזיק שיטה זו. אבל הוא חפץ לנסות שיטה זו בבניו, לחנכם ליהודים לאומים, בלי מצות מעשיות. חבל מה עלתה לו: אחת מבנותיו הלכה ונשאה לגוי רוסי. אחד העם, שאָהב את ישראל עמו בכל נימי נפשו הטהורה, וכחצי יובל שנים לחם בעטו נגד ההתבוללות, הוא לא יכול נשוא מכת־לחי זאת.

היא רצצה את גופו, הממה את מוחו, נסתלקה רוח הקודש ממנו ונפל עטו ממנו, וכארבע־עשרה שנה בלה ביסורי הגוף והנפש, עד כי בא המות וישם קץ לחחיים הטראגים שלו.

כמובן אָנו מכוונים במאמרנו זה כלפי אלה היהודים, שקיום עמנו יקר בעיניהם, אַף שהם טועים וחושבים, שאפשר להיהודים לחיות ולהתקיים בעולם, רק בזה שיכפרו באלהותו של אותו האיש, או שיהיו יהודים לאומים. אבל אלה היהודים שהם רוצים בלבם להתבולל בעמים, אלא שהם אינם מעיזים לדבר זאת מפורש בפיהם והם רוצים לרמאות אחרים בטענות כוזבות כאלה, להם לא יועילו דברינו אלה.

אולי יבואו איזה מהקוראים להשיב על דברי, ויאמרו: הלא היהודים, שפרצו את גדרי היהדות מתבצרים עוד בחומת ההיכל באיזה מנהגים שנוהגים בו, והם באים שמה במועדי השנה, יסלחו לי באמרי, כי ההיכל ומנהגיו בעצמם הנם פריצות גדרי היהדות, הקוים המה ממעשי האינם יהודים וחוץ מזה: היהדות איננה יכולה לעמוד ולהתקיים אפילו על בית־הכנסת והתפלות, כמו שהארכתי לדבר מזה במאמרי „בתי כנסיות ובתי מדרשות" בספרנו זה.

ציון עד.

לא תתגודדו

לא תעשו אגודות, אגודות.
יבמות, י"ג.

אחת מהסבות היותר מזיקות להחיים המוסרים בעולם — וביותר באמריקה — הוא רבוי האגודות במספר גדול מאד. אנשים התפוצצו, התפרדו לאגודות שונות, חברתיות, צדקיות, אגודות לשחוק ושעשועים, גדולות וקטנות וקטני־קטנות; אגודות דתיות *, מדיניות, של גדולים, אגודות של קטנים, אגודות זקנים, אגודות נערים,

* לפי הסטאטיסטיקה של שנת 1922 היו באמריקה שתי מאות כתות דתיות גדולות וקטנות וקטני קטנות.

אגודות נשים, אגודות בחורים ובתולות, אגודות גנבים, חמסנים; אפילו אגודות של מתים, כלומר: אנשים נקברים על אדמת אגודתם.

בין האגודות הדתיות ידוע הוא מכבר, שוררת תמיד קנאה ושנאה מסוכנת, כהפתגם: „אין שנאה כשנאת הדת", והרבה נחלי דם ודמעות כבר נשפכו בעולם בסבת שנאה זו. בין האגודות הפוליטיות שוררת גם כן מלחמה תמידית— וביותר בעתותי הבחירות— הנלחמות זו בזו בפה ובכתב, בכל מיני רמאות, שקרים ולשון הרע, בשוחד דברים, בשוחד ממון, בהבטחות כוזבות, משתמשים בעזרת אנשים שפלים ופושעים, ואחרי הבחירות מחלוקות וסכסוכים בין חברי האגודה שנצחה, בשביל חלוקת המשרות, כל אחד רוצה בחלק היותר טוב. מלחמות קנאה, שנאה ותחרות ואמצעים כוזבים ומגונים, נוהגים בכל האגודות, ותכסיסי המלחמה הם כמובן, לפי ערך תועלת הכסף, או הכבוד המדומה, שאפשר להשיג על ידי איזו התמנות שבהאגודה.

כה מרגילים עצמם הקטנים עם הגדולים, המלומדים והבוערים, העשירים והעניים לנהל תמיד פוליטיקה כוזבת ולפתח אצלם שנאה וקנאה ורדיפה אחר הכבוד המדומה. והנה מלבד השחתת המוסר ובזבוז כחות הגוף והנפש במלחמת הרוח רעה, עוד גורמים האנשים היזק גדול להתקדמות האנושיות בעולם בכלל, שהרי אינה דומה כחה של אגודה או כת אחת לבדה, ככח קבוץ גדול של מיליוני אנשים *.

---

* כמה נאה היא ההגדה של ספור דור ההפלגה, וכמה מוסר השכל אפשר להוציא ממנה. הכביכול בעצמו פחד ואמר: הן עם אחד ושפה אחת לכלם... לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות... ולא מצא עצה אחרת להפריעם ממעשיהם, רק לבלבל שפתם ולהפיצם על פני כל הארץ. כמו כן הוא בהיפך, כשהרבה אנשים מתחברים יחד לעשות דבר טוב, יהיה אפילו הדבר היותר קשה, „לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות".

והנה אנחנו היהודים, שכל כח קיומנו בעולם היה עומד במה שהיינו תמיד חטיבה אחת בעולם, גם אנחנו אָחזנו במנהגי הגויים שאָנו חיים בתוכם; גם אנחנו נפלגנו למפלגות ואגודות דתיות, חברותיות ופוליטיות; יהודים אורתודוכסים מבית המדרש הישן מאירופה, אורטודוכסים מבית־מדרש הרבנים שבניו־יורק, יהודים ריפורמים מבית מדרשו של ר׳ אייזיק מאיר ווייז, ריפורמים מבית מדרשו של ר׳ סטעפאן ווייז. חצאי ריפורמים מבית מדרשו של ר׳ שלמה זלמן שעכ־טער, אגודת ישראל, שלומי אמוני בני ישראל. אָנו זוחלים ויראים לנגוע בהפצע היותר אנוש בגוף עמנו.

כאלפים שנה התפללנו „ובנה ירושלים עירך" וזכינו עתה באיזה אופן להתחיל בבנינה, וכמה נחוצים הם לבנינה אחדות ושלום, ודוקא שם תוקד אש המחלוקת. לא טוב מזה הוא המצב בין הציונים בעצמם, העוסקים בבנין ארצנו. גם הם מחולקים לאגודות: ציונים פשוטים בלי שם לואי, ציונים מזרחים, צעירי ציון, פועלי ציון, חצאי ציונים, מאגודת השופט בראנדיים. ואפילו בשיטת הלמודים לבנינו אין משתמשים בשפה אחת לכולנו — באיזה בתי־ספר מלמדים עברית בעברית, באחרים: עברי באנגלית, עברית באידיש ובאחרים רק אידיש ולא עברית כלל! כל אלה מביאים לידי מחשבות נוגות לכל אלה המסתכלים בזה.

ציון עה.

שלום

תאמת והשלום אהבו.
זכריה ח׳, י״ט.

מדת „אהבת השלום“, שכל ספרי המדות ומטיפי המוסר — בישראל ובעמים — מאָז מעולם מרבים להזהיר עליה, חושבים מדה זו לאחד העמודים היותר חזקים, שהעולם התרבותי מתקיים עליו *. והנה כשאָנו באים לפרקה ולבררה, אָנו מוצאים אותה סבוכה ומסוכסכת הרבה, טוב ורע משתמשים בה בערבוביה. ישנם הרבה שלומים רעים, כוזבים, מזיקים ומסוכנים. והם, מטיפי המוסר עומְדים ומזהירים על השלום סתם, אינם מבארים, מפרשים, איזה הם „השלומים“ הטובים ואיזה הם הרעים; מתי, ובאיזה שיעור, צריכים להחזיק במדת השלום — מלבד שהוא דבר שאי־אפשר לאָדם להחזיק עצמו תמיד במדת השלום, אלא עוד שאין העולם יכול להתקיים ולהתקדם. כלום היה אפשר לנביאי ישראל ולכל מבקרי מומי החברה ומתקני העולם לחיות בשלום עם המלכים והכהנים, עם כל העריצים, הרמאים והחמסנים ועם כל ההמון הגדול, השקוע בשערי הטומאה, בכל שפלות וסכלות, ולוחם ומסרב לצאת משם, ברצון טוב ובשלום. לולא מסירות נפשם, מחלקותם ומלחמתם עם כל הפראים הבוערים, עוד היה העולם שקוע בכל העבודות הזרות, האכזריות והנמבזות, עוד היו בעולם מלכים הוללים כנירון קיסר, אכזרים כאיוואן האכזר, טפשים כניקולאי האחרון, כהנים כטורקוואמאדא, אדונים אכזרים, חותכי אברי עבדיהם, כהאדונים הרומים, שופטים דנים לשרפה אלפי אנשים נקיים בשביל עלילות שוא וטפל, שהם מכשפים אפיקורסים, אין אנשים הולכים ומתקדמים מעצמם, בחשבון ודעת וברצונם הטוב צריכים תמיד למחנה חכמים, מנדבים,

---

* על שלשה דברים העולם קים: על הדין ועל האמת והשלום.
אבות פ״א, מי״ח.

מוסרי נפשם, לוחמים למושכם, לסוחבם ולהעלותם מדרגה אחר מדרגה בסולם החיים התרבותיים, והלואי שירבו בעלי מחלוקת, מפריעי השלום כמותם הרבה בעולם. — חבל שמעטים הם מאד האנשים האלה. אחרים אינם רוצים להכניס עצמם במחלוקת עם אנשים, פן יגרום להם היזק לכיסם, לכבודם, ואחרים מפני שהם חלושי עצבים, רכי הלב, פחדנים, יראים לתגר מלחמה, ובשביל כך התפתחות האנושיות משרכת דרכה הרבה.

סוף דבר: מוצאים אנחנו, שבכלל — מפני תיקון העולם, אין אָנו יכולים וגם אין אָנו רשאים להחזיק תמיד במדת השלום. צריך האָדם לדון בשכלו, למוד ולשקול בכל עניני החיים, מתי צריכים ובאיזה שיעור צריכים, מתי מותר ומתי אָסור להחזיק במדת השלום, מפני דרכי שלום יוותר האָדם ממונו, כל אחד לפי כחו. העשיר יוותר מאות ואלפים, והעני יוותר איזה שקלים.

בודאי צריך האָדם למחול על כבודו מפני דרכי שלום, אבל אינו צריך להניח לאנשים לירוק בפניו, לבזותו יותר מן המדה. אָנו צריכים להזהר לבוא בריב עם אָדם, אבל אָנו מחויבים לריב אתו ריב גזול ועשוק מאתו.

על מה שאָמרנו בזה אָנו מוצאים סמוכים בפסוק זה שהצבנו בראש מאמרנו: „האמת והשלום אהבו„ — „האמת“ קודמת להשלום. צריכים לאהוב את האמת, אפילו במקום שצריכים לוותר על השלום, ובמקום שאפשר להחזיק בהשלום, בודאי צריכים לאוהבו *.

❁ ❁

---

* מצאנו לנכון — כדבר במקומו הראוי — לכתוב בזה רעיון פילוסופי, שהכניס הגאון החכם ר׳ אלכסנדר משה לפידות זצ״ל, שהיה רב בעיר ראסיין, בליטה, בההגדה הנפלאה: בשעה שבקש הקב״ה לברוא את העולם, נעשו מלאכי השרת כתות כתות, „חסד“ אמר יברא, מפני שהוא עושה חסדים; „אמת“ אמר אל יברא —

ציון עו.

חוזים שוא ותפל

נביאיך חזו לך שוא ותפל,
ולא גלו על עונך.
איכה ב׳, י״ד.

נ אסיפות הכתות הפרוטסטנטיות המאוחדות באמ־ריקה, בקיץ של שנת 1927, נתן מזכיר האסיפה דין וחשבון מהמצב הדתי של הכנסיה הפרוטסטנטית באמריקה. מספר כל חברי הכתות ביחד הנם תשעה ועשרים מיליונים, אבל ידאב לו לאמר להאסיפה, כי חברי הכנסיה הולכים ופוחתים בחצי מיליון חברים בכל שנה, בעת שלפי הריבוי הטבעי של האנשים היו צריכים עוד להתרבות מספר החברים. ירידה דתית זו היא, לפי דעתו, התוצאות הרעות של המלחמה. היא השחיתה כל רגשי המוסר ואמונה בלבות האנשים. כל הצרות המתרמות ובאות עתה בעולם, והאנשים אינם יכולים למצוא את הסבות, או מאיזה טעם כל שהוא אינם רוצים לגלות את הסבות האמיתיות, שגרמו לכל אלה, הם תולים את הקלקלה בהמלחמה. יודעים אָנו, כי עוד כמה שנים לפני המלחמה, כבר החלו בתי התפלה להתרוקן מחבריהן. גם אצלנו היהודים נמשך מצב זה והולך זה כמה שנים, שמתפללי הבתי הכנסת הולכים הלוך וחסור בכל שנה.

מפני שהוא כולו שקרים. „צדיק״ אָמר יברא, מפני שהוא עושה צדקות. „שלום״ אָמר אל יברא, מפני שהוא כולו קטטות. מה עשה הקב״ה השליך אמת ארצה — מדרש רבה בראשית פ״ח. והקשה הגאון הנ״ל, לאיזה צורך השליך הקב״ה את האמת ארצה? ותירץ, היות שהיו שנים כנגד שנים, „חסד וצדק״ אָמרו יברא, „ואמת ושלום״ אָמרו אַל יברא, לפיכך השליך הקב״ה את האמת ארצה, כדי שיהיו האומרים יברא „הרבים״, אבל מדוע לא השליך את „השלום״ ארצה? ותירץ: „השלום״ מבטל תמיד את דעתו מפני הרבים אבל „האמת״ אינו חושש מפני הרבים, לא יבטל דעתו מפני דרכי שלום.

והנה היהודים כהנוצרים החלו להשתמש עצמם באמצעים מלאכותים, כדי למשוך על־ידם את העם לבתי התפלה, או לבית־הכנסת. בונים בנין גדול אחד, בשם בית־הכנסת, או בית התפלה, ובאותו בנין בעצמו מתקנים אולם גדול למחולות, מטבח וכל צרכי בישול, ואולם לסעודת רעים, קלובים של אנשים ונשים, בחורים ובתולות לשחוק... ושעשועים שונים, מקום לחלוץ עצמות, לשחוק הכדור ועוד כאלה. וכבר הורה הנסיון, כי כל אלה מועילים במקצת למשוך את העם לאולמי המחולות ולקלובי השעשועים, אבל לא הועילו מאומה למשוך אותם לבית התפלה בעצמו — להתפלל תפלה קצרה ולשמוע דרשה קצרה מפי הכהן או הרב. כדומה לנו, כי כל אלה עוד פעלו לרוע על העם והרחיקם עוד יותר מבית התפלה. נשמת האָדם בחושה הרוחני תרגיש, כי נסתלקה רוח הקודש מבית התפלה. הוא היה בית־ועד לאנשים חולנים ולשעשועים — הכל דברים, שאין נשמת האָדם מבקשת למצוא בבית תפלה או בבית־כנסת.

מה שאָנו מאמינים הוא, שהסבה האמיתית מה שהאנשים מוקירים עתה רגליהם מבית התפלה, הוא זאת: האָדם הנורמאלי אינו רוצה לפשוע ברצונו הטוב, פושע הוא לאונסו. חמדת הממון, תאות בשרים, עוני ודלות כופים אותו לפשוע, אבל הפשעים עושים שרטות ופצעים בנשמתו, מחלים אותה, והאָדם יודע ומרגיש בחליו, וביותר כשהוא בא לבית התפלה הוא שוכח לפי שעה את החיים החמרים המגושמים, אָז נשמתו מרגשת עוד יותר ביסוריה, והאָדם מבקש למצוא רפואה ותיקון לה. והנה באים כהני הדתות, רופאי אליל, ומושיטים לו מעט מים מעורבים בדבש: מנסים לרפאות את נשמתו בדברים של מה־בכך, במליצות נאות, בספורים נאים, בבדיחות ובחניפות, בבקורת התנ"ך, בבקורת ספור אהבים חדש; מבקרים פוליטיקת העיר והמדינה. על הכל הם מדברים חוץ מדברי תוכחה ומוסר במלוא מובן המלה.

מרגשת היא נשמת האָדם בחוש שלה, שהרופאים האלה, אם שהם נבערים מדעת את מחלתה או שהם מרמאים אותה, רוצים הם להאריך עוד את מחלתה ולקבל שכרם.

רופאי נשמות טובים ואמיתים היו לפנים נביאי ישראל. הם לא בלבלו את מוחות האנשים בלהג הרבה סתם; הם הגידו להאנשים, מה היא טבע מחלת נשמתם, בדברים פשוטים וברורים. הנביא לא חת להגיד למלך ישראל „רצחת וגם ירשת"! „במקום אשר לקקו הכלבים דם נבות, ילקקו הכלבים דמך גם אתה"! * — הרעים בקולו על העשירים, גוזלי רכוש העניים: „גזלת העני בבתיכם, פני עניים תטחנו" **. „הוי מגיעי בית בבית, שדיך בשדה יקריבו, עד אפס מקום" — לעני ***. „שריך סוררים וחברי גנבים" ****. גם על כבוד בנות ישראל העדינות לא חס הנביא. חשב להם רשימה ארוכה מבגדים ותכשיטים יקרים שהם מתקשטים בהם, ושבעליהן צריכים לגנוב ולגזול ולמלאות חפצם. לא בוש אפילו מלהוכיחם על עזותן ופריצותן *****.

זאת היא הסבה, שמוסרי הנביאים נתפשטו ונתקבלו בכל העולם והביאו את האנושיות לידי מצב מוסרי זה, שאָנו עומדים בו עתה, והשפעת דברי מוסריהם האמתים עוד לא פסקה עד היום. הם עוד נמשכים והולכים ומטיבים ומתקנים את החיים המוסרים הלאה, ויתקיימו עוד אַלפי שנים.

והכהנים והרבנים שלנו, מה הם מטיפים? כלום גם הם מעיזים לאמר פשוט וברור להעשירים הגדולים, שהם פותחים חנויות כלליות גדולות, מוכרים שם כל צרכי האָדם, מדבר קטן ועד גדול, ואפילו כל מיני מזונות חיים ומבושלים, פותחים חנויות בכל חלקי העיר ובכפרים, שבזה הם בולעים את החנונים הקטנים, מקפחים פרנסת עניים ואלמנות, הם משתמשים עצמם בכל מיני אונאה וערמומיות ומתעים את הקונים העניים כמו העשירים.

---

* מלאכים א׳, כ"א, י"ט.

** ישעיה ה׳, ח.

*** ישעיה א׳, כ"ג.

**** ישעיה ג׳, י"ד.

***** ישעיה, ג׳.

כלום הם מעיזים להוכיח אותם על פזרנותם, הוללותם, שהם מעוררים על־ידי זה קנאה ושנאה בלבות העניים ומסיתים אותם לגנוב ולגזול ולרצוח. כלום הם מעיזים להוכיח אותם על חייהם ההפקרים, ההוללים, ואת בניהם הרוקים התכשיטים, שמתעים ומפתים ומשלחים לעזאזל אלפי נשים אומללות ? **.

וביותר: כלום הם מעיזים חלילה להוכיח את המין היפה, שבעזותן ופריצותן הן מסייעות להיצר הרע להביא את האנשים לידי עברות. והנה הכהנים הכנים יודעים ומודים, שאָמנם אין הם מוכיחים את בני עדתם על כל פשעיהם, הידועים להם היטב. מתנצלים הם ואומרים, כי אם יעיזו להוכיח אותם על זה, ידחו אותם מכהונתם ואָז ישארו הם בלי פרנסה ובני עדתם — כצאן בלי רועה.

אבל טעות היא, שאין אָדם רוצה שיבקרו את מעשיו, שיוכיחו אותו על פשעיו. הכל תלוי רק בזה, מי שהוא המבקר והמוכיח ומה היא כוונתו. בודאי אין אָדם רוצה שיבקרהו, שיוכיחהו איזה עז פנים ושונא, או אם הוא איש משחת בעצמו, אבל אָדם רוצה בכל לבו שיבקרהו, שיוכיחהו אוהב נאמן, איש אמת ובעל מדות טובות; אָדם שהוא מאמין בו, שכל כוונתם היא להעמידו על האמת ולהחזירהו למוטב; כאָדם, שהוא רוצה לשמוע מפי רופא מומחה, מה היא מחלתו ועושה הכל מה שהוא מצוהו לעשות.

❁ ❁

** עיין ציונים כ״ה, כ״ו, בחלק הראשון מספרי זה.

ציון עז.

וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ...

„ל רעך כמוך“ — צוי מוסרי זה הכשיל רבים וכן שלמים, מאָז ומעולם. אנשים מוצאים בו היתר להרע ולהזיק לאחרים, בשגם כי יכולים הם לפרש מקרא זה, „ואָהבת לרעך כמוך“, מי שהוא דוקא „כמוך ממש“, אבל אם אַתה הנך, למשל, מגזע הלבן וחברך מגזע הצהוב, השחור והאָדום, הוא אינו רעך כמוך. אם אחד מאמין בדת זו והוא מאמין בדת אחרת, או הוא שייך לכת, לחברה אחרת ומעמד אחר, נולד במדינה אחרת, הוא אינו „כמוך“ ואינו רעך, ואין אַתה מחוייב לאהוב אותו ומותר לך אפילו לשנאהו ולהזיק לו *. על סמך פירוש זה נעשים מאָז ומעולם הרבה אכזריות וגזל משפט בעולם.

הנוצרים, שגנבו את המקרא „ואָהבת לרעך כמוך“ מהתנ"ך שלנו ושמו אותו בשלהם — ובו הם מתימרים, כי הדת שלהם היא דת האַהבה, כנראה גם הם מפרשים מקרא זה „לרעך כמוך“. אבל היהודי אינו בכלל זה. כמדומה לנו, שמהראוי הוא לנסח ולקבוע חוק מוסרי באופן זה ואָהבת לכל אָדם **.

ועוד נמצאים בעמנו קלי הדעת, או חסרי הדעת, שמאמינים, כי בעזרת דרשות וספרים ושיחות סעודות ובבירורי

---

* למשל הפילוסוף פּלאטא, או כמו שחכמי היהודים מימי הבינים קוראים אותו אפּלטון, ומגדילים מעלתו עד לשמים; הוא אומר בהריפּובליקה שלו, שחייבות המוסריות נוהגת רק בין איש לרעהו, שהם בני מדינה אחת, כלומר, בין איש יוני לרעהו היוני.

** ר׳ עקיבא, שהיה דרש „ואָהבת לרעך כמוך“ זה כלל גדול בתורה (ספרא פ׳ קדושים), אבל היות כמו שאָמרו עליו שהיה בן גרים, הרגיש בזה שאפשר לעוות את המקרא ולפרשו, כמו שאָמרנו, חזר ואמר (אָבות פ"ג) „חביב אָדם שנברא בצלם אלהים“, כלומר, צריכים לחבב כל אָדם, באין יוצא מן הכלל, מפּני שכל אָדם נברא בצלם אלהים והוא רענו.

יסודות דת היהדות, יצליח בידם להוכיח להאינם יהודים, כי גם היהודים הנם רעים אהובים כמוהם. ומקרא זה: „ואָהבת לרעך כמוך" כולל גם את היהודים.

האָדם המוסרי אינו רשאי להביט בחברו, אם הוא דומה לו במראה עורו, בדתו, בדעותיו ומנהגיו ובמצבו החברותי. די לו בזה שהוא אָדם בשר ודם, חי ומרגיש וסובל יסורי הגוף והנפש, הכל „כמוהו ממש", ולא די שאָסור לו להזיקו, אלא עוד שהוא מחוייב להיות בעזרו הכל מה שאפשר לו *.

ציון עח.

בתי כנסיות ובתי מדרשות

פלס ומאזני משפט הנם הם בתי הכנסיות ובתי המדרשות לכל חוקר היסטוריה, שבא לחקור לדעת את מהות היהדות, בכמות ואיכות, באיזה דור ובאיזה מקום.

כיון שהוא מוצא בתי כנסיות מעטים ובתי מדרש מרובים, סימן טוב הוא, שהתורה נתפשטה שם, והיהדות היתה טהורה, בריאה וחזקה ותוכל לעמוד בפני כל הרוחות שבעולם. בהיפך הוא, כשמוצא בתי מדרשים מעטים ובתי כנסיות מרובים רע הוא, שהבערות נתפשטה שם והיהדות היתה רפויה וגוססת **.

---

* עיקר פירושי של הפסוק „ואהבת לרעך כמוך", לפי דעתנו, אמרנו בהציון „וחי אחיך עמך" בח' הראשון מספרנו זה. עיין שם.

** בזה מובן החזיון המוזר, את הביטול והאיבה שמבצבצים מתוך מאמרי חז"ל בהתלמוד והמדרש נגד „בתי הכנסיות" — הם בקשו תמיד להשפיל ערך קדושת „בית הכנסת" נגד קדושת בית המדרש, עד שהורו הלכה למעשה, „מותר לשנות ולעשות מבית

גדולי עמנו ידעו היטב, כי „אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד", אָבות פ"ב, ואוי לה להאומה הישראלית, אם תגיע למצב זה, שכל היהדות תעמוד על בית הכנסת והתפלה וכל רוח וריח תורה אין בה, אזי אחריתה עדי אובד. היהדות היא דת מוסרית, מקפת את כל ערכי החיים המוסרים. „תורה היא וצריכה למוד" *, ובתי הכנסת והתפלה הם רק ענף קטן

אחד מהיהדות. לפיכך אָנו רואים, שאפילו בבית הכנסת השתמשו למקום למוד לתינוקות, כמו שמסופר בגיטין, נ"ח: „ארבע מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר, ובכל אחת היו אַרבע מאות תינוקות". ומטעם זה כל יהודי אַשכנז קוראים עד היום לבית הכנסת „שוהל" ויהודי איטאליא קוראים גם כן לבית הכנסת Scoula מפני שהיו משתמשים בו למקום למודי התינוקות.

בתי כנסיות היו רק אחד בעיר ובערים אחרות לא היה אַף אחד, אבל בתי מדרשות היו הרבה. בבית הכנסת התפללו היהודים הפשוטים, ובבית המדרש — הלומדים. מנהג זה נהג מימי הבית השני בארץ-ישראל ובכל ארצות הגולה, עד כי קמו המתקנים בארצות המערב, כאשר פרקו מעליהם את למודי התורה, נחרבו בתי המדרש ועל חורבנם נבנו ונתרבו

הכנסת — בית המדרש, אבל אָסור לשנות לעשות מבית המדרש — בית הכנסת", ודרשו הפסוק „אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב", תהלים פ"ז — „שערי ציון — שערים המצוינים בהלכה", זה בתי מדרש „משכנות יעקב" זה בית הכנסת — מדרש תהלים, ובגמ' ברכות ח' גירסא אחרת. מי לא יראה כי גירסת המדרש היא הנכונה. ר' מני שפך מר רוחו על בתי הכנסיות וקרא עליהם הפסוק „וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות". — הושע ח', י"ד — ירושלמי שקלים פ"ה.

* וכל בניך למודי ה' — ישעיה נ"ד, י"ג. — הנביא הבטיח ונחם את ישראל בזה, שכל בניהם יהיו למודי ה', ידע כי בזה תלוי קיומו החמרי והרוחני בעולם.

בתי הכנסיות, או ההיכלים, וסופם ידוע — נשתכחה מהם התורה והם הולכים ומתערבים בין האומות.

במצב יותר מסוכן עומדת היהדות עתה באמריקה. שם, באירופה, היתה היהדות עתיקה, מושרשת בחיי היהודים, לזאת היתה יכולה עוד ללחום ולעמוד נגד רוח הזמן ומלחמת המתקנים מאה שנה, ועד היום היהדות עוד לא מתה בהחלט, אבל באמריקה היהודים האשכנזים, או יותר טוב: איזה יהודים אשכנזים, שהיו עוד בני תורה במקצת, שבאו לאמריקה לפני שבעים שנה, הביאו אתם זמורת הריפורם על אדמת אמריקה. זמורה זו כמעט נתיבשה לגמרי והיהודים הרי־פורמים, או יותר נכון, הרבנים הריפורמים, רואים, כי עוד מעט והיהדות שלהם מות תמות, והחלו לבקש תרופות איך להעמידה בחיים באיזה פנים, ובאסיפות אגודת הרבנים המתוקנים בשנת תרפ"ה, לא בוש נשיא האגודה לאמר מפורש, מה בצע לנו עם כל ההיכלים המפוארים שלנו, מנהגי הקונפירמיישון, אגודות אחים ואגודות אחיות ועוד, אם מספר גדול מהיהודים אינם שייכים כלל להיכל, ודור בלי אמונה ודעת היהדות הולך וגדל, וסכנה נשקפת להיהדות. בודאי סימן טוב הוא להחולה אם הוא מתחיל להרגיש במכאוביו, אבל מה יועיל, אם הם מרגישים במחלת היהדות המתוקנת. אָכן הם עוד מתעקשים ורוצים לרפאות את היהדות בתרופתם הישנה, ועוד הפעם הם קוראים שוב להיכל Back to the Synagogue הם מחקים תחבולות כהני הדתות האחרות באמריקה, שהם המציאו את הפתגם הזה.

מה יועילו כל אלה? — הלא הנסיון כבר למדם לדעת כי לא על ההיכל והמנהגים היבשים יכולה היהדות להתקיים, ולדאבון לבנו גם אחינו יוצאי ארצות המזרח כבר החלו לחקות מעשי אחיהם המתוקנים. גם הם משתדלים לבנות את היהדות על היכלים ותקוני סדרי תפלה, והם אינם לוקחים מוסר, אינם רוצים לראות, מה עלתה להיהדות המתוקנת של היהודים בארצות אירופה, ופה באמריקה.

סוף דבר, כל קיום היהדות תלוי ועומד על „בית המדרש". אין אָנו מוכשרים להציע איזה למודים צריכים ללמוד בזמננו, שהזמן קצר, וגם נשתנו הרוחות, אבל נאמר, כי הלמודים בבתי המדרש היו תמיד משתנים לפי רוח המקום והזמן: בבתי המדרש שבארץ-ישראל עסקו בפירושי התורה, המשנה והברייתא; בבתי-המדרש שבסוריא, בישיבות הגאונים, עסקו בפסקי הלכות, בקביעות נוסחאות התפלה, בתיקוני מנהגים. בבתי המדרש באשכנז וצרפת עסקו בעיקר בלמוד התלמוד; בבתי המדרש בספרד עסקו בחקירת היהדות, בפילוסופיא; בבתי המדרש בצפת, בארץ-ישראל, עסקו ביותר בקבלה.

❁ ❁

ציון עט.

רבנות *

אוי לה לרבנות —
שמקברת את בעליה.
פסחים, פ"ז.

רפנים בישראל, שהיהדות היתה כל חיי רוח היהודי, אַהבת התורה היתה אָז בוערת בלבו, אָז כל הילדים, הקטנים עם הגדולים, מלאו את החדרים, הישיבות ובתי המדרשים; כולם למדו תורה לשמה, לא במחשבה תחלה, כדי להיות רבנים בישראל ולעשות את התורה לפרנסה. כמובן, אָז נקרו איזה בעלי כשרונות גדולים או מתמידים עקשנים, אחרי שמלאו כריסם בש"ס ופוסקים,

* מוקדש להצעירים שמתעתדים, מתקדשים להיות רבנים באמריקה. אין הבדל בין רבנים אורטודוכסים, קונסרוואטיבים או ריפורמים; אָמרנו: „להיות רבנים באמריקה" — מפני שהיהדות הישנה בעולם הישן כמעט נחרבה ויהדות חדשה עוד לא נבנתה, ואי־אפשר עוד לדבר על מהות הרבנים דשם.

ונשאו להם נשים, אכלו את ארוחתם והפסידו נדוניתם והנשים החלו לתבוע מזונות — אָז למרות רוחם היו לרבנים בישראל. כה נעשה היהודי הגדול בתורה לרב במקרה, בלי שום כונה והכנה למפרע *. הרב הזה, שכל חפצו בחיים היה רק שתהיה היכולת בידו לשבת ולעסוק בתורה, הסתפק במועט ושמח, בדיעבד. גם רבנות טוב — לא תהיה לו עוד דאגת פרנסה, דעתו תהיה צלולה לעסוק בתורה.

העדות בישראל, שכל יהודיהן היו אָז יראים ושלמים, אוהבי תורה, נזהרו בכבוד רבם, נזהרו שלא להטרידו, שלא להרגיזו, ולא דרשו ממנו שום דבר, רק שיפסוק להם שאלות באיסור והיתר, ידין להם דיני ממונות, יתערב בעניני צדקה, ויתר זמנו ישב במנוחה ויעסוק בתורה. היהודי היה אָז בכלל מדקדק במצוות וכשקרה לעתים רחוקות, שאיזה יחיד, או יחידים, עברו על איזו עבירה קלה, אָז הוכיחם הרב פשוט ומפורש, בלי מליצות ורמזים וקרא בשמם את בעלי העבירה, והם לא כעסו עליו חלילה. ידעו, כי כוונתו רצויה, וכאשר ייסר האָב הטוב את בניו הוא מיסרם.

---

* כדאי הוא להעיר בזה, כי מכל בני הנעורים, מבית מדרשם של שמואל, אליהו ואלישע, שלמדו להתנבאות בעזרת נבל, תוף וחליל וכנור, לא נשאר ספר נבואה אחד, אפילו מקאפיטל אחד, עיין שמואל א׳ יו״ד; מלכים ב׳: ב׳, ד׳, ו׳. כל הנביאים הגדולים שלנו: ישעיה, ירמיה ועוד, לא למדו נבואתם באיזה בית מדרש, ולא הכינו עצמם להיות נביאים על־ידי אמצעים מלאכותים. הנבואה באה אליהם מעצמה, על־ידי השפעת רוח הקודש, לאלה שהיו מוכשרים ומוכנים לכך מלידה ומבטן, כמו שאָמר ה׳ לירמיה, בטרם אצרך... נביא לגוים נתתיך... — ירמיה א׳, ה׳. הלמוד וההכנה המלאכותית מקלקלים את רוח הקודש והשגת האמת. כיון שאָדם מתלמד, משתמש עצמו באמצעים מלאכותים, חיצונים, לדבר צחות בקול נעים ולהניע ראשו וידיו בסדר — יכול הוא להיות דברן, מליץ מרעיש עולמות, אבל נביא לא יהיה לעולם.

זמנים אחרים באו. היהדות רפויה עתה בידי היהודי. הוא דש בעקביו עבירות חמורות, עוסק ועושק... כל היום במסחרו ובלילה במה הוא עוסק?... מי יודע במה! התורה כבר נשתכחה ומכל היהדות נשאר לפליטה רק בית הכנסת, ששם באים היהודים לפעמים להראות לפני ה׳. אין הם שואלים שאלות באיסור והיתר ואינם הולכים לדין תורה. אוכלים מה שהם רוצים ולוקחים הכל מה שהם יכולים. כלום יהודים כאלה צריכים ל„רב" במובן המלה?

כה היה עתה השם רב לשם שנתרוקן בתוכנו. הרב היה ל„מגיד". ולוא היה למגיד במובנו האמתי, דהיינו, מגיד פשע ומוכיח, והגיד להם פשעיהם בפניהם, אזי הרוחנו גם בזה, אבל מבין הוא הרב אם יעיז להוכיח לבני עדתו, מפורש על כל פשעיהם, לא יאריך ימים על ממלכתו. כה היה הרב המגיד לדברן, למרבה דברים מרבה... לדבר על הכל, חוץ מדברי חכמה ומוסר.

בכלל פטור הוא הרב עתה מכל החובות שהיו מוטלות על הרב מלפנים, ובמקומן הוטלו עליו חובות חדשות, שאין להן שום שייכות עם הרבנות. למשל הרב מחויב ליסד אגודות אנשים, אגודות נשים וילדים, אגודות מנגנים, אגודות מזמרים, אגודות משחקים בחנוכה ופורים, ללמדם לפטפט ביום ה„בר מצוה".... איזו מלים ריקות וכוזבות; מחוייב הוא לבקר לפרקים את חברי עדתו בביתם, לדרוש בשלומם, לחלק כבוד להאנשים, להחניף את הנשים ולשמוע מהן מעט לשון הרע ורכילות, לבקרם כשהם חולים, לברך אותם ברפואה שלימה; להספידם, לקברם ולאמר אחריהם קדיש, כשהם מתים.

והנה היות שהרב בדורנו זה אינו מסתפק במועט כהרב שמלפנים. רוצה הוא שכר טוב עבור הדרישה ועבור כל המלאכות הרבות שהוא עושה.

מצד השני, חברי בית הכנסת, בתור יהודים סוחרים, חנונים, בעלי בתי חרושת המעשה וכו׳, יודעים הם כמו

בעסקי עצמם צריך כל פועל, פקיד ומזכיר להכנים לעסקם הרבה ריוח עוד יותר ממשכורתו, לזאת הם דורשים מהרב שירבה חברי בית הכנסת, להרבות ההכנסה, למשוך קהל רב בדרשות מרעישות עולמות ולמצוא חן בעיני הנשים ובעיני הגוים ועוד כאלה.

ובהיות שהרב נחשב כפועל, הוא מחוייב להרויח את משכורתו ולהביא ריוח לבעליו, לפיכך כשהוא מזדקן וגם דרשותיו מזדקנות, וגם החברים מזדקנים ומתים וחברים צעירים באים; הרב הזקן עם דרשותיו אינם עוד לפי רוחם, מעבירים הם אותו מרבנותו וקוצבים לו איזה סכום לשנה, שכר בטלה.

והצעירים האלה, שנכנסים לאיזה בית מדרש לרבנים, בחשבון, בכונה, לעשות את התורה פרנסתם, וביותר לאלה הצעירים, שהם בטבע נקיי הדעת, ישרי לב, להם היינו אומרים: מלטו נפשיכם מפרנסה זו! אַל נא תחשבו שפרנסה זו היא נקיה וקלה! הרבה פגעים רעים תפגשו בדרככם ובהרבה זהומות תצטרכו לעבור. רק אם יש בחפצכם למסור את נפשותיכם באמת על קדושת היהדות, לקבל באהבה את כל יסורי הנפש באהבה. אבל אָז, למען השם, לא תשאו לכם נשים.

חברי העדה, ואפילו עמי הארץ שבהם, יודעים בחוש את הגמרא „אשתו כגופו דמיא" *, ובכן, גם הרבנית, כמו הרב, מחוייבת בכל הדברים האלה: לבקר בביתם את חברי עדתם, לשבח את האנשים ולחנוף את הנשים, לשמוע מהן לשון הרע ורכילות וכו'. אבל דא היא עקא — בעת שהרב למד והכין עצמו לכל „המלאכות" האלה, יודע הוא איזה שבחים שצריכים לאמר למר פלוני ואיזו מחמאות—קאָמפּלי־מענטען למרת פלונית, וביותר יודע הוא להזהר ולשמור את פיו ולשונו, בלי לגלות את הלשון הרע, שדבר פלוני על פלוני והרכילות שדברה פלונית על פלונית. הרבנית לא

* מנחות, צ"ג.

למדה כל אלה, וביותר בתור אשה אינה יכולה להחזיק בסוד את הרכילות שנמסרו לה, וכה היא נכשלת בכל הדברים האלה, מעלה עליה חרון־אף הנשים, וגם על הרב יצא הקצף *.

ישנם עוד הרבה דברים, שבהם הרבנית גורמת הרבה יסורים להרב, אבל דברים אלו אין מגלים אלא מפה לאוזן, אבל לא בכתב. וכנראה, לא רבים הם באמת בין הצעירים „האמריקנים" הקופצים על הרבנות, ובאסיפת הרבנים הֲרִי־פורמים בשנת תרפ"ד, התאונן נשיא האגודה, שצעירי אמריקה ממאנים להקדיש עצמם למלאכת הרבנות. בשנה זו גמרו חוק למודם בבית מדרש הרבנים בסינסינאטי רק אחד עשר תלמידים, בעת ששלשים ושבע קהלות ריפורמים הנן פנויות מאין רב.

ציון פ.

החומטים **.

למשל מספר: באחד מימי החורף הקרים רצו החומטים ביער לחמם מעט את גופותיהם הקפואים מקור. כה התקרבו והתדבקו איש בגוף רעהו, אבל בשערותיהם המחטים התחילו לדקור זה את זה. ומתוך יסורי הדקירות קפצו לאחוריהם. אבל היות שהקור הקפיא את דמם עד מות, נסו עוד הפעם להתקרב

* כדאי הוא להעיר בזה, כי מכל נביאי ישראל אָנו מוצאים שרק האחד היה הנביא ישעיה, „שהיה לו נביאה" — להנביא יחזקאל היתה לו נביאה, ומתה במגפה, להנביא הושע היתה לו אשה... וזה היה רק בחלום, במראה הנבואה, כדברי הרמב"ם במורה פמ"ו, ח"ב, ולהנביא ירמיה נאמר בפירוש: לא תקח לך אשה ולא יהיו לך בנים ובנות... — ירמיה ט"ז, ב'.

** יאזיק — Porcupine

ולהתחמם אחד בגוף רעהו, ועוד הפעם קפצו לאחוריהם מתוך יסורי הדקירות. אָז קם הזקן שבחבורה ואמר: „אחים! בעתותי קור כאלה אי־אפשר לנו להיות מובדלים ומפורדים איש מרעהו, אם נחפוץ בחיים. אבל אל לכם לדחוק וללחוץ עצמיכם סמוכים ותכופים יותר מדי... עמדו לכם רחוק מעט איש מרעהו".

המוסר השכל מובן מאליו. אין אנשים יכולים להתקיים בדודים וגלמודים בעולם. מוכרחים הם להיות בקבוץ וחברה, לעזור איש את רעהו. אבל האָסון הוא, שבטבעם של האנשים הוא, כשהם קרובים זה לזה יותר מדי הם דוקרים זה את זה... מי לנו גדול ממשה רבינו? אותו בודאי היו צריכים ישראל לכבד. ומה אָנו רואים? כל זמן שהיה שכן קרוב להם אתם במחנה, אָבדו כל יראת הכבוד מפניו, דקרו אותו כמדקרות חרב, העיזו לחושדו בחטא אשת איש, כמו שדרשו חז"ל „ויקנאו למשה במחנה". וכשהרגיש משה בעזותם זו, עם כל חפצו הטוב להיות אתם במחנה, להשגיח עליהם, הבין, כי אם יוסיף עוד להיות אתם במחנה יאבדו כל יראת הכבוד מפניו, ולא ישימו עוד לבם לכל אשר יצום, לפיכך „ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה, הרחק מן המחנה"... אָז חזרו לכבדו עוד יותר, „וקם העם והשתחו איש פתח אהלו" *. עתה צא ולמד, אם אָדם כמשה, המנהיג הכי גדול, שעמד בזמן מה בעולם, אם הוא נעשה חולין וזול אצל העם כל זמן שהיה שכן קרוב אתם במחנה אחת, מה יאמרו המנהיגים האחרים, העומדים בראש איזו חברה ועדה?

גם חז"ל הרגישו בהיזק גדול זה, שגורם לאָדם העומד בראש, כשאינו יודע להזהר, בלי להתערב ולהתקרב יותר מדי אל ההמון הגדול, ואמרו: „כל תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום, סוף מחריב את ביתו, מאַלמן את אשתו ומייתם

---

* עיין הפסוקים תהלים ק"ו ובפי' תשא, ועיין סנהד' קיו"ד בגמרא וברש"י שם.

את גוזליו ומחלוקות רבות באות עליו ודבריו אינם נשמעים, וקוראים לו בשמות של גנאי: מחם תנורי, מלחך פינכי" ועוד, עיין כל זה פסחים מ"ט ובחידושי אגדות שם.

כדאי הוא להרבה מהרבנים בארצנו זו, שישימו לבם למאמרנו זה.

ציון פא.

רחמנות

בחלק הראשון מספרנו זה הערנו בקצרה על מדת הרחמים. מני אָז הרבינו לחשוב ולחקור במדה זו. זאת מצאנו ראינו, שמדת הרחמים היא רוח החיה, הכח המניע היותר חזק, הדוחף ודוחה הלאה את התקדמות האנושיות. האָדם הקדמוני — הפרא בערבות אַפ־ריקה גם היום — היה אַכזר נורא בטבעו, לא ידע רחם כלל *. כאשר הציקהו רעבון בטנו הרג ואכל את אשתו ואת ילדיו; אבל לאט לאט, זרמת דם ילדיו — שהרגם לאכול: פרפוריהם וגסיסותיהם החלו לנגוע אל לבו האבן, וזיקי רגשי רחמים התעוררו, נולדו וצמחו בו. מדת הרחמים החלושה הזאת, לא נתנתהו עוד להרע, להרוג את ילדיו, אַף כי היה רעב. ברבות הימים התפתחה מדת הרחמים בלב הפרא עוד יותר, עד אשר ידע גם להיטיב במקצת, לא היה יכול עוד לראות את ילדיו עטופים ברעב, האכילם את מעט הפירות או חתיכת נבלת העוף או החיה, האחרונה שהיתה לו והוא סבל רעב בעצמו. רגשי רחמיו עוד היו מוגבלים, רק עד כדי רחמים על ילדיו, אבל לא ידע עוד רחם על אחרים.

---

* מטעם זה, כנראה, היה השם Barbar שם משותף בכל לשונות אירופה, לאָדם אַכזר ולאָדם פרא.

עברו עוד שנים רבות, ורגשי רחמיו התפתחו עוד יותר, עד שכבר ידע לרחם על בני משפחתו, ואחר כך על בני שבטו. לא הרגם, לא גזלם, לפעמים עוד עזרם בשעת רעבונם, או בא לעזרתם, כשפגעו בהם בני שבט אחר.

כה, בדרך זה, התפתחו באָדם חוקים מוסרים טבעים, חוקי „סור מרע ועשה טוב“ באיזה שיעור. בטרם ידע עוד האָדם הקדמוני את התועלת מחיי שיתוף החברה, שאינו כדאי לנגוע לרעה איש את רעהו, ועוד צריכים לעזרו בשעת דחקו, ובטרם היו עוד לעולמים חוק, דת וחברה, התפתחו רגשי הרחמים. לא התפתחו בזמן אחד ובמדה אחת אצל כל האנשים יחד. בראשונה כמובן התפתחו אצל איזה יחידי סגולה. הם לא יכלו עוד לראות את מעשי האכזריות של המון הפראים, אבל היות שהם היו עוד מעטים, לא היה בכחם לעצור בעד אכזריותם.

עברו עוד שנים רבות ובעלי הרחמים נתרבו כבר בעולם בשיעור הגון, וכבר היה בכחם לעצור בזרוע חזקה את הפראים ממעשיהם האכזרים, או אפילו גם לכופם לעזור איש את רעהו באיזה שיעור. כה נולדו ונקבעו בעולם חוקי־המוסר הטבעים והחברתים: חוקי „סור מרע ועשה טוב“. בראשונה הקיפו רק את הילדים, אחר כך את כל המשפחה; אחר כך את כל השבט, ובהמשך השנים הרבות, כשמדת התפתהותח עלתה בשיעור גדול, התפתחו והתרחבו חוקי המוסר והוסיפו להקיף את כל אישי האומה, עד כי נגעו במקצת גם באישי העולם בכלל.

כמה אַלפי שנים עברו עוד ומנהג אַכזרי אחד עוד נשאר בעולם, אפילו במדינות התרבותיות, כביכול, לנפול על אנשים באַרצם בעתותי מלחמה, או אפילו בעתותי שלום, לקחת אותם שבי ולכובשם לעבדים, ולמכרם לעבדים ולשפחות בשוק כבהמות, והאדונים העבידום בפרך והתנהגו אתם בכל מיני אַכזריות, עד כי בדור העבר כבר נמצאו מספר גדול בעלי רחמים, אשר רחמיהם נכמרו על

העבדים האומללים, המעונים תחת ידי האדונים האכזרים. הם מסרו את נפשם על שחרורם וכפו את מנהיגי המדינה לחוק חוק ולאסור את מסחר העבדים. או, למשל, עוד בראשית המאה התשע-עשרה היה נוהג עוד מנהג אכזרי זה של „חזקת החוף“ בקרב העמים השוכנים אצל חופי הים באירופה. כלומר, אם קרה אָסון לאיזו אניה, שרוח סערה שברה והטילה אל החוף, היתה הזכות להיושבי אצל החוף לשלול ולבוז את כל רכוש האניה, והם לא הרגישו במנהג אכזרי זה, עד כי לא התביישו להתפלל בכל יום הראשון בבית התפלה, כי אלהים ישלח להם ברכות „על חוף הים“; כלומר, כי יסבב, שישתברו איזו אניות, כדי שימלאו הם מחורבנן *.

מדת הרחמים בודאי לא התפתחה עוד די כל צרכה. לב האָדם איננו רחב עוד, איננו מלא רחמים. כדי להשפיע מטובו על כל אֲנשי העולם בכלל. רגשי רחמיו הנם עוד מצומצמים; הם משפיעים תחילה על ילדיו, על היותר קרובים ללבו, אַחר כך אל קרוביו במדה פחותה הרבה, וכה כל מה שהאנשים הנם הולכים ומתרחקים ממנו, מדת הרחמים הולכת ופוחתת, עד שפוסקת לגמרי כשמגעת לאנשים מבני עם אחר. לפיכך אפשר עוד לנהוג בין אנשים תרבותים מנהג אכזרי זה, כששני עמים באים לידי איזה סכסוך, אינם רוצים לסמוך על איזה בית-דין, שיחתוך את הדין ויפסוק עם מי הצדק — רק החרב הוא השופט ביניהם, והמנצח הוא הצדיק בריבו. את כל זאת ראינו עתה בעינינו, איך בשביל סכסוך קטן בין ממלכה קטנה כסרביא ומלכות אוטריא נהרגו מיליוני אנשים צעירים ונשארו מיליונים אַלמנות ויתומים ובעלי מומים, והמלחמה גררה אחריה מגפות וכל מיני פורעניות. לוא היו מנהיגי המדינות בעלי רחמים במה שנוגע אפילו לבני עם אחר, לא מלאם לבם לצאת למלחמה איש על רעהו והיו יכולים לחתוך את הסכסוך הכל בדרך שלום.

---

* פרופ׳ לאזארוס בספרו „ירמיה“, העתקת ברייניז.

בקצרה, לפי דעתנו, התפתחות כל החיים המוסרים, ממקור מדת הרחמים הם יוצאים ובאים. מדת הרחמים היא המודדת, המורה מדרגות החיים המוסרים בעולם.

ישנן עתים, שהחיים שאננים ושקטים בעולם ומדת הרחמים הולכת ומתגברת, ואתה יחד גם החיים המוסרים הולכים ומתגברים ומתרוממים בעולם.

בהיפך, לפעמים איזה מקרים מרגיזים ומרעישים את החיים ומדת הרחמים תחלש ותפוג והחיים המוסרים יורדים הרבה מעלות מטה *.

יודעים אָנו, כי הקוראים המלומדים יכולים לשאול: ומה חדשנו במאמרנו זה? כלום מדת הרחמים, שאָנו רוצים להעמיד עליה את כל החיים המוסרים אינה אותו דבר, שחכמי המוסר קוראים זה בשם רגש מוסרי Conscience לא אדוני. ההבדל ביניהם גדול הרבה. הרגש המוסרי אינו כח נפשי, חפשי לדון דין לעצמו; תלוי הוא בכח השכל. הוא שואל ונמלך תמיד בשכלו, אם הוא חייב או פטור; אם דבר זה מותר לעשות או אָסור. הרבה פעמים שפניות שונות משחדות, מקלקלות את השכל והוא דן דין כוזב, ורגש הלב הוא מקבל את דינו ומרגיע עצמו.

בשעה שאָנו כותבים מאמרנו זה נדונים שני צעירים בני מיליונרים בעיר שיקאגו: נתן ליאופולד וריכארד לאָעב, שהרגו את הנער רוברט פראנק באופן אַכזרי. הרצח נעשה בקרירות ובישוב הדעת ובכל ההתחכמות — לפי הודאת

---

* ככה אָנו רואים באמת, כי כל מוסר היהדות בנוי על מדת הרחמים. התנ"ך וכל הספרות התלמודית, המדרשית וספרי המוסר העתיקים, מלאים צווים וחיובים על מעלת חובת מדת הרחמים, והיא מקפת את כל אַנשי העולם, עד שאָמרו: „כל המרחם על הבריות — לאו דוקא יהודים — בידוע שהוא מזרעו של אברהם אָבינו, וכל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שהוא אינו מזרעו של אברהם אבינו" — ביצה, ל"ב.

עצמם, יזמו אפילו להרוג את אחיהם עצמם, וגם עתה אין להם עוד שום רגשי חרטה. הצעירים האלה הצטיינו בבית־הספר, בהאוניברסיטה, בחריפות שכלם, קראו ושנו הרבה, בכל זאת שכלם וכל חכמתם לא עכבום מהרצח הנורא הזה, ולפי דעת הרופאים, חכמי הנפש, חסר להם כח מדת הרחמים בהחלט.

מקרה זה בודאי הוא יוצא מן הכלל, אבל השכל והלב הנם פעמים רבות מתנגדות זה לזה, וכל מה ששכל האָדם יותר גדול, לפעמים לבו יותר קטן וצר.

למשל: שפינוזה וקאנט, בעלי־השכל היותר גאונים, הם חושבים את מדת הרחמנות למדה שפלה. אביר הפילוסופים, פלאטאָ, שכלו התעו ודן והתיר ואִבד בידים ילדים עכורי התואר, בני רשעים, בני זקנים, כדי שלא יהיו למשא על החברה. אריסטו, תלמידו של פלאטאָ, הבעל־שכל היותר גאוני שחי בעולם, טעה וחשב, שהעבד דומה לסוס וחמור: הוא רק כלי חי ובהמה ביתית וגופו משועבד לרבו *, וכידוע היו בין העבדים בארצות יון ורומי הרבה מלומדים גדולים, ואפילו פילוסופים כהפילוסוף הסטאי Epictetus

כן, כן. השכל יכול לטעות אבל לא הלב. האָדם הרחמן כשהוא רואה או שומע, שחברו נתון בצרה, רחמיו נכמרים עליו. הוא חש ובא לעזרתו או רחמי לבו לא יתנוהו להרע ולהזיק לאָדם, ואפילו לבעל חי **.

בטרם נגמור את מאמרנו זה, אָנו מוצאים לנחוץ להעיר את האָדם בעל הרחמים, שישנם מקרים מסוכנים, שבכחם להכשילו, להטעותו ולהמית בו רגשי רחמיו ולגרום לו לעשות מעשים היותר אַכזרים. דהיינו: פעמים רבות מזדמנים לו

---

* סהמ״ד אריסטו, מאמר ח׳ פ״ג.

** בצדק אָמר ר׳ יוחנן בן זכאי, שדברי ר׳ אליעזר תלמידו, שאומר „שלב טוב“ — כולל כל המדות הטובות, שמנו שם תלמידיו האחרים — אָבות, פ״ב.

לעשות דברים, שנדמים לו שהוא מחוייב לעשותם לשם שמים, או לטובת הכלל. יודע הוא, כי מעשים אלו אכזרים הם, ורחמיו נכמרים על אלה, שבמעשיו יגרום להם יסורים או נזקי ממון, אבל כאן יצר לבו הרע בא ומתמם עצמו ואומר לו: אהובי יקירי, בודאי מעשה זה אכזרי הוא, אבל כלום אתה עושה זה לטובת עצמך. הנך עושה זה „לשם שמים“, או לטובת הכלל.

„התכלית מקדשת המעשה *— כה כובש הוא בעל הרחמים את רחמיו ועושה מעשים אכזרים ולבו לא יגפנו אפילו. והנה במה שנוגע „לשם שמים“ אין שום מקרה יוצא מהכלל, שאפשר אפילו לדמות ולחשוב שמותר במקרה זה „לשם שמים“ לעשות דבר אכזרי. הכביכול הוא מקור הרחמים. חלילה לנו לעשות מעשים אכזרים לשמו ולכבודו. וגם לטובת הכלל חלילה לנו לעשות מעשים אכזרים. חלילה לנו להתנהג עם הפושעים — אפילו היותר מסוכנים — באופן אכזרי. חלילה לנו להמיתם. צריך רק לעשותם אי־מסוכנים להחברה באיזה אופן שהוא.

❁ ❁

ציון פב.

הצדקה היהודית

תועלת הצדקה היהודית, היתה כפולה: תועלת חמרית להעני המקבל, ותועלת רוחנית — לבעל־הבית הנותן. העני מקבל הנאה מועטת, הנאה זמנית, הנאה מעורבת בדם ודמעות, משארת בו רגשי בושה ושפלות לימים רבים. ובבעל־הבית הנותן, מלבד הנאתו הרוחנית, שהוא מרגיש בשעה שהוא נותן, בידעו כי הוא

* פתגם זה הוא המצאת היעזואיטים, שמותר לעשות כל הרעות והאכזריות — אם מכוונים הם רק לשם שמים.

מאכיל את הרעב, מלביש את הערום וכו', עוד הוא מרויח הרבה יותר מזה, במה שהוא בא במגע עם העניים, לומד הוא מהם לדעת את הסבות שהביאון לידי מצבם המר, נוגעים הם אל לבו מצבם של חכמים מסכנים, בעלי בתים שירדו מנכסיהם, בני עשירים שאָבדו ירושתם, נודעים לו הרבה מצרות החיים הנהוגים בעולם. — כל אלה, מלבד מה שהם מלמדים לו את דרכי החיים הרעים והטובים, עוד הם מעוררים בו רגשי רחמים, מאצילים את לבו ומניעים את לבו להיות אָח ועזר לאומללי החיים *.

כה היה היהודי רגיל מאָז מעולם, ליתן צדקה ולחזור וליתן כסדר. היה נותן לעניים החוזרים על הפתחים, היה נותן למשולחים, לנשרפים, להכנסת כלה, למושב זקנים, לבית היתומים, לבית החולים; נותן בחנוכה, פורים, פסח וערב יום הכפורים, נותן בעתותי שמחה ובעתותי צרה. היהודי התרגל עוד מילדותו במעשה הצדקה. הוא ראה תמיד בבית הוריו שנותנים צדקה כסדר, מאכילים עניים בביתם, מחזיקים קרוב עני, מגדלים יתום בביתם.

הבן הלך בשליחות האב להוליך דמי רגל, דמי חנוכה, משלוח מנות לכלי הקודש, לעניים מהוגנים; הלך בשליחות האם להוליך בחשאי חלות, בשר ודגים לעניים לשבת ויום-טוב; שמע מפי ההורים, שנאנחים על גורלו המר של פלוני יפלוני *.

בדרך כזה התפתחו אצל היהודי מדת הרחמנות ולבו הטוב. ובעת שהעני האינו יהודי היה צריך לעשות את כל

---

* כמה נכונים הם דברי המדרש ויקרא פל"ד: „יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני — העני עושה עם בעל הבית". מטעם זה אָמרו רז"ל „אפילו עני המתפרנס מן הצדקה צריך ג"כ ליתן צדקה" — גיטין ז'.

* מספרים על הראָטשילד דזיימס (יעקב) אבי הראָטשילד עדמונד, שאָנו קוראים „הנדיב הידוע", שהיה מתעניין בחלוקת הצדקה וידע כל העניים המיוחסים שבעולם, שהיו שולחים מכתבי בקשה, ונוכל לשער כי בנו עדמונד קבל את טוב לבו מאָביו.

התחבולות לעורר רחמים להיות, או לעשות את עצמו, בעל מום: עור, פסח ולנשק יד הנותן, והנותן נתן לו איזו פרוטות בבוז, כמשליך עצם יבש לכלב רעב.

סיניקא יספר, למשל, כי רובם של הרומים, כשהיו נותנים דבר מה להעני, היו נזהרים מלנגוע בו והיו משליכים אותו לפניו. הסופר הדברן קווינטיליאן תמה ואמר איך ישפיל האָדם את עצמו ליתן דבר מה להעני ולא ידחוף אותו כשקץ נבזה. פלויטוס אָמר, כי לא יכול להבין לאיזו תכלית צריכים לתת מאומה להעני? במה שאָנו נותנים לו אָנו מחסירים את עצמנו ולעני לא נועיל, רק להאריך לו את חיי עניו *. או בכל ארצות אירופה ואמריקה הנאורות יש חוק אכזרי זה, שאָסור לעני לבקש נדבה בשוק. ואם איזה עני איננו יכול לראות שעולליו עטופים ברעב, ויצא לשוק ופגע בעשיר אחד ובקש נדבה ממנו, ולאסוננו עבר שוטר, שומר החוק, וראה כל זאת, תפשו והביאו לפני השופט צדק והוא ענשו במאסר של שלשים יום או יותר, ועולליו בביתו גועים ברעב. היהודי היה מלא רחמים ממילא, העני לא היה צריך לעורר רחמים ולהשפיל עצמו. הבעל-בית נתן כמו אָח עשיר, שעוזר לאח עני. לא חקר ולא דרש הרבה, אולי חלילה, הוא רמאי **.

כל זה היה לפנים, בעולם הישן, אבל עתה, פה בארץ אמריקה אָחזו בשיטה אחרת במעשה הצדקה. כל מיני נתינת הצדקה מיד בעל הבית ליד העני בטלו, וכל מוסדות הצדקה השונים שבעיר הנם מאוחדים ל„צדקה כוללת“ אחת וכל אחד נותן, איזה סך לקופת הצדקה ובזה הוא פטור כל השנה. קופת הצדקה מתנהלת על-ידי מנהלים, פקידים, חוקרים וסופרים, מחזיקים כל עני בחזקת רמאי, חוקרים ודורשים

---

* מובא כל זה בדו“ד ודורשיו 25 ח“ב.

** אדרבה אָמרו: „בואו ונחזיק טובה להרמאים, שאלמלא הם היינו חוטאים בכל יום“ — כתובות ס“ד, כלומר, אין אָנו נותנים צדקה, כפי שאָנו מחויבים, יש לנו התירוץ: אין אָנו יודעים אם העני הוא בדוחק באמת.

אותו לשמו, שם אשתו ובניו, מאַין הוא בא ומה מלאכתו. הכל כותבים על הגליון, ואחר־כך הולכים לביתו, שואלים לשכניו ועוד חקירות כאלה. כל מעשה הצדקה נעשה כמו על־ידי מכונה קרה, על־פי דינים קבועים, בלי כל זיק רחמנות על העני.

בודאי אָנו צריכים להודות, כי לפי תנאי החיים האמרי־קנים, אי אפשר להחזיק עוד בשיטת נתינת הצדקה הישנה, וגם העניים הרויחו הרבה בשיטה החדשה: הם אינם צריכים לבזות את עצמם, לדפוק על פתחי הבעלי בתים. אבל הנותנים הבעלי בתים אָבדו טובה הרבה, אָבדו הלב היהודי, הרוך הרחמני, ובכדי שלא יתקרר וימות הלב היהודי, יעצנו לכל בעל הבית הנותן לקופת הצדקה הכוללת, שילך לפרקים אל משרד הצדקה וילמוד לדעת את מצב העניים ואופן חלוקת הצדקה, ואל יסמוך על הפקידים, על ספוריהם, מספריהם וחשבונותיהם הערוכים, שהם מדפיסים אחת בשנה. הוא ירויח בזה, שלא יתקרר לבו והעניים ירויחו, שהמנהלים והפקידים לא ישפילו כל כך הרבה את כבוד העניים, בידעם, כי עין הנותן צופיה עליהם.

❁ ❁

ציון פג.

ראש ועשר

שתים שאלתי מאתך
אַל תמנע ממני, בטרם אָמות.
שוא ודבר כזב הרחק ממני,
ראש ועשר, אל תתן לי.
משלי, ל׳, ח׳.

תפלה זו של „בטרם אָמות“ — שגורה בפי האנשים גם היום. אָדם שיש לו איזה געגועים, משאת־נפש, לאיזה דבר שהוא חושק בו הרבה; רודף אחריו ואינו משיגו, הוא רגיל לאמר: הלואי שאזכה להשיגו למצער זמן קצר „בטרם אָמות“.

יכולים אָנו להבין משאת נפש חכם זה, לבוא לידי מדרגה מוסרית נעלה זו, להיות חפשי מלדבר „שוא וכזב“ בעולם שהוא מלא „שוא וכזב“ על כל גדותיו. קשה הוא לאָדם, בדרך הטבע, שלא יכשל בהן. וכה התפלל ובקש מה׳ שהוא יצילהו מזה.

יכולים אָנו להבין בודאי תפלתו מה׳ שיצילהו מעניות קצונית *, אבל קשה הוא להבין תפלתו, שה׳ יצילהו מ„עשירות“. לכאורה הוא דבר קל מאד. האָדם יכול להושיע לו: אַל ישקיע עצמו יותר מדי בהמסחר, אַל ישתמש עצמו בכל ההתחכמות, הערמומיות והאונאות ואַל יהיה אָץ להעשיר. ואם במקרה נפלה לו ירושה גדולה, ישאיר לעצמו סך הגון, כדי פרנסה בכבוד, והשאר יחלק לבניו, לקרוביו, לעניים למוסדות של צדקה ויפטר מהעשירות. כל זה הוא לכאורה לפי דעת החכמים המסכנים, שאינם יודעים טעם כשוף הכסף. אבל חכם עשיר כשלמה הוא ידע, כמה קשה הוא להפטר מהעשירות. נקל הוא יותר להפטר מהעניות מלהפטר מהעשירות. העניות מצערת, דוחקת את האָדם, מכרחת לאַמץ את כחות גופו ונפשו להתחכם ולהשתדל למצוא תחבולות להושיע לו להפטר מהן, אבל העשירות מכשפת, משכרת, מטרפת את דעת העשיר, עד שלא דיין שאינו מבקש להפטר מהן, אלא עוד הוא מאמץ כחותיו ומבקש כסדר להתעשר עוד יותר ויותר, כדברי הקהלת: „אוהב כסף לא ישבע כסף“ — קהלת, ה׳, ט׳ **.

---

* „רש“ מציין עניות קצונית, כמו: „ולרש אין כל“, שמואל ב׳, י״ב.

** מספרים על המשורר היינה, שבקר פעם אחת את אחד מהרוטשילדים בפאריז, ומצאו שהוא נרגז ומבולבל, נאנח וטוען: ההו! טרדת המסחרים והכספים מכים אותי פשוט בשגעון. ויענהו

ציון פד.

יום־הולדת

טוב... יום המות, מיום הולדו.
קהלת, ז׳, א׳.
וטוב משניהם את אשר עדן לא
היה, אשר לא ראה את המעשה
הרע, אשר נעשה תחת השמש.
קהלת, ד׳, ג׳.

נדאי הוא לעמוד על עובדה אופית זו ברוח עמנו: בעת שאָחזו בכל תוקף במנהג „יום המות“ — שאָנו קוראים אותו „יאָהרצייט“, והוא מנהג עתיק ימים מאד, כבר נזכר בגמ׳, בתשובות הגאונים ובפוסקים ראשונים *, אבל את המנהג לחוג את „יום הולדת“ לא היו נוהגים מעולם, רק בדור האחרון, בארצות מערב אירופה

היינה: ומדוע לא ישליך האָדון רוטשילד, את כל המסחרים והכספים, כדי שלא ישתגע חלילה? וישיבהו רוטשילד: הלא זהו עצם השגעון: שלא די שאין אָנו רוצים להשליך את העושר שיש לנו, אלא שעוד אָנו מאמצים מוחנו וכחנו לבקש להתעשר עוד יותר ויותר.

* וכבוד עשו לו ליחזקאל במותו, דהי״ב, ל״ב, אָמרו בגמ׳ ב״ק ט״ז, מלמד שהושיבו ישיבה על קברו, ופרש״י, הושיבו ישיבה על קברו לעסוק שם בתורה ביום מותו. ובנדרים י״ב: שלא אוכל בשר וכו׳, וביבמות קכ״ב מביא רש״י תשובת הגאונים, וז״ל: מצאתי בתשובת הגאונים, כל הניך רגלי שמזכיר הגמ׳, היינו, יום שמת בו אָדם גדול היו קובעים אותו יום רגל לכבודו, ומדי שנה הסביבהבשנה, כשמגיע אותו יום, היו מתקבצים תלמידי חכמים מכל הסביבה ובאים על קברו עם שאר העם להושיב שם ישיבה ללמוד. מנהג זה בשם יאָהרצייט נזכר בספר „מנהגים לכל השנה“ לר׳ אייזיק טירנא, מת במאה הט״ו, אנחנו מחזיקים ביאָרצייט של משה בז׳ אדר, של דוד — ביום שני של שבועות; של ר׳ שמעון בן יוחאי — בל״ג בעומר, וביותר מחזיקים החסידים היאָרצייט של צדיקיהם.

ובאמריקה, שהיהודים החלו לחקות חיי הגוים ולקבל מנהגיהם החזיקו גם במנהג „חג יום הולדת".

מנהג חג „יום הולדת" אצל הגוים הוא מנהג עתיק מאד. כבר נזכר בתורה: „יום הולדת פרעה ויעש משתה לכל עבדיו".

גם היונים והרומים היו נוהגים מנהג זה, ונזכר בגמרא ובמדרש. כמובן היו נוהגים בו המלכים, השרים והעשירים הגדולים, כמו שנזכר בגמרא ע"ז ח': „יום גנוסיא של מלכים, ביונית „גנוסיא" פירושו „יום הלידה".

הסבה, שהיונים והרומים אָחזו במנהג זה ואנחנו היהודים לא חפצנו לקבלו מעולם, לפי דעתנו, מונחת בהבדל טבע היהודי והאינו-יהודי ובהשקפותיהם על החיים בכלל. אצל היונים והרומים ויורשיהם חזק הרבה מאד אהבת החיים, אוהבי שחוק ועונג, הוללות ושכרות. הסיסמא: „החיים קצרים — נתענג כל מה שאפשר, כל זמן שעודנו בחיים". אהבת החיים החמרים, המגושמים, עשה אותם לאוהבי עצמם, לאיגואיסטים נוראים; עקרת מלבם כל רגשי רחמים על אחרים, שלא יפריע אותם מתענוגיהם, עד שאפילו פילוסופים כפלאטאָ דן והתיר להמית ילדים מכוערי התואר, בני זקנים, כדי שלא יהיה למשא על האנשים. העבדים עשו כל העבודות והמלאכות, הם למדו וחנכו אפילו את בניהם, ואם חלה העבד או נזדקן ולא היה יכול לעבוד עוד, השליכוהו לבין החיות הטורפות בתיאטראותיהם.

פלויטוס לא יכול להבין, מדוע נתן לעני מאומה?, כי מה שאָנו נותנים לו „יחסר לנו" — ולעני נועיל רק להאריך ימי עניו. ופעמים רבות גרשו את העניי מהעיר, והכל עשו זאת, כדי שלא יפריעו אותם מתענוגיהם. אנשים במושגי חיים מופקרים כאלה, לא שמו לב לחיי עצמם המנוולים והרעים, שסופם חלאים רעים, אבדון ומות, כל-שכן שלא שמו לב לחיי מיליוני אנשים אחרים, שחיים חיי עבדות ושפלות, עוני, יסורים וצרות רבות, שהעולם מלא מהם. כה

המלכים, השרים והעשירים, שכורי התענוגים שמחו, שזכו להולד „בעולם שכולו טוב“ — חגגו את חג „יום הלידה“ שלהם ברוב שמחה, הוללות ושכרות.

אבל אנחנו היהודים, שעוד מראשית צמיחת האומה, מפני סבה שקשה למצוא, התחילו להתפתח אצלנו רגשי מוסר ורגשי רחמים, ואחר כך קבלת התורה, מוסרי הנביאים ולמודי החכמים, קבל מוסר היהדות דחיפה חזקה בדרך התפתחותה והיינו לעם הספר ועם הרוח במדה מרובה לפיכך אנחנו מרגישים הרבה ביסורי החיים שלנו וגם ביסורי החיים של אחרים, ואין אָנו יכולים לסבול ולראות „את המעשה הרע, שנעשה תחת השמש“. כה החיים הם לנו למעמסה ולמורת רוח, ואיך אפשר לנו לשמוח בזה שנולדנו במקרה בעולם מלא רשע כסל כזה?

הלא „טוב שלא נברא—האָדם—משנברא“, „ויום המות““ כשאָדם נפטר מעולם שכזה — „טוב מיום הולדו“. והנה כל מאות השנים שחיינו והיינו עם לבדד, חיים חיי עצמנו ברוח היהדות המוסרית, לא היינו יכולים לקבל את מנהג הגוים לחוג את חג „יום הולדת“, אבל בדורות האחרונים, כאשר נתערבנו בין הגוים בארצות אירופה המערבית, וביותר פה באמריקה, ופסקנו לחיות חיים ברוח היהדות המוסרית, והתחלנו לחקות הרבה ממנהגי הגוים, קבלנו גם מנהג „חג יום הולדת“.

והנה כאשר נתבונן בטבעם של האנשים השונים החוגגים את יום הלידה שלהם, נמצאם אחד מאלה: אם שהוא אָדם שוטה שאינו מרגיש ביסורי החיים שלו, רשע אביר לב, שאינו מרגיש ביסורי החיים של אחרים, או שהוא גם הרוח, מדמה בנפשו שהוא חכם, עושה צדקות ועוד, ומביא רב טובה וברכה בחייו לו ולאחרים, ובכן כדאי הוא לו ולכל העולם לחוג ולשמוח ביום הולדו.

---

* עירובין, ל״ג.

צחוק מכאיב לב הוא, איך אנשים שקועים בדאגות וצרות אינם מביאים שום תועלת בחייהם, לא להם ולא לאחרים, וגם הם משתגעים עצמם שלא מדעת וחוגגים את יום הולדת שלהם.

רע מזה הוא, שנמצאים תמיד אנשים חונפים, חונפים העשירים — בשביל איזו טובת הנאה שקבלו או שהם מצפים לקבל — והם מבדים ומיחסים להם מעלות ומדות ומעשים טובים ומפתים את השוטים לחוג ברוב פאר את חג „יום הולדת" עשיר פלוני ופלוני.

מעטים הם מאד בעולם אנשים בעלי שכל, שהם מרוצים ושמחים בהולדם, ועוד יותר מעטים הם אלה, שהביאו באמת הרבה טובה בחייהם לעולם, ומהראוי היה לעולם לשמוח ביום הולדם, אבל האנשים האלה מואסים בכבוד מדומה ומעשה ילדות כזו, לחוג בפומבי ולשמוח בזה, שנולדו במקרה בעולם.

❁ ❁

ציון פה.

תורת האָדם *

לא נתנה תורה למלאכי השרת.
ברכות, כ"ה.

עד השנים האחרונות לא היה אפשר לעלות על דעת שום חכם וסופר יהודי לכתוב ספר — עבור יהודים — ולספר להם את מעלות מוסרי היהדות, הגנוזים בגנזי התנ"ך, התלמוד והמדרש, ויתרונם על מוסרי התורה החדשה של הגוים.

---

* ציון זה נכתב בשנת תרפ"ו, בשביל מעשה שהיה, שאחד הרבנים המתוקנים באמעריקא דרש ברבים, והרבה להלל את הנוצרי ומוסריו בברית החדשה, ודבריו הרגיזו את עולם היהודי, שלומי אמוני בני ישראל.

חכמי ישראל היו כותבים ספרים כאלה עבור הגוים. כשקרה שאיזה שונא ישראל כתב ספר פלסתר לחרף ולהשפיל את תורתנו, או כשכפו אותם כהני הנוצרים הקאטולים בימי הבינים להתווכח אתם ושיוכיחו אותם שיש יתרון לתורת ישראל על תורתם הם, ומדוע לא יקבלו את דת הנוצרית. הכל כידוע, אָז, מלבד שהיהודים היו מאמינים חרדים, אדוקים בדתם, ופחדו אפילו להעלות על דעתם רעיון זר, חשש ספק, שבתורת הגוים ישנם דברי מוסר יותר נעלים מבתורת ישראל. גם לא היתה שום סבה גורמת להם, להתענין עם הגוים ותורתם. היהודים היו עם לבדד, סגורים, מוקפים בחומת הגיטו או בחלק מיוחד להם לבדם בכל עיר. הגוים הרחיקום בזרוע, בבוז, בשנאה גלויה, בחוקים, בגזירות אכזריות, אָז, כמובן, לא היו היהודים יכולים לבקש קרבת הגוים ולהתערב אתם. אבל בהמאה האחרונה מהפכה גדולה נעשה בחיי כל העמים, תנאים פוליטים, כלכלים וחברותים חדשים נולדו בעולם, וכל אלה כפו את העמים להוציא את היהודים ממסגר הגיטו, להרשות להם לבוא לגור בתוכם ולבוא במגע ומשא אתם בכל מקצעות החיים.

אָמרנו במתכוון: תנאי החיים החדשים „כפו אותם" להוציא את היהודי ממסגר הגיטו, אבל לא שעקרה ובטלה השנאה מלבם להיהודי, והיהודי היה לחבר ושכן טוב, מתקבל בסבר פנים יפות בשכונתם וחברתם כאחד מהם. השנאה נשארה עוד כבושה בלבם, והיא מתפרצת ויוצאת לחוץ לפרקים והולכת ומזקת בפה ובכתב, או בידים ממש.

והנה אפילו אחרי שהותר להם להיהודים לצאת מהגיטו שלהם עוד נשאר שם ההמון הגדול, העניים והחרדים. שם היו להם בתיהם הדלים, בתי הכנסיות וכל צרכי הדת והצבור שלהם. כה יצאו מהגיטו רק היהודים העשירים הגדולים. הם השתמשו בהיתר זה ויצאו מהגיטו לגור בין שכונות הגוים.

כדרך הטבע הוא, שהשכן, הגר הנדכא והשפל בעיני עצמו, שמרגיש שקבל בתורת חסד הרשות והכבוד לגור

בשכונות היחסנים התקיפים, שהוא יבקש למצוא חן בעיניהם, כדי שיסבירו לו פנים, שיאמרו לו לפעמים „צפרא טבא", שיזמינו אותו לביתם, שיכניסו אותו לחברתם, שיהיה כאחד מהם.

כה החלו אַז היהודים העשירים שיצאו מהגיטו והתישבו בין הגוים לחקות כל דרכי הגוים שכניהם, לדבר כן בלשונם, להתלבש כמותם ולהתנהג הכל כמותם, ולא רק בחייהם החולנים בקשו לחקות את הגוים, אלא אפילו בעניני בית הכנסת וסדרי העבודה בתוכו.

בנו את בית הכנסת בתבנית בתי התפלה של הגוים, הנהיגו בתוכו את נגינות העוגב וזמרת מקהלת נשים; את הרב הלבישו בגדי כהונה, כבגדי כוהני הדתות הנוצריות, העתיקו את הסדור ללשונות הגוים, עקרו מתוכו כל זכר לציון וירושלים ותקות הגאולה, כדי שלא יאמרו הגויים שהם שייכים לאומה אחרת. אבל כל חיקוי המנהגים החיצונים עוד לא היו דים למצוא חן בעיני הגוים, שיחשבום כאנשים אחים ושייכים לאומה שלהם.

הדת הוא העיקר, הוא קיר הברזל, המפסיק והמבדיל בין ישראל לעמים. והוא אינו מניחם להתמזג, להתערב ולהיות גוי אחד בארץ.

והנה הגוים היחסנים, התקיפים, הם אינם רוצים לסתור קיר הדת שלהם ולהתקרב אל היהודים. ומה אפשר לעשות? מחלו היהודים העשירים באשכנז על כבודם והם החלו לעשות פרצות בקיר דת היהדות, כדי להתקרב עוד יותר אל הגוים, אבל הגוים עוד לא התרצו בזה. הם רצו, כי היהודים יסתרו את קיר היהדות עד היסוד ויקבלו את דתם בכל עקריו ומנהגיו כגוים גמורים *.

---

* עיין גרעץ, על דבר האגרת שכתב דוד פרידלנדר אל הכהן הראשי טיליר, שהוא ועוד הרבה יהודים נכונים לעזוב את היהדות ולטבול עצמם לשם נצרות, רק שלא יהיו מחוייבים להאמין בכל

כמעשה היהודים העשירים באשכנז לפנים, עשו ועושים גם היהודים העשירים פה באמריקה.

גם הם מבקשים למצוא חן בעיני הגוים, שיכניסו אותם בחברתם ויחשבו אותם כאחדים מהם. כה גם הם אחזו במעשה אחיהם אלה; גם הם בנו להם היכלים בתבנית בתי התפלה של הגוים, הנהיגו את העוגם, מקהלת נשים, מנהג הקונפורמאציון, העתיקו את היסוד ללשון אנגלית ומחקו כל זכר ציון ותקות הגאולה מתוכו וכו׳.

אבל הם נוכחו לדעת, כי אין עוד די בכל אלה לקנות לב הגוים. ועוד הפעם איזה מהם מנסים לעשות כמעשה דוד פרידלנדר וסעיתו.

בקיץ העבר — תרפ״ה — באסיפת הרבנים הריפורמים בסינסינטי, הגישה חברת יהודים עשירים בקשה אל סוד הרבנים, שיסכימו לחברתם המיוסדת, שתכליתה להפיץ דעה זו בין היהודים, האיך שהיהודים הנאורים (?) כלומר: החנונים והשולחנים המיליונרים, שהם מחזיקים בלאו הכי רק בלמודי מוסרי הנביאים, נביאי ישראל ויסוד מוסרי ישוע הנוצרי, הם דומים למוסרי נביאי ישראל, ואיזה מהם עוד נעלים מהם (?), ובכן יש יסוד משותף בין ה־ Temple וה־ Church. כה אפשר להשתתף עם הגויים ולהביא צדק עולמים.

הרבנים, כמובן, לא יכלו להסכים לחברה כזו. שותפות זו היתה מבטלת את הרבנות שלהם, וכה דנו לגניזה בקשה זו. הדבר היה נשאר בסוד, לולא יצא אחד מחברי האסיפה, הרבי שולמאן מהיכל בית־אל בניו־יורק, וגלה סוד זה

עיקרי הדת הנוצרית. הכהן טיליר דחף אותם בנזיפה, ואמר, אם רוצים הם לקבל את הדת הנוצרית, הם מחוייבים לקבלה בכל פרטיה ועיקריה — ומה היה בסופם? הרבה מהם נשתמדו פשוט, בלי שום תנאי, ומשנת 1819 עד שנת 1890 נשתמדו באשכנז מאה אלף יהודים.

במחברת מיוחדה, והעיד והזהיר את הרבנים, שאם לא יחדלו לדרוש כסדר מעל במתם, שצריך להכיר את ישו הנוצרי לנביא ולקבל את למודיו, ידעו כי רעה נשקפת להיהדות המתוקנת באמריקה.

והנה כמה שתהיה ידיעת הרבנים המתוקנים מועטת בתורת היהדות, לכל הפחות הם יודעים זאת, שהתנ"ך, התלמוד והמדרש הם ים גדול מלא פנינים מוסרים והתריסר אמרי מוסר שנמצאים בתורת הגוים שיש להם איזה ערך מוסרי ואחיזה בחיים המוסרים, כולם כאחד הם לקוחים משלנו.

האנשים האלה, שהולכים לבקש דברי מוסר בתורת הגוים, הם דומים ממש, כמו לוא נשתגע החנוני המיליונר מארשעל פיעלד משיקאגו, שחנותו הגדולה מלאה מכל החפצים היותר יקרים שהלב חומד, והוא הולך לקנות איזה חפץ אצל חנוני עני ברחוב מאקסוויל, וגם אותו החפץ קנה החנוני בחנותו שלו *.

אבל יודעים הם הרבנים המתוקנים את האמת, אלא שהם מכוונים להחניף את הגוים ולעשות נחת רוח להבעלי בתים העשירים שלהם, שנשמתם תכלה למצוא איזה היתר להשתתף עם הגוים.

והנה לוא נשארו דרשות הרבנים בין כותלי ההיכל, לא היה האָסון גדול. סוף־כל־סוף, מי הם באי ההיכל לשמוע דרשות הרב? איזו נשים זקנות ואיזה זקנים עוברי בטל. אבל האָסון הוא בזה, שהרבנים ההם מפרסמים דרשותיהם בהעתונים האנגלים, כדי למצוא חן בעיני הגוים ואַלפי יהודים „עמי הארצים" קוראים זאת ודבריהם נכנסים כארס בלבם,

---

* בא לידי ספר My religion להר"ר הירש משיקאגו, שהיה רב ריפורמי קיצוני, ובכל זאת הוא אומר שם בזה"ל: „דתי דת היהדות, אין לה ללמוד אף מאומה מדת הנוצרים. כל למודי הנוצרי הנם לקוחים מהיהודים. — עיין שם צד 45.

והם גורמים, שאלפי יהודים עוברים אל הכנסיה היוניטרית והכריסטיען סייענס ועוד.

וביותר הם מתבוללים על־ידי נשואי תערובות. ומדוע לא יעשו כזאת? כיון שהרבי דורש ופוסק שישו הנוצרים הוא נביא ככל הנביאים ולמודיו עוד יותר נעלים מלמודיהם הם. כל זה שספרנו, המריצונו לענות ולכתוב תכלית תורת ישראל ועיקר מוסריה, להוכיח, שאין ערוך להם בתורת הגוים.

במתכוון קראנו — בראש מאמרנו — „לתורת ישראל, „תורת האדם" וגם הוספנו את מאמר חז"ל: „לא נתנה תורה למלאכי השרת". כלומר, תורת ישראל שקולה ומדודה בשכל אלהי, שתהיה מתאימה, הכל בדיוק לשכלו וכחו וטבעו של האדם הקרוץ מחומר, והכל לטובתו ולקיומו בעולם *. תורת ישראל, לא רק שהשאירה את נשואי האשה לדבר הרשות, אלא עוד הטילה זאת לחובה לישא אשה ולחיות חיי משפחה. אי־אפשר לעקור מטבעו של אדם את הנטיה המינית הנטויה בו, כמו בטבע כל בעלי החיים, „ולא נתנה תורה למלאכי השרת", ועוד יותר מזה. חיי האדם בכלל הנם קשים ומרים והוא מוכרח, וצריך לעוזר, אוהב ורע לפני מי לשפוך שיחו, דאגותיו וצרותיו, לנחמו מעצבו, מרגזו, לסעדו כשהוא חולה וזקן, ורק על־ידי חיי המשפחה יכול האדם לחיות חיים בריאים, חיים מוסרים בעולם **.

---

* כמו שכתוב: ויצונו ה׳ את כל החוקים האלה... לטוב לנו כל הימים, דברים ה׳, כ"ז, ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם — ויקרא י"א, ה׳, ודרשו חז"ל: וחי בהם ושלא ימות בהם — סנהדרין ע"ד; יומא ס"ה, וחז"ל קראו להפרושים מן החיים, להסגפנים, להנזירים „מכת פרושים מבלי עולם" — סוטה כ׳.

** התורה אמרה: „לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר", וקהלת בחכמתו אמר: „ראה חיים עם אשה אשר אהבת, כל ימי

מיכה, הנביא היותר מוסרי, העמיד את כל החיים המוסרים על שלשה דברים אלו: „עשות משפט, אהבת חסד והצנע לכת (מיכה, ו׳, ח׳). וחכמי המדות שלנו אָמרו: „על שלשה דברים אלו העולם קיים: על האמת, על הדין ועל השלום" (אָבות פ"א). עתה הגע בעצמך, איך אפשר היה לעולם החברותי להתקיים, אם אנשים היו רוצים להיות בפועל על-פי אידיאלים מוסרים של תורת הנוצרים, „שאָסור להתנגד בפני כל מי שרוצה להרע לנו. אם רשע, גזלן, בא וגוזל ממני הכתונת שלי, לא די שלא רשאי להתנגד, שלא להניח לגזול אותה, אלא עוד צריך אני לתת לו גם את המעיל שלי. אם איזה רשע, עז פנים בא וסטרי על לחיי הימנית בחנם, על לא דבר, צריך אני להושיט לו גם את לחיי השמאלית. לא די שדברים אלו אין בכחו של אָדם לסובלם ולקיימם, אלא עוד בדרך זה היינו מסייעים ידי עוברי עבירה, ותמלא הארץ חמס, חוצפה ועזות, וחורבן בא לעולם התרבותי *. או הלמוד המוסרי „אהוב את אויבך" — כלום אפשר לאָדם לאהוב את מי שקפח פרנסתו, הלבין פניו ברבים, הוציא עליו שם רע ועוד ועוד?

אפשר לאָדם לסלוח בפיו, לכבוש את שנאתו, שלא לנקום ממנו, כשיש לאל ידו, או אפשר ליחידי סגולה לשכוח את השנאה לעולם, אבל לאהוב עוד את השונא — זהו למעלה מכחו וטבעו של בשר ודם **.

חיי הבלך... כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש" — קהלת ט׳, ט׳. חז"ל אָמרו: השרוי בלא אשה, שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה — יבמות ס"ב. הברכה היותר גדולה אצל היהודי היתה, שיזכה לגדל את בניו לחופה.

* נותן התורה שלנו, בראותו „איש עברי מכה רעהו", גער בו ואָמר: „רשע, למה תכה רעך" ולא צוה להמוכה להושיט את לחיו השניה.

** תורתנו אָמרה: „לא תקם ולא תטר, כי תפגע שור איבך, השב תשיבנו לו, כי תראה חמר שנאך רובץ תחת משאו, עזב תעזב עמו", אבל לא אָמרה כי אָנו מחויבים לאהוב אותו.

את הלמוד: „שלא יחרוש, שלא יזרע ושלא יקצור האָדם, הכל כעוף השמים“, ויבטח בה׳ שיפרנסהו, כלום היה אפשר להעולם להתקיים באופן זה *.

נוכל להביא עוד למודים כאלה מתורת הנוצרים, שהם רק דברי הזיה, שאין בכחו של אָדם לקיימם, והיו מחריבים את העולם, ואין שום נוצרי, ואפילו היותר אָדוק, שיעלה על דעתו אפילו לנסות לקיימם.

אבל אין מגמתנו בזה לבקר את תורת הנוצרים. בחפצנו הוא רק להראות איך היהודים העשירים בעזרת רבניהם רוצים לרמות את עצמם ולאמר, שבתורת הגוים נמצאים אמרי מוסר נעלים מאד ואנחנו, היהודים, צריכים לקבלם. ו„העיקר“, שאפשר להשתתף עם הגוים בעניני דתם באיזה אופן.

עתה נפתח את אוצר תורת ישראל הגדול, ונוציא רק דוגמאות מהפנינים היקרים האצורים ו, כדי שיוכחו לדעת יהודי אמריקה, שתורתנו מוזרה להם, והם הולכים כעורים אחרי מוריהם מתעיהם.

מוסרי היהדות נוכל להעמיד על שני עקרים אלו: „צדקה“ ו„קדושה“.

„צדקה“, כמו שכתוב „צדק צדק תרדוף“ **, דברים ט״ז, כלומר, שיבקש האָדם שיהיו כל מעשיו תמיד עשוים באמת וצדק, בבחינת „סור מרע ועשה טוב“. עיקר זה כולל

---

* תורתנו אָמרה: „למען יברכך ה׳ אלהיך, בכל מעשה ידיך אשר תעשה“ (דברים י״ד, כ״ט) — „אשר תעשה“, אם אָדם עושה, הוא מתברך, ואם אינו עושה — אינו מתברך. עיין ילקוט תהלים תדב״א.

** פעל „רדף“ במובן המוסרי הוא השתדל, בקש, לבקש לעשות „צדק“, כמו „שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה׳“, ישעיה נ״א; „רדף צדקה וחסד, ימצא חיים“, משלי, כ״א, כ״א.

כל המצות המוסריות „שבין אָדם לחברו", כמו: כבד את אביך ואמך, לא תרצח, לא תגנב, לא תענה עד שקר, לא תחמד בית רעך, להלות לעני, שלא לתבוע אותו, כשידוע שאין לו מה לשלם, כי תפגע שור אויבך או חמורו תעה, השיב תשיבנו לו, כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו עזוב תעזוב עמו, מדבר שקר תרחק, לא תלחץ את הגר. המפיל שן עבדו או אמתו „לחפשי ישלחנו תחת שנו" *. „לא תסגיר עבד אל אדוניו" אשר ינצל אלך... עמך ישב, בקרבך באחד שעריך בטוב לו — פ׳ תצא **. הנתינה לעני, לקט, שכחה ופאה, פרט, עוללות, מעשר עני, בתורת חוב ולא בתורת נדבה, לא תכחשו, לא תשקרו איש בעמיתו, לא תשבעו בשמי לשקר, לא תעשק את רעך, לא תגזול, לא תלין פעולת שכיר.

לא תעמד על דם רעך ***.

לא תהדר פני גדול, לא תלך רכיל, לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכיח תוכיח אותו, אולי טועה הוא, שוגה הוא, לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול ****.

ואָהבת לרעך כמוך, הארץ לא תמכר לצמתות, בשנת היובל תשובו איש אל אחוזתו, וכי תמכרו ממכר לעמיתו או

---

* בעת שהרומים עוד אחרי אלף שנה, אחר מתן תורה, היתה להם הרשות לחתוך אבר מעבדיהם, או אפילו להמיתו בידים.

** עוד איזו שנים קודם מלחמת האזרחים באמריקה בעד שחרור העבדים, כשהיה עבד בורח מהמדינות הדרומיות למדינות הצפוניות, היו נמצאים איזה אנשים שלא רצו להסגיר העבד אל ארוניו, והמדינות הדרומיות כפו את הקונגרס בשנת 1850 לחוק את ה־ Fugitive Law שמחוייבים הם להסגיר את העבד הבורח אל ארוניו.

*** ופירשו חז"ל: כשהוא רואה את חברו טובע בנהר, או לסתים באים עליו, חיים להצילו, ואָסור לו להעלים עיניו ממנו — סנהדרין, ע"ג.

**** פירשו חז"ל: „לא תקלל חרש", כשחברך אינו שומע; „לפני עור לא תתן מכשול" — לפני עור בדבר, והוא שואל עצתך, לא תתן לו עצה שתזיקנו.

קנה מיד עמיתך, אַל תנו איש את אחיו *. כי ימוך אחיך ומטה ידו והחזקת בו, גר ותושב וחי אחיך עמך, עיין כל זאת בפ׳ קדושים ופ׳ בהר. לא תקפיץ את ידך מאחיך האביון, פ׳ ראה, ועוד הרבה כאלה.

עתה נביא לדוגמא מעט מהמצות המוסריות, שהן כלולות בעיקר „קדושה", והן נוגעים לחיי האָדם עצמם, כמו שכתוב: „והתקדשתם והייתם קדושים" — ויקרא, י"א. יום השבת, יותר שהוא יום „מנוחה", הוא יום „קדושה", כמו שכתוב: „זכור את יום השבת לקדשו".

אחרי שהוא נח ופנוי מטרדת העבודה ודעתו מיושבת עליו, יעשה חשבון הנפש, ישקיע את עצמו בעיון ולמוד, יתקן מעשיו, יטהר ויקדש את נשמתו מהחלאה שדבקה בה בששת ימי המעשה בסבת עבודתו ופרנסתו. והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר — דברים כ"ג; „קדושים תהיו" פירשו חז"ל: הוו פרושים מן העריות, וכולל בזה כל אסורי עריות וכל מיני עבודות זרות: בעל, עשתרות, פעור ועוד, שהיו כולם נעבדים בזנות וכל מיני תועבות, כמו שכתוב: „כי כל תועבות ה׳ עשו לאלהיהם — דברים י"ב, ל"א **.

התורה אָסרה כל מיני קסמים. מלבד מה שהיו כולם נעשים על־ידי אחיזת עינים וגנבת דעת הבריות, עוד היו נעשים באמצעי זנות וטומאה, וגם על־ידי רציחת ילדים, שהיו משתמשים במעיים שלהם לקסמים ***.

---

* עד היום כל עניני המסחר עומדים על האונאה, ומה הוא מסחר הבירזה: כלום אינו עומד על האונאה, שהמוכר יודע שהשטרות ירדו או מחיר התבואה והמתכת וכו׳ ירדו, והקונא אינו יודע.

** כידוע מספרי המיטולוגיא, כי אלוהיהם היו שטופים בזמה.

*** עוד שמונים שנה קודם המספר הנהוג היו היונים והרומים רוצחים ילדים, כדי לעשות קסמים בהדם ובני המעיים שלהם. עיין מבוא לכתבי הקודש, ברנפלד, ח"ג צד 453.

נביא מיד איזו פנינים מוסרים מהנביאים והכתובים ואמר די בזה.

כה אָמר ה׳ עשו משפט וצדקה והצילו גזול מיד עשוק, וגר ויתום ואַלמנה אַל תנו ואל תחמסו — ירמיה, כ״ב, ג׳.
ה׳ מי יגור באהלך... הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו, לא רגל על לשונו, לא עשה לרעהו רעה — תהלים, ט״ו.
מי יעהמ בהר ה׳... נקי כפים ובר לבב... — תהלים, כ״ד.
מכל משמר נצור לבך — משלי ד׳, כ״ג

שש הנה שנא ה׳... עינים רמות, לשון שקר, ידים שופכות דם נקי, לב חרש מחשבות און, רגלים ממהרים לרוץ לרעה... משלח מדנים בין אחים — משלי ו׳, ט״ז — י״ח.
פנינים מוסרים כאלה מלא כל הספר משלי.

כה אם אָנו קוראים את התנ״ך בעיון אָנו מוצאים, כי כל מוסריהם ותוכחותיהם כולם מוסבים על שני עיקרים צדקה וקדושה. ואם נחפוץ להביא אפילו מקצת מן המקצת ממוסרי התלמוד והמדרש, נצטרך למלאות ספר גדול, וזאת, כמובן, אי אפשר במאמר קצר פה.

לבסוף אָנו מוצאים לנחוץ לסתום טענותיהם של איזה מחכמי האומות, מחפשי עלילות על תורתנו, ודבריהם נכנסים באָזני היהודים הנבערים מדעת את תורתנו.

דהיינו: הם אומרים, כי תורת ישראל עומדת על הדין הקר והקשה. והנה מלבד כמו שהארכנו במאמרנו זה להראות כי תורתנו היא „תורת האָדם", הכל לטובתו ולקיומו בעולם, והיא אינה עוסקת, משתעשעת באידיאלים שאינם בכחו של אָדם לקיימם ואינם מביאים לו תועלת וטובה, בכל זאת נוכל להראותם, כי אפילו הדינים המעשים שבתורתנו הנם אי־דיאלים מוסרים מאד נעלים. די לנו להזכיר את שני הדינים האלה: „אם כסף תלוה את העני, לא תהיה לו כנשה"; „אם חבל תחבל שלמת רעך, עד בא השמש תשיבנו לו, כי היא כסותו לבדה היא שמלתו לעורו במה ישכב?" — פ׳ משפטים.

הנה מצד הדין, בודאי הרשות להמלוה לתבוע את חובו או להחזיק את משכן העני, עד שישלם לו את חובו; אבל האידיאל המוסרי אינו מרשהו זאת. וכלל זה היה מסור לדיני ישראל, שצריכים לשתף תמיד את מדת הרחמים למדת הדין ולהשתמש לפעמים אפילו רק במדת הרחמים ולבטל את הדין בכלל.

נביא לדוגמה, האיך שדנו הלכה למעשה, דין אחד בנוי כולו על מדת הרחמים, אידיאלי בתכלית השלמות. רבה בר בר חנא, תברו לו הני שקילאי, חביתא דחמרא, שקל גלימייהו, אָתו — לקבול עליו — קמיה דרב. אָמר ליה רב — לרבב"ח — הב להו גלימייהו. אָמר ליה רבב"ח: דינא הכי? אָמר ליה אין, כתיב „למען תלך בדרך טובים" — משלי ב׳. יהיב להו גלימייהו. אָמרו ליה עניי אנן וטרחינן כולא יומא ולית לן מידי לאכול. אָמר ליה רב לרבב"ח, זיל הב להו אגרייהו. אָמר ליה: דינא הכי? אָמר ליה: אין, דכתיב, „וארחות צדיקים תשמור" — משלי ב׳. עיין כל המחז"ל ב"מ פ"ג, ולא עוד אלא שאָמרו „לא חרבה ירושלים אלא מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עשו לפנים משורת הדין — ב"מ, ל׳.

ציון פו.

שכר ועונש

ששכר מצוה, מצוה
ושכר עבירה עבירה.
בן עזאי, אבות פ"ד.

מדברי בן עזאי שהצבנו למעלה בזה, שלקחנו לנו ליסוד מאמרנו זה, יבינו הקוראים בעצמם שאין אָנו רוצים לדבר בזה אודות „שכר ועונש" במובן הדתים שבכל אומה. הם, כידוע, בונים חקירותיהם על יסוד שכר ועונש הבאים מבחוץ, כלומר, שהם אינם באים מתוך

עצם המעשים עצמם, אלא הם באים בתור תשלומים להאָדם מאת ההשגחה, הכל כגמול ידיו, אם מעשיו הם טובים או רעים.

אבל אנחנו רוצים ליסד חקירותינו על יסוד שכר ועונש, הבאים מבפנים, מתוך עצם המעשים.: המעשים בעצמם משלמים לו לאָדם, הכל כגמול ידיו, והוא כדעת בן עזאי, האומר: „ששכר מצוה מצוה, ושכר עבירה עבירה" *.

מהנחה זו, ששכר ועונש באים מבחוץ, נולדה ממילא השאלה העתיקה של „צדיק ורע לו, רשע וטוב לו", היות שאין אָדם רואה נגעי עצמו וצדיק הוא בעיניו.

ובהיפך, הוא רואה תמיד מומי חברו וחברו רשע הוא בעיניו *.

והנה הוא המחזיק את עצמו לצדיק רואה את חברו, שהוא מחזיקו לרשע, איך שהוא חי חיי עושר וכבוד, בהיכלים נאים, בגדים, תכשיטים יקרים וכו', בדרך הטבע הוא, שיהא מתקנא בו ויבואו בטענות על ההשגחה, שאינה נוהגת את עולמה בצדק: הרי פלוני ופלוני גוזל, עושק, חי חיי הוללות,

---

* וזו היא גם כן דעת אליהו בן ברכאל, איוב ל"ד, י"א: „כי פעל אָדם ישלם לו" — כלומר, הפעולה בעצמה משלמת להאָדם כגמול ידיו.

* פה אָנו צריכים להעיר, כי עיקר הסבה שהביאה את האנשים לידי שאלת „צדיק ורע לו רשע וטוב לו" הוא, מפני שהאנשים חשבו תמיד את העשיר „לרשע" — כמו „ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו" (ישעיה, נ"ג, ט) — את העשיר החזיקו בחזקת רשע, מפני שעל פי רוב העשירות באה על־ידי גזל, עושק ואונאה, וגם זאת: להעשיר יש די ספוקו למלאות משאלות לבו הרעות, ולא תמיד כובש הוא את יצרו ועומד בנסיון. ובהיפך, את העני החזיקו בחזקת צדיק, מפני שאין לו ההזדמנות להכשל בעושק, גזל ואונאה ואין לו הכסף למלאות תאות לבו הרעות, אפילו לכשירצה.

והוא חי חיי עושר וכבוד. ואני העני, המשתכר לחמי בזעת אפי, חי חיים מרים, הנני חי חיי עוני ולחץ?

אבל לוּא החזיק האָדם כדעת בן עזאי „שהשכר והעונש“ הם באים מתוך המעשים עצמם, לא היה מקום לשאלת צדיק ורע לו, רשע וטוב לו.

ראשית, האָדם השואל שאלה זו יפשפש במעשיו, אם הוא חי חיי חכמה ומוסר ואם הוא צדיק באמת; שנית, יכול היות שהוא מבקש יותר ממה שמגיע לו, לפי ערך מעשיו הטובים.

מצד השני, יחקור לדעת אם חברו הוא רשע באמת. יכול היות כי שנאתו להעשירים מקלקלת את שורת משפטו. לא כל העשירים עושים עשרם על־ידי גזל ואונאה. ויותר מזה יחקור לדעת, אם חברו העשיר חי באמת חיים מאושרים. היכלים, בגדים ותכשיטים יקרים, הם אינם מאשרים עוד את האָדם. כך הוא טבע האָדם, שכל הדברים החמרים, אפילו היותר יפים, היותר יקרים, הנאתם גדולה רק בזמן הראשון כשהוא משיגם, והם חדשים בעיניו, אבל לאט לאט עיניו תשבענה מהם אינה עוד יותר מהנאת העני מביתו, כליו ובגדיו הפשוטים. ואם ימצא כי חברו הוא רשע באמת, עושה עשרו על־ידי גזל ועושק וחי חיי רשע כסל, יהי בטוח כי הוא אינו חי חיים מאושרים ואין צריכים להתקנא בו. הוא מפחד תמיד פן תגלה רעתו, מרמתו, יובא במשפט, ישא עונו, יהיה לבוז בעיני אנשים; ירא הוא מפני השודדים, מפני השונאים, ירא הוא שלא יאבד כספו, מתקנא הוא בהעשירים הגדולים ממנו, מכלה כחו, מיבש את מוחו להתחרות בהם, להיות דומה להם; רודף אחרי הכבוד ואינו משיג די חפצו, חומד ומתאוה דברים האסורים, דברים המזיקים לגופו ונפשו. להעשיר יש על פי רוב צרות אשה רעה, אשה פזרנית, אשה בוגדת, בנות פתיות, בנות שובבות, בנים הדיוטים, בנים סוררים וחלאים רעים בסבת חיי הוללות.

ולבסוף, כלום אין גם להעשיר לב אָדם, רגש הלב? כלום אפשר, שלא ירגיש לפעמים במעשיו הרעים, שלא יגפנו לבו עליהם, שלא יגרמו לו הרבה יסורי הנפש.

ההיפך הוא הכל במי שחי חיי יושר, חיי חכמה ומוסר: הוא אינו מפחד מפני ידי המשפט, אינו ירא משונאים, אינו רודף אחרי הכבוד המדומה — הכבוד רודפהו. — אינו חומד ומתאוה דברים המיותרים, דברים האסורים, דברים המזיקים לגוף ונפש; חפשי הוא מכל הטרדות, הדאגות והצרות המלאכותיות המוסכמות, שחברת הפתאים העשירים סובלים מהם. ואפילו כשפגעים טבעים או מקרים רעים באים עליו, אָז צדקתו תחזקהו, חכמתו תנחמהו, מרחשות ומלחשות הן לו: אַח טוב! לא ברשעתך, בסכלותך, באו לך כל אלה! הוא משקיע עצמו בלמודים, במעשים טובים, מסיח דעתו, שוכח צרותיו, הכל מה שאפשר.

למותר הוא לנו לאמר, כי העני השוטה והרשע, חייו בודאי הם יותר מרים מחיי עשיר רשע, או חיי הצדיק הרש, שאין לו אפילו ההצטרכות ההכרחיות, הם בודאי רעים; ועל כגון זה, כבר בקש החכם „ראש ועשר אַל תתן לי", משלי ל׳ ח. ובכלל טעות היא בידי אנשים שחושבים, שחיי הצדיקים, החכמים המסכנים, הנם מרים, נוגים, חסרים כל עונג — להם ישנם תענוגים ממין אחר, אולי עוד יותר מתוקים ונעימים.

פעמים רבות כשהם משתמטים מהחיים המגושמים, המכוערים, המטורפים, מתחבאים בחדר הספרים, בקדש הקדשים שלהם, פותחים ספר חדש, מוצאים דבר חידוש, עלה במחשבתם איזה רעיון טוב, הותרה להם שאלה סבוכה, לוקחים עטם, והיא הולכת ופולטת אותיות ותבות ומאמרים שלמים. כמה מתוקים ונעימים הם השעות האלה! כלום אפשר לאיש ההמוני להבינם, להשיגם?

סוף דבר: לוא היה כל אחד חי בעצמו חיים מחוכמים ומוסרים באמת, ומצד השני היה מסתכל בעינים פקוחות על

חיי האנשים שהם רשעים באמת *, לא היה עוד מקום לשאלת „צדיק ורע לו, רשע וטוב לו". ושפתים ישק דברי פי חכם בן עזאי, שהצבנו בראש מאמרנו.

ציון פז.

רב ומנהיג

להספדו של ר' אָשר גינצבורג
המכונה בשמו הספרותי אחד העם.

נ כ"ז בטבת שנה זו ** מת בתל-אביב, בארץ-ישראל, ר' אָשר גינצבורג, הידוע בשמו הספרותי „אחד העם". והנה סופרי ישראל האידים והעברים באמריקה, שלמדו מלאכת הזשורנאליזם מסופרי אמריקה, האוהבים להרחיב ולגזם כל דבר עד מדרגת השקר, כדי לעשות רעש — להם נתן מותו של אחד העם ענין לענות בו; הם מלאו גליונות שלמים בהספדו, הרבו לספר בשבחו, ליחס לו ערכים, מעלות ומדות ופעולות מגוזמות, תארוהו בתוארים משונים: „כהן ונביא", „נביא לדור המדבר„, „שליט הדור", „מאור הגולה והגאולה" ועוד הרבה כאלה, עד אם אָנו באים לצרף את כל מה שיחסו לו הכל ביחד, יצא מזה מין אלוה, ולא ילוד אשה.

המשורר ביאליק, תלמידו המובהק של אחד העם, כאילו חזה זאת מראש, רמז על זה בהספדו שלו ואָמר: „אצל ארונו של אחד העם אָסור לנו לגזם לספר בשבחו, דבר שהוא

---

* למשל: לפנים ברוסיא היה נחשב „לרשע" מי שאָכל דגים מלוחים בפסח, אם גם כי הגאון ר' יצחק אלחנן ז"ל התירם, אבל רבנים אחרים אסרום.

** תרפ"ז.

היה שונא אותו בחייו, אין אָנו רשאים לעשות לו לאחר מותו" *.

אבל כמה שנרבה להפחית ולנכות מהשבחים המגוזמים, שיחסו לו הסופרים הספדנים, עוד ישאר ענק רוחני גדול מאד. הוא, כמו שידוע, היה אָדם בעל כשרונות גאונים, בעל שכל הגיוני חריף ובקי בש"ס ובפוסקים, בקי בספרות הפי־לוסופית העברית הספרדית, בספרות הפילוסופיה הלועזית, בספרות העברית החדשה; ידע כמה לשונות אירופאיות, סופר עברי בסגנון מצוין מיוחד, שאין ערוך לו בכל סופרי ישראל. ועל כולם — איש חמודות, איש מוסרי, איש אמת, אציל מנומס ומחונן בכל המדות הטובות.

הנה כמו שאָמרנו מקודם בזה, בשם המשורר ביאליק, שאָסור לנו ליחס לאחד העם — שהיה איש אמת — שבחים מגוזמים, כל־שכן שאָסור לנו ליחס לו ערכים, אשר לא יצר אותם הוא, או לשבחו באותם הדברים שהוא טעה בהם. ואיך קרה כזאת, שהרבה מהסופרים רגילים עוד מכבר ליחס לו — בתוך יתר שבחיו — שמיד במאמרו הראשון „לא זה הדרך", שהדפיס ב„המליץ", תרמ"ט, קנה לו עולמו הספרותי והיה למנהיג הדור, או הוא היה יוצר הרעיון „מרכז לאומי רוחני בארץ־ישראל", ויוצר הרעיון הלאומי בכלל.

הדברים האלה אינם נכונים כלל. עוד בשנת תרמ"ד, מיד כשבא הוא ואביו להתישב באדעסא, שמו בו עיניהם מנהיגי החובבי־ציון. הם הבינו, כי הוא, בתור אברך מופלג בתורה וחכמה, מיוחס ובן עשירים, כחו גדול לפעול הרבה לטובת חבת ציון, והם בחרו בו לחבר בועד הפועל **.

ויחידי הסגולה שבין חו"צ באדעסא היו מתאספים בביתו בכל לילי שבתות, לשמוע ממנו דבר חכמה, כהחסידים אצל הרבי שלהם, ועוד איזה ימים קודם שהיה נדפס ב„המליץ"

* הסופר מתל אביב בהט"ב יאנואר 23.

** ד"ר קלוזנר: „לוח אחיאסף", תרס"ד.

מאמרו „לא זה הדרך“, נתיסדה חברת „בני משה“, שחבריה היו מסלתה ושמנה של יהודי רו"פ, ואת אחד העם קבלו עליהם לרב ומורה דרך בחיים *.

לא נכון הוא גם כן, כי אחד העם היה אבי הרעיון הלאומי. הרעיון הלאומי בכלל איננו דבר חדש בעמנו. מעולם לא חדלנו לחשוב את עצמנו לעם אחד בעולם. רק היהודים באשכנז ובצרפת לפנים, כשרצו להשיג שווי־זכיות, המציאו ערמומיה זו, שהיהודים אינם עוד לאום אחד, אלא רק כתה דתית משותפת.

בדורנו הקדימו אותו בהדעה הלאומית: סמאָלענסקין וליליענבלום ועוד אחרים. ורעיון הלאומי בכלל כבר היה מנשב בעולם, וביותר בין העמים הקטנים, יושבי חצי האי הבאלקאני, שלחמו עבור לאומיותם, לשחרר עצמם משעבוד מלכות תוגרמא. ובמה שנוגע להרעיון „מרכז לאומי רוחני בארץ־ישראל“, אחד העם בעצמו אומר מפורש בספרו „על פרשת דרכים“ ** בזה"ל: „הד"ר פינסקער אָמר לי מפורש, כי ארץ־ישראל אינה הארץ, אשר תוכשר להיות למקלט בטוח עבור היהודים, אבל בכל זאת צריכים לתמוך בהישוב ולהרחיבו הכל כפי היכולת: בארץ־ישראל אָנו יכולים וצריכים ליסד מרכז לאומי רוחני“.

ועוד כמה שנים קודם הד"ר פינסקר כתב ב„המליץ“ הפרופיסור הרמאן שאפירא, „שצריכים ליסד בארץ ישראל אוניברסיטה יהודית, שתהיה מרכז רוחני, שממנו תצא תורה, חכמה ומוסר לכל האומה הישראלית“.

אבל אין אָנו רוצים לאמר, שאין לאחד העם שום שייכות להרעיון הלאומי ולהרעיון של מרכז לאומי רוחני. צריכים להודות, כי הוא לקח את שני „הרעיונות“ האלה, שהיו מרחפים באויר, ובנה מהם שיטה שלמה, מיוסדת על יסודות

---

* יהושע ברזלי, ב„השלח“ חוברת „אחד העם“ תרע"ד.

** צד 95, ח"א, הוצאה ראשונה.

מדעים, מודרנים, ובארם בסגנונו העברי הבהיר. אבל עוד הפעם: עם כל השיטה המדעית שנתן להרעיונות האלה, הם הנם מוטעים.

עיקר שיטתו הלאומית היא: שהלאומיות והדת אינן שייכות זו לזו. יכולים להיות יהודי אם אין מקיימים המצות הדתיות. די לו להיהודי להיות יהודי לאומי, והלאומיות היהודית עומדת על המוסר, על השאיפה „להצדק המוחלט", ועל היסודות האלה יסד את החברה „בני משה" שלו. אבל מה נעשה? מוסר היהדות בלי יהדות מעשית, דומה כמי שהיו אומרים „שבור את החבית ושמור את יינה", ובזה הוא סותר את עצמו. או אולי הרגיש בעצמו בטעותו, בזה שבמארו „בין קדש לחול" בספרו „על פרשת דרכים" ח"א, הוא מרבה להוכיח, שאי אפשר „לשבור את החבית ולשמור את יינה — לבטל את המצות המעשיות ולשמור רק את תוכה, את הדעות המפשטות שביהדות" — כמו כן רעיון „מרכז לאומי רוחני" בארץ-ישראל, עם כל יסודות המדעים שלו שבנה עליהם שיטתו זו, גם היא מוטעת.

כלום אפשר ליסד „מרכז לאומי רוחני" באויר? — במקום שאין קבוץ גדול של יהודים, במקום שאין להם זכיות מדיניות באיזה שעור ובלי חיים יהודים מסודרים, תרבותים כלכלים, מתנהגים הכל לפי רוחם ורצונם החפשי, בלי מפריע ועכוב מצד המדינה, שנקבע בה „המרכז הלאומי הרוחני"? וביותר, במה היו היהודים המעטים, בעלי המרכז, מתפרנסים? ובמה היה כחם גדול להשפיע על כל קהל הגולה. כלום לא היה מרכז רוחני זה מין ישיבה גדולה מודרנית, שהיתה צריכה לחיות על חשבון יהודי הגולה?

כמו כן ימחול נא לנו אם נאמר, כי עול גדול עשה במאמרו „לא זה הדרך" ו„אמת מארץ ישראל", להראות את התהו ובהו בכל מעשה החו"צ, בשעה שהציוניות באה אָז עד המשבר. החברה „חובבי ציון" היתה אָז אסורה מצד הממשלה, הרוסית. העוסקים בה עמדו תמיד בסכנה להיות

נתפשים ונשלחים לסיביריא; הכל היה צריך להעשות בסוד בסתר, ומלחמה היתה לחו"צ מכל צד: היהודים המתבוללים עם רבניהם מצד אחד, והחרדים עם רבניהם, והחסידים עם רבניהם בצד אחד; הכנסות החברה היו מעטות— כלום היה אפשר תחת תנאים רעים כאלה לעשות דברים ממשים בשיטה וסדר? ובשעה כזו הוא עוד בא לזרות מלח על פצעי החברה, לבטל כל מעשיה ולאמר, „שבית ספר אחד מתוקן בארץ ישראל שקול בעיניו כנגד עשר קולוניות".

כמו כן לא צדק במלחמתו העקשנית עם הד"ר הרצל, ובטענתו, כי „הגאולה לא תבוא על־ידי דיפלומאטים, דופקים על פתחי מלכים ושרים, אלא על־ידי נביאים". כלום היינו יכולים להשיג בארץ-ישראל אפילו אותו המעט מה שהשגנו עתה שם, לולא הקדימו עצמם החו"צ וייסדו שם איזו קולוניות, ולולא עמד הד"ר הרצל ורכז את כל הכחות הציוניות הפזורות, וקבע את מכונת הקונגרס, הבאנק הלאומי והקרן הקיימת, ולולא דפק על פתחי מלכים ושרים והשתמש עצמו בכל כשרונותיו ונסיונותיו הדיפלומאטים, ופרסם את הרעיון הציוני בעולם, ובזה מצא אזנים קשובות בין טובי הגוים. כה הכשירו החו"צ והציונים מבית מדרשו של הד"ר הרצל את הקרקע להכרזת באלפור, ולוא שמעו החו"צ והציונים למאמריו של אחד העם, איזה דבר ממשי היינו יכולים להראות למלכות בריטניא ולשאר הממלכות, שאָנו רוצים ויכולים לבנות לנו בית לאומי בארצנו?

אבל כאן אָנו שואלים: אם כן איפה, במה היה גדול כחו באמת? — שעלתה בידו להיות לרב ומנהיג כחצי יובל שנים, והחזיר רבים מבני הנעורים המתבוללים לעמם, והעמיד לו הרבה תלמידים מובהקים, וביניהם כמה אנשים מפורסמים בעולם הציוני, וכל חברת „בני משה", שחבריה היו מסלתה ושמנה של יהודי רו"פ שיסד הוא, והוא היה הרב שלהם במלוא מובן המלה?

כלום אפשר לתלות כל אלה בסגנונו העברי המצוין, והפנים המדעים שנתן להרעיון הלאומי ולרעיון מרכז לאומי רוחני?

לפי עניות דעתי היא זאת: כמעט כלל גדול הוא בההיסטוריה, כי כל האנשים הגדולים שעשו מהפכה בהחיים המוסרים לטובה, לא עשו זאת בכח ספריהם, ואחרים לא כתבו אַף ספר אחד; כל כחם היה בהם בעצמם, באישיותם הגאונית, במדת האמת שלהם, בחייהם הקדושים ובמסירות נפשם על דעותיהם שלמדו לאחרים.

ובזה אָנו באים להספדו של האָדם הגדול אחד העם. באמת, בכל החסרונות והטעותים שמנינו למעלה בזה בשיטתו הלאומית, ומרכזו הלאומי הרוחני, בבקרתו הנמרצה את מעשה החו"צ ובמלחמתו העקשנית בהציוניות הדיפלו־מאטית של הד"ר הרצל, שם אָנו מוצאים גדולתו.

„אחד העם" — כל יודעיו ומכיריו מודים, שמלבד שהוא היה גדול בתורה וחכמה, היה אישיות מצוינת, אָדם מחונן בכל המדות הטובות, אציל מנומס, צנוע ואסתנים, ועל כולם איש אמת קצוני. כל המדות הטובות האלה היו לכח מאַגנעטי קדוש וחזק, שמשך אחריו רבים וטובים, וקבלו אותו לרב ומנהיג עליהם, בלי שום חקירה ודרישה בדעותיו, אם אינן מוטעות, או אם יש להן אחיזה בהחיים המעשים; ו„אחד העם" היה ככל הגאונים המוסרים הקצונים, שאינם יכולים לוותר מדעותיהם המוסרים, אפילו במקום שיודעים שהם גורמים היזק גדול ליחיד או לרבים, הם מחזיקים בהכלל: יקוב הדין המוסרי וחלילה להם לעשות פשרות *.

לפיכך, כשראה „אחד העם" שמעשה החובבי־ציון אינם נכונים, למשל, שפרסמו שבכך וכך דונם אדמה ובכך וכך בהמות, כלי עבודה, ובמחיר כך וכך וכו' מספיקים בארץ־ישראל למשפחה שלמה לאכול ולשבוע ולחיות חיים נעימים

---

* למשל, קאנט, אביר הפילוסופים המוסרים אומר: לוא הבטיח לאָדם לבוא אצלו בדיוק, בשעה העשירית בבוקר, ובדרך הלוכו אליו היה רואה אָדם טובע בנהר והיה יכול להצילו, לא היה מצילו, מפני שהיה יכול לאַחר זמנו שקבע לחברו לבוא והיה נמצא בדאי.

וכו׳, לא היה יכול להתאפק, בלי להוכיח אותם ב„אמת מארץ ישראל״, אם גם כי בודאי עגמה לו נפשו, בידעו כי במאמרו זה יזיק הרבה לחיבת ציון, היקרה לו. כמו כן, בתור איש אמת קיצוני, לא היה יכול לסבול את הציוניות של הד״ר הרצל, הבנויה על הדיפלומטיא, שעל־פי־רוב היא בנויה על ערמומיות וכזבים, לפיכך לא היה יכול להתאפק מבלי ללחום עם הד״ר הרצל והציוניות הפוליטית.

והנה אָמרנו, ש„אחד העם״ היה איש אמת, אבל אין זאת אומרת, שכל דעותיו שהוא חשבן לאמת, היו אמתיות באמת. אָמנם שהוא בעצמו היה בודאי מאמין בכל לבו, שדעותיו אמתיות, ולא כיון, חלילה, לשום פניה זרה בדעותיו, שהוא בא ללמד לאחרים. אבל הוא טעה הרבה, כמו שאָמרנו בזה. סוף־כל־סוף גם הוא אָדם היה, ולא אל, וכל אָדם טועה.

כמו שאָנו מוצאים בהרבה גדולי עולם, שהאמינו בכל לבם בשטותיהם הפילוסופיות, וגם נמצאו הרבה מחזיקים בהן, ולבסוף נמצאו שהן הנן מוטעות.

כה קרה באמת ל״אחד העם״. החיים המעשים באו ופקחו את עיני תלמידיו והכירו בטעות רבם ולאט לאט החלו לעזבו, וישאר הוא בדעותיו לבדו בעולם. כל אלה, כנראה, מררו את חייו, נסתלקה רוח הקודש ממנו והניח עטו מידו עוד כמה שנים קודם שחלה את חליו שמת בו. ומי יודע אם לא יסורי הנפש שגרמו לו, בראותו כי כל דעותיו ולמודיו, שמסר את נפשו עליהם ונלחם עם עולם כלו, עלו בתוהו; הם גרמו לו גם יסורי הגוף. וכה חרבו גופו ונפשו של האָדם הגדול בענקים הרוחנים בישראל. וכפי שאָמר שמעון דובנוב בהספדו עליו, „כי בשנת תרס״ח, לפני צאת אחד־העם מאדעסא, ללכת ללונדון, הראה לו פנקס מלא רשימות ותכניות, חומר לכתוב ספר גדול על האתיקה היהודית, שהיה בדעתו לכתוב״ *.

* „הדואר״, גליון י״ד, תרפ״ז.

ולולא קפצה עליו מחלת גופו ונפשו, זכינו לספר יקר הערך. ספר כזה הוא נחוץ מאד לעמנו בדורות האלה, ו„אחד העם" היה האיש האחד, שהיה מוכשר לכתוב ספר כזה.

חבל, שאָבד לנו דבר גדול כזה! בין כה וכה, אחד העם קנה לו שם עולם בההיסטוריה הישראלית, וזכרו יהיה לברכה לעולם.

ציון פח

וכוח— DEBATE

בימים האלה היה וכוח פומבי בעירי על אודות ממשיות הציוניות. „המתוכח" שהיה בעד הציוניות, היה אחד ממנהיגי הציוניות באמריקה, רב וחכים ודברן מפורסם. „המתוכח" נגד הציוניות היה עורך־דין מתבולל בעירי, ולדאבון לב כל הציונים בעירי לא נהגו עצמם שניהם כאנשים קולטורים להתוכח בעצם ענין הציוניות, רק בכעס ובוז פּגעו איש בכבוד חברו. מקרה אי־נמוסית זו העירני לכתוב על דבר מנהג הוכוחים הפּרוץ עתה באירופּה, וביותר פּה באמריקה.

אצלנו באמריקה על הכל מתוכחים והכל מתוכחים. מתוכחים ילדי בתי ספר לעם, נערי בתי־ספר הגבוהים, בחורי בתי מדרש המדעים; קובעים אסיפות לוכוחים, שוכרים מתוכחים, קובעים פּרסים למנצחים.

הוכוחים הפּומבים המלאכותים, לפי דעתנו, הם משחיתים את מוסר האָדם. מגמת הוכוח הוּא הנצוח ולא לברר הענין ולעמוד על האמת. כה כל אחד מהמתוכחים משתמש עצמו בכל ההוכחות שהוא משער בעצמו, שאפשר לו לנצח את חברו בהן, אפילו אם הוא יודע בלבו שהן כוזבות או בלתי ממשיות, וכשחברו סותר הוכחותיו ומנצחו, הוא

מתמלא כעס ושנאה. רק אם סבלן הוא ואָדם נמוסי הוא כובש כעסו, אינו מגלהו ברבים, וגם לפנים מתוך הנמוס, הוא מושיט יד ושלום למנצחו, ואם לאו — הרי הוא מתאַמץ לסתור הוכחות חברו בדברים שאינם מעצם הוכוח, או סתם בזלזולים ופגיעת הכבוד.

והנה במה שנוגע לסתם וכוחים, בין ילדי וצעירי בתי־הספר, אין בזה לפחות היזק גדול: ישחקו נא הנערים, יקבלו אות כבוד, פרס של איזה שקלים, אבל גדול הוא ההיזק, כשאנשים גדולים באים להתוכח בעניני אמונות ודעות, בדברים משורשים בנפש האָדם. כל אחד מהמתוכחים כשהוא רוצה לנצח את חברו, צריך להוכיח לו, כי אמונתו, דעותיו, הנן כוזבות או מוטעות, וכדרך הטבע, שהוא חובל ופוצע את נשמתו, מרגיזים את עצביו ורותחים את דמו והוא נעשה לו שונא בנפש. ולא עוד, אלא שמתעוררים בו עוד רגשי חבה ואדיקות לאמונתו ודעותיו והוא מתאַמץ להחזיק בהם עוד ביותר מרץ. ומעולם לא קרה על־ידי וכוחים באמונות ודעות, שהמנוצח הודה להמנצח והניח את אמונתו ודעותיו.

אצלנו היהודים, בחוש המוסרי שלנו, לא נהגנו מעולם מנהג הוכוחים בפומבי, כמו שנוהג בין הגוים. התוכחנו עם הנוצרים, כשכפו אותנו להתוכח בעניני אמונה, כידוע. וכאשר נצחנו אותם, עוד הוסיפו לשנוא לנו ולהרע אותנו. במקום מנהג הוכוח נהג אצלנו מאָז ומעולם מנהג „הפלפול" — Discourse מגמת הפלפול איננה לנצח, רק לבאר ולברר איזה ענין קשה ולמצוא את פירושו האמתי. שני הצדדים שקלו וטרו, האירו והסבירו זה לזה, עד שבאו לידי הסכם פירוש הענין. שני הצדדים היו נהנים מהפלפול ושמחו, כי עלתה בידם לעמוד על האמת שבדָבר *.

---

* חכמי האָבות שלנו חושבים בצדק את פלפול התלמידים לאחת מהמעלות, שהתורה נקנית על ידה. — עיין אָבות פ"ו.

ציון פט.

אָסור לברוח מן המערכה

ישנם אנשים גדולים בחכמה, רבי מפעלים, מנהיגים בטבעם, וגדולה השפעתם על העם; אבל הם הנם בטבעם נקיי הדעת, אסטניסים מוסרים גדולים; לזאת, אחרי עמדם איזו שנים בראש העם, נפשם תגעל לראות את כל הזוהמה, הרשעות והסכלות וכל ההבל הבלים שנוהגים בין העם. הם פוסקים להאמין, כי אָמנם יש בכחם לתקן את העולם אַף במקצת, ומה להם כל הצרה לבזבז כחות גופם ונפשם ולבטל הזמן היקר להם. כה הם מניחים את מוסרות ההנהגה מידם, בורחים מן המערכה ועוזבים את העם לנפשם.

לפנים היו אנשים כאלה בורחים מן הישוב, מתבודדים במדבריות, ביערות, או סוגרים עצמם בחומות המנזרים ועסקו שם בחכמה ובמלי דשמיא. עתה, כמובן, אין אנשים עושים כזאת, רק הם פורשים עצמם מן הצבור, אינם לוקחים עוד חלק בשום הנהגה, אינם מדברים, אינם כותבים, אינם מלמדים, אינם מוכיחים, אוטמים אזניהם, עוצמים עיניהם, אינם רוצים עוד לשמוע ולראות את הנעשה בעולם.

וברבות הימים הם נעשים עוברי-בטל, חיים חייהם בלי טעם ותכלית בעולם. גדול הוא ההיזק שגורמים הם לעצמם, ועוד יותר גדול הוא להחברה בכלל. אָסור לברוח מן המערכה. מחויב כל אחד למלאות תפקידו, מה שהוא מוכשר, מה שהוא יכול לעשות. חלילה לו לעזוב את האנשים לנפשם. ידמה הוא בנפשו, כי הוא רופא חולי הגוף, שצריך לטפל עצמו בחלאים; מוכי שחפת, מצורעים וזבים ובכל המחלות המגואלות והמתדבקות; צריך הוא לנקות את ידיו, לכבש את בגדיו בל תדבק בו המחלה, אבל חלילה לו לעזוב את החולים לנפשם.

אין לך סובל גדול ומעונה יותר בכל נביאי ישראל, מהנביא ירמיה. הוא ראה את עמו בכל נבלותו ומשחתו, ולא

די שלא רצו לקבל מוסרו, עוד רדפו אותו וירדו לחייו, וכאשר נלאה נשוא, התפקע לבו מרוב זעם האצור בו וצעק ואמר: „מי יתנני במדבר מלון אורחים, ואעזבה את עמי ואלכה מאתם, כי כלם מ—ם, עצרת בגדים" — ירמיה ט׳, א׳.

כל זה המליט מפיו רק מרוב כעס, אבל חלילה לו מלעשות כזאת. הוא הלך אתם אפילו בגולה, למצרים והוסיף עוד לסבול ולהתענות תחת ידם והוסיף להוכיחם וללמדם עד יום מותו, בתקותו, אולי יועילו דבריו אם מעט ואם הרבה.

ציון צ.

ימין ושמאל *

עובר אורח אחד עמד על שפת הנהר ורצה לעבור בו ברגל, ויקרא וישאל לאכר, שעמד מעבר השני: אמור נא לי, באיזה מקום המים נמוכים ואוכל לעבור שם ברגל? האכר השיבו: „לך הימינה". וישמע לו וילך הימינה ויטבע במים. האכר מעבר השני פרש כפיו וצעק: „אהה! הלא אָנכי אָמרתי לו, שילך לצד הימין שלי, והוא הלך לצד הימין שלו!"

אלה הם דברי חכם קדמון אחד, מדובר בקצרה וברמיזה. ואנחנו, שכל מגמתנו בספרנו זה, לדבר אל אנשים פשוטים, או אלה שאינם רוצים ליגע את מוחם, למצוא סודות ורמזים מחוכמים, נרחיב ונבאר דברי חכם אלה.

אין אנשים נולדים מוצקים בדפוס אחד. כולם דומים ממש איש לרעהו. משונים הם האנשים איש מרעהו בכחות

* „ימין" מציין דרך החכמה והיושר, ו„שמאל" דרך הסכלות והעול. כמו: „לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו" — קהלת י׳, ב׳, ובאנגלית „ימין" Right ו„שמאל" Worthless

גופם ונפשם, בחינוכיהם, בנטיותיהם, בדעותיהם ובנמוסיהם, עד שכל אחד ואחד הוא אופי מיוחד לבדו. כה הוא בדרך הטבע, שכל אחד נוטה הולך לו לצד ימין שלו, ומה שהוא „ימין"... ישר וטוב ומועיל להאחד, יכול היות שהוא „שמאל", רע, עול ומזיק להשני.

ולוא היה כל אחד הולך לו בדרך שהוא חושב שהוא ימין שלו, והניח גם לחברו שילך גם הוא בדרך שהוא חושב שהוא ימין שלו, אזי חשכנו הרבה צרות בחיים. אבל ראה זה רעה חולי: שכל אחד רוצה להורות ולהדריך את חברו, שילך גם הוא בדרך הימין שלו, ואם חברו מסרב ללכת אחריו, אזי אם הוא מרגיש, שהוא חזק ממנו, מנסה כחו לרוץ ולסחוב אותו בחזקה אחריו, וכה מחלוקות ומלחמות ורדיפות מתפרצות על חנם בעולם. ולוא היתה מלחמת „חזקת הימין" רק בין יחידים, לא היה האָסון גדול. כחות בודדים, מפוזרים פה ושם, אינם יכולים להזיק הרבה להחיים החברותיים בכלל.

אבל גדול הוא האסון, כשמיליונים אנשים מתחברים ומתחלקים לשני צדדים והם מריבים ביניהם, לוחמים בשביל חזקת הימין... וכל צד רוצה לכוף את השני, שילך גם הוא בצד הימין שלו.

והנה בין שני צדדים הלוחמים, נמצאים תמיד בעולם הרבה יחידים, פשוטים, תמימים, אינם תקיפים בדעתם ויראים לסמוך על דעתם ללכת בדרך ימינם הם. כה הם עומדים נבוכים על פרשת דרכים ואינם יודעים להחליט איזה הוא צד הימין באמת, והם פוסחים על שתי הסעיפים: פעמים הם נוטים לצד זה ופעמים לצד אחר, ואינם מוצאים מנוחת הנפש בחיים.

רע מזה הוא, שתמיד נמצאים בעולם אנשים שפלי הנפש, שהם יודעים ומרגישים איזה הוא דרך הימין, והיו רוצים לילך בו, אלא שבשביל בצע כסף, כבוד מדומה ושאר פניות הם כובשים את כחות נפשם ורצונם, והם נוטים אחרי כל צד, שמקוים להשיג ממנו מבוקשם.

אשרי האיש, שהוא איש האמת והתקיף בדעתו, שאינו שם לבו למלחמת הצדדים, והוא דורש וחוקר ומוצא לו בעצמו את דרך הימין — והוא הולך בה.

❁ ❁

ציון צא.

יסורי גיהנום

האדם האומלל בעולם! מי יבכה את גורלך המר בחיים? הטבע כולו, וכל אוהביך — כמו שונאיך; הכמיך — כמו כסיליך, כולם כאחד קשרו עליך למרר את חייך, מיום הולדך, כן כל חלדך, עד רגעי יציאת נשמתך האחרונים, אין נותנים לך מנוחה. והנה הטבע, לפחות, מנחת אותך למות במנוחה, אבל אחיך הטובים — הם אינם מניחים אותך אפילו למות במנוחה. המעט לך כל יסורי הגוף והנפש שעברו עליך בימי חייך, עד כי כשל כח סבלך ותמאס בחיים המרים המאררים האלה ותספור הימים ותחכה לקראת המות, המלאך הגואל מכל רע, ותזכה לבוא אל המנוחה... אל נחלת בית חומר של ארבע אמות, עם מעט תולעים מוצעים תחתיך.

והנה עוד לא נחה דעתם של אחיך הטובים והם באים ומאיימים עליך ואומרים: חכה נא, אח טוב, עוד לא נפטרת, עוד לא נצלת, עוד לא בא הקץ לענויי נפשך: ישנם עליך חבילות שטרי חובות ותביעות — שם, אחרי דרך מבוא השמש... מעבר לגבול החיים.

שם נכונים לך שבטים ושפטים, שם תתחיל החתונה הכל מחדש ועוד ביותר חריפות ומרירות! שמה יקדמו פניך מחנה מלאכי חבלה, יטבלוך בנהר דינור, במקוה של זפת נמוסה רותחת, יצננו אותך אחרי כך בהררי שלג, יכבדו אותך עוד במיני תענוגים, הכל כמפורש בהספרים „ראשית

חכמה" ו„שבט מוסר" ועוד. ולא רק שבעים שנה — כימי חייך בעולם הזה — יארכו ימי ענויך שם. יארכו רבי רבבות שנים. גיהנום כלה — וענויך לא יכלו.

דברים טובים ונחומים כאלה הם מוסרים לך אחיך הטובים, צדה לדרך, בטרם תעזוב את עמק הבכא. חדלו לכם, אחים טובים, מן האדם האומלל. כבר שקל למטרפסיה בהאי עלמא. הניחו לו למות במנוחה. ימתקו לו רגבי עפרו.

* *
*

כבר באו האנשים לידי מושג כזה, שאין צריכים לענוש את הפושע מטעם נקמה, רק צריכים למנוע אותו מלהזיק עוד לחברת האָדם, לפיכך מאסרים אותו בבית האסורים, ושם אין מענים אותו חלילה, ואפילו את הרוצח, במקומות שדנים עוד דיני מיתה — בוררים לו המיתה היותר קלה *. ואיך ניחס להקב"ה — שופט כל הארץ — עונשי נקמה אכזרים, אשר יסמרו שערות ראשנו, וביותר בשעה שהאָדם כבר מת ואינו יכול עוד להזיק מאומה. אין אָנו באים להכחיש חלילה את אמונת העונש בכלל. בחפצנו רק להעיר, שמוטב לנו לקבל דעת הרמב"ם, כפי שהוא מצייל לנו. הלא כל שלומי אמוני ישראל קבלו „השלשה עשר עקרים" של הרמב"ם, ובתוכם גם העיקר של „העונש", ולפי זה אָנו מקבלים דעתו בטיבו של „העונש" בעוה"ב. וכך היא דעת הרמב"ם: „אין גיהנום מקום בוער באש, שבו שורפים את הגויות ומצטערים שם בני אדם. העונש הוא אינו מצד נקמה, חלילה, רק שלילת השכר, שהפושעים לא יזכו כהצדיקים להנות מזיו השכינה, כמו שאָמרו: עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה — ברכות י"ז — כלומר, שמשיגים האלהות בתכלית השלמות". עיין כל זאת

* וגם חז"ל דרשו „ואָהבת לרעך כמוך — ברור לו מיתה יפה", וריש לקיש אומר „אין אור של גיהנם שולטת אפילו בפושעי ישראל" — חגיגה, כ"ז.

זאת בפירוש המשניות להרמב"ם סנהדרין וביד החזקה הלכות תשובה.

ואם ישאָלונו הקוראים מה חפצנו במאמר זה בכלל? נשיב: חפצנו במאמר זה, כמו בכל מאמרינו בשני חלקי ספרנו זה. חפצים אנחנו לבקש ולהקל את יסורי האָדם החמרים והרוחנים, הכל כפי שאָנו משערים, שיועילו אם מעט ואם הרבה. יודעים אָנו כמה יסורי הנפש גורמים פחדי ענשי יסורי הגיהנום לאיש ההמוני, כשהוא מזדקן, יחלש ויגיע זמנו להפטר מן העולם. לזאת אָמרנו, כי הרמב"ם, שכל ישראל קבלו השלשה עשר עקרים שלו, ובתוכם גם עיקר „העונש", וחוץ מזה היה יהודי פקח, כדאי הוא לקבל דעתו במהות „ענשי גיהנום", ולא לחשוש לדברי ה„ראשית חכמה" *.

❁ ❁

ציון צב.

תפלה

ואולם מי יתן אליה דבר!...
ויגד תעלומות חכמה.
איוב י"א, ה', ו'.

מאָז יצא האָדם מגדר בעל חי, והיה לאָדם בעל שכל, כבר החל לבקש לו איזה אלהים, „אשר ילך לפניו, יגין עליו מפני פגעי הטבע, מפני חייתו טרף ומפני תגרת חרבו החזק ממנו, ויורהו את דרך החיים

---

* כה מספרים באמת מהגאון ר' איצעלע, ר"מ דוואלאזין, שפעם אחת הרגיש, כי אברך אחד כמעט דעתו מטורפת עליו, וישאלהו לדעת מה שגרם לו זאת, ויאמר: „אהה, רבי! קראתי בספר „ראשית חכמה", רער אחזתני, כמה נוראים הם יסורי גיהנם ועל כל עבירה קלה אין מוותרים שם, ומי יאמר זכתי לבי, ומי ינצל מדינה של הגיהנום הנורא?" וישיבהו הגאון ר' איצעלע: „בני, אל תפחד ואל תדאג. הגיהנום של הכביכול איננו עשוי לפי תכניתו של בעל ה„ראשית חכמה".

והטוב, ויזכה לעונג ואושר בזה ובבא. ומאָז ועד היום עוד לא חדל ליגע את מוחו, להתחכם, לשער ולתאר ולערוך לו איזו דמות תכוני ואופי וליחס לו מדות, מגמות, דרישות וחפצים, צווים ואזהרות אלפי מחוקקים, חוזים, חולמים ופילוסופים כבר עמדו לבני האָדם, וכל אחד מבקש לעשות לו אלהים בדמותו ובצלמו ובכל נטיותיו ותכונותיו הרעות והטובות איזו דמות לא ערכו לו? איזו מדות ותכונות לא יחסו לו? מה לא שמו בפיו ומה לא עשו בשליחותו? במה לא נסו לעבדו ובמה לא בקשו לרצותו? איזו שטותים, שפלות ואכזריות לא עשו כדי להשביע רצונו *?

ואולם מי יתן אלוה דבר! הוא בכבודו ובעצמו לא על ידי מלאך ושליח, ואפילו לא על-ידי „בנו בעצמו" הוא ידבר אלינו, מתוך מוחנו ולבנו, בדברים ברורים ובלשון שבני אָדם מבינים אותו, ויגד לנו „תעלומות חכמה", מה הוא מהותו ומה הוא דורש ממנו ובמה נעבדהו? ומה הוא הטוב והישר באמת, אשר יעשה אותם האָדם. הכל, הכל נעשה ונשמע לו. רק שלא יגשש עוד האָדם כעור באפלה, לא יפּול ולא יפּיל, לא ינזק ולא יזיק, לא יעלה שמים ולא ירד תהומות, וידע ויבין את הדרך העולה למעלה למשכיל. כמה מאושר היה אָז האָדם בעולם, לא היה אכזרי להעביר את ילדיו הרכים באש למולך, לא הקריב לאליליו לבות אנשים מפרפּרים, קרועים

* פלצות יאחזנו לקרוא, באיזה סגופים אכזרים סגפו להם קדושי הנוצרים לפנים: תפרו להם סביב גופם עור חיה, עד כי בשרם היה מאכל לכל רמש וחלאה; חפרו עצמם וישבו עד צוארם בחול הלוהט שבאפריקה, וישבו שם עד שמתו; יסרו בשרם בקוצים, עד כי נתמלא גופם פצעים, ואחר כך פזרו על הפצעים מלח ופלפלין וחומץ. ויותר ממה שעשו להם לעצמם, עשו, כמובן, לאחרים. במאה השבע עשרה נשרפו באשכנז מאת אלף נפשות, מפני שחשדו אותם שהם הנם מכשפים ומכשפות. ההיסטורים משערים, כי בהמשך מאות השנים הומתו כתשעה מיליונים אנשים, מפני שחשדום שהם הנם מכשפים ומכשפות, ועוד כפלי כפלים נהרגו במלחמות הדת, כידוע.

Compliments
of
Nat Stone
Milwaukee

מאנשים חיים; לא השפיל ולא שקץ את נפשו בעבודות בעל, פעור ומרקולס, לא גדד ולא קרע את בשרו, לא הכין כלי מות לענות נפשות נקיים בעלילות שוא ושקר ומגוחכים, שהם כופרים, מגדפים, מכשפים, מחללים כל קודש, לא אָבד את זמנו, לא בזבז את כספו בעשית פסלים, איקונים וצלמים; לא היו אָז כל כך הרבה שנאת חנם, פרוד הלבבות ומלחמות אחים בעולם.

ואָז, ואָז — „וישכון ישראל בטח בדד בארצו" ובכל הארצות, ושלום אמת היה בעולם.

❁ ❁

ציון צג.

לפתיחת בית מדרש המדעים בירושלים

לא בחיל ולא בכח
כי אם ברוחי, אָמר ה׳.
זכריה, ד׳, ו׳.

כך היתה רצונה של ההשגחה, לבחור באומה הישראלית, להיות מורה, מאירה עיני העמים בחכמה ומוסר, להראותם את דרך החיים והטוב, אשר ילכו בה, כדברי הנביא ישעיה, „ואצרך ואתנך לאור גוים, לפקח עינים עורות... מבית כלא יושבי חשך" — ישעיה, מ"ב, ו׳.

כשם שאי־אפשר לעמוד על סוד כח המאיר שבטבע העלעקטריא, אבל עובדה היא, שהיא מאירה בלהבת שלהבת אשה את חשכת אפלת הלילה; כך אי־אפשר לעמוד על סוד תורת האומה הישראלית. אבל עובדה היא, שזה כמה אלפים שנה, שהיא מאירה עיני האנשים ההולכים בחושך ומורה להם את דרך החיים.

ובזה מובן, מה שמאורע פתיחת האוניברסיטה בירושלים הסבה רעש בין העמים, בעת שלפתיחת אוניברסיטה אחרת

אינם שמים לבם כלל. נראה, כמו העמים מרגישים, מתחילים לראות, „שכבר האיר המזרח" ועוד מעט ותצא להם משם עוד הפעם תורה ואורת.

והיות, כאָמור, שתעודת עם ישראל בעולם היא, להיות מורה צדק לעמים, לא היתה רשאית להיות אומה גדולה וחזקה, אומה של הרבה מיליוני נפשות, יושבת בארץ גדולה, של מאה אלף פרסאות מרובעות, מזוינת בחיל גדול, לוחמת, כובשת ומשעבדת תחתיה עמים קטנים וחלשים. כל שטחה של ארץ-ישראל הוא כעשרת אלפים פרסאות מרובעות, רק כאחת הארצות הקטנות של ארצות הברית באמריקה.

מספר נפשותיה בימי הבית השני היה רק כששה מיליונים נפש, ורק החצי גרה אָז בארץ ישראל ויתרן גרו בבבל, באַסיה הקטנה, בספרד ורומי ובכל הקולוניות הרומיים. האומה הישראלית החזיקה בהסיסמה Slogan „לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחה" לפיכך לא בקשה מעולם להכנים גרים תחת כנפי דת הישראלית, כדי להרבות את נפשות האומה ולהיות אומה גדולה וחזקה. היא לא לחמה מעולם מלחמת תגרה להרחיב גבולות ארצה. היא לחמה תמיד רק מלחמת הגנה, כשעמים אחרים התגרו בה מלחמה.

האומה הישראלית כאילו חשה בחושה הטבעי, מה היא תעודתה בעולם, לפיכך הקדישה את עצמה אל למודי התורה והחכמה וזכתה באמת להעמיד מתוכה אורים ומורים גדולים להאנושיות.

זאת לה להאומה הישראלית הפעם השלישית, שהיא באה לרשת את ארצה ההיסטורית, הארץ שהבטיח ה' לאברהם, העברי הראשון, אבי האומה העברית, והננו רואים בהאומה הזאת תכונה מיוחדת, מה שאין דוגמתה בין כל אומות העולם.

בנוהג בשאר האומות, כשהם באים להתישב בארץ חדשה, הם דואגים תחלה לצרכי החיים החמרים. הם בונים תחילה בתים להאנשים, רפתים להבהמות, גדרים להשדות וכו', ואחר-כך, כאשר כבר באו אל המנוחה ואל הנחלה, אזי

הם מתחילים לדאוג במקצת גם לצרכי החיים הרוחנים. אבל בהיפך הוא אצלנו היהודים. אָנו מתחילים תחילה בהצרכים הרוחנים. מיד כשיצאו אבותינו ממצרים, ראה משה מנהיגנו הגדול, ראשית כל, שיקבלו את התורה. עוד היו צריכים להלחם בעמלק, אבל התורה היא קודמת. כמו כן קרה בהעליה השניה. כשעלו מבבל לארץ ישראל מצאו את הארץ חרבה, הערבים והשמרונים לקחו להם למורשה חלקים גדולים מהארץ * ; ברעב, בחוסר כל ובמלחמה עם אויביהם התחילו לבנות, הכל מחדש, את ארצם, ואף גם במצב מר כזה ראה מנהיגם הגדול עזרא, ראשית כל, ללמדם תורה, ככתוב בספר עזרא: „כי עזרא הכין לבבו לדרוש תורת ה׳ וללמד לישראל חק ומשפט“ — עזרא ז׳, י׳. וחז״ל אָמרו בצדק: „ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל“ — סנהדרין, כ״א. כלומר, גם הוא אָחז במעשה מנהיגנו הגדול משה, שראשית כל נתן תורה לישראל.

והנה זה עתה אנחנו עולים בפעם השלישית להתישב בארצנו ההיסטורית, ועוד הפעם אָחזנו במעשה אבותינו. עוד אַלפי חלוצים מתגוללים באהלים, בצריפים, נרדפים, נרדפים מאויבי חנם, וכבר בנו להם רשת של בתי־ספר בכל חלקי הישוב. אבל עוד לא אָמרנו די בזה: מיד כשנפתחה לנו הארץ על־ידי הכרזת באלפור, אָחז מנהיגנו ד״ר חיים ווייצמאן, במעשה מנהיגי ישראל שמלפנים, ויירא ראשית כל לירות אבן פנת האוניברסיטה, שנגמרת ושנפתחת היום הזה. בהאוניברסיטה ישמיעו שיעורים גאוני השכל שבעמנו, מומחים גדולים כל אחד במקצוע המדע שלו. מהבית הזה תצא תורה ואורה לכל עמי התבל, ויקוים חלום־חזון החוזה הגדול שלנו, ישעיה: „והיה באחרית הימים נכון יהיה וכו׳ ונהרו אליו כל הגוים וכו׳, כי מציון תצא תורה“ וכו׳. — ישעיה ב׳, ב׳־ג׳ **.

* עיין גרעץ פרק שיבת ציון ויסוד המעלה, ח״א.

** הקורא ירגיש, כי מאמרנו זה, איננו כתוב באותה הרוח והכוונה, כמו יתר המאמרים שבספרי זה. אין לו ערך ספרותי

ציון צד.

יחס אָבות

ג דרו של „יחוס אָבות" במובן שכלי הוא: אָדם שמתיחס לאָבות, שהיו גדולים בתורה וחכמה, במעשים טובים, מלבד שהוא בודאי כבוד גדול לאיש להיות בן, נכד או נצר מאָבות כאלה, עוד גם דבר טבעי הוא, שהאָבות על־פי־רוב מנחילים לבניהם, נכדיהם או דור מאוחר, הרבה מתכונותיהם הטובות הטבעיות, או אלה שסגלו להם על־ידי למוד ומעשה. וזה הוא מה שחכמי הביאולוגים קוראים Atavism — ירושת אָבות.

אנחנו היהודים היינו הראשונים להרגיש ולהכיר בטבע ירושת אָבות, ובעוד צמיחת האומה כבר הנהיגו המשפחות המיוחסות, את „ספר היחש" *, שבו היו רושמים את כל בני המשפחה מדור לדור, והיו מקפידים מאד להניח להתערב במשפחתם — על־ידי התחתנות — איזה איש או אשה פגומים ופסולים. עד הדור האחרון עוד היו הרבה משפחות בעמנו שהיה להם „ספרי יחוס" עתיקים, כתובים על הקלף, ואחרים היה להם יחוסם בקבלה, איש מפי איש, שהם תולדות אנשים גדולים ידועים. שמח ומתגאה היה היהודי, שזכה להיות בן ונכד לאָבות מיוחסים. הרגיש בלבו יראת הכבוד אליהם, והיה נזהר מלעשות שום עול ודבר מגונה, לבל יחלל שם אבותיו הגדולים. כה הבין היהודי את מהות היחוס ואָמנם יש טעם ושכל במובן זה.

עתה נסתכל מה הוא טיבו של היחוס, של האינו־יהודי; במי ובמה הוא מתיחס? בין עמי המזרח ישנם עוד פראים משוגעים שמתיחסים, שהם צאצאי האלים הקדמונים. ועמי

לדורות, אבל בחפצנו להשאיר לו זכרון בספר, למען ידעו בנינו אחרינו, באיזו שמחה חגגו אבותיהם בכל העולם את יום פתיחת האוניברסיטה בירושלים. וגם אנכי המחבר זכיתי לקחת חלק בשמחה זו.

* נחמיה, ז׳, ה׳.

המערב במי ובמה הם מתיחסים? — הם הנם בני לורדים ודוכסים, בארונים וגראפים. מי היו הלורדים המיוחסים האלה? ההיסטוריה האנגלית בעצמה מספרת, איך נבראו הלורדים הראשונים: אנשים אלמים לקחו בזרוע, בגזילה, אחוזות האכרים העניים, ושעבדו אותם להם לעבדים, והם העשירום בזעת אַפּם ודם לבבם *. גם הדוכסים, הגרפים והבארונים היו לאדונים לאחוזות גדולות, במה שגזלו מיד האכרים ולקחו להם את התוארים האלה. ובדורות האחרונים, כשפסקה האלמות והגזילה הפומבית, לא היה עוד אפשר לאָדם לקחת לו לעצמו איזה תואר כבוד, צריכים לקבל תואר זה מהמלך, ומנהג זה נוהג עוד עד היום במדינות ששם עוד מלך יושב על כסאו. כה קבלו אנשים תוארי כבוד מאיזה מלך טפש, בשכר שהיו משרתים, חונפים, מרגלים בחצרו, משגיחים על אורות סוסיו או סרסורי דעברה שלו. כמו שידוע בשביל איזה מעשים טובים תארה הקסרית הצנועה יעקא־טערינא הרוסית להרבה ממקורביה — בתוארי הכבוד נסיכים, גרפים. ואפילו בימינו אלה בארצות אירופה בורא המלך איזה לורדים, גרפים וכו׳ בכל שנה. כה במאמר פי מלך נהפך איזה עשיר בור למיוחס גדול ובניו ובני בניו, עד סוף כל הדורות מתגאים ביחוסם זה. ובאמריקה, שלא היה מעולם מלך כותר כתרים, בורא לורדים, דוכסים וכו׳, המציאו להם השוטים מין „יחוס אבות" אחר: „צאצאי המתישבים הראשונים". כל מי שקרא ההיסטוריה האמריקנית יודע, כי לא כולם היו אנשים גדולים.

ואלה שלא זכו להיות „צאצאי המתישבים הראשונים", שאביהם, או הם בעצמם באו לאמריקה לפני יובל שנים או פחות מזה, הם המציאו להם מין יחוס שאין לו שום טעם, דהיינו: היחוס להיות „אחד מהארבע מאות" — איזה אנשים

---

* עמערסאָן אמר על־דבר יחוסי הלורדים, היושבים בבית הלורדים; עשרים אלף גנבים, רודפי בצע, נחשים אכזרים, בני שודדי ים, שהרגו, שרפו והחריבו את אנגליה, התישבו בעיר Hasting סמוכה ללונדון והם יסרו את בית הלורדים באנגליה. עיין Life of Emerson, Oliver Wendel Holmes.

נבערים מדעת שנתעשרו, אם בהיתר או באסור, והיו לבעלי מיליונים כפולים, עשו להם חברה והגבילו מספר החברים המיוחסים עד ארבע מאות, וכל מי שאיננו בעל מיליונים, אין מכניסים אותו בחברתם. אבל כמו שמרגישים הם בעצמם עשירי „אחד מארבע מאות" את הגחוך והשחוק שבמעשיהם. היתכן, שאנשים עושים את עצמם למיוחסים? לפיכך רוצים הם לעשות לפחות את בניהם ונכדיהם למיוחסים. כה הם מבקשים להם איזה דיוק קבצן — משלמים לו מיליונים והוא נושא את בתם לאשה, וממילא היא נעשית דוכסית או בארונית, וכו'.

לדאבון לבנו, מאז בטלה התורה בארצות המערב ופסקו הגאונים הצדיקים הקדושים, בטלה שם גם „היחוס היהודי", ואחינו היהודים היו שם ככל הגוים, משתמשים עצמם בכל האמצעים המגונים להשיג איזה תואר כבוד: „יועץ המסחר", „יועץ החצר", „יועץ המלך במסחר". כמה ריקים ומגוחכים הם התוארים האלה! כי איזה מלך מזמין אותם לחצרו לשאול בעצתם בגלוי או בסתר?

עומדים הם האנשים הפקחים, הפכחים, תמהים ושואלים לנפשם: איך אפשר הוא להאנשים מן הישוב להיות שוטים כאלה, להשתמש עצמם בכל האמצעים ולבזבז רבוא רבבות שקלים, כדי להשיג איזה שם ריק מכל תוכן? אין חקר לרוחות מושגעי החיים.

❁ ❁

שלשלת היוחסין

היות שמחבר ספר זה הוא הולך ומתקרב אל גבול החיים המוגבלים לאדם בעולם, ומי יודע אם יזכה עוד להדפיס עוד ספר אחר; לזאת מצא לנכון לו לכתוב לזכרון בסוף ספרו זה את שלשלת היוחסין של משפחתו הרמה. יודע הוא גם כן מחבר זה, כי בטח ימצאון הרבה מהקוראים, שהם יחשדוהו ביהירות, או אולי כדי להשביח מקח ספרו, כמו שהוא בעצמו היה רגיל לחשוד במחברים אחרים, שהדפיסו כתב יחוסם בספריהם.

יוכל היות, שאיזה מהמחברים באמת כוונו לזה, או שחשד בכשרים, ויקבל עתה את ענשו, שגם אחרים יחשדו בו באלה. אבל מחבר ספר זה יכול להביא הרבה עדים ממכריו, כי אין לחשדו באלה. ומחבר זה יגלה להקוראים מה היא מגמתו באמת בהדפסת שלשלת היוחסין שלו בספרו זה.

כולנו יודעים כמה בנינו בזמננו — וביותר בארצנו — רצים ומתרחקים ממנו; ולב מי מאתנו, בני דור הישן, שהתורה והיהדות עברה להם בירושה מגאונים צדיקים יסודי עולם — לא יחרד, כשעולה במחשבתו מחשבה מרה זו: מי יודע עד כמה ילכו ויתרחקו בניהם ונכדיהם ממשפחתם ומעמם — לזאת יחשב מחבר זה לנכון לכתוב שלשלת היוחסין שלו, אולי בראותם מי היו אבות אבותיהם — שראוים הם להתפאר ולהתכבד בהם — ולא ירחיקו ללכת מהם.

אבי ר׳ אהרן ב״ר יהודה ז״ל היה מופ׳ בתו״י, מוכתר בהרבה מדות טובות; ידע היטב השפה העברית ודקדוקה, וגם מעט רוסית. אבות אבותיו — כולם היו בני תורה. כאשר הייתי ילד עוד היה חי בעירנו זקן כבן מאה שנים והוא היה מספר, שפעם אחת תעה בלילה ביער ולשמחתו ראה אור זורח בבית, ונכנס שם וראה, והנה יותר ממנין יהודים יושבים ולומדים גמרא לאור של קיסמין — אלה היו בני משפחת אבי ז״ל: אָבות ובנים וחתניהם, שגרו בכפר והתפרנסו ממכירת היי״ש, שהיתה אָז פרנסת היהודים בליטא ופולין.

מצד אמי מורתי מרת עטיל נ״ע, יחוסה עולה עוד הרבה דורות גאונים וצדיקים יסודי עולם. אמי מצד אביה היתה בת הרב הגאון המקובל ר׳ חיים, בעל המחבר ספר „פרי עץ חיים“ על ארבע חלקי שולחן ערוך, והוא היה מורה הוראה בקאָוונא, בחלק העיר שהיה „דער נייער פלאַן“, נפטר ט׳ אייר תרכ״ח, והוא היה בנו של החסיד המפורסם בדורו ר׳ אברהמ׳עלע בעיר קראָז, בליטא. זקנים שבדור היו מספרים הרבה נפלאות ממנו, כנהוג. הוא התרועע עם הגאון ר׳ עקיבא איגר, ופעם אחת נסע לראותו פא״פ. אם אמי היתה בת ר׳ מאיר, בן הרב ר׳ אשר, בן הרב החסיד המפורסם

בדורו ר׳ שלמה, שהגאון מווילנא אָמר עליו: „כגון דין בר נש". ור׳ שלמה היה בנו של הגאון ר׳ אליה קראָזער. והגאון מווילנא לקח את אחותו גיטל, שהיתה אַלמנות הגאון ר׳ שמואל אַמדורער — לאשתו השניה. ר׳ אליה זה, מלבד שהיה גאון וחסיד, היה סוחר גדול, נוסע לעיר קיניגסבערג לקנות סחורתו, ועשיר גדול, שאָמדו אָז את הונו לשלש מאות אלף רובלים, ובימים ההם היה סכום כזה כמו מיליונים בימינו.

כמה גדול היה כבודו בעיני יהודי קראָז, די לנו לספר אניקדוטה זאת:

בימים ההם היה רב העיר ר׳ אַברהם, אחי הגאון מווילנא. ויהי ביום הראשון של חג הסוכות, קראו לתורה לעלות „שלישי" את ר׳ אליה. ויחר אף רבי אַברהם, ויאמר בתור מרא דאתרא צריכים לקרוא אותי שלישי ולא את ר׳ אליהו בשביל שהוא עשיר, ובמוצאי יום-טוב עזב את העיר ופניו היו מועדות לעיר ווילנא, אַך בעברו דרך העיר ראַגאָלע, והעיר היתה פנויה אָז מרב, נתקבל שם לרב, ומני אז היה נקרא ר׳ אברהם׳עלע ראַגאָלער.

ר׳ אליה קראָזער זה היה בנו של הגאון ר׳ מאיר עמדן, שהיה רב בקונסטנטין, בפולין. בנו של הגאון המפורסם ר׳ יעקב עמדין-אשכנזי, בנו של הגאון ר׳ צבי אשכנזי, שנקרא בשם „חכם צבי", וה„חכם צבי" היה בנו של הרב הגאון ר׳ יעקב אשכנזי, שהיה חתן הגאון הגדול בדורו ר׳ אפרים הכהן מווילנא, בעל המחבר „שער אפרים". ור׳ אפרים היה חתן ר׳ אליה, נכד הגאון המפורסם שהיה נקרא „ר׳ אליה בעל שם", שהיה תלמיד מובהק של הרש"ל.

לר׳ אליה קראָזער היה ספר היחוס עד שאול המלך, ובעת שהגאון מווילנא השתדך עם אחותו גיטל, שלח לו להראותו את כתב היחוס הזה. ר׳ אליה האריך ימים עד יותר מתשעים שנה, והניח אחריו חמשה בנים ובנות. הבנים היו כולם גאונים צדיקים. הבכור היה הגאון ר׳ יחזקאל, שהיה רב בעיר שאוויל בליטא, ידוע בשם ר׳ חאצקעלע שאַוולער; השני — ר׳ יהושע; והשלישי הגאון החסיד ר׳ שלמה, שאָמרו

עליו שהוא לא ידע מה זאת שכחה, ואף בהיותו בן עשירים לא ידע אף „צורת מטבעה"; הרביעי — ר' ישעיה, שהיה רב בעיר סאלאנט, והחמישי — ר' מרדכי. אחד מחתניו היה הגאון ר' יאנקעלע, שהיה רב בעיר קראָז ארבעים שנה, ועלה לירושלים ומת שמה.

הרבה דברים ממה שכתבתי פה קבלתי מפי אמי נ"ע, והרבה מש"ב הגאון ר' משה זבלון מרגליות, נשיא אגודת הרבנים באמריקה, שגם הוא נצר ממשפחתנו הרמה. אבי אמו, ר' גבריאל, היה בנו של הרב הגאון ר' אשר, בן הרב ר' שלמה הנ"ל. הרב הגאון ר' משה זבלון מרגליות, שהוא הזקן שבמשפחתנו, ה' יאריך ימיו, עוד ידע את ר' ישעיה סאלאנטער, בנו של הגאון ר' אליה קראָזער, והוא קבל ממנו הרבה ידיעות אודות משפחתנו. ואנכי היותר קטן בתורה ובמע"ט שבמשפחתנו הרמה, לדאבון לבי, כנראה, הנני האחרון מהרבנים והלומדים שבמשפחתנו, והנני מתגאה בזה, שזכיתי להיות נצר מגזע ישישים זה.

בני ובנותי, שנולדו וגודלו בהארץ הזאת, כמובן אינם לומדים, אבל הם הנם גדולים בחכמה ובעלי מדות ונמוסים טובים, שבאו להם בירושה מאבות אבותי.

והנה כמו שאָמרתי בתחלת דברי, שכל כוונתי בהדפסתי בספרי זה יחוס משפחתנו הוא, כדי שבני ובנותי לא ירחיקו לכת מדרכי אבות אבותיהם — חשבתי לנכון לרתקם לשלשלת היוחסין של משפחתי, לכתוב את שמותיהם בספרי זה. בני: עמנואל, עמרם, אהרן. בנותי: ראשעל, רוחמה. אשתי שינא רחל. כלתי: שרה=סילוויע ונכדי יעקב דוד בן אהרן, ה' יאריך ימיהם.

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN
BOOKSTACKS

THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
LIBRARY
170.4
Sch2z
v. 2
void